

HÅNDBOG

Håndbog om europæisk lovgivning om børns rettigheder

COUNCIL OF EUROPE

© Den Europæiske Unions Agentur for Grundlæggende Rettigheder og Europarådet, 2015

Manuskriptet til denne håndbog blev afsluttet i juni 2015.

Fremtidige opdateringer af håndbogen vil blive gjort tilgængelige på FRA's websted på fra.europa.eu, på Europarådets websted på www.coe.int/en/web/commissioner/thematic-work/children-rights og på Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols websted under Case-Law på echr.coe.int.

Gengivelse er tilladt med kildeangivelse.

Europe Direct er en service, der har til formål at hjælpe med at besvare Deres spørgsmål om Den Europæiske Union.

**Frikaldsnummer (*):
00 800 6 7 8 9 10 11**

(*) Oplysningerne er gratis ligesom de fleste opkald (nogle operatører, telefonbokse eller hoteller kan dog kræve penge for opkaldet).

Foto (titelblad og inde): ©iStockphoto

Yderligere oplysninger om EU fås på internet via Europaserveren (<http://europa.eu>).

Luxembourg: Den Europæiske Unions Publikationskontor, 2016

Europarådet: ISBN 978-92-871-9912-6

FRA – print: ISBN 978-92-9239-940-5 doi:10.2811/546014 TK-04-15-510-DA-C

FRA – web: ISBN 978-92-9239-923-8 doi:10.2811/23322 TK-04-15-510-DA-N

Printed in Belgium

TRYKT PÅ KLORFRIT GENBRUGSPAPIR (PCF)

Denne håndbog er skrevet på engelsk. Europarådet og Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (Menneskerettighedsdomstolen) påtager sig intet ansvar for kvaliteten af oversættelserne til andre sprog. De synspunkter, der kommer til udtryk i denne håndbog, er ikke bindende for Europarådet og Menneskerettighedsdomstolen. Håndbogen henviser til en række dokumenter og manualer. Europarådet og Menneskerettighedsdomstolen påtager sig intet ansvar for deres indhold, og deres medtagelse på denne liste indebærer ikke nogen form for godkendelse af disse publikationer. Yderligere publikationer er anført på websiderne for Menneskerettighedsdomstolens bibliotek på: echr.coe.int og mere kildemateriale kan findes på: coe.int/children.

Håndbog om europæisk lovgivning om børns rettigheder

Forord

Denne håndbog om europæisk lovgivning om børns rettigheder er udarbejdet i fællesskab af Den Europæiske Unions Agentur for Grundlæggende Rettigheder (FRA) og Europarådet sammen med Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols Justitskontor. Det er den fjerde i en serie af juridiske håndbøger, der er udarbejdet i fællesskab af vores organisationer. De tidligere håndbøger omhandlede europæisk lovgivning om ikke-forskelsbehandling, asyl, grænser og immigration og databeskyttelse.

Vi søsatte dette nye fælles projekt i forbindelse med fejringen af 25-års dagen for FN's konvention om barnets rettigheder – som alle europæiske stater har ratificeret – med det formål at beskrive, hvordan de europæiske retlige standarder hjælper med at sikre de universelle rettigheder for alle børn.

Børn er selvstændige indehavere af rettigheder. Formålet med denne håndbog er at øge bevidstheden om og kendskabet til de retlige standarder, der beskytter og fremmer disse rettigheder i Europa. Traktaten om Den Europæiske Union (TEU) fastsætter Unionens forpligtelse til at fremme beskyttelsen af barnets rettigheder. Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, EU-forordninger og -direktiver og EU-Domstolens retspraksis har medvirket til yderligere at sikre beskyttelsen af børns rettigheder. Europarådet har vedtaget en lang række konventioner, der fokuserer på specifikke aspekter af beskyttelsen af børns rettigheder, og som varierer fra deres rettigheder og sikkerhed i cyberspace til adoption af børn. Disse konventioner hjælper med at styrke den beskyttelse, som børn sikres under den europæiske menneskerettighedskonvention og den europæiske socialpagt, herunder Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis og afgørelser truffet af Den Europæiske Komité for Sociale rettigheder (ECSR).

Denne håndbog er henvendt til retlige aktører uden ekspertviden, dommere, offentlige anklagere, børnebeskyttelsesmyndigheder og andre personer og organisationer, der er ansvarlige for at sikre den retlige beskyttelse af børns rettigheder.

Vi vil gerne takke professor Ton Liefaard, LL.M. Simona Florescu, JD. Margaret Fine, professor Karl Hanson, professor Ursula Kilkelly, dr. Roberta Ruggiero, professor Helen Stalford og professor Wouter Vandenhoele for deres bidrag til udformningen af denne håndbog. Vi vil gerne takke alle, der har bidraget til og støttet udarbejdelsen af håndbogen.

Snežana Samardžić-Marković

Generaldirektør
Democracy Europarådet

Michael O'Flaherty

Direktør for Den Europæiske Unions
Agentur for Grundlæggende Rettigheder

Indholdsfortegnelse

FORORD	3
AKRONYMER	11
SÅDAN ANVENDES DENNE HÅNDBOG	13
1 INTRODUKTION TIL DEN EUROPÆISKE LOVGIVNING VEDRØRENDE BØRNS RETTIGHEDER: KONTEKST OG CENTRALE PRINCIPPER	15
1.1. Nøglebegreber	17
Hovedpunkt	17
1.1.1. Anvendelsesområdet for den europæiske lovgivning om børns rettigheder	17
1.1.2. »Barnet« som rettighedshaver.	18
1.2. Baggrunden for den europæiske lovgivning om børns rettigheder	19
1.2.1. EU: udviklingen af den europæiske lovgivning om børns rettigheder og omfattet beskyttelse	20
1.2.2. Europarådet: udviklingen af reglerne om børns rettigheder og omfattet beskyttelse	23
1.3. Den europæiske lovgivning om børns rettigheder og FN-konventionen om barnets rettigheder	26
Hovedpunkt	26
1.4. De europæiske domstoles rolle i fortolkningen og håndhævelsen af børns rettigheder i Europa	28
1.4.1. Den Europæiske Unions Domstol	28
1.4.2. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol	30
1.5. Den Europæiske Komité for Sociale rettigheder (ECSR)	31
2 BORGERLIGE RETTIGHEDER OG FRIHEDSRETTIGHEDER	33
2.1. Ret til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed	35
Hovedpunkter	35
2.1.1. Barnets ret til religionsfrihed	35
2.2. Forældres rettigheder og deres børns religionsfrihed	37
2.3. Ytrings- og informationsfrihed	39
Hovedpunkter	39
2.4. Ret til at blive hørt	41
Hovedpunkter	41

2.5.	Ret til forsamlings- og foreningsfrihed	44
	Hovedpunkter	44
3	LIGESTILLING OG IKKE-FORSKELSBEHANDLING	47
3.1.	Europæisk ligestillingslovgivning	49
	Hovedpunkter	49
3.2.	Ikke-forskelsbehandling på grundlag af race og etnisk oprindelse	51
	Hovedpunkter	51
3.3.	Ikke-forskelsbehandling på grundlag af nationalitet og indvandrerstatus	54
	Hovedpunkter	54
3.4.	Ikke-forskelsbehandling på grundlag af alder	56
	Hovedpunkt	56
3.5.	Ikke-forskelsbehandling på grundlag af andre beskyttede forhold	58
	Hovedpunkt	58
4	SPØRGSMÅL VEDRØRENDE PERSONLIG IDENTITET	61
4.1.	Fødselsregistrering og retten til et navn	63
	Hovedpunkt	63
4.2.	Ret til personlig identitet	65
	Hovedpunkter	65
	4.2.1. Bestemmelse af faderskab	66
	4.2.2. Bestemmelse af moderskab: anonym fødsel	68
4.3.	Fastlæggelse af sin oprindelse: adoption	69
4.4.	Identitetstyveri	70
	Hovedpunkt	70
4.5.	Statsborgerret	71
	Hovedpunkter	71
4.6.	Identitet for børn, der tilhører nationale mindretal	72
	Hovedpunkt	72
5	FAMILIELIV	75
5.1.	Ret til respekt for familieliv	77
	Hovedpunkter	77
5.2.	Barnets ret til omsorg fra dets forældre	78
	Hovedpunkter	78
5.3.	Ret til kontakt med begge forældre	81
	Hovedpunkter	81

5.4.	Uretmæssig fjernelse af børn på tværs af grænser – barnebortførelse	89
	Hovedpunkter	89
6	ALTERNATIV PLEJE TIL FAMILIEOMSORG OG ADOPTION	95
6.1.	Alternativ pleje: generelle principper	97
	Hovedpunkter	97
6.2.	Anbringelse af børn i alternativ pleje	101
	Hovedpunkter	101
6.3.	Adoption	106
	Hovedpunkter	106
7	BESKYTTELSE AF BØRN MOD VOLD OG UDNYTTELSE	113
7.1.	Vold i hjemmet, i skolen og andre steder	116
	Hovedpunkter	116
	7.1.1. Omfanget af statens ansvar	116
	7.1.2. Legemlig afstraffelse	119
	7.1.3. Seksuelt misbrug	121
	7.1.4. Vold i hjemmet og omsorgssvigt af børn	123
7.2.	Udnyttelse af børn, børnepornografi og grooming	126
	Hovedpunkt	126
	7.2.1. Tvangsarbejde	126
	7.2.2. Handel med børn	128
	7.2.3. Børnepornografi og grooming	131
7.3.	Særligt udsatte grupper	133
	Hovedpunkt	133
	7.3.1. Børn, der tilhører et mindretal	133
	7.3.2. Handicappede børn	134
7.4.	Forsvundne børn	135
8	ØKONOMISKE, SOCIALE OG KULTURELLE RETTIGHEDER OG PASSENDE LEVESTANDARD	137
8.1.	Tilgange til økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder	140
	Hovedpunkter	140
8.2.	Ret til uddannelse	141
	Hovedpunkter	141
	8.2.1. Migrantbørns ret til uddannelse	145

8.3.	Ret til sundhed	149
	Hovedpunkter	149
8.4.	Ret til bolig	155
	Hovedpunkter	155
8.5.	Ret til en passende levestandard og ret til social tryghed	157
	Hovedpunkter	157
9	MIGRATION OG ASYL	161
9.1.	Indrejse og ophold	164
	Hovedpunkter	164
9.2.	Aldersvurdering	167
	Hovedpunkter	167
9.3.	Familiesammenføring for børn, der er adskilt fra deres familie	169
	Hovedpunkter	169
9.4.	Frihedsberøvelse	172
	Hovedpunkter	172
9.5.	Udvisning	175
	Hovedpunkter	175
9.6.	Adgang til klage	179
	Hovedpunkt	179
10	FORBRUGER- OG DATABESKYTTELSE	183
10.1.	Beskyttelse af børn som forbrugere	185
	Hovedpunkter	185
	10.1.1. Forbrugerrettigheder	185
	10.1.2. Urimelig handelspraksis over for børn	187
	10.1.3. Produktsikkerhed	187
	10.1.4. Kliniske forsøg med børn	188
	10.1.5. Levnedsmidler til spædbørn og småbørn	189
	10.1.6. Legetøjssikkerhed	189
	10.1.7. Børn og reklame	190
10.2.	Børn og beskyttelse af personoplysninger	191
	Hovedpunkter	191
	10.2.1. Europæisk databeskyttelseslovgivning	191

11 BØRNS RETTIGHEDER I STRAFFESAGER OG ALTERNATIVE (UDENRETSLIGE) PROCEDURER	197
11.1. Garantier for retfærdig rettergang	199
Hovedpunkter	199
11.1.1. Effektiv deltagelse	204
11.1.2. Ret til advokatbistand	206
11.2. Unge lovovertræderes rettigheder med hensyn til frihedsberøvelse	207
Hovedpunkter	207
11.2.1. Former for frihedsberøvelse (materielle og proceduremæssige garantier)	208
11.2.2. Forhold under frihedsberøvelse	212
11.2.3. Beskyttelse mod misbrug og mishandling	213
11.3. Beskyttelse af børneofre og børnevidner	214
Hovedpunkt	214
SUPPLERENDE LÆSNING	221
RETSPRAKSIS	235
HVORDAN MAN FINDER RETSPRAKSIS FRA DE EUROPÆISKE DOMSTOLE	245
NÆVNTE RETSAKTER	251
FN-retsakter	251
Europarådets retsakter	251
EU's retsakter	254

Akronymer

CoE	Europarådet
CPT	Den Europæiske Komité til Forebyggelse af Tortur og Umenneskelig eller Nedværdigende Behandling eller Straf
CRC	FN's konvention om barnets rettigheder (børnekonventionen)
CRD	Direktivet om forbrugerrettigheder
CRPD	FN's konvention om handicappedes rettigheder
Ecosoc	Det Økonomiske og Sociale Råd
ECPT	Den europæiske konvention til forebyggelse af tortur og umenneskelig eller nedværdigendevanærende behandling eller straf
ECSR	Den Europæiske Komité for Sociale rettigheder
EMRD	Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol
EMRK	Konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder (ofte kaldet »den europæiske menneskerettighedskonvention«)
ESC	Den europæiske socialpagt
EU	Den Europæiske Union
EU-Domstolen	Den Europæiske Unions Domstol (før december 2009: De Europæiske Fællesskabers Domstol, EF-Domstolen)
EØF	Det Europæiske Økonomiske Fællesskab
EØS	Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde
FCNM	Europarådets rammekonvention om beskyttelse af nationale mindretal
FN	De Forenede Nationer
FRA	Den Europæiske Unions Agentur for Grundlæggende Rettigheder
GPSD	Direktivet om produktsikkerhed i almindelighed
Greta	Ekspertgruppen til Bekæmpelse af Menneskehandel

ICCPR	FN's internationale konvention om borgerlige og politiske rettigheder
ICERD	Den internationale konvention om afskaffelse af alle former for racediskrimination
ICESCR	Den internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder
ILO	Den Internationale Arbejdsorganisation
PACE	Europarådets Parlamentariske Forsamling
TCN	Tredjelandstatsborgere
TEU	Traktaten om Den Europæiske Union
TEUF	Traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde
TSD	Direktivet om sikkerhedskrav til legetøj
UCPD	Direktivet om virksomheders urimelige handelspraksis over for forbrugerne på det indre marked
UNHCR	De Forenede Nationers Højkommissariat for Flygtninge

Sådan anvendes denne håndbog

Denne håndbog giver en oversigt over børns grundlæggende rettigheder i Den Europæiske Unions og Europarådets medlemsstater. Den har et bredt omfang. I håndbogen anerkendes børn som indehavere af alle menneskerettigheder og grundlæggende rettigheder og som genstande for særlig lovgivning i kraft af deres specifikke karakteristika. Børns rettigheder er et område, der går på tværs af forskellige juridiske områder. I denne håndbog lægges der vægt på de juridiske områder, der er af specifik betydning for børn.

Denne håndbog har til formål at give jurister, som ikke er specialister inden for børns rettigheder, kendskab til dette juridiske område. Den er henvendt til advokater, dommere, anklagere, socialarbejdere og andre, der arbejder inden for de nationale myndigheder, samt ikkestatslige organisationer (ngo'er) og andre organer, som står over for juridiske spørgsmål vedrørende disse emner. Den omhandler EU-lovgivningens og Europarådets bestemmelser om disse områder, og den forklarer, hvordan hvert område er reguleret i EU-retten og i den europæiske menneskerettighedskonvention (EMRK), den europæiske socialpagt og andre instrumenter under Europarådet. I hvert kapitel vises der først en tabel med de gældende bestemmelser under de to separate europæiske retsordener. Derefter præsenteres bestemmelserne under hver retsorden vedrørende hvert omfattet emne. Derved kan læseren se, hvor de to retsordener konvergerer, og hvor de er forskellige. Der gives i relevante tilfælde også henvisninger til FN's konvention om barnets rettigheder (børnekonventionen) og andre internationale instrumenter.

Jurister i ikke-EU-medlemsstater som er medlemsstater i Europarådet, og dermed parter i den europæiske menneskerettighedskonvention (EMRK), kan se de oplysninger, der er relevante for deres eget land, ved at gå direkte til afsnittene vedrørende Europarådet. Jurister i EU's medlemsstater skal anvende begge afsnit, da disse lande er bundet af begge retsordener. Hvis der er brug for yderligere oplysninger, er der anført en liste over referencer til mere specialiseret materiale i afsnittet »Supplerende læsning« i håndbogen.

Bestemmelserne i den europæiske menneskerettighedskonvention præsenteres ved korte henvisninger til udvalgte sager ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (Menneskerettighedsdomstolen). Disse er udvalgt ud fra Menneskerettighedsdomstolens retspraksis vedrørende børns rettigheder.

EU-retten findes i vedtagne retsakter, traktaternes relevante bestemmelser og Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder som fortolket ved Den Europæiske Unions Domstols retspraksis (EU-Domstolen; før december 2009: EF-Domstolen).

Den retspraksis, der beskrives eller citeres i denne håndbog, er eksempler på vigtig retspraksis ved både Menneskerettighedsdomstolen og EU-Domstolen. Håndbogen omfatter – så vidt det er muligt i betragtning af dens begrænsede omfang og generelle karakter – den retlige udvikling indtil den 1. januar 2015. Senere udvikling er dog så vidt muligt taget med.

Håndbogen indeholder et indledende kapitel, der kort forklarer de to retsordeners rolle som fastlagt i Europarådets bestemmelser og EU-retten, og 10 dybdegående kapitler, der dækker følgende spørgsmål:

- borgerlige rettigheder og frihedsrettigheder
- lighed
- spørgsmål vedrørende personlig identitet
- familieliv
- alternativ pleje og adoption
- beskyttelse af børn mod vold og udnyttelse
- økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder
- migration og asyl
- forbruger- og databeskyttelse
- børns rettigheder i straffesager og alternative procedurer.

Hvert kapitel omhandler et bestemt emne, mens krydshenvisninger til andre emner og kapitler giver en dybere forståelse af den gældende retlige ramme. Hovedpunkter præsenteres i begyndelsen af hvert afsnit.

1

Introduktion til den europæiske lovgivning vedrørende børns rettigheder: kontekst og centrale principper

EU	Omhandlede emner	Europarådet
Direktiv 2004/38/EF om fri bevægelighed, artikel 2, stk. 2, litra c)	»Barnet« som rettighedshaver	Konventionen om indsatsen mod menneskehandel, artikel 4, litra d) Konventionen om beskyttelse af børn mod seksuel udnyttelse og seksuelt misbrug (Lanzarotekonventionen), artikel 3, litra a) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Marckx mod Belgien</i> , nr. 6833/74, 1979 (det klagende barn var seks år gammelt, da domstolen afsagde sin dom)
Direktiv 94/33/EF om beskyttelse af unge på arbejdspladsen, artikel 3	Beskyttelse af unge på arbejdspladsen	Den europæiske socialpagt (revideret), artikel 7 (børns og unges ret til beskyttelse)
Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 14, stk. 2 (ret til uddannelse)	Ret til gratis at følge den obligatoriske undervisning	
Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 21 (ikke-forskelsbehandling)	Forbud mod forskelsbehandling på grund af alder	

EU	Omhandlede emner	Europarådet
<p>Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 32 (forbud mod børnearbejde og beskyttelse af unge på arbejdspladsen)</p> <p>Direktiv 2011/93/EU om bekæmpelse af seksuelt misbrug og seksuel udnyttelse af børn og børnepornografi</p> <p>Direktiv 2011/36/EU om menneskehandel</p>	<p>Forbud mod børnearbejde</p>	<p>Den europæiske socialpagt (revideret), artikel 7 (børns og unges ret til beskyttelse)</p>
<p>Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 24 (børns rettigheder)</p> <p>Traktaten om Den Europæiske Union, artikel 3, stk. 3</p>	<p>Beskyttelse af børns rettigheder (generelt)</p>	
<p>Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 7 (respekt for privatliv og familieliv)</p>	<p>Ret til respekt for privatliv og familieliv</p>	<p>EMRK, artikel 8 (ret til respekt for privatliv og familieliv)</p> <p>Konventionen om retsstillingen for børn født uden for ægteskab</p> <p>Konventionen om adoption af børn (revideret)</p> <p>Konventionen om kontakt vedrørende børn</p> <p>Konventionen om udøvelse af børns rettigheder</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Maslov mod Østrig</i> [Storkammer], nr. 1638/03, 2008 (udvisning af klageren, der var dømt for en strafbar handling som barn)</p>
<p>EU-Domstolen, C-413/99, <i>Baumbast og R mod Secretary of State for the Home Department</i>, 2002</p> <p>EU-Domstolen, C-200/02, <i>Kunqian Catherine Zhu og Man Lavette Chen mod Secretary of State for the Home Department</i>, 2004</p> <p>EU-Domstolen, C-148/02, <i>Carlos Garcia Avello mod den belgiske stat</i>, 2003</p> <p>EU-Domstolen, C-310/08, <i>London Borough of Harrow mod Nimco Hassan Ibrahim og Secretary of State for the Home Department</i>, 2010</p> <p>EU-Domstolen, C-480/08, <i>Maria Teixeira mod London Borough of Lambeth og Secretary of State for the Home Department</i>, 2010</p>	<p>Fri bevægelighed</p>	

I dette indledende kapitel forklares det, hvordan lovgivningen om børns rettigheder er blevet udarbejdet på europæisk plan, hvilke centrale principper der ligger til grund for dens anvendelse, og hvilke centrale aspekter af børns rettigheder der er omhandlet i europæisk ret. I kapitlet opstilles baggrunden for den emnespecifikke analyse i de efterfølgende kapitler.

1.1. Nøglebegreber

Hovedpunkt

- Den europæiske lovgivning om børns rettigheder er baseret på eksisterende retsakter på nationalt og internationalt plan.

1.1.1. Anvendelsesområdet for den europæiske lovgivning om børns rettigheder

Med henvisningen til »den europæiske lovgivning om børns rettigheder« rettes fokus på primære retskilder (traktater, konventioner, afledt ret og retspraksis), som er indført af Europarådet og Den Europæiske Union (EU). Der henvises i relevante sammenhænge til andre europæiske kilder, der påvirker udviklingen af den europæiske lovgivning om børns rettigheder, herunder centrale politiske dokumenter, retningslinjer og andre ikkebindende instrumenter.

Børn er indehavere af rettigheder og er ikke kun genstande for beskyttelse. De er indehavere af alle menneskerettigheder og grundlæggende rettigheder og er genstande for særlig lovgivning i kraft af deres specifikke karakteristika. En stor del af den europæiske retspraksis er udledt af retssager anlagt af forældre eller andre juridiske repræsentanter for børn som følge af børnenes begrænsede retsevne. Målet med denne håndbog er at illustrere, hvordan lovgivningen inddrager børns særlige interesser og behov, men også at illustrere betydningen af forældre/værger eller andre juridiske repræsentanter, og der henvises i håndbogen til situationer, hvor en værge pålægges varetagelsen af et barns rettigheder og ansvar. Under sådanne omstændigheder benyttes den tilgang, der er omhandlet i FN's konvention om barnets rettigheder¹, nemlig at forældremyndighed

1 FN's Generalforsamling (1989), [Konventionen om barnets rettigheder](#), 20.11.1989.

skal udøves primært med henblik på at varetage barnets tarv på en måde, der svarer til den løbende udvikling af barnets evner.

1.1.2. »Barnet« som rettighedshaver.

Inden for rammerne af folkeretten fastlægges det i børnekonventionens artikel 1, at et barn er »ethvert menneske under 18 år«. Dette er den juridiske parameter, der i dag, også i Europa, anvendes til at definere, hvad et barn er.

Inden for EU-retten findes der ikke en fælles formel definition af et »barn«, som er nedfældet i en af traktaterne, deres afledte lov eller retspraksis. Definitionen af et barn kan variere betydeligt inden for EU-retten, afhængigt af den lovgivningsmæssige sammenhæng. I EU-reglerne om retten til fri bevægelighed for unionsborgere og deres familiemedlemmer defineres »børn« f.eks. som »direkte efterkommere [...], som ikke er fyldt 21 år«², hvilket i det væsentlige underbygger et biologisk og økonomisk begreb i modsætning til et begreb, der tager udgangspunkt i mindreårighed.

I nogle EU-regler tillægges børn forskellige rettigheder afhængigt af deres alder. I direktiv 94/33/EF om beskyttelse af unge på arbejdspladsen³, som omhandler børns adgang til beskæftigelse og deres arbejdsvilkår på tværs af EU's medlemsstater, sondres der eksempelvis mellem »ung« (et generelt udtryk for enhver person under 18 år), »15-17-årig« (enhver ung, der er fyldt 15 år, men endnu ikke 18 år, og som ikke længere følger en obligatorisk fuldtidsundervisning) og »barn« (enhver ung under 15 år, som generelt ikke må påtage sig formel beskæftigelse).

Inden for andre EU-retlige områder, herunder især områder, hvor EU's indsats supplerer medlemsstaternes (f.eks. social sikring, immigration og uddannelse), overlades definitionen af et barn til den nationale ret. Inden for disse sammenhænge anvendes generelt børnekonventionens definition.

Inden for Europarådets retsorden anvendes børnekonventionens definition af et barn i de fleste instrumenter. Eksempler omfatter artikel 4, litra d), i Europarådets

2 Europa-Parlamentets og Rådets [direktiv 2004/38/EF](#) af 29.4.2004 om unionsborgeres og deres familiemedlemmers ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område, om ændring af forordning (EØF) nr. 1612/68 og om ophævelse af direktiv 64/221/EØF, 68/360/EØF, 72/194/EØF, 73/148/EØF, 75/34/EØF, 75/35/EØF, 90/364/EØF, 90/365/EØF og 93/96/EØF (EUT L 158 af 29.4.2004), artikel 2, stk. 2, litra c).

3 [Direktiv 94/33/EF](#) af 20.8.1994 om beskyttelse af unge på arbejdspladsen (EFT 1994 216), artikel 3.

konvention om indsatsen mod menneskehandel⁴ og artikel 3, litra a), i Europarådets konvention om beskyttelse af børn mod seksuel udnyttelse og seksuelt misbrug (Lanzarotekonventionen)⁵.

Den europæiske menneskerettighedskonvention (EMRK) indeholder ikke en definition af et barn, men konventionens artikel 1 forpligter de kontraherende parter til at garantere »enhver person under deres jurisdiktion« de rettigheder, der er anerkendt i konventionen. I artikel 14 i EMRK sikres nydelsen af de rettigheder, der er anerkendt i konventionen, enhver »uden forskel«, herunder på grund af alder⁶. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (Menneskerettighedsdomstolen) har accepteret søgsmål fra og på vegne af børn, uanset alder⁷. I sin retspraksis har denne domstol accepteret børnekonventionens definition af et barn⁸ og har tilsluttet sig begrebet »under 18 år«.

Det samme gælder for den europæiske socialpagt og ECSR's fortolkning heraf⁹.

1.2. Baggrunden for den europæiske lovgivning om børns rettigheder

Størstedelen af den europæiske lovgivning om børns rettigheder er indtil videre blevet udarbejdet af EU og Europarådet. Ud over FN har andre internationale institutioner, som f.eks. Haagerkonferencen om International Privatret, også vedtaget vigtige instrumenter, som stadig lægges til grund for udviklingen af europæiske regler. Selv om disse internationale rammer er blevet anvendt separat,

4 Europarådets konvention om indsatsen mod menneskehandel CETS nr. 197, 15.5.2005.

5 Europarådets konvention om beskyttelse af børn mod seksuel udnyttelse og seksuelt misbrug CETS nr. 201, 25.10.2007.

6 Menneskerettighedsdomstolen, *Schwizgebel mod Schweiz*, nr. 25762/07, 10.6.2010. Se også FRA og EMRD (2010), s. 102.

7 Se f.eks. Menneskerettighedsdomstolen, *Marckx mod Belgien*, nr. 6833/74, 13.6.1979, hvor det klagende barn var seks år gammelt, da domstolen afsagde sin dom.

8 Menneskerettighedsdomstolen, *Güveç mod Tyrkiet*, nr. 70337/01, 20.1.2009, og Menneskerettighedsdomstolen, *Çoşelav mod Tyrkiet*, nr. 1413/07, 9.10.2012.

9 ECSR, *Defence for Children International (DCI) mod Nederlandene*, nr. 47/2008, 20.10.2009, præmis 25.

drages der i stigende grad forbindelser mellem dem¹⁰. Især mellem Europarådet og EU er der et stærkt interinstitutionelt samarbejde.

1.2.1. EU: udviklingen af den europæiske lovgivning om børns rettigheder og omfattet beskyttelse

Tidligere udviklede børns rettigheder sig i EU fra sag til sag. Historisk har europæisk børneret generelt sigtet mod specifikke børnerelaterede aspekter af bredere økonomisk og politisk baserede initiativer, f.eks. inden for forbrugerbeskyttelse¹¹ og de frie bevægelighed for personer¹². I den senere tid har man dog taget fat om børns rettigheder som et punkt på en mere koordineret EU-dagsorden, der er baseret på tre vigtige milepæle:

- introduktionen af Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder
- Lissabontraktatens ikrafttræden i december 2009
- vedtagelsen af Europa-Kommissionens meddelelse »En særlig plads til børn i EU's eksterne foranstaltninger« og af Rådets EU-retningslinjer for fremme og beskyttelse af børns rettigheder.

Den første milepæl var introduktionen af EU's charter om grundlæggende rettigheder i 2000¹³. Med Lissabontraktatens ikrafttræden den 1. december 2009 fik chartret samme retlige status som EU-traktaterne (artikel 6 i traktaten om Den Europæiske Union (TEU)). Den forpligter EU og medlemsstaterne til at beskytte de rettigheder, der er nedfældet deri, ved gennemførelsen af EU-lovgivning. EU's charter om grundlæggende rettigheder indeholder de første detaljerede henvisninger til børns rettigheder på EU-forfatningsniveau, herunder gennem anerkendelsen af børns ret til gratis at følge den obligatoriske undervisning (artikel 14, stk. 2), forbuddet mod forskelsbehandling på grund af alder (artikel 21)

10 Se f.eks. [kapitel 5](#), der illustrerer, hvordan EU's familieretlige regler vedrørende børnebortførelse på tværs af grænserne fungerer sammen med konventionen af 25.10.1980 om de civile retlige virkninger af internationale barnebortførelser (Haagerkonventionen om barnebortførelser).

11 Eksempelvis Europa-Parlamentets og Rådets [direktiv 2009/48/EF](#) af 18.6.2009 om sikkerhedskrav til legetøj, EUT 2009 L 170, som omhandler sikkerhedsforanstaltninger vedrørende børns legetøj.

12 Eksempelvis [direktiv 2004/38/EF](#).

13 EU (2012), Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, EUT 2012 C 326.

og forbuddet mod børnearbejde (artikel 32). Chartret indeholder ydermere en særlig bestemmelse om børns rettigheder (artikel 24). Denne artikel omhandler tre centrale børnerettighedsprincipper: retten til frit at udtrykke deres synspunkter i overensstemmelse med deres alder og modenhed (artikel 24, stk. 1), retten til, at barnets tarv kommer i første række i alle handlinger vedrørende dem (artikel 24, stk. 2), og retten til regelmæssigt at have personlig forbindelse og direkte kontakt med begge forældre (artikel 24, stk. 3).

Den anden vigtige milepæl var Lissabontraktaten, der som nævnt ovenfor trådte i kraft den 1. december 2009¹⁴. Med dette instrument blev der gennemført vigtige institutionelle, proceduremæssige og forfatningsmæssige ændringer i EU gennem ændringer af TEU og den tidligere traktat om De Europæiske Fællesskaber (nu traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (TEUF))¹⁵. Disse ændringer styrkede EU's mulighed for at fremme børns rettigheder, ikke mindst ved at udpege »beskyttelse af børns rettigheder« som et generelt mål for EU (artikel 3, stk. 3, i TEU) og som et generelt aspekt af EU's politik for eksterne relationer (artikel 3, stk. 5, i TEU). Også TEUF indeholder mere specifikke referencer til børn, idet EU nu kan vedtage lovgivningsforanstaltninger, der har til formål at bekæmpe seksuel udnyttelse og menneskehandel (artikel 79, stk. 2, litra d), og artikel 83, stk. 1).

Dette har ført til vedtagelse af direktiver om bekæmpelse af seksuelt misbrug af børn, seksuel udnyttelse af børn og børnepornografi¹⁶ og om forebyggelse og bekæmpelse af menneskehandel og beskyttelse af ofre herfor¹⁷, som også indeholder bestemmelser, der omhandler børneofres specifikke behov. Det senere direktiv om minimumsstandarder for ofre for kriminalitet med hensyn til rettigheder, støtte og beskyttelse indeholder også mange bestemmelser med specifik vægt på børn¹⁸.

Den tredje vigtige milepæl blev nået på et mere strategisk politisk niveau, indledningsvis inden for rammerne af EU's dagsorden for eksternt samarbejde og senest også vedrørende interne anliggender. Rådet vedtog specifikt »EU-retningslinjer

14 EU (2007), [Lissabontraktaten](#) om ændring af traktaten om Den Europæiske Union og traktaten om oprettelse af Det Europæiske Fællesskab, underskrevet i Lissabon, EUT 2008 C 306, s. 1-271.

15 Se konsoliderede udgaver af De Europæiske Fællesskaber (2012), [traktaten om Den Europæiske Union \(TEU\)](#) og [traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde \(TEUF\)](#), EUT 2012 C 326.

16 [Direktiv 2011/93/EU](#), EUT 2011 L 335, s. 1.

17 [Direktiv 2011/36/EU](#), EUT 2011 L 101, s. 1.

18 [Direktiv 2012/29/EU](#), EUT 2012 L 315, s. 57.

for fremme og beskyttelse af børns rettigheder¹⁹, og Kommissionen vedtog sin meddelelse *En særlig plads til børn i EU's eksterne foranstaltninger*²⁰ med det formål at integrere børns rettigheder i alle EU's aktiviteter over for tredjelande. Kommissionen vedtog ligeledes i 2011 EU-dagsordenen for børns rettigheder, som fastlagde de vigtigste prioriteter for udviklingen af regler om og politikker vedrørende børns rettigheder på tværs af EU's medlemsstater²¹. Dagsordenen omhandlede også måltretningen af lovgivningsprocesser med relevans for beskyttelse af børn, som f.eks. ovennævnte vedtagelse af direktivet om ofres rettigheder.

Senest er dette blevet suppleret af Kommissionens vedtagelse af en omfattende strategi vedrørende støtte til medlemsstaternes indsats for at bekæmpe fattigdom og social udstødelse gennem en række interventioner i de tidlige barneår (for børn i førskole- og underskolealderen)²². Dette initiativ er, ligesom dagsordenen, ikke retligt bindende, men de er begge vigtige, for så vidt som de fastlægger en plan for EU's normative og metodologiske tilgang til lovgivning om børns rettigheder – en plan, der hænger tæt sammen med børnekonventionen, og som befinder sig inden for en etisk ramme vedrørende børnebeskyttelse, deltagelse og ikke-forskelsbehandling.

EU kan kun lovgive inden for de rammer, hvor den har kompetence i henhold til traktaterne (artikel 2-4 i TEUF). Da børns rettigheder er et tværsektorielt emne, skal EU's kompetence fastlægges i hvert enkelt tilfælde. Indtil videre omfatter de områder, som er relevante for børns rettigheder, hvor EU har vedtaget omfattende lovgivning, følgende:

- data- og forbrugerbeskyttelse
- asyl og migration
- samarbejde i civil- og strafferetlige sager.

19 Rådet for Den Europæiske Union (2007), *EU-retningslinjer vedrørende børns rettigheder*, Bruxelles, 10.12.2007.

20 Europa-Kommissionen (2008), *En særlig plads til børn i EU's eksterne foranstaltninger: Meddelelse fra Kommissionen til Europa-Parlamentet, Rådet, Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg og Regionsudvalget*, KOM (2008) 55 endelig, Bruxelles, 5.2.2008.

21 Europa-Kommissionen (2011), *En EU-dagsorden for børns rettigheder: Meddelelse fra Kommissionen til Europa-Parlamentet, Rådet, Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg og Regionsudvalget*, KOM (2011) 0060 endelig, Bruxelles, 15.2.2011.

22 Europa-Kommissionen (2013), *Investering i børn: Hvordan man bryder den onde cirkel for de socialt udsatte*, henstilling 2013/112/EU, Bruxelles.

I henhold til artikel 6, stk. 1, i TEU og artikel 51, stk. 2, i EU's charter om grundlæggende rettigheder udvider chartret ikke EU's kompetencer og skaber ingen nye kompetencer eller nye opgaver for EU og ændrer ikke EU's kompetencer og opgaver. Chartrets bestemmelser er rettet til EU-institutionerne og til medlemsstaterne, når de gennemfører EU-retten. Chartret er altid bindende for EU, men chartrets bestemmelser er kun retligt bindende for medlemsstaterne, når de handler inden for EU-rettens anvendelsesområde.

I hvert af følgende kapitler gives der en kort oversigt over EU's kompetence på de områder, der er omhandlet i det enkelte kapitel.

1.2.2. Europarådet: udviklingen af reglerne om børns rettigheder og omfattet beskyttelse

I modsætning til EU har Europarådet siden dets etablering haft et klart mandat til at beskytte og fremme menneskerettigheder. Den primære traktat om menneskerettigheder, som er ratificeret af alle Europarådets medlemsstater, er konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder eller den europæiske menneskerettighedskonvention (EMRK), som indeholder specifikke bestemmelser vedrørende børn. De vigtigste bestemmelser er følgende: artikel 5, stk. 1, litra d), som omhandler forvaring af en mindreårig ifølge lovlig kendelse med det formål at føre tilsyn med hans opdragelse, artikel 6, stk. 1, som begrænser en retfærdig og offentlig rettergang, når det kræves af hensynet til den mindreårige, artikel 2, i protokol nr. 1, som omhandler retten til uddannelse og kræver, at staten skal respektere forældrenes religiøse og filosofiske overbevisning i forbindelse med uddannelsen af deres børn. Alle de øvrige almindelige bestemmelser i EMRK gælder desuden for alle, også børn. Nogle er angiveligt særligt relevante for børn, nemlig artikel 8, som garanterer retten til privatlivet og familielivet, og artikel 3, som forbyder tortur og umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf. Ved i sin fortolkning at fokusere på de positive forpligtelser, der er indbygget i EMRK's bestemmelser, har Menneskerettighedsdomstolen udviklet omfattende retspraksis vedrørende børns rettigheder, herunder hyppige henvisninger til børnekonventionen. Menneskerettighedsdomstolen analyserer dog hvert enkelt søgsmål og giver derfor ikke en omfattende oversigt over børns rettigheder som fastsat i EMRK.

Europarådets anden primære menneskerettighedstraktat, den europæiske socialpagt (socialpagten²³ – revideret i 1996²⁴), omhandler beskyttelsen af sociale

23 Europarådet, [den europæiske socialpagt](#), CETS nr. 35, 18.10.1961.

24 Europarådet, [den europæiske socialpagt \(revideret\)](#), CETS nr. 163, 3.5.1996.

rettigheder og indeholder specifikke bestemmelser vedrørende børns rettigheder. Den indeholder to bestemmelser, som er særligt vigtige for børns rettigheder. I artikel 7 fastsættes forpligtelsen til at beskytte børn mod økonomisk udnyttelse. I henhold til artikel 17 skal staten træffe alle egnede og nødvendige foranstaltninger for at sikre, at børn modtager den omsorg, pleje, uddannelse og undervisning, de har behov for (herunder gratis uddannelse på primær- og sekundærtrinet), for at beskytte børn og unge mod vanrøgt, vold eller udnyttelse og for at beskytte børn, der er afskåret fra deres familie. Gennemførelsen af socialpagten kontrolleres af Den Europæiske Komité for Sociale rettigheder (ECSR), som er sammensat af uafhængige eksperter, der træffer afgørelse om overensstemmelse mellem national lovgivning og praksis og socialpagten enten gennem en kollektiv klageprocedure eller en national rapporteringsprocedure.

Europarådet har desuden vedtaget en række traktater, der omhandler specifikke spørgsmål vedrørende børns rettigheder. Disse omfatter:

- konventionen om retsstillingen for børn født uden for ægteskab²⁵
- konventionen om adoption af børn (revideret i 2008)²⁶
- konventionen om kontakt vedrørende børn²⁷
- konventionen om udøvelse af børns rettigheder²⁸
- Europarådets konvention om beskyttelse af børn mod seksuel udnyttelse og seksuelt misbrug (Lanzarotekonventionen)²⁹.

Endelig er det på politisk plan vigtigt at bemærke, at Europarådet i 2006 lancerede programmet »Building a Europe for and with Children« (Et Europa for og med børn), som er en tværgående handlingsplan for håndtering af problemer

25 Europarådet, [Europæisk konvention om retsstillingen for børn født uden for ægteskab](#), CETS nr. 85, 15.10.1975.

26 Europarådet, [Europæisk konvention om adoption af børn \(revideret\)](#), CETS nr. 202, 27.11.2008.

27 Europarådet, [Europæisk konvention om kontakt vedrørende børn](#), CETS nr. 192, 15.5.2003.

28 Europarådet, [Europæisk konvention om udøvelse af børns rettigheder](#), CETS nr. 160, 25.1.1996.

29 [Europarådets konvention om beskyttelse af børn mod seksuel udnyttelse og seksuelt misbrug](#) CETS nr. 201, 25.10.2007.

med børns rettigheder, herunder vedtagelse af instrumenter til vedtagelse af standarder på tværs af forskellige områder³⁰. De nuværende prioriteter har fokus på fire nøgleområder:³¹

- fremme af børnevenlige tjenester og systemer
- uddyddelse af enhver form for vold mod børn
- sikring af rettigheder for udsatte børn
- fremme af børns deltagelse.

Europarådets program vedrørende børns rettigheder har primært til formål at støtte gennemførelsen af internationale standarder på området for børns rettigheder i alle Europarådets medlemsstater og navnlig at fremme gennemførelsen af børnekonventionen ved at fremhæve dens hovedprincipper: ikke-forskelsbehandling, retten til liv og udvikling, fokus på barnets tarv blandt beslutningstagerne og børns ret til at blive hørt³².

Inden for programmet er der vedtaget en række instrumenter vedrørende børns rettigheder, som giver praktisk vejledning i, hvordan bindende europæiske retsakter suppleres, herunder:

- retningslinjer om børnevenlig retspleje³³
- retningslinjer om børnevenlig sundhedspleje³⁴
- henstilling vedrørende integrerede nationale strategier for beskyttelsen af børn mod vold³⁵

30 Yderligere oplysninger findes på adressen <http://www.coe.int/t/dg3/children/>.

31 Europarådet, Ministerudvalget (2011), *Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2012-2015)*, CM (2011)171 final, 15.2.2012.

32 *Ibid.*

33 Europarådet, Ministerudvalget (2010), *Retningslinjer om børnevenlig retspleje*, 17.11.2010.

34 Europarådet, Ministerudvalget (2011), *Retningslinjer om børnevenlig sundhedspleje*, 21.11.2011.

35 Europarådet, Ministerudvalget (2009), *Recommendation CM/Rec(2009)10 of the Committee of Ministers to member states on integrated national strategies for the protection of children from violence*, 18.11.2009.

- henstilling vedrørende børns rettigheder og børne- og familievenlige sociale ydelser³⁶
- henstilling om inddragelse af børn og unge under 18 år³⁷.

Programmet har derved sikret Europa en central position i indsatsen for at fastlægge standarder for børns rettigheder og også en ledende position gennem forskellige midler i indsatsen for at sikre, at børns stemme får en central rolle i denne proces. Programmet har også til formål at støtte gennemførelsen af EMRK og socialpagten og at fremme Europarådets øvrige retlige instrumenter vedrørende børn (deltagelse, beskyttelse og rettigheder), unge og familien³⁸.

1.3. Den europæiske lovgivning om børns rettigheder og FN-konventionen om barnets rettigheder

Hovedpunkt

- Den europæiske lovgivning om børns rettigheder er generelt baseret på FN-konventionen om barnets rettigheder (børnekonventionen).

Den omstændighed, at alle EU's og Europarådets medlemsstater er parter i børnekonventionen, giver børnekonventionen en vigtig position på europæisk plan. Den indfører effektivt fælles retlige forpligtelser for de europæiske stater, og det har afsmittende virkning på den måde, hvorpå de europæiske institutioner udvikler og anvender børns rettigheder.

Børnekonventionen er derved blevet prøvestenen for udviklingen af den europæiske lovgivning om børns rettigheder med det resultat, at Europarådet og EU i stigende grad udnytter dens indflydelse. Især integrationen af børnekonventionens principper og bestemmelser i bindende instrumenter og retspraksis på europæisk plan giver børnekonventionen større kraft og åbner op for mere

36 Europarådet, Ministerudvalget (2011), *Recommendation Rec (2011)12 on children's rights and social services friendly to children and families*, 16.11.2011.

37 Europarådet, Ministerudvalget (2012), *Recommendation Rec(2012)2 on the participation of children and young people under the age of 18*, 28.11.2012.

38 Europarådet, Ministerudvalget (2011), *Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2012-2015)*, CM (2011)171 final, 15.2.2012.

effektive håndhævelseskanaler for parter, der ønsker at påberåbe sig børns rettigheder i Europa. Der gives specifikke eksempler på dette i denne håndbog.

EU er og kan ikke blive part i børnekonventionen, da børnekonventionen ikke indeholder bestemmelser, som giver andre enheder end stater mulighed for at tiltræde den. EU henviser imidlertid til »de generelle principper i EU-retten« (skrevne og uskrevne principper, som de følger af medlemsstaternes fælles forfatningsmæssige traditioner) med henblik på at supplere og udstikke retningslinjer for fortolkningen af EU-traktaterne (artikel 6, stk. 3, i TEU). EU-Domstolens afgørelser har bekræftet, at enhver forpligtelse, der følger af medlemskabet af EU, ikke må stride mod medlemsstaternes forpligtelser, som følger af deres nationale forfatninger og internationale menneskerettighedsforpligtelser³⁹. Da alle EU's medlemsstater har ratificeret børnekonventionen, har EU pligt til at overholde dens principper og bestemmelser, i det mindste i forhold, der ligger inden for EU's kompetence (som defineret i EU-traktaterne).

Denne forpligtelse bestyrkes i andre EU-traktater og navnlig i EU's charter om grundlæggende rettigheder. Chartrets artikel 24 er direkte inspireret af børnekonventionens bestemmelser, herunder bestemmelser, der har opnået en position som »børnekonventionsprincipper«, navnlig princippet om barnets tarv (børnekonventionens artikel 3), princippet om barnets deltagelse (børnekonventionens artikel 12) og barnets ret til at bo og/eller have forbindelse med dets forældre (børnekonventionens artikel 9).

Betydningen af børnekonventionen som rettesnor for udviklingen af børns rettigheder i EU kommer til udtryk i Kommissionens meddelelse »En EU-dagsorden for børns rettigheder«, hvori det anføres, at »børnekonventionens standarder og principper skal fortsat være retningsgivende for de EU-politikker og -initiativer, der berører børns rettigheder«⁴⁰. I denne ånd ledsages alle lovgivningsinstrumenter vedrørende børn næsten uden undtagelse af enten en udtrykkelig henvisning til børnekonventionen eller af mere underforståede henvisninger til børnerettighedsprincipperne, såsom »barnets tarv«, barnets ret til at deltage i beslutninger, der berører det, eller barnets ret til beskyttelse mod forskelsbehandling.

Europarådet er ligesom EU som en organisation ikke retligt bundet af børnekonventionen, selv om alle Europarådets medlemsstater hver især er parter i denne

39 Se eksempelvis EU-Domstolen, C-4/73, *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung mod Kommissionen*, 14.5.1974.

40 Europa-Kommissionen (2011), *En EU-dagsorden for børns rettigheder*, KOM(2011) 0060 endelig, Bruxelles.

konvention. EMRK kan dog ikke fortolkes i et vakuum, men skal fortolkes i overensstemmelse med de generelle folkeretlige principper. Alle relevante folkeretlige regler, som gælder i forbindelser mellem de kontraherende parter i EMRK, bør tages i betragtning, navnlig reglerne vedrørende den universelle beskyttelse af menneskerettigheder. De forpligtelser, som EMRK pålægger dens kontraherende parter på området for børns rettigheder, skal mere specifikt fortolkes i lyset af børnekonventionen⁴¹. ECSR har også udtrykkeligt henvist til børnekonventionen i sine afgørelser⁴². Europarådets aktiviteter i forbindelse med fastsættelse af standarder og udformning af traktater påvirkes desuden af børnekonventionens principper og bestemmelser. *Retningslinjerne om børnevenlig retspleje*⁴³ er f.eks. direkte baseret på en række bestemmelser i børnekonventionen og i endnu højere grad på de ledsagende generelle bemærkninger fra FN's Komité for Barnets Rettigheder⁴⁴.

1.4. De europæiske domstoles rolle i fortolkningen og håndhævelsen af børns rettigheder i Europa

1.4.1. Den Europæiske Unions Domstol

EU-Domstolen træffer afgørelser i mange typer retssager. I sager vedrørende børns rettigheder har EU-Domstolen indtil videre hovedsagelig behandlet anmodninger om præjudicielle afgørelser (artikel 267 i TEUF)⁴⁵. Disse er sager, hvor en national ret eller domstol forelægger EU-Domstolen spørgsmål om fortolkningen af EU's primære ret (dvs. traktater) eller afledt EU-ret (dvs. afgørelser og retsakter), der har betydning for en national verserende sag ved den pågældende nationale ret eller domstol.

41 Menneskerettighedsdomstolen, *Harroudj mod Frankrig*, nr. 43631/09, 4.10.2012, præmis 42.

42 ECSR, *World Organisation against Torture (OMCT) mod Irland*, klage nr. 18/2003, 7.12.2004, præmis 61-63, og ECSR, *Defence for Children International (DCI) mod Nederlandene*, klage nr. 47/2008, 20.10.2009.

43 Europarådet, Ministerudvalget (2010), *Retningslinjer om børnevenlig retspleje*, 17.11.2010.

44 Se FN's Komité for Barnets Rettigheder (2007), *General Comment No. 10 (2007): Children's rights in juvenile justice*, CRC/C/GC/10, 25.4.2007, FN's Komité for Barnets Rettigheder (2009), *General Comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard*, CRC/C/GC/12, 1.7.2009, og FN's Komité for Barnets Rettigheder (2013), *General Comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interest taken as a primary consideration (art.3, para.1)*, CRC/C/GC/14, 29.5.2013.

45 Den eneste undtagelse er påstande om annullation: EU-Domstolen, C-540/03, *Europa-Parlamentet mod Rådet for Den Europæiske Union* [Store Afdeling], 27.6.2006.

Indtil for få år siden havde EU-Domstolen kun truffet afgørelse i få sager vedrørende børns rettigheder. Med vedtagelsen af flere retsakter, der udtrykkeligt omhandler børns rettigheder, og en mere fremtrædende dagsorden for børns rettigheder vil børns rettigheder med sandsynlighed blive genstand for flere sager ved EU-Domstolen i fremtiden.

EU-Domstolen har afsagt de fleste af sine domme vedrørende børns rettigheder i sager vedrørende fri bevægelighed og unionsborgerskab – områder, hvor EU længe har haft kompetence. I disse sager har EU-Domstolen udtrykkeligt anerkendt, at børn som individer nyder godt af de fordele, der er forbundet med unionsborgerskab, således at retten til selvstændigt ophold samt retten til sociale ydelser og uddannelse udvides til børn på grundlag af deres statsborgerskab i en EU-medlemsstat⁴⁶.

Der er kun ét tilfælde, hvor EU-Domstolen direkte har lagt børnekonventionen til grund for fortolkningen af EU-retten vedrørende børn: sagen *Dynamic Medien Vertriebs GmbH mod Avides Media AG*. Denne sag vedrører lovligheden af tyske krav til mærkning af importerede dvd'er og videoer, som allerede var genstand for lignende kontrolforanstaltninger i Det Forenede Kongerige. EU-Domstolen konkluderede, at den tyske mærkningskontrol udgjorde en lovlig begrænsning af EU's bestemmelser om den frie bevægelighed for varer (som ellers forbyder dobbelte regulatoriske processer af denne art), eftersom kontrollen havde til formål at beskytte børns velfærd. EU-Domstolen underbyggede sin afgørelse med henvisning til artikel 17 i børnekonventionen, som opfordrer deltagerstaterne til at udvikle passende retningslinjer for beskyttelse af barnet mod oplysning og materiale fra massemedierne, der skader dets velfærd⁴⁷. Proportionalitetskravene gælder dog for de vurderingsprocedurer, der er fastlagt for at beskytte børn, og som bør være let tilgængelige og kunne afsluttes inden for en rimelig frist⁴⁸.

46 Se EU-Domstolen, C-413/99, *Baumbast og R mod Secretary of State for the Home Department*, 17.9.2002, EU-Domstolen, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu og Man Lavette Chen mod Secretary of State for the Home Department*, 19.10.2004, EU-Domstolen, C-148/02, *Carlos Garcia Avello mod den belgiske stat*, 2.10.2003, EU-Domstolen, C-310/08, *London Borough of Harrow mod Nimco Hassan Ibrahim og Secretary of State for the Home Department* [Store Afdeling], 23.2.2010, og EU-Domstolen, C-480/08, *Maria Teixeira mod London Borough of Lambeth og Secretary of State for the Home Department*, 23.2.2010. Disse sager er omhandlet i kapitel 8 og kapitel 9.

47 EU-Domstolen, C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH mod Avides Media AG*, 14.2.2008, præmis 42 og 52.

48 *Ibid.*, præmis 49 og 50.

I andre sager har EU-Domstolen lagt generelle børnerettighedsprincipper, som også er integreret i børnekonventionens bestemmelser (f.eks. barnets tarv og ret til at blive hørt), til grund for sine domme, især i forbindelse med børnebortførelse på tværs af grænserne⁴⁹.

EU har i øvrigt traditionelt været varsom med at tillægge afgørende virkning til børnekonventionen, især inden for mere politisk følsomme områder, såsom immigrationskontrol⁵⁰, selv om dette har ændret sig i den seneste retspraksis, som omhandlet i de følgende kapitler. Siden vedtagelsen af EU's charter om grundlæggende rettigheder er der ofte overensstemmelse mellem EU-Domstolens henvisninger til chartrets artikler om børns rettigheder og henvisninger til børnekonventionen som følge af ligheden mellem bestemmelserne.

1.4.2. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol

Menneskerettighedsdomstolen træffer hovedsagelig afgørelse i individuelle klager, der er indgivet i overensstemmelse med artikel 34 og 35 i EMRK. Menneskerettighedsdomstolens kompetence udstrækker sig til alle sager vedrørende fortolkningen og anvendelsen af EMRK og de tilknyttede protokoller (artikel 32 i EMRK).

I modsætning til EU-Domstolen har Menneskerettighedsdomstolen betydelig retspraksis vedrørende børns rettigheder. Selv om mange sager i henhold til artikel 8 i EMRK om retten til respekt for privatliv og familieliv behandles ud fra forældres rettigheder snarere end børns rettigheder, involverer sager under andre materielle bestemmelser ikke nødvendigvis forældre og har et klarere fokus på de berørte børns rettigheder, som f.eks. retten til beskyttelse mod umenneskelig og nedværdigende behandling (artikel 3 i EMRK) og retten til en retfærdig rettergang (artikel 6 i EMRK).

Selv om Menneskerettighedsdomstolen ofte henviser til børnekonventionen ved behandlingen af påstande, der fremsættes af eller på vegne af børn, tillægger den ikke systematisk konventionen afgørende vægt. I nogle tilfælde har

49 EU-Domstolen, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga mod Simone Pelz*, 22.12.2010. Se også [kapitel 5](#).

50 EU-Domstolen, C-540/03, *Europa-Parlamentet mod Rådet for Den Europæiske Union* [Store Afdeling], 27.6.2006.

børnerettighedsprincipperne, som de er nedfældet i børnekonventionen, haft stor indflydelse på Menneskerettighedsdomstolens ræsonnement, navnlig vedrørende domstolens fortolkning af artikel 6 i EMRK (ret til en retfærdig rettergang) i forbindelse med behandlingen af børn, der har overtrådt loven (se [kapitel 11](#)). Inden for andre områder varierer Menneskerettighedsdomstolens tilgang i nogle tilfælde ganske lidt fra børnekonventionens, f.eks. vedrørende afhøring af børn i retten (se [kapitel 2](#)). I nogle tilfælde har Menneskerettighedsdomstolen udtrykkeligt lagt børnekonventionen til grund for sin afgørelse.

Eksempel: Sagen *Maslov mod Østrig*⁵¹ vedrørte udvisningen af klageren, der var blevet dømt for en række strafbare handlinger som mindreårig. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at forpligtelsen til at tage hensyn til barnets tarv, for så vidt angik udvisningsforanstaltninger mod en ungdomskriminel person, omfattede en forpligtelse til at fremme barnets resocialisering i overensstemmelse med børnekonventionens artikel 40. Ifølge Menneskerettighedsdomstolen kunne resocialisering ikke opnås ved at fjerne barnet fra dets familie eller sociale kreds gennem udvisning⁵². Domstolen henviste således til børnekonventionen, da den fastslog, at udvisning udgjorde et uforholdsmæssigt indgreb i klagerens rettigheder i henhold til artikel 8 i EMRK (respekt for familieliv).

1.5. Den Europæiske Komité for Sociale rettigheder (ECSR)

ECSR er sammensat af 15 uafhængige og uvildige eksperter, der træffer afgørelse om overensstemmelse mellem national lovgivning og praksis og socialpagten enten gennem en kollektiv klageprocedure eller en national rapporteringsprocedure⁵³. Udpagede nationale og internationale organisationer kan anlægge kollektive klager mod stater, der er part i socialpagten, og som har acceptere klageproceduren. Indtil videre har klager drejet sig om, hvorvidt stater har krænket børns rettigheder i henhold til socialpagten i sager vedrørende økonomisk

51 Menneskerettighedsdomstolen, *Maslov mod Østrig* [Storkammer], nr. 1638/0323, 23.6.2008.

52 *Ibid.*, præmis 83.

53 Yderligere oplysninger kan fås på webstedet for ECSR: www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/ECSR/ECSRdefault_en.asp.

udbytning af børn⁵⁴, børns fysiske integritet⁵⁵, migrantbørns sundhedsrettigheder⁵⁶ og handicappede børns adgang til uddannelse⁵⁷.

Eksempel: I sagen *International Commission of Jurists (ICJ) mod Portugal*⁵⁸ var der nedlagt påstand om, at Portugals lovbestemmelse om en minimumsalder på 15 år for adgang til ansættelse som fastsat ved socialpagtens artikel 7, stk. 1, ikke blev tilstrækkeligt håndhævet. ECSR fastslog, at socialpagten havde til hensigt og formål ikke kun at beskytte rettigheder i teorien, men også i praksis, og at lovgivning derfor skulle anvendes effektivt. ECSR bemærkede, at et stort antal børn arbejdede ulovligt i Portugal, og fandt, at denne situation var i strid med socialpagtens artikel 7, stk. 1.

54 ESCR, *International Commission of Jurists (ICJ) mod Portugal*, klage nr. 1/1998, 9.9.1999.

55 ESCR, *World Organisation Against Torture (OMCT) mod Grækenland*, klage nr. 17/2003, 7.12.2004.

56 ESCR, *Defence for Children International (DCI) mod Belgien*, klage nr. 69/2011, 23.10.2012.

57 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) mod Bulgarien*, klage nr. 41/2007, 3.6.2008, præmis 35.

58 ESCR, *International Commission of Jurists (ICJ) mod Portugal*, klage nr. 1/1998, 9.9.1999.

2

Borgerlige rettigheder og frihedsrettigheder

EU	Omhandlede emner	Europarådet
Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 10 (religionsfrihed) og artikel 14 (ret til uddannelse)	Ret til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed	EMRK, artikel 9 (religionsfrihed) og artikel 14 (forbud mod diskriminering), artikel 2 i protokol nr. 1 (forældres ret til at sikre sig, at deres børns undervisning sker i overensstemmelse med deres egen overbevisning) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Dogru mod Frankrig</i> , nr. 27058/05, 2008 (brug af islamisk hovedbeklædning i offentlige skoler) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Kervanci mod Frankrig</i> , nr. 31645/04, 2008 (brug af islamisk hovedbeklædning i offentlige skoler) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Grzelak mod Polen</i> , nr. 7710/02, 2010 (alternativer til religionsundervisning i skoler på primær- og sekundærtrinnet) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Lautsi m.fl. mod Italien</i> [Storkammer], nr. 30814/06, 2011 (ophængning af krucifikser i offentlige skoler)
Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 11 (ytringsfrihed)	Ytrings- og informationsfrihed	EMRK, artikel 10 (ytringsfrihed) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Handyside mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 5493/72, 1976 (forbud mod børnebøger) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Gaskin mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 10454/83, 1989 (adgang til sagsakt arkiveret i løbet af barndommen)

EU	Omhandlede emner	Europarådet
Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 24 (børns rettigheder) EU-Domstolen, C-491/10 PPU, <i>Joseba Andoni Aguirre Zarra-ga mod Simone Pelz</i> , 2010 (ret til at blive hørt, international barnebortførelse)	Ret til at blive hørt	EMRK, artikel 6 (retfærdig rettergang) Europæisk konvention om udøvelse af børns rettigheder, artikel 3, 4, 6 og 7 Menneskerettighedsdomstolen, <i>Sahin mod Tyskland</i> [Storkammer], nr. 30943/96, 2003 (høring af et barn ved retten i samværssager)
Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 12 (forsamlings- og foreningsfrihed)	Forsamlings- og foreningsfrihed	EMRK, artikel 11 (ret til frit at deltage i fredelige forsamlinger og til foreningsfrihed) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Christian Democratic People's Party mod Moldova</i> , nr. 28793/02, 2006 (deltagelse i forsamlinger i det offentlige rum)

Alle personer har de borgerlige rettigheder og frihedsrettigheder, der er fastlagt i forskellige instrumenter, navnlig EU's charter om grundlæggende rettigheder og den europæiske menneskerettighedskonvention (EMRK) som fortolket af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (Menneskerettighedsdomstolen). Bortset fra chartret findes der ingen EU-retsakter, som specifikt vedrører de borgerlige rettigheder behandlet i dette kapitel, som de finder anvendelse på børn. Inden for rammerne af Europarådet er anvendelsesområdet for og fortolkningen af disse borgerlige rettigheder blevet udviklet i vid udstrækning, især gennem Menneskerettighedsdomstolens retspraksis.

I dette kapitel gives der en oversigt over de frihedsrettigheder, der er anført i afsnit II i EU's charter om grundlæggende rettigheder, for så vidt som de har betydning for børns rettigheder. Det omhandler barnets ret til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed (afsnit 2.1), barnets ret til ytrings- og informationsfrihed (afsnit 2.3), barnets ret til at blive hørt (afsnit 2.4) og retten til forsamlings- og foreningsfrihed (afsnit 2.5).

2.1. Ret til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed

Hovedpunkter

- Retten til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed, som er garanteret i EU's charter om grundlæggende rettigheder og EMRK, omfatter retten til at skifte religion eller tro samt frihed til at udøve sin religion eller tro gennem gudstjeneste, undervisning, andagt og overholdelse af religiøse skikke.
- Forældre har ret til at sikre sig, at deres børns uddannelse og undervisning sker i overensstemmelse med deres egen religiøse, filosofiske og pædagogiske overbevisning.
- Forældre har ret og pligt til at give retningslinjer til barnet med henblik på udøvelsen af dets ret til tankefrihed og til samvittigheds- og religionsfrihed på en måde, der svarer til barnets gradvise udvikling af dets evner.

2.1.1. Barnets ret til religionsfrihed

Inden for EU-retten garanterer artikel 10 i chartret om grundlæggende rettigheder enhver retten til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed. Denne ret omfatter frihed til at skifte religion eller tro samt frihed til enten alene eller sammen med andre, offentligt eller privat at udøve sin religion eller tro gennem gudstjeneste, undervisning, andagt og overholdelse af religiøse skikke. Retten til militærnægtelse af samvittighedsgrunde anerkendes i overensstemmelse med de nationale love (chartrets artikel 10, stk. 2).

Inden for Europarådets retsorden omhandler artikel 9 i EMRK retten til at tænke frit, til samvittigheds- og religionsfrihed. Af Menneskerettighedsdomstolens retspraksis kan der udledes tre dimensioner af retten til religionsfrihed: den interne dimension, friheden til at skifte religion eller tro og friheden til at udøve sin religion eller tro. De første to dimensioner er absolutte, og stater må under ingen omstændigheder begrænse dem⁵⁹. Friheden til udøve sin religion eller tro kan begrænses, hvis sådanne begrænsninger er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund (artikel 9, stk. 2, i EMRK).

⁵⁹ Menneskerettighedsdomstolen, *Darby mod Sverige*, nr. 11581/85, 23.10.1990.

I sin retspraksis har Menneskerettighedsdomstolen taget stilling til børns ret til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed, primært i forbindelse med retten til uddannelse og det offentlige skolesystem. Et emne, der er genstand for omfattende offentlig debat i de europæiske lande, er religion i skolerne.

Eksempel: Sagerne *Dogru mod Frankrig* og *Kervanci mod Frankrig*⁶⁰ vedrørte bortvisningen i det første skoleår af to piger på 11 og 12 år fra en fransk offentlig skole på sekundærtrinet, fordi de nægtede at fjerne deres hovedbeklædning i forbindelse med idrætsundervisningen. Menneskerettighedsdomstolen bemærkede, at formålet med begrænsningen af klagernes ret til at udøve deres religiøse overbevisninger var at overholde kravet om sekularitet i offentlige skoler. I henhold til de nationale myndigheder var det af sundheds- og sikkerhedsmæssige grunde uforeneligt med idrætsudøvelse at bære et slør som det islamiske tørklæde. Dette var ifølge Menneskerettighedsdomstolen rimeligt, eftersom skolen vejede klagernes religiøse overbevisning op mod kravene om at beskytte andres rettigheder og friheder og den offentlige orden. Den fastslog derfor, at indgrebet i elevernes frihed til at udøve deres religion var begrundet og stod i forhold til det forfulgte mål. Den fandt derfor, at artikel 9 i EMRK ikke var blevet overtrådt.

Eksempel: Sagen *Grzelak mod Polen*⁶¹ vedrørte en manglende adgang for en skoleelev, der var fritaget for religionsundervisning, til etiktimer og tilknyttede karakterer. Under hele sin skolegang på primær- og sekundærtrinet (i alderen 7- år) deltog klageren ikke i religionsundervisning i overensstemmelse med hans forældres ønske, idet de var erklærede agnostikere. Da der var for få interesserede elever, blev der aldrig oprettet en etikklasse, og han modtog karakterbøger og -eksamensbeviser, hvor der var anført en streg i stedet for en karakter under »religion/etik«. Ifølge Menneskerettighedsdomstolen havde den manglende karakter for »religion/etik« i drengens karakterbøger den modsatte virkning af retten til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed, da karakterbøgerne kunne være en tilkendegivelse af hans manglende religiøse tilknytning. Det udgjorde derfor en form for uberettiget stigmatisering. Forskelsbehandlingen af ikketroende, der ønskede at følge etikundervisning, og ele-

60 Menneskerettighedsdomstolen, *Dogru mod Frankrig*, nr. 27058/05, 4.12.2008, og Menneskerettighedsdomstolen, *Kervanci mod Frankrig*, nr. 31645/04, 4.12.2008 (kun på fransk).

61 Menneskerettighedsdomstolen, *Grzelak mod Polen*, nr. 7710/02, 15.6.2010.

ver, der fulgte religionsundervisning, var derfor ikke objektivt og rimeligt begrundet, og der var heller ikke en rimelig forholdsmæssig sammenhæng mellem de anvendte midler og det mål, der søgtes opnået. Staten overskred sin skønsmargen i denne sag, da selve essensen af klagerens ret til ikke at give udtryk for sin religion eller tro blev tilsidesat i strid med artikel 14 i EMRK sammenholdt med konventionens artikel 9.

2.2. Forældres rettigheder og deres børns religionsfrihed

Forældres rettigheder i forbindelse med deres børns religionsfrihed er omhandlet forskelligt i europæisk ret sammenlignet med børnekonventionen.

Inden for EU-retten skal der tages behørigt hensyn til forældres ret til at sikre sig, at deres børn undervises i overensstemmelse med deres egen religiøse, filosofiske og pædagogiske overbevisning, især i forbindelse med friheden til at oprette uddannelsesinstitutioner (chartrets artikel 14, stk. 3).

Inden for Europarådets retsorden, navnlig artikel 2 i protokol nr. 1 til EMRK, skal stater tage hensyn til forældrenes (religiøse) overbevisning ved udøvelsen af de funktioner, de påtager sig i henseende til uddannelse og undervisning. Ifølge Menneskerettighedsdomstolen er denne forpligtelse bred, da den ikke kun gælder for indholdet og gennemførelsen af fagplanen, men også for alle de funktioner, en stat påtager sig⁶². Dette omfatter organisering og finansiering af offentlig uddannelse, fastlæggelse og planlægning af fagplaner, formidling af den information og viden, der indgår i fagplanerne, på en objektiv, kritisk og pluralistisk måde (staten må derfor ikke forfølge et mål om indoktrinering, som ikke anses for at respektere forældrenes religiøse og filosofiske overbevisning) og organisering af undervisningsmiljøet, herunder tilstedeværelsen af krucifikser i offentlige klasseværelser.

62 Se Menneskerettighedsdomstolens relevante retspraksis: Menneskerettighedsdomstolen, *Kjeldsen, Busk Madsen og Pedersen mod Danmark*, nr. 5095/71, 5920/72 og 5926/72, 7.12.1976, Menneskerettighedsdomstolen, *Valsamis mod Grækenland*, nr. 21787/93, 18.12.1996, Menneskerettighedsdomstolen, *Folgerø m.fl. mod Norge* [Storkammer], nr. 15472/02, 29.6.2007, Menneskerettighedsdomstolen, *Hasan og Eylem Zengin mod Tyrkiet*, nr. 1448/04, 9.10.2007, og Menneskerettighedsdomstolen, *Lautsi m.fl. mod Italien* [Storkammer], nr. 30814/06, 18.3.2011.

Eksempel: Sagen *Lautsi m.fl. mod Italien*⁶³ vedrører ophængningen af krucifikser i offentlige klasseværelser. En forælder gjorde gældende, at tilstedeværelsen af krucifikser i klasseværelserne på den offentlige skole, som hendes børn gik på, krænkede princippet om sekularitet, som hun ønskede at uddanne sine børn efter. Menneskerettighedsdomstolens Store Afdeling fastslog, at det tilkom staten som en del af dens funktioner i forbindelse med uddannelse og undervisning at afgøre, om krucifikser burde findes i offentlige klasseværelser, og at dette var omfattet af anvendelsesområdet for artikel 2, andet punktum i protokol nr. 1 til EMRK. Domstolen anførte, at denne afgørelse i princippet lå inden for den sagsøgte stats skønsmargen, og at der ikke er europæisk enighed om tilstedeværelse af religiøse symboler i offentlige skoler. Det er korrekt, at tilstedeværelsen af krucifikser – et symbol, der uden tvivl repræsenterer kristendommen – i offentlige klasseværelser giver den mest udbredte religion i et land en fremtrædende position. Dette er dog ikke i sig selv tilstrækkeligt til, at der er tale om indoktrinering fra den sagsøgte stats side. Ifølge Menneskerettighedsdomstolen er et krucifiks på en væg i det væsentlige et passivt symbol, der ikke kan vurderes at have en indflydelse på elever, der kan sammenlignes med indflydelsen fra tale eller deltagelse i religiøse aktiviteter. Store Afdeling konkluderede følgelig, at myndighederne med beslutningen om at beholde krucifikser i klasseværelserne på den offentlige skole, som klagerens børn gik i, havde handlet inden for deres skønsmargen og dermed havde respekteret forældrenes ret til at sikre sig, at deres børn blev undervist i overensstemmelse med deres egen religiøse og filosofiske overbevisning.

Inden for rammerne af folkeretten skal deltagerstaterne i henhold til børnekonventions artikel 14, stk. 2, respektere rettigheder og pligter for forældrene til at give retningslinjer til barnet med henblik på udøvelsen af dets ret til tankefrihed og til samvittigheds- og religionsfrihed på en måde, der svarer til barnets gradvise udvikling af dets evner. I modsætning til artikel 14, stk. 3, i chartret om grundlæggende rettigheder fokuserer børnekonventionen således på barnets egen udøvelse af denne frihed. I henhold til børnekonventionen har forældre ret til at give retningslinjer til barnet – ikke i overensstemmelse med deres egen overbevisning, men i overensstemmelse med barnets overbevisning. Ordlyden af børnekonventions artikel 14, stk. 2, er i overensstemmelse med børnekonventionens generelle opfattelse af forældreansvar: at forældreansvar skal udøves på en måde, der svarer til den løbende udvikling af barnets evner

63 Menneskerettighedsdomstolen, *Lautsi m.fl. mod Italien* [Storkammer], nr. 30814/06, 18.3.2011.

(børnekonventionens artikel 5), og hvor barnets tarv kommer i første række (børnekonventionens artikel 18, stk. 1).

2.3. Ytrings- og informationsfrihed

Hovedpunkter

- Både EU-chartret om grundlæggende rettigheder og EMRK garanterer retten til ytringsfrihed, som omfatter meningsfrihed og frihed til at modtage eller meddele oplysninger eller tanker uden indblanding fra offentlig myndighed.
- Retten til informationsfrihed omfatter ikke retten til aktindsigt i fortegnelser om børnepleje.
- Et krav om, at aktindsigt i fortegnelser om børnepleje kræver samtykke fra bidragyderen til oplysningerne, kan være foreneligt med artikel 8 (ret til respekt for privatliv og familieliv) i EMRK, såfremt en uafhængig myndighed træffer den endelige afgørelse med hensyn til, om der bør gives aktindsigt.

Inden for EU-retten omfatter retten til ytringsfrihed meningsfrihed og frihed til at modtage eller meddele oplysninger eller tanker uden indblanding fra offentlig myndighed og uden hensyn til landegrænser (artikel 11 i chartret om grundlæggende rettigheder).

Inden for Europarådets retsorden er ytringsfrihed garanteret ved artikel 10 i EMRK og kan kun begrænses, hvis begrænsningen er foreskrevet ved lov, forfølger et af de legitime mål, der er anført i artikel 10, stk. 2, og er nødvendig i et demokratisk samfund.

Menneskerettighedsdomstolen har i sin retspraksis fremhævet, at ytringsfriheden udgør en af de vigtigste dele af grundlaget for et demokratisk samfund og er en af de grundlæggende forudsætninger for samfundets fremskridt og ethvert menneskes udvikling, og at ytringsfriheden ikke kun omfatter oplysninger eller tanker, som modtages positivt eller anses for at være harmløse eller ligegyldige, men tillige sådanne som krænker, chokerer eller griber forstyrrende ind i staten eller en del af befolkningen⁶⁴.

64 Se eksempelvis Menneskerettighedsdomstolen, *Handyside mod Det Forenede Kongerige*, nr. 5493/72, 7.12.1976, præmis 49.

Eksempel: I sagen *Handyside mod Det Forenede Kongerige*⁶⁵ fandt Menneskerettighedsdomstolen, at myndighedernes forbud af en bog med titlen *Little Red School Book* var i overensstemmelse med undtagelsen i artikel 10, stk. 2, i EMRK om beskyttelse af sædeligheden. Sagen vedrørte retten til at modtage information, der er tilpasset et barns alder og modenhed – et aspekt af retten til ytringsfrihed, der er særligt relevant for børn. Bogen, som var oversat fra dansk, var skrevet til skolebørn og satte spørgsmål ved en række sociale normer, herunder seksualitet og narkotika. Unge mennesker kunne i en vigtig fase i deres udvikling fortolke visse passager i bogen som en tilskyndelse til at hengive sig til aktiviteter, de ikke var modne til, og som kunne være skadelige for dem, eller endda til at begå visse strafbare handlinger. Ifølge Menneskerettighedsdomstolen havde de kompetente engelske dommere derfor ret til ved udøvelsen af deres skøn at vurdere, at bogen på det pågældende tidspunkt ville have en skadelig indvirkning på sædeligheden blandt mange af de børn og unge, der ville læse den⁶⁶.

Andre sager vedrørende børn, som henviser til artikel 10 i EMRK, vedrører retten til aktindsigt i oplysninger om børn, der er anbragt i pleje.

Eksempel: Sagen *Gaskin mod Det Forenede Kongerige*⁶⁷ vedrørte en person, som i størstedelen af sin barndom var anbragt i pleje, i hvilken periode den lokale myndighed opbevarede fortrolige fortegnelser. Disse omfattede forskellige rapporter fra læger, lærere, politi og tilsynsværger, socialarbejdere, plejeforældre og kostskolepersonale. Da klageren anmodede om aktindsigt i disse fortegnelser med henblik på et søgsmål om personlige skader mod den lokale myndighed, blev han afvist. Sådanne fortegnelser var fortrolige af hensyn til den samfundsmæssige interesse i velfungerende tjenester for plejebørn, som ville blive bragt i fare, hvis bidragyderne til fortegnelserne i fremtiden tøvede med at indlevere oprigtige rapporter. Menneskerettighedsdomstolen accepterede, at personer, der var under statslig forsorg som børn, havde en vigtig interesse i at modtage oplysninger, der var nødvendige for at kende og forstå deres barndom og tidligere udvikling⁶⁸. Fortroligheden af offentlige fortegnel-

65 *Ibid.*

66 *Ibid.*, præmis 52.

67 Menneskerettighedsdomstolen, *Gaskin mod Det Forenede Kongerige*, nr. 10454/83, 7.7.1989.

68 *Ibid.*, præmis 49.

ser skal garanteres, men et system som det britiske, der gør aktindsigten afhængig af bidragsyderens samtykke, kunne i princippet være foreneligt med artikel 8 i EMRK, hvis interesserne for den person, der anmoder om aktindsigt, var sikret, hvis bidragsyderen til fortegnelserne ikke var tilgængelig eller uretmæssigt afviste at give sit samtykke. I et sådant tilfælde bør en uafhængig myndighed i sidste ende afgøre, om der bør gives aktindsigt. En sådan procedure var ikke tilgængelig for klageren i denne sag, og Menneskerettighedsdomstolen fandt, at klagerens rettigheder i henhold til artikel 8 i EMRK var blevet tilsidesat. Menneskerettighedsdomstolen fandt dog ikke, at artikel 10 i EMRK var blevet overtrådt, og gentog, at retten til at modtage oplysninger er til hinder for, at en myndighed begrænser en persons mulighed for at modtage oplysninger, som andre ønsker eller muligvis er villige til at videregive, men forpligter ikke en stat til at videregive de omhandlede oplysninger til den pågældende person.

2.4. Ret til at blive hørt

Hovedpunkter

- Inden for EU-retten har børn ret til frit at udtrykke deres synspunkter. Deres synspunkter skal tages i betragtning i forhold vedrørende dem i overensstemmelse med deres alder og modenhed.
- Inden for rammerne af EMRK er der ingen absolutte krav om, at et barn skal høres ved retten. Om dette skal ske, skal afgøres i lyset af de særlige omstændigheder i den enkelte sag og afhænger af barnets alder og modenhed.
- Inden for FN's bestemmelser anerkendes børns ret til frit at udtrykke deres synspunkter i sager vedrørende dem som et af børnekonventionens almindelige principper.

Inden for EU-retten bestemmer artikel 24, stk. 1, i chartret om grundlæggende rettigheder, at børn frit kan udtrykke deres synspunkter, og at der skal tages hensyn til sådanne synspunkter i forhold, der vedrører dem, i overensstemmelse med deres alder og modenhed. Denne bestemmelse gælder generelt og er ikke begrænset til bestemte procedurer. EU-Domstolen har fortolket betydningen af denne bestemmelse sammenholdt med Bruxelles IIa-forordningen.

Eksempel: *Joseba Andoni Aguirre Zarraga mod Simone Pelz*⁶⁹ vedrørte bortførelsen af et mindreårigt barn fra Spanien til Tyskland i strid med afgørelser om forældremyndighed. EU-Domstolen blev spurgt, om den tyske ret (dvs. retten i det land, hvortil barnet blev bortført) kunne modsætte sig den spanske rets fuldbyrdelseskendelse (oprindelseslandet) med den begrundelse, at barnet ikke var blevet hørt, hvilket var i strid med artikel 42, stk. 2, litra a), i forordning nr. 2201/2003 (Bruxelles IIa-forordningen) og artikel 24 i EU's charter om grundlæggende rettigheder. Barnet havde nægtet at vende tilbage, da hun udtrykte sine synspunkter i sagen ved den tyske ret. EU-Domstolen bemærkede, at høring af et barn ikke er en absolut ret, men at en domstol, hvis den finder det nødvendigt, skal give barnet en reel og faktisk mulighed for at udtrykke sig. Den fastslog også, at barnets ret til at blive hørt, som den er fastsat i chartret og Bruxelles IIa-forordningen, kræver, at barnet får stillet lovfæstede procedurer og betingelser til rådighed, som gør det muligt for det frit at udtrykke sine synspunkter, og at retten indhenter disse synspunkter. Domstolen skal også træffe alle egnede foranstaltninger med henblik på en sådan høring, under hensyntagen til barnets tarv og omstændighederne i hvert enkelt tilfælde. Ifølge EU-Domstolens afgørelse kunne myndighederne i det land, hvortil barnet var blevet bortført (Tyskland), imidlertid ikke nægte at fuldbyrde tilbagegivelsen af barnet på grundlag af en tilsidesættelse af barnets ret til at blive hørt i oprindelseslandet (Spanien).

Inden for Europarådets retsorden kræver retten til respekt for privatliv og familieliv (artikel 8 i EMRK) ifølge Menneskerettighedsdomstolens retspraksis ikke altid, at barnet høres ved retten. Generelt tilkommer det de nationale domstole at vurdere det foreliggende bevismateriale, herunder de midler, der er anvendt til at fastslå de relevante omstændigheder. Nationale domstole skal ikke altid høre et barn ved retten i sager vedrørende samvær med en forælder, der ikke har forældremyndigheden. Dette spørgsmål skal vurderes i lyset af de specifikke omstændigheder i hver enkelt sag under hensyntagen til det berørte barns alder og modenhed. Menneskerettighedsdomstolen vil ofte under den processuelle del af artikel 8 sikre, at myndigheder har truffet passende foranstaltninger, så deres afgørelser ledsages af de nødvendige garantier.

⁶⁹ EU-Domstolen, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga mod Simone Pelz*, 22.12.2010. Se også afsnit 5.4, som omhandler yderligere aspekter af denne afgørelse og anvendelsen af Bruxelles IIa-forordningen.

Eksempel: I sagen *Sahin mod Tyskland*⁷⁰ forbød moren enhver kontakt mellem klageren og hans fireårige datter. Den tyske regionale domstol afgjorde, at bevilling af samvær mellem faren og hans datter ville være til skade for barnet på grund af de alvorlige spændinger mellem forældrene. Det gjorde den uden at høre barnet, om hun fortsat ønskede at se sin far. I forbindelse med spørgsmålet om høringen af barnet ved retten henviste Menneskerettighedsdomstolen til en ekspertudtalelse fremsat ved den regionale domstol i Tyskland. Efter flere møder med barnet, hendes mor og klageren fandt eksperten, at en afhøring af barnet kunne have medført en risiko for barnet, som ikke kunne undgås, selv om domstolen traf særlige foranstaltninger. Menneskerettighedsdomstolen fandt, at de processuelle krav, der er underforstået i artikel 8 i EMRK – om at høre et barn ved retten – under disse omstændigheder ikke indebar en forpligtelse til direkte at udspørge barnet om dets forhold til faren.

Eksempel: I sagen *Sommerfeld mod Tyskland*,⁷¹ havde klagerens 13-årige datter klart udtrykt, at hun ikke ønskede samvær med klageren og ikke havde haft det i flere år. De nationale domstole fandt, at det alvorligt ville forstyrre hendes psykiske og fysiologiske balance, hvis hun blev påtvunget samvær med klageren. Menneskerettighedsdomstolen accepterede, at beslutningsprocessen sikrede klageren den nødvendige beskyttelse af hans interesser⁷².

Den europæiske konvention om udøvelse af børns rettigheder vedrører børns ret til at udtrykke sig frit⁷³. Denne konvention har til formål at fremme børns rettigheder ved at garantere dem specifikke processuelle rettigheder i familiesager ved en domstolsmyndighed, især i sager vedrørende udøvelse af forældreansvar, som f.eks. bopæl og samvær med børn. Konventionens artikel 3 giver børn ret til at blive informeret og udtrykke deres synspunkter i retssager som en processuel ret. I artikel 4 gives barnet ret til at anmode om udpegelse af en særlig repræsentant i sager ved en domstolsmyndighed, som påvirker barnet. I over-

70 Menneskerettighedsdomstolen, *Sahin mod Tyskland* [Storkammer], nr. 30943/96, 8.7.2003, præmis 73. Med hensyn de specifikke tilfælde, hvor nationale domstole skal vurdere de fremlagte oplysninger og relevansen af de forhold, som sagsøgte påberåber sig, henvises der til Menneskerettighedsdomstolen, *Vidal mod Belgien*, nr. 12351/86, 22.4.1992, præmis 33.

71 Menneskerettighedsdomstolen, *Sommerfeld mod Tyskland* [Storkammer], nr. 31871/96, 8.7.2003.

72 *Ibid.*, præmis 72 og 88.

73 Europarådet, *Europæisk konvention om udøvelse af børns rettigheder*, CETS nr. 160, 1996.

ensstemmelse med artikel 6 skal myndigheder sikre, at barnet har modtaget alle relevante oplysninger, høre barnet personligt, hvis det er hensigtsmæssigt, og give barnet mulighed for at udtrykke dets synspunkter.

Inden for rammerne af folkeretten bekræfter børnekonventionens artikel 12, stk. 1, at et barn, der er i stand til at udforme sine egne synspunkter, har ret til frit at udtrykke disse synspunkter i alle forhold, der vedrører barnet. Barnets synspunkter bør tillægges passende vægt i overensstemmelse med dets alder og modenhed. Børnekonventionens artikel 12, stk. 2, bestemmer endvidere, at barnet skal gives mulighed for at udtale sig i enhver behandling ved dømmende myndighed eller forvaltningsmyndighed af sager, der vedrører barnet, enten direkte eller gennem en repræsentant eller et passende organ i overensstemmelse med de i national ret foreskrevne fremgangsmåder.

FN's Komité for Barnets Rettigheder har understreget, at deltagerstaterne bør garantere denne ret direkte eller vedtage eller revidere deres lovgivning, således at barnet kan udøve denne ret fuldt ud⁷⁴. De skal desuden sikre, at barnet modtager alle nødvendige oplysninger og den nødvendige rådgivning i overensstemmelse med princippet om barnets tarv. Komitéen har også bemærket, at barnet har ret til ikke at udøve sin ret. Udtalelse af sine synspunkter er et valg, ikke en forpligtelse.

2.5. Ret til forsamlings- og foreningsfrihed

Hovedpunkter

- Både EU's charter om grundlæggende rettigheder og EMRK garanterer retten til frit at deltage i fredelige forsamlinger og til foreningsfrihed.
- Denne ret sætter personer i stand til at fremme deres sager sammen med andre og beskytter dem i denne forbindelse.

Inden for EU-retten bestemmes det i artikel 12 i chartret om grundlæggende rettigheder, at enhver har ret til frit at deltage i fredelige forsamlinger og til

⁷⁴ FN's Komité for Barnets Rettigheder, *General Comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interest taken as a primary consideration (art.3, para.1)*, CRC/C/GC/14, 29.5.2013.

foreningsfrihed på alle niveauer, navnlig i forbindelse med politiske og faglige sammenslutninger og medborgersammenslutninger. Det indebærer, at enhver har ret til sammen med andre at oprette fagforeninger og at slutte sig hertil for at beskytte sine interesser.

Inden for Europarådets retsorden garanterer artikel 11, stk. 1, i EMRK retten til forsamlings- og foreningsfrihed med de restriktioner, der er anført i artikel 11, stk. 2.

Menneskerettighedsdomstolen har udtrykkeligt bekræftet børns ret til at deltage i forsamlinger i det offentlige rum. Som domstolen bemærkede i *Christian Democratic People's Party mod Moldova* ville det være i strid med forældrens og barnets forsamlingsfrihed, hvis de blev forhindret i at deltage i arrangementer, især med det formål at protestere mod regeringens undervisningspolitik.

Inden for rammerne af folkeretten kan individuelle børn og børneorganisationer påberåbe sig den beskyttelse, der er omhandlet i børnekonventionens artikel 15 vedrørende barnets ret til foreningsfrihed og dets frihed til at deltage i fredelige forsamlinger. En lang række foreningsformer, der involverer børn, ydes international beskyttelse på grundlag af denne bestemmelse.

3

Ligestilling og ikke-forskelsbehandling

EU	Omhandlede emner	Europarådet
Chartret om grundlæggende rettigheder, afsnit III (Ligestilling), herunder artikel 20 (lighed for loven), artikel 21 (ikke-forskelsbehandling) og artikel 23 (ligestilling mellem kvinder og mænd)	Ligestilling og ikke-forskelsbehandling	EMRK, artikel 14; protokol nr. 12 til EMRK, artikel 1 (generelt forbud mod diskrimination) Den europæiske socialpagt (revideret), artikel E (forbud mod diskrimination)
Direktiv 2000/43/EF om racelighed	Ikke-forskelsbehandling på grundlag af race og etnisk oprindelse	Menneskerettighedsdomstolen, <i>D.H. m.fl. mod Den Tjekkiske Republik</i> [Storkammer], nr. 57325/00, 2007 (anbringelse af romabørn i specialskoler) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Oršuš m.fl. mod Kroatien</i> , nr. 15766/03, 2010 (klasser med kun romabørn i skoler på primærtrinnet) Rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal, artikel 4 og 12

EU	Omhandlede emner	Europarådet
Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 45 (fri bevægelighed og opholdsret) EU-Domstolen, C-200/02, <i>Kunqian Catherine Zhu og Man Lavette Chen mod Secretary of State for the Home Department</i> , 2004 (opholdsret for forældre med statsborgerskab i et tredjeland)	Ikke-forskelsbehandling på grundlag af nationalitet og indvandrersstatus	Menneskerettighedsdomstolen, <i>Pononyari mod Bulgarien</i> , nr. 5335/05, 2011 (skolepenge for personer med midlertidigt ophold) Rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal, artikel 4 og artikel 12, stk. 3
Direktiv 2000/78/EF om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse	Ikke-forskelsbehandling på grundlag af alder	EMRK, artikel 14, protokol nr. 12 til EMRK, artikel 1 (generelt forbud mod diskrimination)
EU-Domstolen, C-303/06, <i>S. Coleman mod Attridge Law og Steve Law</i> [Store Afdeling], 2008	Ikke-forskelsbehandling på grundlag af andre beskyttede forhold	Menneskerettighedsdomstolen, <i>Fabris mod Frankrig</i> [Storkammer], nr. 16574/08, 2013 (arverettigheder for børn født uden for ægteskab)

Frihed fra forskelsbehandling er et af de grundlæggende principper i et demokratisk samfund. Både EU og Europarådet har medvirket til at fortolke dette princip. EU-institutionerne har vedtaget en række direktiver, som i høj grad er relevante for spørgsmål vedrørende børn. Menneskerettighedsdomstolen har udviklet omfattende retspraksis vedrørende frihed fra forskelsbehandling i henhold til artikel 14 i EMRK om forbuddet mod diskrimination sammenholdt med andre bestemmelser i konventionen.

Ifølge Den Europæiske Komité for Sociale rettigheder (ECSR) har artikel E i den europæiske socialpagt (socialpagten) om forbud mod diskrimination samme funktion som artikel 14 i Konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder (EMRK): Den har ingen selvstændig betydning og skal kombineres med en af socialpagtens andre materielle bestemmelser⁷⁵.

Dette kapitel omhandler principperne om ligestilling og ikke-forskelsbehandling med fokus på de grunde, hvor der er udviklet retspraksis specifikt vedrørende børn. Der gives først generelle oplysninger om europæisk ligestillingslovgivning (afsnit 3.1), og derefter præsenteres spørgsmål om ligestilling og forskelsbehandling af børn på grundlag af etnisk oprindelse (afsnit 3.2), nationalitet og indvandrersstatus (afsnit 3.3), alder (afsnit 3.4) og andre beskyttede forhold, herunder køn, sprog og personlig identitet (afsnit 3.5).

75 ECSR, *Syndicat des Agrégés de l'Enseignement Supérieur (SAGES) mod Frankrig*, klage nr. 26/2004, 15.6.2005, præmis 34.

3.1. Europæisk ligestillingslovgivning

Hovedpunkter

- EU-lovgivningen og Europarådets bestemmelser forbyder forskelsbehandling på grund af køn, race, hudfarve, etnisk eller social oprindelse, genetiske anlæg, sprog, religion eller tro, politiske eller andre anskuelser, tilhørsforhold til et nationalt mindretal, formueforhold, fødsel, handicap, alder og seksuel orientering⁷⁶.
- Når Menneskerettighedsdomstolen fastslår, at personer er blevet behandlet forskelligt i en sammenlignelig situation, undersøger den, om der er en objektiv og rimelig begrundelse. Hvis det ikke er tilfældet, konkluderer den, at behandlingen var diskriminerende i strid med artikel 14 i EMRK om forbud mod diskrimination.

Inden for EU-retten er forbuddet mod forskelsbehandling i artikel 21 i chartret om grundlæggende rettigheder et selvstændigt princip, der også gælder i situationer, der ikke er omfattet af andre bestemmelser i chartret. Chartret forbyder udtrykkeligt enhver forskelsbehandling på grund af køn, race, farve, etnisk eller social oprindelse, genetiske anlæg, sprog, religion eller tro, politiske eller andre anskuelser, tilhørsforhold til et nationalt mindretal, formueforhold, fødsel, handicap, alder eller seksuel orientering. Derimod nævnes kun grundene køn, race eller etnisk oprindelse, religion eller tro, handicap, alder eller seksuel orientering i artikel 19 i TEUF.

En række EU-direktiver forbyder forskelsbehandling inden for områderne for beskæftigelse, velfærdssystemet samt varer og tjenesteydelser, som alle kan være relevante for børn. Rådets direktiv 2000/78/EF, som fastlægger generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv (direktivet om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse)⁷⁷, forbyder forskelsbehandling på grund af religion eller tro, handicap, alder eller seksuel orientering. Rådets direktiv 2000/43/EF om gennemførelse af princippet om ligebehandling af alle uanset race eller etnisk oprindelse (direktivet om racelighed) forbyder forskelsbehandling på grundlag af race eller etnisk oprindelse, ikke kun i forbindelse med beskæftigelse og adgang til varer og tjenesteydelser, men også i forbindelse med velfærdssystemet (herunder social beskyttelse, social sikring og sundhedspleje) og uddan-

76 En oversigt over europæisk ligestillingslovgivning, der består af EU's direktiver om forskelsbehandling og artikel 14 i EMRK og protokol 12 til EMRK, findes i: FRA og EMRD (2011) og retspraksis juli 2010-december 2011.

77 Rådets direktiv 2000/78/EF, EFT 2000 L 303. Alle EU-retsakter findes på EU's internetportal, som giver adgang til EU-retten »eur-lex«: <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.

nelse⁷⁸. Yderligere direktiver gennemfører princippet om ligebehandling af mænd og kvinder i forbindelse med beskæftigelse og erhverv (ligestillingsdirektivet)⁷⁹ og adgang til og levering af varer og tjenesteydelser (direktivet om ligebehandling af mænd og kvinder i forbindelse med varer og tjenesteydelser)⁸⁰.

Inden for Europarådets retsorden gælder forbuddet mod diskrimination for udøvelsen af enhver af de materielle rettigheder og frihedsrettigheder, der er nedfældet i EMRK (artikel 14), og for udøvelsen af enhver ret, der er garanteret i henhold til national lovgivning eller bekendtgørelse (artikel 1 i protokol nr. 12 til EMRK). Protokol 12 finder dog begrænset anvendelse, da den kun er blevet ratificeret af få lande, og da den endnu ikke er lagt til grund for afgørelser i sager vedrørende børn. Bestemmelserne i begge instrumenter omfatter en ikke-udtømmende liste over de grundlag, hvorpå diskrimination er forbudt: køn, race, farve, sprog, religion, politisk eller anden overbevisning, national eller social oprindelse, tilhørsforhold til et nationalt mindretal, formueforhold, fødsel eller ethvert andet forhold. Når Menneskerettighedsdomstolen fastslår, at personer er blevet behandlet forskelligt i en sammenlignelig situation, undersøger den, om der er en objektiv og rimelig begrundelse⁸¹.

Socialpagtens artikel E omfatter også en ikke-udtømmende liste over de grundlag, hvorpå diskrimination er forbudt: race, farve, køn, sprog, religion, politisk eller anden overbevisning, national eller social oprindelse, sundhed, tilhørsforhold til et nationalt mindretal eller fødsel. Tillægget til denne artikel præciserer, at forskelsbehandling på grundlag af en objektiv og rimelig begrundelse omfatter krav om en bestemt alder eller kapacitet for at få adgang til visse uddannelsesformer⁸², og at dette derfor ikke er diskriminerende.

I henhold til artikel 4 i rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal⁸³ skal parterne sikre personer, der tilhører nationale mindretal, retten til lighed for loven og lige beskyttelse i henhold til loven, og enhver forskelsbehandling, der hviler på tilhørsforholdet til et nationalt mindretal, skal være for-

78 [Rådets direktiv 2000/43/EF](#) af 29.6.2000 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af alle uanset race eller etnisk oprindelse, EFT 2000 L 180, 29.6.2000.

79 [Direktiv 2006/54/EF \(omarbejdning\)](#), EUT 2006 L 204.

80 [Rådets direktiv 2004/113/EF](#), EUT 2004 L 373, s. 37.

81 En oversigt over Menneskerettighedsdomstolens retspraksis findes i FRA og EMRD (2011) og retspraksis for juli 2010-december 2011.

82 Europarådet, den europæiske socialpagt (revideret) (1996), [forklarende rapport](#), afsnit 136.

83 Europarådet, [rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal](#), CETS nr. 157, 1995.

budt. De forpligter sig også til om nødvendigt at tage passende forholdsregler med henblik på inden for alle områder af det økonomiske, sociale, politiske og kulturelle liv at fremme den fulde og effektive ligestilling mellem personer, der tilhører et nationalt mindretal, og personer, der tilhører flertallet.

I de følgende afsnit analyseres specifikke grunde til forskelsbehandling, som har vist sig at være særligt relevante for børn.

3.2. Ikke-forskelsbehandling på grundlag af race og etnisk oprindelse

Hovedpunkter

- Race og etnisk oprindelse er forbudte grunde til forskelsbehandling.
- Både EU og Europarådet arbejder mod forskelsbehandling af romaer inden for uddannelse, beskæftigelse, sundhedspleje og boliger.
- Overrepræsentation eller segregering af børn, der tilhører en bestemt etnisk gruppe, i specialskoler eller -klasser kan kun begrundes objektivt, hvis der er fastsat passende garantier for anbringelse af børn i sådanne skoler eller klasser.

Inden for EU-retten forbyder direktivet om racelighed forskelsbehandling på grundlag af race eller etnisk oprindelse, ikke kun i forbindelse med beskæftigelse og adgang til varer og tjenesteydelser, men også i forbindelse med velfærdssystemet, uddannelse og social sikring. Romaerne, en særlig stor og sårbar etnisk gruppe, er direkte omfattet af direktivets anvendelsesområde. Et centralt element i indsatsen for at bekæmpe forskelsbehandlingen af romaer på EU-plan var vedtagelsen af en EU-ramme for de nationale strategier for romaernes integration frem til 2020⁸⁴. Den er blevet efterfulgt af Kommissionens årlige tilsyn med de nationale strategier, som medlemsstaterne har udviklet. Direktivet om racelighed dækker mindst fire nøgleområder, som er vigtige for romabørn: uddannelse, beskæftigelse, sundhedspleje

84 Europa-Kommissionen (2011), *En EU-ramme for de nationale strategier for romaernes integration frem til 2020: Meddelelse fra Kommissionen til Europa-Parlamentet, Rådet, Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg og Regionsudvalget*, KOM(2011) 173 endelig, Bruxelles, 5.4.2011.

og bolig. Opnåelse af fuld lighed i praksis kan under visse omstændigheder kræve positiv særbehandling af romaer, navnlig inden for disse fire nøgleområder⁸⁵.

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen truffet afgørelse i flere skelsættende sager vedrørende forskelsbehandling af romabørn i uddannelsessystemet. Disse sager blev analyseret i henhold til artikel 14 i EMRK sammenholdt med artikel 2 i protokol nr. 1 til EMRK. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at overrepræsentation eller segregering af romabørn i specialskoler eller -klasser kun kunne begrundes objektivt, hvis der blev fastsat passende garantier for anbringelse af børn i disse skoler eller klasser, som f.eks. prøver, der specifikt var udformet til og tog hensyn til romabørns behov. Fremskridtene bør evalueres og følges på en hensigtsmæssig måde, så barnet kan integreres i en almindelig klasse, så snart indlæringsvanskeligheder er afhjulpet. Der bør også træffes positive foranstaltninger til afhjælpning af indlæringsvanskeligheder. Eftersom der ikke fandtes effektive foranstaltninger mod segregering, kunne forlængelse af den uddannelsesmæssige segregering af romabørn i en almindelig skole med sædvanlig fagplan ikke begrundes⁸⁶.

Eksempel: I sagen *D.H. m.fl. mod Den Tjekkiske Republik*⁸⁷ fandt Menneskerettighedsdomstolen, at et uforholdsmæssigt antal romabørn uden begrundelse blev anbragt i specialskoler for børn med indlæringsvanskeligheder. Domstolen udtrykte bekymring over den mere grundlæggende fagplan, der blev tilbudt i disse skoler, og den segregering, dette system medførte. Romabørn fik dermed en uddannelse, der forstærkede deres vanskeligheder og vanskeliggjorde deres efterfølgende personlige udvikling i stedet for at hjælpe dem med at blive integreret i det almindelige uddannelsessystem og udvikle kompetencer, der ville lette deres tilværelse blandt flertalsbefolkningen. Menneskerettighedsdomstolen fastslog derfor, at artikel 14 i EMRK sammenholdt med artikel 2 i protokol nr. 1 til EMRK var blevet overtrådt.

85 Europa-Kommissionen (2014), *Fælles beretning om anvendelsen af Rådets direktiv 2000/43/EF af 29.6.2000 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af alle uanset race eller etnisk oprindelse og af Rådets direktiv 2000/78/EF af 27.11.2000 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv*, rapport fra Kommissionen til Europa-Parlamentet og Rådet COM(2014) 2 final, Bruxelles, 17.1.2014.

86 Menneskerettighedsdomstolen, *Lavida m.fl. mod Grækenland*, nr. 7973/10, 30.5.2013 (kun på fransk).

87 Menneskerettighedsdomstolen, *D.H. m.fl. mod Den Tjekkiske Republik* [Storkammer], nr. 57325/00, 13.11.2007, præmis 206-210.

Eksempel: I sagen *Oršuš m.fl. mod Kroatien*⁸⁸ undersøgte Menneskerettighedsdomstolen eksistensen af klasser med kun romabørn i almindelige skoler på primærtrinnet. Principielt er midlertidig anbringelse af børn i en separat klasse på grund af deres utilstrækkelige beherskelse af undervisningssproget ikke i sig selv diskriminerende. En sådan anbringelse kan anses for en tilpasning af uddannelsessystemet til de særlige behov, der gør sig gældende for børn med sprogvanskeligheder. Så snart denne anbringelse uforholdsmæssigt eller udelukkende berører medlemmer af en bestemt etnisk gruppe, skal der imidlertid fastsættes garantier. Med hensyn til anbringelsen i separate klasser i første omgang bemærkede Menneskerettighedsdomstolen, at anbringelsen ikke var en del af en generel indsats for at hjælpe børn med utilstrækkelig beherskelse af sproget, og at børnenes beherskelse af sproget ikke var blevet testet. Med hensyn til fagplanen fik visse børn ikke tilbudt en specifik fagplan (dvs. specialtimer i sprog) med henblik på at opnå de nødvendige sprogkompetencer så hurtigt som muligt. Der fandtes heller ingen procedure for overførsel eller overvågning med henblik på at sikre, at romabørn blev overført straks og automatisk til blandede klasser, så snart de beherskede sproget på det nødvendige niveau. Menneskerettighedsdomstolen fastslog derfor, at artikel 14 i EMRK sammenholdt med artikel 2 i protokol nr. 1 til EMRK var blevet overtrådt.

Det er ECSR's opfattelse, at der ikke bør være separate skoler for romabørn, selv om uddannelsespolitikken for romabørn kan være ledsaget af fleksible ordninger, der tager hensyn til gruppens diversitet og det forhold, at nogle grupper er omrejsende eller semiomrejsende⁸⁹.

I henhold til artikel 4, stk. 2 og 3, i rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal skal særlige forholdsregler, der træffes for at fremme den effektive ligestilling af personer, der tilhører et nationalt mindretal, ikke anses for at være diskriminerende. I henhold til artikel 12, stk. 3, i rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal forpligter parterne sig endvidere udtrykkeligt til at fremme lige muligheder for adgangen til uddannelse på alle niveauer for personer, der tilhører nationale mindretal. Det rådgivende udvalg om rammekonventionen

88 Menneskerettighedsdomstolen, *Oršuš m.fl. mod Kroatien* [Storkammer], nr. 15766/03, 16.3.2010, præmis 157.

89 ECSR, den europæiske socialpakt (revideret) – konklusioner 2003 (Bulgarien), artikel 17, stk. 2, s. 53.

om beskyttelse af nationale mindretal har jævnligt undersøgt romabørns lige muligheder for adgang til uddannelse på grundlag af denne bestemmelse⁹⁰.

3.3. Ikke-forskelsbehandling på grundlag af nationalitet og indvandrerstatus

Hovedpunkter

- Beskyttelsen mod forskelsbehandling på grundlag af nationalitet er mere begrænset med hensyn til anvendelsesområde i EU-retten end inden for Europarådets retsorden.
- Inden for EU-retten garanteres kun borgere i EU's medlemsstater beskyttelse mod forskelsbehandling i overensstemmelse med artikel 45 (fri bevægelighed og opholdsret) i chartret om grundlæggende rettigheder.
- EMRK garanterer nydelsen af rettigheder til enhver inden for en medlemsstats jurisdiktion.

Inden for EU-retten er beskyttelsen mod forskelsbehandling på grundlag af nationalitet især vigtig i forbindelse med personers frie bevægelighed. Tredjelandborgere (dvs. personer, som er statsborgere i en stat, der ikke er medlem af EU) har ret til ligebehandling inden for i princippet de områder, der også er omhandlet i ligestillingsdirektiverne, når de har status som »fastboende udlændinge«. For at opnå denne status skal de i henhold til direktivet om tredjelandstatsborgere bl.a. have opholdt sig lovligt landet i fem år⁹¹. I henhold til familiesammenføringsdirektivet⁹² kan tredjelandstatsborgere, der opholder sig lovligt i en medlemsstat, på visse betingelser sammenføres med familiemedlemmer (se også [afsnit 9.5](#)).

90 Se Europarådet, rådgivende udvalg om rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal, *Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities* (2006), ACFC/25DOC(2006)002.

91 Direktiv 2003/109/EF af 23.1.2004 om tredjelandstatsborgeres status som fastboende udlænding, EUT 2004 L 16, s. 44.

92 Direktiv 2003/86/EF af 3.10.2003 om ret til familiesammenføring, EUT 2003 L 251, s. 12.

Eksempel: *Chen-sagen*⁹³ vedrørte spørgsmålet om, hvorvidt en tredjelandstatsborgers barn havde ret til at opholde sig i en EU-medlemsstat, når hun var født i en anden medlemsstat og var statsborger i sidstnævnte. Hendes mor, som var hendes forsørger, var tredjelandstatsborger. EU-Domstolen fastslog, at det ikke, når en medlemsstat stiller krav til personer, der ansøger om statsborgerskab, og disse er opfyldt, tilkommer en anden medlemsstat at anfægte denne ret, når moren og barnet ansøger om opholdstilladelse. EU-Domstolen bekræftede, at en medlemsstat ikke kan nægte en forælder, som forsørger et barn, som er unionsborger, opholdsret, da dette ville fratage barnets opholdsret enhver effektiv virkning.

Inden for Europarådets retsorden garanterer EMRK nydelsen af rettigheder til enhver inden for en medlemsstats jurisdiktion, uanset om de er statsborgere eller ej, herunder personer, der opholder sig uden for det nationale territorium, i områder, der er under en medlemsstats effektive kontrol. Med hensyn til uddannelse har Menneskerettighedsdomstolen derfor fastslået, at forskelsbehandling på grundlag af nationalitet og indvandrerstatus kan udgøre diskriminering.

Eksempel: Sagen *Ponomaryovi mod Bulgarien*⁹⁴ vedrører spørgsmålet om udenlandske statsborgere, der ikke har permanent opholdstilladelse, og som skal betale skolepenge for deres uddannelse på sekundærtrinnet. Principielt skal den sædvanligvis brede skønsmargen i forbindelse med generelle økonomiske eller sociale foranstaltninger modereres på uddannelsesområdet af to grunde:

- retten til uddannelse nyder direkte beskyttelse under EMRK
- uddannelse er en helt særlig type offentlig tjeneste, der tjener brede samfundsmæssige formål.

I henhold til Menneskerettighedsdomstolen stiger denne skønsmargen med uddannelsesniveaueu omvendt proportionalt med betydningen af denne uddannelse for de berørte personer og for samfundet generelt. Mens (højere) skolepenge for udlændinge på primærtrinnet kun vanskeligt

93 EU-Domstolen, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu og Man Lavette Chen mod Secretary of State for the Home Department*, 19.10.2004.

94 Menneskerettighedsdomstolen, *Ponomaryovi mod Bulgarien*, nr. 5335/05, 21.6.2011, præmis 60.

kan begrundes, kan de være fuldt begrundede på universitetsniveau. Som følge af betydningen af sekundær uddannelse for den personlige udvikling og den sociale og erhvervs-mæssige integration skal der gennemføres en strengere undersøgelse af proportionaliteten af forskelsbehandling på dette niveau. Domstolen præciserede, at den ikke tog stilling til, hvorvidt en stat har ret til at fratage alle ulovlige migranter de uddannelsesgoder, som staten tilbyder sine egne statsborgere og visse fastsatte kategorier af udlændinge. Ved vurderingen af de særlige omstændigheder i denne sag fandt domstolen, at betragtninger vedrørende behovet for at standse eller vende strømmen af ulovlig indvandring ikke gjorde sig gældende. Klagerne havde ikke forsøgt at misbruge det bulgarske uddannelsessystem, eftersom de var flyttet til Bulgarien i en meget ung alder efter deres mors ægteskab med en bulgarer, således at de ikke havde andre muligheder end at gå i skole i Bulgarien. Menneskerettighedsdomstolen fastslog derfor, at artikel 14 i EMRK sammenholdt med artikel 2 i protokol nr. 1 til EMRK var blevet overtrådt.

3.4. Ikke-forskelsbehandling på grundlag af alder

Hovedpunkt

- I henhold til både EU-retten og EMRK er forskelsbehandling på grundlag af alder forbudt.

Inden for EU-retten nævnes »alder« i chartret om grundlæggende rettigheder i artikel 21 udtrykkeligt som et grundlag, hvorpå forskelsbehandling er forbudt. Ved artikel 24 indføres børns rettigheder som nogle af de beskyttede grundlæggende rettigheder. I henhold til den gældende EU-ret om ikke-forskelsbehandling er beskyttelse mod forskelsbehandling på grundlag af alder mere begrænset end beskyttelse mod forskelsbehandling på grundlag af race, etnisk oprindelse og køn. Alder er i dag kun beskyttet i forbindelse med adgang til beskæftigelse på samme måde som seksuel orientering, handicap og religion eller tro.

Direktivet om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse gælder for børn, der lovligt har ret til at arbejde. I Den Internationale Arbejdsorganisations konvention

om mindstealder for adgang til beskæftigelse⁹⁵, som alle EU's medlemsstater har ratificeret, fastlægges mindstealderen til 15 år, men denne mindstealder varierer mellem medlemsstaterne⁹⁶. I henhold til artikel 6 i direktivet om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse er ulige behandling på grund af alder berettiget i visse situationer. Denne ulige behandling udgør ikke forskelsbehandling, hvis den er objektivt og rimeligt begrundet i et legitimt formål, og hvis midlerne til at opfylde det pågældende formål er hensigtsmæssige og nødvendige. Med hensyn til børn og unge kan sådan ulige behandling f.eks. omfatte tilvejebringelse af særlige vilkår for adgang til beskæftigelse og erhvervsuddannelse, beskæftigelse og erhverv, med henblik på at fremme deres erhvervs-mæssige integration eller at beskytte dem.

Inden for Europarådets retsorden nævnes »alder« ikke udtrykkeligt i artikel 14 i EMRK og artikel 1 i protokol 12 til EMRK i listen over grundlag, hvorpå diskriminering er forbudt. Menneskerettighedsdomstolen har imidlertid undersøgt spørgsmål vedrørende aldersdiskriminering i forbindelse med forskellige rettigheder, som er beskyttet i henhold til EMRK, og har dermed implicit undersøgt alder under »ethvert andet forhold«. I sagen *D.G. mod Irland*⁹⁷ og *Bouamar mod Belgien*⁹⁸ fastslog Menneskerettighedsdomstolen f.eks., at der var tale om forskelsbehandling af voksne og børn i landenes respektive retssystemer i forbindelse med frihedsberøvelse, som er relevant for konventionens anvendelse. Denne forskelsbehandling skyldtes det straffemæssige formål med forvaring, når der er tale om voksne, og det forebyggende formål, når der er tale om børn. Domstolen accepterede derfor »alder« som en mulig grund til diskrimination.

95 International Labour Organization (ILO) (1973), konvention om mindstealder for adgang til beskæftigelse, ILO-konvention nr. 138.

96 European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, O'Dempsey, D. og Beale, A. (2011), *Age and employment*, Europa-Kommissionen, Generaldirektoratet for Retlige Anliggender, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

97 Menneskerettighedsdomstolen, *D.G. mod Irland*, nr. 39474/98, 16.5.2002 (se også afsnit 11.2.2).

98 Menneskerettighedsdomstolen, *Bouamar mod Belgien*, nr. 9106/80, 29.2.1988 (se også afsnit 11.2.2).

3.5. Ikke-forskelsbehandling på grundlag af andre beskyttede forhold

Hovedpunkt

- Yderligere grunde til forskelsbehandling, som f.eks. handicap eller fødsel, er omhandlet i europæisk retspraksis vedrørende børn.

Inden for EU-retten er forskelsbehandling i henhold til artikel 21 i chartret om grundlæggende rettigheder også forbudt på grundlag af andre forhold, som er særligt relevante for børn, som f.eks. køn, genetiske anlæg, sprog, handicap eller seksuel orientering. For så vidt angår i det mindste handicap, har EU-Domstolen fastslået, at EU-retten også beskytter mod såkaldt »forskelsbehandling ved tilknytning«, dvs. forskelsbehandling af en person, der er tilknyttet en anden, som har den beskyttede egenskab (f.eks. moren til et handicappet barn).

Eksempel: I sagen *S. Coleman mod Attridge Law og Steve Law*⁹⁹ bemærkede EU-Domstolen, at direktivet om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse indeholder bestemmelser med det særlige formål at tage hensyn til handicappede personers behov. Dette giver dog ikke grundlag for at antage, at det i direktivet indeholdte ligebehandlingsprincip skal fortolkes indskrænkende, og at det udelukkende indeholder et forbud mod direkte forskelsbehandling på grund af et handicap og alene vedrører de handicappede personer selv. Ifølge EU-Domstolen gælder direktivet således ikke for en bestemt persongruppe, men for selve karakteren af forskelsbehandlingen. En fortolkning af direktivet, som begrænser dets anvendelsesområde til personer, der selv lider af et handicap, ville berøve direktivet en væsentlig del af dets effektive virkning og indskrænke den beskyttelse, som det skal sikre. EU-Domstolen konkluderede, at direktivet skal fortolkes således, at det deri fastsatte forbud mod direkte forskelsbehandling ikke er begrænset til personer, som selv har et handicap. Når en arbejdsgiver behandler en medarbejder, der ikke selv har et handicap, ringere, end en anden medarbejder i en tilsvarende situation på grundlag af et handicap hos førstnævnte medarbejders barn, hvis pleje hovedsagelig ydes af den-

⁹⁹ EU-Domstolen, C-303/06, *S. Coleman mod Attridge Law og Steve Law* [Store Afdeling], 17.7.2008.

ne medarbejder, er en sådan behandling i strid med forbuddet mod direkte forskelsbehandling fastsat i direktivet.

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen behandlet diskriminering af børn i en lang række situationer ud over de allerede nævnte, f.eks. diskriminering på grundlag af sprog¹⁰⁰ eller paternitet¹⁰¹.

Eksempel: I sagen *Fabris mod Frankrig*¹⁰² gjorde klageren gældende, at han ikke havde kunnet få gavn af en lov indført i 2001, som gav børn født uden for ægteskab samme arverettigheder som børn født inden for ægteskab, en lov, der var vedtaget efter Menneskerettighedsdomstolens dom i sagen *Mazurek mod Frankrig*¹⁰³ i 2000. Domstolen fastslog, at det legitime mål om at beskytte arverettighederne for klagerens halvsøskende ikke opvejede hans krav om en andel af hans mors bo. I denne sag havde forskelsbehandlingen været diskriminerende, da der ikke forelå en objektiv og rimelig begrundelse. Menneskerettighedsdomstolen fastslog derfor, at artikel 14 i EMRK sammenholdt med artikel 1 i protokol nr. 1 til EMRK var blevet overtrådt¹⁰⁴.

Med hensyn til børn med handicap er det ifølge ECSR acceptabelt, at der ved anvendelsen af socialpagtens artikel 17, stk. 2, skelnes mellem børn med og uden handicap. Det bør dog almindeligvis være normen, at børn med handicap integreres i almindelige skoler, hvor der træffes foranstaltninger for at tage hensyn til deres særlige behov, og specialskoler bør være undtagelsen¹⁰⁵. Børn, der går i specialskoler, der er i overensstemmelse med socialpagtens artikel 17, stk. 2, skal desuden have tilstrækkelig instruktion og undervisning, således at andelen af børn i specialskoler og i almindelige skoler, som afslutter deres skolegang, forholdsvis er den samme¹⁰⁶. Børns rettigheder med hensyn til uddannelse er yderligere omhandlet i [afsnit 8.2](#).

100 Menneskerettighedsdomstolen, *Case »Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium« mod Belgien*, nr. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 og 2126/64, 23.7.1968.

101 Menneskerettighedsdomstolen, *Fabris mod Frankrig* [Storkammer], nr. 16574/08, 7.2.2013.

102 *Ibid.*

103 Menneskerettighedsdomstolen, *Mazurek mod Frankrig*, nr. 34406/97, 1.2.2000.

104 Menneskerettighedsdomstolen, *Fabris mod Frankrig* [Storkammer], nr. 16574/08, 7.2.2013.

105 ECSR, *International Association Autism Europe (IAAE) mod Frankrig*, klage nr. 13/2002, 4.11.2003.

106 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) mod Bulgarien*, klage nr. 41/2007, 3.6.2008.

Inden for FN's bestemmelser er forskelsbehandling af børn i henhold til børnekonventionens artikel 2 forbudt på grundlag af en ikke-udtømmende liste over forhold, herunder »fødsel«. Artikel 2 fastsætter:

1. Deltagerstaterne skal respektere og sikre de rettigheder, der er fastsat i denne konvention, for ethvert barn inden for deres jurisdiktion, uden forskelsbehandling af nogen art og uden hensyn til barnets eller dets forældres eller værges race, hudfarve, køn, sprog, religion, politiske eller anden anskuelse, national, etnisk eller social oprindelse, formueforhold, handicap, fødsel eller anden stilling.

2. Deltagerstaterne skal træffe alle passende forholdsregler for at sikre, at barnet beskyttes mod alle former for forskelsbehandling eller straf på grund af barnets forældres, værges eller familiemedlemmers stilling, virksomhed, udtrykte anskuelser eller tro.

4

Spørgsmål vedrørende personlig identitet

EU	Omhandlede emner	Europarådet
	Fødselsregistrering og retten til et navn	Menneskerettighedsdomstolen, <i>Johansson mod Finland</i> , nr. 10163/02, 2007 (afslag på registrering af et navn, der tidligere er givet andre personer) Rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal, artikel 11 (ret til at bruge efternavn på oprindeligt sprog) Europæisk konvention om adoption af børn (revideret), artikel 11, stk. 3) (bevarelse af et adopteret barns oprindelige navn)
	Ret til personlig identitet	EMRK, artikel 6 (retfærdig rettergang) og artikel 8 (ret til respekt for privatliv og familieliv) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Gaskin mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 10454/83, 1989 (afslag på aktindsigt i fortegnelser om børnepleje) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Mizzi mod Malta</i> , nr. 26111/02, 2006 (manglende mulighed for at anfægte faderskab) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Menesson mod Frankrig</i> , nr. 65192/11, 2014 (surrogatmoderskab med biologisk far som ønsket far) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Godelli mod Italien</i> , nr. 33783/09, 2012 (ikke-identificerende oplysninger om biologisk mor) Konventionen om adoption af børn (revideret), artikel 22

EU	Omhandlede emner	Europarådet
	Identitetstyveri	Menneskerettighedsdomstolen, <i>K.U. mod Finland</i> , nr. 2872/02, 2008 (annonce på internettet uden ofrets viden)
EU-Domstolen, C-200/02, <i>Kunqian Catherine Zhu og Man Lavette Chen mod Secretary of State for the Home Department</i> , 2004 (opholdsret for hovedforsøger af barn, som er EU-statsborger) EU-Domstolen, C-34/09, <i>Gerardo Ruiz Zambrano mod Office National de l'Emploi (ONEm)</i> , 2011 (opholdsret for tredjelandstatsborger med mindreårige børn, som er unionsborgere)	Statsborger-skab	Menneskerettighedsdomstolen, <i>Genovese mod Malta</i> , nr. 53124/09, 2011 (vilkårligt afslag på statsborgerskab til barn født uden for ægteskab) Europæisk konvention om statsborgerret Europarådets konvention om undgåelse af statsløshed i forbindelse med statssuccession
	Identitet som medlem af et nationalt mindretal	Rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal, artikel 5, stk. 1 (bevarelse af de vigtigste elementer af identiteten)

Spørgsmål vedrørende personlig identitet er generelt ikke blevet behandlet på EU-plan som følge af EU's begrænsede kompetence på dette område. EU-Domstolen har imidlertid truffet afgørelse om retten til et navn (navnlig retten til at få et navn, der er anerkendt i én EU-medlemsstat, anerkendt i andre medlemsstater) sammenholdt med princippet om fri bevægelighed. Der er også truffet afgørelser vedrørende statsborgerskab og ophold i lyset af artikel 20 i TEUF. Europarådet har på den anden side, navnlig gennem Menneskerettighedsdomstolens retspraksis, fortolket og udviklet anvendelsen af en række grundlæggende rettigheder på området for personlig identitet. Med undtagelse af de områder, hvor spørgsmål vedrørende personlig identitet er blevet behandlet på EU-plan, vedrører de følgende afsnit derfor kun Europarådets retsorden.

Dette kapitel omhandler ikke en specifik grundlæggende ret. Det omhandler i stedet et tværsnit af spørgsmål vedrørende grundlæggende rettigheder, som vedrører identitet, som f.eks. fødselsregistrering og retten til et navn (afsnit 4.1), retten til en personlig identitet (afsnit 4.2), identitetstyveri (afsnit 4.4), statsborgerretten (afsnit 4.5) og identiteten for børn, der tilhører nationale mindretal (afsnit 4.6). Flere tilknyttede spørgsmål er omhandlet i andre kapitler, navnlig vedrørende

seksuelt misbrug (kapitel 7.1.3) og databeskyttelse (kapitel 10). Nogle af disse rettigheder, f.eks. retten til et navn, er primært blevet påberåbt som forældres rettigheder, men tilgangen kan nemt overføres til børnene selv i lyset af betydningen for deres egne rettigheder.

4.1. Fødselsregistrering og retten til et navn

Hovedpunkt

- Afslag på at registrere et fornavn, der ikke er upassende for et barn, og som allerede er godkendt, kan være i strid med artikel 8 i EMRK (ret til respekt for privatliv og familieliv).

I modsætning til FN-traktater (f.eks. artikel 24, stk. 2, i den internationale konvention om borgerlige og politiske rettigheder (ICCPR), børnekonventionens artikel 7, stk. 1, og artikel 18 i konventionen om handicappedes rettigheder, fastlægger de europæiske instrumenter vedrørende grundlæggende rettigheder ikke udtrykkeligt retten til fødselsregistrering umiddelbart efter fødsel eller retten til et navn fra fødslen.

Inden for EU-retten er retten til et navn blevet behandlet i lyset af den frie bevægelighed. EU-Domstolen har fastslået, at den frie bevægelighed er til hinder for, at en EU-medlemsstat afviser at anerkende et barns efternavn som registreret i en anden medlemsstat, hvor barnet er statsborger, eller hvor barnet blev født og har opholdt sig¹⁰⁷.

Inden for Europarådets retsorden kan afvisning af fødselsregistrering af børn være i strid med artikel 8 i EMRK.

Menneskerettighedsdomstolen har fastslået, at navnet som »et middel til at identificere personer inden for deres familier og i samfundet« er omfattet af anvendelsesområdet for retten til respekt for privatliv og familieliv, som er nedfældet

¹⁰⁷ Se EU-Domstolen, C-148/02, *Carlos Garcia Avello mod den belgiske stat*, 2.10.2003, og EU-Domstolen, C-353/06, *Stefan Grunkin og Dorothee Regina Paul* [Store Afdeling], 14.10.2008.

i artikel 8 i EMRK¹⁰⁸. Forældrenes valg af barnets fornavn¹⁰⁹ og efternavn¹¹⁰ er omfattet af privatlivets fred. Domstolen har fastslået, at offentlige myndigheders afslag på at registrere et valgt fornavn på grund af den sandsynlige skade eller fordom, som navnet kan medføre for barnet, ikke er i strid med artikel 8 i EMRK¹¹¹. Afslag på at registrere et fornavn, der ikke er upassende for et barn, og som allerede er godkendt, kan dog være i strid med artikel 8 i EMRK.

Eksempel: I sagen *Johansson mod Finland*¹¹² afviste myndighederne at registrere fornavnet »Axl Mick«, fordi stavemåden ikke var i overensstemmelse med finsk navngivningspraksis. Menneskerettighedsdomstolen accepterede, at der skulle tages hensyn til barnets tarv, og at bevarelsen af national navngivningspraksis var en samfundsinteresse. Den fandt imidlertid, at navnet i andre tilfælde var blevet godkendt til officiel registrering og derfor ikke kunne anses for upassende til et barn. Eftersom navnet allerede havde opnået godkendelse i Finland, og det ikke var blevet gjort gældende, at dette navn havde haft negative følger for statens kulturelle og sproglige identitet, konkluderede Menneskerettighedsdomstolen, at hensynet til samfundets interesser ikke opvejede interessen i at få et barn registreret under det valgte navn. Domstolen konkluderede, at artikel 8 i EMRK var blevet overtrådt.

Menneskerettighedsdomstolen har også fastslået, at en regel om, at ægtemandens efternavn bør gives til børn født inden for ægteskab på tidspunktet for fødselsregistrering, ikke i sig selv er i strid med EMRK. Den manglende mulighed for at fravige denne generelle regel blev dog anset for unødigt streng og diskriminerende over for kvinder og derfor i strid med artikel 14 i EMRK sammenholdt med konventionens artikel 8¹¹³.

I henhold til artikel 11 i rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal har enhver person, der tilhører et nationalt mindretal, ret til at bruge sit efternavn (slægtsnavn) og sine fornavne på mindretalssproget og ret til officiel

108 Menneskerettighedsdomstolen, *Guillot mod Frankrig*, nr. 22500/93, 24.10.1993, præmis 21.

109 Menneskerettighedsdomstolen, *Johansson mod Finland*, nr. 10163/02, 6.9.2007, præmis 28, og Menneskerettighedsdomstolen, *Guillot mod Frankrig*, nr. 22500/93, 24.10.1993, præmis 22.

110 Menneskerettighedsdomstolen, *Cusan og Fazzo mod Italien*, nr. 77/07, 7.1.2014, præmis 56.

111 Menneskerettighedsdomstolen, *Guillot mod Frankrig*, nr. 22500/93, 24.10.1993, præmis 27.

112 Menneskerettighedsdomstolen, *Johansson mod Finland*, nr. 10163/02, 6.9.2007.

113 Menneskerettighedsdomstolen, *Cusan og Fazzo mod Italien*, nr. 77/07, 7.1.2014, præmis 67.

anerkendelse af dem, i overensstemmelse med reglerne herfor i det nationale lovgivningssystem.

I henhold til artikel 11, stk. 3, i den reviderede europæiske konvention om adoption af børn kan de kontraherende parter bevare et adopteret barns oprindelige efternavn¹¹⁴. Dette er en undtagelse til det generelle princip om, at det juridiske forhold mellem det adopterede barn og dets oprindelige familie ophæves.

4.2. Ret til personlig identitet

Hovedpunkter

- Retten til at kende sin oprindelse er omfattet af området for barnets privatliv.
- Bestemmelsen af faderskab kræver en omhyggelig opvejning af barnets interesse i at kende sin identitet mod den formodede eller påståede fars interesser og samfundets interesse.
- Anonyme fødsler kan accepteres i henhold til artikel 8 i EMRK (ret til respekt for privatliv og familieliv), hvis barnet i det mindste har mulighed for at få ikke-identificerende oplysninger om moren og indhente et afkald på fortrolighed fra moren.
- Et adopteret barn har ret til at få adgang til oplysninger om sin oprindelse. Biologiske forældre kan bevilges juridisk ret til ikke at afsløre deres identitet, men denne udgør ikke et absolut veto.

Inden for Europarådets retsorden omfatter artikel 8 i EMRK i henhold til Menneskerettighedsdomstolen retten til en identitet og personlig udvikling. Detaljer om en persons identitet og en persons interesse i at få adgang til oplysninger, som er nødvendige for, at vedkommende kan få kendskab til sandheden vedrørende vigtige aspekter af sin personlige identitet, som f.eks. forældrenes identitet¹¹⁵, er blevet anerkendt som relevante for den personlige udvikling. Fødsel og omstændighederne omkring fødslen er omfattet af privatlivets fred. »[O]plysninger om meget personlige aspekter vedrørende en persons barndom, udvikling og historie« kan udgøre en »vigtig kilde til information om [en persons]

114 Europarådet, *Europæisk konvention om adoption af børn (revideret)*, CETS nr. 202, 2008.

115 Menneskerettighedsdomstolen, *Odièvre mod Frankrig* [Storkammer], nr. 42326/98, 13.2.2003, præmis 29.

fortid og opvækst»¹¹⁶. Hvis et barn ikke har adgang til sådanne oplysninger, kan det være i strid med artikel 8 i EMRK.

Inden for rammerne af folkeretten sikrer børnekonventionens artikel 8 en høj og ganske detaljeret beskyttelse af retten til at bevare et barns identitet. Bestemmelsen beskytter mod ulovlig indblanding i bevarelsen af identitet, herunder statsborgerskab, navn og familieforhold, som anerkendt af loven. Bestemmelsen garanterer også »passende bistand og beskyttelse« med henblik på hurtigt at genoprette barnets identitet, hvis et barn ulovligt berøves en del af eller hele sin identitet.

4.2.1. Bestemmelse af faderskab

Inden for Europarådets retsorden har børn klaget til Menneskerettighedsdomstolen over den manglende mulighed for at fastslå deres biologiske fars identitet. Menneskerettighedsdomstolen har fastslået, at fastlæggelsen af det juridiske forhold mellem et barn og den påståede far er omfattet af privatlivets fred (artikel 8 i EMRK). Paternitet er et grundlæggende aspekt af en persons identitet¹¹⁷. Et barns interesse i at bestemme faderskabet skal imidlertid vejes op mod den formodede fars interesser og samfundets interesse. Et barns interesse i at få juridisk vished om sin far går ikke forud for en fars interesse i at afvise den juridiske formodning om faderskab.

Eksempel: I sagen *Mikulić mod Kroatien*¹¹⁸ var klageren født uden for ægteskab og anlagde sag med henblik på at få fastslået faderskab mod vedkommendes formodede far. Respondenten nægtede flere gange at møde op til dna-test pålagt af domstolen, og faderskabssagen blev derfor unødigt forlænget med omkring fem år. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at staten, hvis påståede fædre i henhold til den nationale ret ikke kunne tvinges til at underkaste sig lægelige test, skulle tilvejebringe alternative muligheder for hurtigt at identificere biologiske fædre gennem en uafhængig myndighed. Den fandt, at artikel 8 i EMRK var blevet overtrådt i klagerens tilfælde.

116 Menneskerettighedsdomstolen, *Gaskin mod Det Forenede Kongerige*, nr. 10454/83, 7.7.1989, præmis 36.

117 Menneskerettighedsdomstolen, *Menesson mod Frankrig*, nr. 65192/11, 26.6.2014, præmis 96.

118 Menneskerettighedsdomstolen, *Mikulić mod Kroatien*, nr. 53176/99, 7.2.2002, præmis 64-65.

Eksempel: I sagen *Mizzi mod Malta*¹¹⁹ kunne den formodede far ikke afvise faderskabet til et barn, som hans kone havde født, eftersom den ved lov fastsatte tidsfrist på seks måneder var udløbet. Menneskerettighedsdomstolen undersøgte sagen i henhold til både artikel 6 (ret til en retfærdig rettergang) og artikel 8 (respekt for privatliv og familieliv) i EMRK. Domstolen bemærkede, at indførelsen af en tidsfrist for en formodet fars anfægtelse af faderskabet til et barn har til formål at skabe retssikkerhed og beskytte barnets interesse i at kende sin identitet. Disse formål opvejer dog ikke farens ret til at få mulighed for at afvise faderskabet. Den manglende mulighed for i praksis at afvise faderskabet siden fødslen havde i dette tilfælde påført den formodede far en uforholdsmæssig byrde, hvilket krænkede hans ret til adgang til domstolsprøvelse og retfærdig rettergang som nedfældet i artikel 6 i EMRK. Dette havde også været et uforholdsmæssigt indgreb i hans rettigheder i henhold til artikel 8 i EMRK¹²⁰.

Et barns interesse i at få vished for faderskabet og den biologiske fars interesser kan i nogle tilfælde være sammenfaldende. Dette var tilfældet i en situation, hvor en far på grund af sin manglende retsevne ikke kunne anlægge sag på nationalt plan med henblik på at få fastslået faderskabet til sit barn. Menneskerettighedsdomstolen fandt, at der ikke blev taget hensyn til barnets tarv for et barn født uden for ægteskab, når dets biologiske far ikke kunne anlægge sag med henblik på at få faderskabet fastslået, og at barnet derfor alene kunne påberåbe sig myndighedernes skøn for at få bestemt paterniteten¹²¹.

Myndigheder kan have en positiv forpligtelse til at gribe ind i faderskabssager af hensyn til barnets tarv, når den juridiske repræsentant for barnet (i dette tilfælde moren) ikke kan repræsentere barnet effektivt, f.eks. på grund af et alvorligt handicap¹²².

Med hensyn til specifikt anerkendelsen af paternitet mellem de planlagte forældre og børn født i surrogat har Menneskerettighedsdomstolen accepteret, at stater i princippet har brede skønsmagter, eftersom der ikke på europæisk plan er enighed om at tillade eller anerkende paternitet i forbindelse med

119 Menneskerettighedsdomstolen, *Mizzi mod Malta*, nr. 26111/02, 12.1.2006.

120 *Ibid.*, præmis 112-114.

121 Menneskerettighedsdomstolen, *Krušković mod Kroatien*, nr. 46185/08, 21.6.2011, præmis 38-41.

122 Menneskerettighedsdomstolen, *A.M.M. mod Rumænien*, nr. 2151/10, 14.2.2012, præmis 58-65 (kun på fransk).

surrogataftaler. Det forhold, at paternitet er et grundlæggende aspekt af et barns identitet, reducerer dog denne skønsmargen.

Eksempel: Sagen *Menesson mod Frankrig*¹²³ vedrørte de franske myndigheders afvisning af at registrere børn født i surrogat i USA i det franske fødselsregister af hensyn til den offentlige orden. Klagernes ret til respekt for familielivet var ifølge Menneskerettighedsdomstolen ikke blevet krænkede, idet de på ingen måde blev forhindret i at føre et familieliv i Frankrig, og at de administrative hindringer, de muligvis var blevet udsat for, ikke havde været uovervindelige. Med hensyn til retten til respekt for børnenes privatliv lagde domstolen stor vægt på deres tarv. Domstolen understregede navnlig, at den mand, der ønskedes registreret som børnenes far på attesten, også var deres biologiske far. At nægte et barn juridisk paternitet, når biologisk paternitet er fastslået, og når den pågældende forælder kræver fuld anerkendelse, kan ikke anses for at være i overensstemmelse med barnets tarv. Menneskerettighedsdomstolen fastslog derfor, at artikel 8 i EMRK var blevet overtrådt med hensyn til klagen over tilsidesættelsen af børnenes ret til respekt for privatlivet¹²⁴.

4.2.2. Bestemmelse af moderskab: anonym fødsel

Inden for Europarådets retsorden skal et barns interesse i at kende sin oprindelse og navnlig sin mor vejes op mod andre privat og samfundsmæssige interesser, som f.eks. den eller de involverede familiers interesser, samfundets interesser i at forebygge ulovlige aborter, omsorgssvigt og sundhedsbeskyttelse. Tilfælde, hvor den biologiske mor beslutter at forblive anonym, men barnet i det mindste kan få ikke-identificerende oplysninger om hende, og barnet har mulighed for at indhente et afkald på fortrolighed fra moren, kan være i overensstemmelse med artikel 8 i EMRK¹²⁵.

123 Menneskerettighedsdomstolen, *Menesson mod Frankrig*, nr. 65192/11, 26.6.2014.

124 *Ibid.*, præmis 100. Se også Menneskerettighedsdomstolen, *Labassee mod Frankrig*, nr. 65941/11, 26.6.2014, præmis 79.

125 Menneskerettighedsdomstolen, *Odièvre mod Frankrig* [Storkammer], nr. 42326/98, 13.2.2003, præmis 48-49.

Eksempel: I sagen *Godelli mod Italien*¹²⁶ blev klageren efter fødslen forladt af sin mor, som ikke gav sit samtykke til at blive anført på fødselsattesten. Klageren kunne ikke få adgang til ikke-identificerende oplysninger om sin oprindelse, og hun kunne ikke få oplysninger om sin mors identitet. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at artikel 8 i EMRK var blevet overtrådt, fordi staten ikke sikrede en passende balance mellem den biologiske mors og barnets modstridende interesser.

4.3. Fastlæggelse af sin oprindelse: adoption

Et barn ret til at kende sin oprindelse er tillagt særlig betydning i forbindelse med adoption. De materielle garantier vedrørende adoption, bortset fra retten til at kende sin oprindelse, er omhandlet i [afsnit 6.3](#).

Inden for Europarådets retsorden er artikel 22, stk. 3, i den reviderede europæiske konvention om adoption af børn en ganske robust bestemmelse om det adopterede barns ret til aktindsigt i oplysninger vedrørende dets oprindelse, som myndighederne er i besiddelse af. Den giver de kontraherende parter mulighed for at give de biologiske forældre en juridisk ret til ikke at afsløre deres identitet, så længe den ikke kan anses for et absolut veto. Den kompetente myndighed skal kunne afgøre, om dette tilsidesætter de biologiske forældres ret, og kan fremlægge identificerede oplysninger afhængigt af omstændighederne og de specifikke rettigheder. I tilfælde af fuld adoption skal det adopterede barn i det mindste kunne få et dokument, der attesterer fødselsdato og -sted¹²⁷.

Inden for rammerne af folkeretten omhandler Haagerkonventionen om internationale adoptioner muligheden for, at et adopteret barn kan få adgang til oplysninger om dets forældres identitet »under passende vejledning«, men overlader det til de enkelte parter, om de vil tillade det¹²⁸.

¹²⁶ Menneskerettighedsdomstolen, *Godelli mod Italien*, nr. 33783/09, 25.9.2012, præmis 58.

¹²⁷ Europarådet, *Europæisk konvention om adoption af børn (revideret)*, artikel 22, CETS nr. 202, 2008.

¹²⁸ Haagerkonferencen om International Privatret, konventionen om beskyttelse af børn og om samarbejde med hensyn til internationale adoptioner, 29.5.1993, artikel 30, stk. 2.

4.4. Identitetstyveri

Hovedpunkt

- Der skal garanteres praktisk og effektiv beskyttelse mod tyveri af børns identitet.

Identitetstyveri omfatter situationer, hvor et barns navn bruges uden dets viden.

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen behandlet identitetstyveri i henhold til artikel 8 i EMRK om retten til respekt for privatliv og familieliv. Domstolen har fastslået, at stater har pligt til at garantere praktisk og effektiv beskyttelse af børn mod identitetstyveri, og at stater skal træffe effektive foranstaltninger for at identificere og forfølge lovovertræderen¹²⁹.

Eksempel: I sagen *K.U. mod Finland*¹³⁰ blev en annonce indsat på et datingwebsted på internettet i en 12-årig drengs navn uden hans viden. I annoncen var hans alder og telefonnummer anført. Hans udseende var beskrevet, og der var et link til en webside med et foto af ham. Annoncen var af seksuel karakter og antydende, at drengen ønskede et intimt forhold til en dreng i samme alder eller ældre, og gjorde ham derved til et mål for pædofile. Identitet af den person, der havde indsat annoncen, kunne ikke indhentes fra internetudbyderen som følge af den gældende lovgivning. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at den positive forpligtelse i henhold til artikel 8 i EMRK til ikke kun at kriminalisere lovovertrædelser, men også til effektivt at undersøge og retsforfølge dem, har endnu større betydning, når et barns fysiske og moralske velfærd er truet. I denne sag fandt domstolen, at barnets fysiske og moralske velfærd var truet, eftersom det var blevet eksponeret som et mål for pædofile tilnærmelser på internettet. Artikel 8 i EMRK var følgelig blevet overtrådt.

Aspekter vedrørende identitetstyveri hænger tæt sammen med børnepornografi og børnegrooming. Disse emner er omhandlet i [afsnit 7.2](#).

¹²⁹ Menneskerettighedsdomstolen, *K.U. mod Finland*, nr. 2872/02, 2.12.2008, præmis 49.

¹³⁰ Menneskerettighedsdomstolen, *K.U. mod Finland*, nr. 2872/02, 2.12.2008.

4.5. Statsborgerret

Hovedpunkter

- Retten til ophold i EU for børn, der er unionsborgere, bør ikke fratages dens effektive virkning ved at nægte opholdsret til deres forældre.
- EMRK garanterer ikke statsborgerret, men et vilkårligt afslag på statsborgerskab kan være omfattet af artikel 8 i EMRK (ret til respekt for privatliv og familieliv) som følge af dets indvirkning på en persons privatliv.

Inden for EU-retten har enhver, der er statsborger i en medlemsstat, unionsborgerskab i henhold til artikel 20, stk. 1, i TEUF. EU-Domstolen har truffet afgørelse om effektiviteten af retten til ophold for børn, der har unionsborgerskab, men ikke statsborgerskab i den EU-medlemsstat, hvor de opholder sig. Sagen drejede sig om afslaget på opholdsret i EU til en forælder, der forsørgede et barn med unionsborgerskab. EU-Domstolen fastslog, at afslaget på opholdsret til en forælder, der forsørger et barn, fratager barnets opholdsret enhver effektiv virkning. Den forælder, der forsørger et barn, har derfor ret til at tage ophold i værtsstaten sammen med barnet¹³¹. Disse aspekter er nærmere beskrevet i [afsnit 9.5](#).

Inden for Europarådets retsorden garanterer EMRK ikke statsborgerret¹³². Et vilkårligt afslag på statsborgerskab kan dog være omfattet af anvendelsesområdet for artikel 8 i EMRK på grund af dets indvirkning på en persons privatliv, der omfatter aspekter af et barns sociale identitet¹³³ – som i denne sammenhæng henviser til den identitet, som et barn har i samfundet.

Eksempel: I sagen *Genovese mod Malta* blev maltesisk statsborgerskab nægtet et barn født uden for ægteskab uden for Malta af en ikke-maltesisk mor og en retligt anerkendt maltesisk far. Afslaget på statsborgerskab var i sig selv ikke i strid med artikel 8 i EMRK. Det vilkårlige afslag på statsborgerskab på grundlag af fødsel uden for ægteskab gav dog anledning til spørgsmål vedrørende diskriminering. Vilkaerlig forskelsbehandling på

131 EU-Domstolen, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu og Man Lavette Chen mod Secretary of State for the Home Department*, 19.10.2004, præmis 45-46.

132 Menneskerettighedsdomstolen, *Slivenko m.fl. mod Letland* [Storkammer], afgørelse om antagelse til realitetsbehandling, nr. 48321/99, 23.1.2002, præmis 77.

133 Menneskerettighedsdomstolen, *Genovese mod Malta*, nr. 53124/09, 11.10.2011, præmis 33.

dette grundlag kræver vægtige grunde for at være berettiget. Da sådanne grunde ikke forelå, var artikel 8 i EMRK sammenholdt med konventionens artikel 14 blevet overtrådt¹³⁴.

Et vigtigt hensyn i traktatbestemmelser om retten til at opnå statsborgerskab er undgåelse af statsløshed. Den europæiske konvention om statsborgerret indeholder detaljerede bestemmelser om børns juridiske opnåelse af statsborgerskab og begrænser mulighederne for, at børn mister deres statsborgerskab¹³⁵. Europarådets konvention om undgåelse af statsløshed i forbindelse med statsuccession indeholder en forpligtelse til at undgå statsløshed ved fødsel (artikel 10) og omhandler retten til statsborgerskab i successorstaten i tilfælde af statsløshed (artikel 2)¹³⁶. Ønsket om at undgå statsløshed genlyder også i artikel 12 i den reviderede europæiske konvention om adoption af børn. Stater skal lette tildelingen af statsborgerskab til et barn, der adopteres af en af deres statsborgere, og tab af statsborgerskab som følge af adoption kan kun ske, hvis barnet har eller opnår et andet statsborgerskab.

Inden for rammerne af folkeretten garanterer børnekonventionens artikel 7 retten til at opnå et statsborgerskab, og det samme gør artikel 24, stk. 3, i ICCPR.

4.6. Identitet for børn, der tilhører nationale mindretal

Hovedpunkt

- Børn, der tilhører et nationalt mindretal, har ret til at leve deres eget kulturliv, at bekende sig til og udøve deres egen religion eller at benytte deres eget sprog.¹³⁷

Inden for EU-retten er der ikke lagt særlig vægt på identiteten for børn, der tilhører nationale mindretal, set i lyset af grundlæggende rettigheder. Der er desuden ingen betydelig retspraksis i EU, der uddyber Europarådets standarder.

134 *Ibid.*, præmis 43-49.

135 Europarådet, [Europæisk konvention om statsborgerret](#), CETS nr. 166, 1997, artikel 6 og 7.

136 [Europarådets konvention om undgåelse af statsløshed i forbindelse med statsuccession](#), CETS nr. 200, 2006.

137 Se også [kapitel 8](#) med hensyn til andre aspekter af økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder.

Inden for Europarådets retsorden nævnes det udtrykkeligt i artikel 5, stk. 1, i rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal, at parterne forpligter sig til at bevare de vigtigste elementer af identiteten for personer, der tilhører nationale mindretal, især deres religion, sprog, traditioner og kulturelle arv. Rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal indeholder ingen bestemmelser specifikt vedrørende børn. Spørgsmålet om sprog i undervisningen er omhandlet i [afsnit 8.2](#).

Inden for rammerne af folkeretten garanterer børnekonventionens artikel 30 et barn, der tilhører et nationalt mindretal eller en urbefolkning, »retten til i fællesskab med andre medlemmer af sin gruppe, at udøve sin egen kultur, at bekende sig til og udøve sin egen religion eller at bruge sit eget sprog«.

5

Familieliv

EU	Omhandlede emner	Europarådet
Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 7 (ret til respekt for familieliv)	Ret til respekt for familieliv	EMRK, artikel 8 (ret til respekt for familieliv)
Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 24 (børns rettigheder) Forordning (EF) nr. 4/2009 om underholds	Ret til omsorg fra forældre	Menneskerettighedsdomstolen, <i>R.M.S. mod Spanien</i> , nr. 28775/12, 2013 (berøvelse af kontakt med datter)
Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 24, stk. 3) (ret til kontakt med begge forældre) Bruxelles IIa-forordningen (2201/2003) Direktiv 2008/52/EF om mægling	Ret til kontakt med begge forældre	Konventionen om kontakt vedrørende børn

EU	Omhandlede emner	Europarådet
<p>Direktiv 2002/8/EF om adgang til domstolene (adgang til domstolene i grænseoverskridende tvister)</p>	<p>Adskillelse fra forældre</p>	<p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Levin mod Sverige</i>, nr. 35141/06, 2012 (begrænsning af ret til kontakt)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Schneider mod Tyskland</i>, nr. 17080/07, 2011 (kontakt mellem et barn og dets retligt ikke- anerkendte far).</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Sommerfeld mod Tyskland</i> [Storkammer], nr. 31871/96, 2003 (kontakt mellem far og fatter)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Mustafa og Armağan Akin mod Tyrkiet</i>, nr. 4694/03, 2010 (kontakt mellem søskende efter tildeling af forældremyndighed)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Vojnity mod Ungarn</i>, nr. 29617/07, 2013 (begrænsning af samvær på grund af religiøs overbevisning)</p>
<p>Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 24 (børns rettigheder)</p> <p>Bruxelles IIa-forordningen (2201/2003)</p> <p>EU-Domstolen, C-211/10 PPU, <i>Doris Povse mod Mauro Alpagò</i>, 2010 (fuldbyrdsattest)</p>	<p>Barnebortførelse</p>	<p>Konventionen om kontakt vedrørende børn</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Neulinger og Shuruk mod Schweiz</i> [Storkammer], nr. 41615/07, 2010 (mors bortførelse af barn)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>X mod Letland</i> [Storkammer], nr. 27853/09, 2013 (alvorlig risiko ved barns tilbagegivelse i henhold til Haagerkonventionen)</p>

Europæisk ret – inden for rammerne af både EU og Europarådet – sikrer retten til respekt for familieliv (artikel 7 i chartret om grundlæggende rettigheder; artikel 8 i EMRK). EU's kompetence på familieområdet vedrører grænseoverskridende tvister, herunder anerkendelse og fuldbyrdelse af domme på tværs af medlemsstaterne. EU-Domstolen behandler sager, som f.eks. barnets tarv og retten til familieliv som fastsat i chartret om grundlæggende rettigheder sammenholdt med Bruxelles IIa-forordningen. Menneskerettighedsdomstolens retspraksis vedrørende familieliv anerkender indbyrdes afhængige rettigheder, som f.eks. retten til familieliv og retten til, at barnets tarv kommer i første række. Den anerkender, at børns rettigheder i nogle tilfælde kan være modstridende. Barnets ret til respekt for familieliv kan f.eks. begrænses af hensyn til dets tarv. Europarådet

har desuden vedtaget en række andre instrumenter, der omhandler spørgsmål vedrørende kontakt, forældremyndighed og udøvelse af barnets rettigheder.

I dette kapitel undersøges barnets ret til respekt for familieliv og tilknyttede rettigheder, især indholdet og omfanget af disse rettigheder samt de tilknyttede retlige forpligtelser, og deres samspil med andre rettigheder. Specifikke aspekter, der behandles, omfatter retten til respekt for familieliv og tilknyttede begrænsninger (afsnit 5.1), barnets ret til omsorg fra dets forældre (afsnit 5.2), retten til kontakt med begge forældre (afsnit 5.3) og barnebortførelse (afsnit 5.4).

5.1. Ret til respekt for familieliv

Hovedpunkter

- Stater har en positiv forpligtelse til at sikre, at børn reelt har mulighed for at udøve deres ret til respekt for familieliv.
- Inden for EU's og Europarådets retsorden bør domstolene og de administrative myndigheder tage hensyn til barnets tarv i alle beslutninger vedrørende barnets ret til respekt for dets familieliv.

Barnets ret til respekt for familieliv omfatter en række sammensatte rettigheder, som f.eks. barnets ret til omsorg fra dets forældre (afsnit 5.2), barnets ret til kontakt med begge forældre (afsnit 5.3), barnets ret til ikke at blive adskilt fra dets forældre, medmindre det er i barnets bedste interesse (afsnit 5.4 og kapitel 6), og retten til familiesammenføring (kapitel 9).

Inden for rammerne af både EU's og Europarådets retsorden er retten til respekt for familieliv ikke absolut og er underlagt en række begrænsninger. Disse begrænsninger er, som det præciseres i forklaringerne til EU's charter om grundlæggende rettigheder¹³⁸, de samme som for den tilsvarende bestemmelse i EMRK, navnlig artikel 8, stk. 2), dvs. at der kan gøres indgreb i udøvelsen af denne ret, hvis det er nødvendigt i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale sikkerhed, den offentlige tryghed eller landets økonomiske velfærd, for at forebygge uro

¹³⁸ Europa-Parlamentet, Rådet for Den Europæiske Union og Europa-Kommissionen (2007), »Forklaringer til chartret om grundlæggende rettigheder«, 2007/C 303/02, EUT 2007 C 303, 14.12.2007, s. 17-35 (se forklaring til artikel 7).

eller forbrydelse, for at beskytte sundheden eller sædeligheden eller for at beskytte andres ret og frihed¹³⁹.

I EU's charter om grundlæggende rettigheder omfatter denne ret udtrykkeligt en forpligtelse til, at barnets tarv skal komme i første række (artikel 24, stk. 2)¹⁴⁰. Selv om forpligtelsen til, at barnets tarv skal komme i første række, ikke udtrykkeligt er fastsat i EMRK, bekræfter Menneskerettighedsdomstolens retspraksis denne forpligtelse¹⁴¹.

5.2. Barnets ret til omsorg fra dets forældre

Hovedpunkter

- EU-retten omhandler de proceduremæssige aspekter af barnets ret til omsorg fra dets forældre.
- I henhold til EMRK har stater negative og positive forpligtelser til at respektere børns og forældres ret til familieliv.

Børns ret til at kende deres forældres identitet og deres ret til omsorg fra dem er to centrale elementer i børns ret til respekt for familieliv. De er i en vis grad indbyrdes afhængige: Børns ret til at kende deres forældre sikres gennem forældrenes omsorg. Disse rettigheder er dog i nogle tilfælde adskilte. Det gælder f.eks. for børn, der er adopteret eller født efter medicinsk støttet forplantning. Her er retten i højere grad forbundet med barnets ret til identitet – udtrykt som retten til at kende sit biologiske ophav – og er derfor omhandlet i [kapitel 4](#). I dette afsnit rettes fokus mod den anden ret: barnets ret til omsorg fra dets forældre.

Inden for EU-retten findes der ingen bestemmelser vedrørende det materielle anvendelsesområde for retten til omsorg fra forældre. Nogle EU-instrumenter vedrører grænseoverskridende aspekter, f.eks. anerkendelse og fuldbyrdelse af

139 Europarådet, [Konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder](#), CETS nr. 5, 1950, artikel 8.

140 EU-Domstolen, C-400/10 PPU, *J. McB. mod L. E.*, 5.10.2010.

141 Se f.eks. Menneskerettighedsdomstolen, *Ignaccolo-Zenide mod Rumænien*, nr. 31679/96, 25.1.2000, præmis 94.

domme på tværs af medlemsstater. Rådets forordning (EF) nr. 4/2009 om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser og samarbejde vedrørende underholdspligt (forordningen om underholdspligt) finder f.eks. anvendelse på grænseoverskridende underholdspligt, der udspringer af et familieforhold¹⁴². Den fastlægger fælles regler for hele EU med det formål at sikre inddrivelsen af underholdsbidrag, selv om den bidragspligtige eller den bidragsberettigede befinder sig i et andet land.

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen understreget, at artikel 8 i EMRK primært fastlægger statens pligt til ikke at gribe ind i familielivet¹⁴³. Stater har dog også en positiv forpligtelse til at træffe de nødvendige foranstaltninger for at støtte både forældre og familier og for at beskytte børn mod muligt misbrug¹⁴⁴. Børn bør kun adskilles fra deres forældre under særlige omstændigheder. I sådanne tilfælde skal alt gøres for at bevare de personlige forbindelser og »genopbygge« familien, når det er hensigtsmæssigt. Stater har en bred skønsmargen, når de træffer den indledende beslutning om at adskille børn fra deres forældre¹⁴⁵. Der kræves dog omhyggelige undersøgelser med hensyn til eventuelle yderligere begrænsninger, f.eks. begrænsninger af forældrenes samværsret, og retsgarantier, der har til formål at sikre effektiv beskyttelse af forældres og børns ret til respekt for deres familieliv. Sådanne yderligere begrænsninger indebærer en risiko for, at den familiemæssige tilknytning mellem et lille barn og en af eller begge forældrene udviskes. Når det drejer sig om fjernelse af nyfødte fra deres mødre, skal staten have særlige grunde dertil¹⁴⁶.

Skønsmargenen bliver mindre, jo længere tid barnet er adskilt fra dets forældre, og myndighederne bør give en overbevisende begrundelse til støtte for deres beslutning om at opretholde adskillelsen¹⁴⁷. Menneskerettighedsdomstolen har analyseret, om beslutningsprocessen var retfærdig, og om alle involverede parter fik mulighed for at fremlægge deres sag.

142 Rådet for Den Europæiske Union (2008), Rådets forordning (EF) nr. 4/2009 af 18.12.2008 om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser og samarbejde vedrørende underholdspligt, EUT 2008 L 7 (forordningen om underholdspligt).

143 Menneskerettighedsdomstolen, *R.M.S. mod Spanien*, nr. 28775/12, 18.6.2013, præmis 69.

144 *Ibid.*, præmis 69 ff.

145 Menneskerettighedsdomstolen, *Y.C. mod Det Forenede Kongerige*, nr. 4547/10, 13.3.2012, præmis 137.

146 Menneskerettighedsdomstolen, *K. og T. mod Finland* [Storkammer], nr. 25702/94, 12.7.2001, præmis 168.

147 Menneskerettighedsdomstolen, *Y.C. mod Det Forenede Kongerige*, nr. 4547/10, 13.3.2012, præmis 137.

Eksempel: I sagen *R.M.S. mod Spanien*¹⁴⁸ hævdede klageren, at hun var blevet nægtet enhver form for kontakt med sin datter fra det tidspunkt, hvor datteren var tre år og 10 måneder, på grund af hendes socioøkonomiske status. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at artikel 8 i EMRK var blevet overtrådt, og understregede, at »de spanske myndigheder burde have overvejet mindre drastiske foranstaltninger end at sætte barnet i pleje«. Domstolen anførte videre, at: »De sociale velfærdsmyndigheders opgave er netop at hjælpe dårligt stillede [...], at vejlede dem og rådgive dem om forhold, som f.eks. de forskellige typer ydelser, de kan opnå, muligheden for at få en bolig og andre midler til at overvinde deres vanskeligheder, sådan som klageren oprindeligt forsøgte«. Menneskerettighedsdomstolen fastslog følgelig, at »de spanske myndigheder ikke havde truffet hensigtsmæssige og tilstrækkelige foranstaltninger til at sikre klagerens ret til at bo med sit barn«¹⁴⁹.

Inden for rammerne af folkeretten bestemmer børnekonventionens artikel 5, at »deltagerstaterne skal respektere det ansvar og de rettigheder og pligter, som forældrene har, [...] til på en måde, der svarer til den løbende udvikling af barnets evner, at yde passende vejledning og støtte til barnet i udøvelsen af rettighederne anerkendt i denne konvention«. I børnekonventionens artikel 9 bestemmes det endvidere, at et barn ikke må adskilles fra sine forældre mod sin vilje, og at alle parter skal have mulighed for at deltage i sagsbehandlingen i en sådan situation. FN's retningslinjer for alternativ anbringelse uddyber børns rettigheder i sådanne situationer og staternes tilsvarende forpligtelser¹⁵⁰.

148 Menneskerettighedsdomstolen, *R.M.S. mod Spanien*, nr. 28775/12, 18.6.2013.

149 *Ibid.*, præmis 86 og 93.

150 FN, Menneskerettighedsrådet (2009), *UN Guidelines for the Alternative Care of Children*, UN Doc. A/HRC/11/L.13, 15.6.2009.

5.3. Ret til kontakt med begge forældre

Hovedpunkter

- Barnets ret til at have kontakt med begge forældre gælder under alle former for adskillelse fra forældrene: familierelateret og myndighedssanktioneret.
- Indsatsen for at sikre barnets ret til kontakt med begge forældre og familiesammenføring kræver, at barnets tarv kommer i første række, og at barnets synspunkter tillægges passende vægt i overensstemmelse med dets alder og modenhed.

Omfanget af retten til kontakt med forældrene afhænger af sammenhængen. Hvis forældrene separeres, er omfanget bredere og normalt kun begrænset af hensyn til barnets tarv. Inden for rammerne af myndighedssanktioneret separation, der udspringer af f.eks. udvisning eller fængsling af en forælder, skal myndighederne træffe foranstaltninger for at fremme en beskyttet interesse og skal sikre en rimelig balance mellem forældrenes interesser og forpligtelsen til at lade barnets tarv komme i første række. Barnets ret til at have kontakt med begge forældre gælder i begge tilfælde.

Inden for EU-retten anerkendes barnets ret til at bevare kontakten til *begge* forældre udtrykkeligt i artikel 24, stk. 3, i chartret om grundlæggende rettigheder. Bestemmelsen ordlyd præciserer indholdet af denne ret, navnlig betydningen af kontakt, som skal ske *regelmæssigt*, gøre det muligt at udvikle en *personlig forbindelse* og være *direkte*. Der er dog et forbehold: Barnets ret til at have kontakt med sine forældre skal udtrykkeligt være i dets interesse. Denne bestemmelse er, som det uddybes i forklaringerne til chartret, udtrykkeligt baseret på børnekonventionens artikel 9.

I overensstemmelse med EU's kompetencer (se [kapitel 1](#)) er fokus specifikt rettet mod retligt samarbejde (med det formål at skabe et område med frihed, sikkerhed og retfærdighed, hvor der er fri bevægelighed for personer). To EU-instrumenter er særligt relevante: Rådets forordning (EF) nr. 2201/2003¹⁵¹ og

¹⁵¹ Rådet for Den Europæiske Union (2003), Rådets forordning (EF) nr. 2201/2003 af 27.11.2003 om kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser i ægteskabssager og i sager vedrørende forældreansvar og om ophævelse af forordning (EF) nr. 1347/2000 (EUT 2003 L 338 af 23.12.2003).

Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/52/EF (direktivet om mægling)¹⁵². Fra et rettighedsmæssigt synspunkt er Bruxelles IIa-forordningen vigtig. Den gælder for det første for *alle* afgørelser vedrørende forældreansvar, uanset ægteskabelig stilling. Bestemmelserne vedrørende kompetence (som primært bestemmes ud fra barnets sædvanlige opholdssted) er udtrykkeligt udformet under hensyntagen til barnets bedste, og der lægges for det tredje særlig vægt på, at der tages hensyn til barnets synspunkter¹⁵³.

EU-Domstolens retspraksis vedrørende ulovlig fjernelse af et barn efter kun den ene forælders ensidige beslutning har primært haft til formål at opretholde barnets ret til regelmæssigt at have personlig forbindelse og direkte kontakt med begge forældre (chartrets artikel 24, stk. 3), da overholdelsen af denne ret ifølge Domstolen utvivlsomt er bestemt af det overvejende hensyn til barnets bedste. EU-Domstolen har fastslået, at en foranstaltning, som er til hinder for, at barnet regelmæssigt har personlig forbindelse og direkte kontakt med begge sine forældre, alene kan begrundes i en anden interesse hos barnet, der er så tungvejende, at den opvejer denne grundlæggende rettighed¹⁵⁴. Dette omfatter foreløbige, herunder beskyttende, retsmidler omhandlet i artikel 20 i Bruxelles IIa-forordningen. En afbalanceret og rimelig vurdering af alle de interesser, der er på spil, som bør være baseret på objektive betragtninger vedrørende barnet selv og dets sociale omgivelser, skal imidlertid i princippet gennemføres i medfør af bestemmelserne i Bruxelles IIa-forordningen¹⁵⁵.

Eksempel: Sagen *E. mod B.*¹⁵⁶ vedrørte en tvist mellem E (faren) og B (moren) om Det Forenede Kongeriges retters kompetence til at behandle en sag om bl.a. fastlæggelsen af det sædvanlige opholdssted for deres barn, S, og faderens samværsret. Forældrene havde underskrevet en aftale ved en spansk ret, hvorefter moren havde forældremyndigheden, og faren havde samværsret. Moren forsøgte efterfølgende at begrænse farens samværsret som fastsat i aftalen. Faren indgav en begæring til High Court med henblik på fuldbyrdelse af den spanske aftale. Moren oplyste, at hun

¹⁵² Europa-Parlamentet og Rådet for Den Europæiske Union (2008), Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/52/EF af 21.5.2008 om visse aspekter af mægling på det civil- og handelsretlige område, EUT 2008 L 136/3 (*direktivet om mægling*).

¹⁵³ Se f.eks. Rådets forordning (EF) nr. 2201/2003, betragtning 5, 12, 13 og 19 samt artikel 8, artikel 41, stk. 2, litra c), og artikel 42, stk. 2, litra a).

¹⁵⁴ EU-Domstolen, C-403/09 PPU, *Jasna Detiček mod Maurizio Sgueglia*, 23.12.2009, præmis 59.

¹⁵⁵ *Ibid.*, præmis 60.

¹⁵⁶ EU-Domstolen, C-436/13, *E. mod B.*, 1.10.2014 (resumé tilpasset fra <http://cases.iclr.co.uk>).

havde overført værnetinget fra den spanske ret til retterne i Det Forenede Kongerige. Efter farens appel forelagde Court of Appeal en række spørgsmål for EU-Domstolen vedrørende fortolkningen af artikel 12, stk. 3, i Bruxelles IIa-forordningen. EU-Domstolen fastslog, at – når en ret får forelagt en sag i henhold til artikel 12, stk. 3, i Bruxelles IIa-forordningen – kan hensynet til barnets bedste kun iagttages ved, at der i hvert enkelt tilfælde foretages en vurdering af spørgsmålet om, hvorvidt aftalen om værneting er i overensstemmelse med dette hensyn. En aftale om værneting gælder kun for den bestemte del af sagen, som den ret, der har det aftalte værneting, har fået forelagt. Denne kompetence ophører til fordel for kompetencen for den ret, der har den generelle kompetence i henhold til artikel 8, stk. 1, i Bruxelles IIa-forordningen, når den sag, der gav anledning til aftalen om værneting, er endeligt afsluttet.

Med hensyn til forældreansvar gælder Bruxelles IIa-forordningen parallelt med Haagerkonventionen om retternes kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsakter samt om samarbejde vedrørende forældremyndighed og foranstaltninger til beskyttelse af mindreårige¹⁵⁷. I henhold til artikel 61 gælder forordningen frem for Haagerkonventionen: a) når barnet har sit sædvanlige opholdssted på en medlemsstats område, eller b) for så vidt angår anerkendelse og fuldbyrdelse på en anden medlemsstats område af en retsafgørelse truffet af den kompetente ret i en medlemsstat, selv om det berørte barn har sit sædvanlige opholdssted i et tredjeland, som er kontraherende part i nævnte konvention. Et centralt spørgsmål under Bruxelles IIa-forordningen er derfor fastlæggelsen af barnets sædvanlige opholdssted.

Eksempel: I sagen *Mercredi mod Chaffe*¹⁵⁸ forelagde Court of Appeal of England and Wales en sag for EU-Domstolen vedrørende fjernelse af et to måneder gammelt barn fra Det Forenede Kongerige til den franske ø Réunion. EU-Domstolen fastslog, at begrebet sædvanligt opholdssted som omhandlet i artikel 8 og 10 i Bruxelles IIa-forordningen svarer til det sted, som afspejler en vis familiemæssig og social tilknytning for barnet. Når det drejer sig om et spædbarn, som alene har opholdt sig med sin mor nogle få

157 World Organisation for Cross-border Cooperation in Civil and Commercial Matters (1996), Haagerkonferencen om International Privatret, konventionen om retternes kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsakter samt om samarbejde vedrørende forældremyndighed og foranstaltninger til beskyttelse af mindreårige, 19.10.1996.

158 EU-Domstolen, C-497/10 PPU, *Barbara Mercredi mod Richard Chaffe*, 22.12.2010.

dage i en medlemsstat – som er en anden end den, hvori det havde sædvanligt opholdssted – som det er blevet bragt til, skal der bl.a. tages hensyn til dels opholdets varighed, regelmæssighed, vilkårene og baggrunden for opholdet på denne medlemsstats område og for moderens flytning til nævnte stat, dels, navnlig på grund af barnets alder, moderens geografiske og familiemæssige oprindelse samt hendes og barnets familiemæssige og sociale relationer i samme medlemsstat.

Af særlig relevans for udøvelsen af retten til at bevare kontakten til begge forældre i grænseoverskridende tvister er instrumenterne vedrørende adgang til domstolene, som angiver, hvordan komplekse tvister håndteres, som f.eks. Rådets direktiv 2002/8/EF om adgang til domstolene, der har til formål at »forbedre adgangen til domstolene i grænseoverskridende tvister gennem fastsættelse af fælles mindsteregler for retshjælp i forbindelse med tvister af denne art«¹⁵⁹. Dette direktiv har til formål at: forbedre adgangen til domstolene i grænseoverskridende tvister gennem fastsættelse af fælles mindsteregler for retshjælp, sikre, at der bevilges passende retshjælp på visse betingelser til personer, der ikke kan betale sagsomkostninger på grund af deres økonomiske situation, fremme foreneligheden mellem medlemsstaternes lovgivninger på dette område og fastlægge mekanismer for samarbejde mellem medlemsstaternes myndigheder.

Inden for Europarådets retsorden er barnets ret til at bevare kontakten med begge forældre underforstået i artikel 8 i EMRK. Menneskerettighedsdomstolen har bekræftet, at »forældrens og barnets gensidige nydelse af hinandens selskab udgør et grundlæggende element af familielivet«¹⁶⁰. Domstolen understreger imidlertid også, at denne ret kan være begrænset af hensyn til barnets tarv (se [afsnit 5.4](#) og [kapitel 6](#)). Denne ret er kernen i enhver domstolsafgørelse vedrørende myndighed over og kontakt med børn.

I en række sager har Menneskerettighedsdomstolen enten udtrykkeligt eller underforstået henvist til barnets tarv i forbindelse med myndighed og kontakt.

159 Rådet for Den Europæiske Union (2003), Rådets direktiv 2002/8/EF af 27. januar 2003 om forbedret adgang til domstolene i grænseoverskridende tvister gennem fastsættelse af fælles mindsteregler for retshjælp i forbindelse med tvister af denne art, EFT 2003 L 026 (direktivet om adgang til domstolene).

160 Menneskerettighedsdomstolen, *K. og T. mod Finland* [Storkammer], nr. 25702/94, 12.7.2001, præmis 151.

Eksempel: I sagen *Schneider mod Tyskland*¹⁶¹ havde klageren et forhold til en gift kvinde og hævdede at være den biologiske far til hendes søn, hvis retligt anerkendte far var morens ægte mand. Klageren hævdede, at de nationale domstoles beslutning om at afvise hans anmodning om kontakt med barnet og oplysninger om barnets udvikling med den begrundelse, at han hverken var barnets retlige far eller havde et forhold til barnet, krænkede hans rettigheder i henhold til artikel 8 i EMRK. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at en krænkelse havde fundet sted, idet de nationale domstole ikke havde taget hensyn til, om kontakt mellem barnet og klageren under de særlige omstændigheder kunne have været i barnets interesse¹⁶². Med hensyn til klagerens anmodning om oplysninger om barnets personlige udvikling fastslog domstolen, at de nationale domstole ikke havde givet en tilstrækkelige begrundelser for deres indgreb, for så vidt angår artikel 8, stk. 2¹⁶³, og at indgrebet derfor ikke havde været »nødvendigt i et demokratisk samfund«.

Eksempel: I sagen *Levin mod Sverige*¹⁶⁴ hævdede klageren, en mor til tre børn anbragt uden for familien, at begrænsninger af hendes ret til at bevare kontakten til hendes børn krænkede hendes ret til respekt for familieliv. Menneskerettighedsdomstolen lagde vægt på formålet med begrænsningerne af kontakten, som var at tage hensyn til børnenes tarv. I dette særlige tilfælde var børnene blevet udsat for omsorgssvigt, mens de var i klagerens varetægt, og kontakt med hende resulterede i stærke negative reaktioner fra børnenes side. Domstolen fastslog, at artikel 8 i EMRK ikke var blevet overtrådt, og at indgrebet i klagerens rettigheder stod i forhold til det legitime formål, der blev forfulgt [børnenes tarv], og var inden for de nationale myndigheder skønsmargen.

161 Menneskerettighedsdomstolen, *Schneider mod Tyskland*, nr. 17080/07, 15.9.2011.

162 Se også Menneskerettighedsdomstolen, *Anayo mod Tyskland*, nr. 20578/07, 21.12.2010, præmis 67 og 71.

163 Menneskerettighedsdomstolen, *Schneider mod Tyskland*, nr. 17080/07, 15.9.2011, præmis 104.

164 Menneskerettighedsdomstolen, *Levin mod Sverige*, nr. 35141/06, 15.3.2012, præmis 57 og 69, Menneskerettighedsdomstolen, *K. og T. mod Finland* [Storkammer], nr. 25702/94, 12.7.2001, præmis 151.

Eksempel: I sagen *Sommerfeld mod Tyskland*¹⁶⁵ anfægtede klageren begrænsningerne af vedkommendes ret til at bevare kontakten med sin datter, der vedvarende havde udtalt, at hun ikke ønskede at bevare kontakten til ham. Klageren hævdede navnlig, at de nationale domstole havde begået en retlig fejl ved ikke at indhente en psykologisk ekspertudtalelse. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at artikel 8 i EMRK ikke var blevet overtrådt, og konkluderede, at den nationale domstol udmærket havde været i stand til at vurdere datterens udtalelser og fastslå, om hun havde været i stand til at danne sin egen mening.

Eksempel: I sagen *Mustafa og Armağan Akin mod Tyrkiet*¹⁶⁶ hævdede klagerne – en far og en søn – at betingelserne i en kendelse om forældremyndighed afsagt af den nationale domstol havde krænket deres rettigheder i henhold til artikel 8 i EMRK. Disse betingelser forhindrede sønnen i at have kontakt med hans søster, for hvem deres mor havde forældremyndigheden. Faren havde desuden ikke mulighed for at have kontakt med begge sine børn på én gang, fordi sønnens kontakt med moren faldt sammen med farens egen kontakt med datteren. Menneskerettighedsdomstolen fandt, at den nationale domstols afgørelse om at adskille de to søskende udgjorde en overtrædelse af klagerenes ret til respekt for deres familieliv, da den ikke kun forhindrede de to søskende i at se hinanden, men også gjorde det umuligt for deres far at nyde selskabet af sine to børn samtidig.

I forbindelse med afgørelser om forældremyndighed og kontakt har Menneskerettighedsdomstolen også forbudt diskriminering, der er uforenelig med artikel 14 i EMRK.

Eksempel: I sagen *Vojnity mod Ungarn*¹⁶⁷ hævdede klageren, at han var blevet nægtet samvær med sin søn på grund af sin religiøse overbevisning¹⁶⁸. Menneskerettighedsdomstolen fandt, at artikel 14 i EMRK sammenholdt med konventionens artikel 8 var blevet overtrådt, og

165 Menneskerettighedsdomstolen, *Sommerfeld mod Tyskland* [Storkammer], nr. 31871/96, 8.7.2003, præmis 72.

166 Menneskerettighedsdomstolen, *Mustafa og Armağan Akin mod Tyrkiet*, nr. 4694/03, 6.4.2010.

167 Menneskerettighedsdomstolen, *Vojnity mod Ungarn*, nr. 29617/07, 12.2.2013. Se også Menneskerettighedsdomstolen, *P.V. mod Spanien*, nr. 35159/09, 30.11.2010 (kun på fransk og spansk).

168 Menneskerettighedsdomstolen, *Vojnity mod Ungarn*, nr. 29617/07, 12.2.2013, præmis 22.

bemærkede, at det ikke var påvist, at klagerens religiøse overbevisning involverede farlige ritualer eller udsatte sønnen for fysisk eller psykisk skade¹⁶⁹. De nationale domstoles afgørelser om at ophæve klagerens samværsret umuliggjorde enhver form for kontakt og etablering af et familieliv, selv om fuldstændig afbrydelse af kontakt kun kunne begrundes under særlige omstændigheder¹⁷⁰. Menneskerettighedsdomstolen konkluderede derfor, at der ikke havde været et rimeligt forhold mellem et totalt forbud mod samvær for klageren og det forfulgte formål, nemlig beskyttelse af barnets tarv¹⁷¹.

Eksempel: Sagen *Salgueiro da Silva Mouta mod Portugal*¹⁷² blev anlagt af en far, der gjorde krav på forældremyndigheden over sit barn. Han påstod, at de portugisiske myndigheder i den nationale retssag havde afvist hans krav og havde tildelt forældremyndigheden til moren på grund af hans seksuelle orientering. Menneskerettighedsdomstolen fandt, at de nationale myndigheder havde afvist hans krav om forældremyndighed, fordi han var homoseksuel – en afgørelse, der ikke har en objektiv og rimelig begrundelse. Domstolen konkluderede, at artikel 8 i EMRK sammenholdt med konventionens artikel 14 var blevet overtrådt.

Barnets ret til at bevare kontakten med begge forældre er desuden udtrykkeligt nævnt i Europarådets konvention om kontakt vedrørende børn¹⁷³. I artikel 4, stk. 1, i denne konvention anføres, det at »et barn og dets forældre har ret til at etablere og bevare regelmæssig kontakt med hinanden«. De generelle principper, der finder anvendelse i retspraksis vedrørende kontakt, lægger vægt på barnets ret til at blive informeret, blive hørt og give udtryk for sine synspunkter og til at få disse synspunkter tillagt passende vægt. I artikel 6 i Europarådets konvention om udøvelse af børns rettigheder¹⁷⁴ beskrives forudsætningerne for domstolens afgørelser, herunder de retlige forpligtelser til at: overveje, om

169 *Ibid.*, præmis 38.

170 *Ibid.*, præmis 41.

171 *Ibid.*, præmis 43.

172 Menneskerettighedsdomstolen, *Salgueiro da Silva Mouta mod Portugal*, nr. 33290/96, 21.12.1999.

173 Europarådet, *Europæisk konvention om kontakt vedrørende børn*, CETS nr. 192, 2003. Se også World Organisation for Cross-border Cooperation in Civil and Commercial Matters (1996), Haagerkonferencen om International Privatret, konventionen om retternes kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsakter samt om samarbejde vedrørende forældremyndighed og foranstaltninger til beskyttelse af mindreårige.

174 Europarådet, *Europæisk konvention om udøvelse af børns rettigheder*, CETS nr. 160, 1996.

domstolsmyndigheden har tilstrækkelige oplysninger til at fastlægge, hvad der bedst tjener barnets tarv, sikre barnets ret til information om processen og udfaldet og etablere et sikkert område, hvor berørte børn frit kan udtrykke deres synspunkter på en måde, der svarer til deres alder og modenhed.

Der kan opstå situationer, hvor børn ellers adskilles fra en forælder, f.eks. hvis forælderen fængsles. Menneskerettighedsdomstolen stod over for en sådan situation i sagen *Horych mod Polen*¹⁷⁵, hvor den vurderede de betingelser, hvorunder klageren, der blev betegnet som en farlig fange, modtog besøg af sine mindreårige børn. Domstolen bemærkede, at »besøg af børn [...] i et fængsel kræver særlige ordninger og kan underlægges specifikke betingelser afhængigt af børnenes alder, den mulige indvirkning på deres psykiske tilstand eller velfærd og den besøgte persons personlige forhold«¹⁷⁶. Domstolen bemærkede videre, at »statens positive forpligtelser i medfør af artikel 8 [...] omfatter en pligt til at sikre hensigtsmæssige betingelser, der er så belastningsfrie som muligt for de besøgende, for at modtage besøg fra sine børn, idet de praktiske konsekvenser af fængsling tages i betragtning«¹⁷⁷.

Endelig styrkes rettighederne for børn, der ikke har mulighed for at bevare kontakten med deres forældre, af udvalgte bestemmelser i Europarådets retningslinjer om børnevenlig retspleje¹⁷⁸. Disse retningslinjer bekræfter udtrykkeligt retten for børn, der ikke har mulighed for at »bevare en meningsfuld kontakt med deres forældre [og] familie« (artikel 21, litra a)) (se også [kapitel 11](#)).

Inden for rammerne af folkeretten bekræftes barnets ret til at bevare kontakten med begge forældre i børnekonventionens artikel 9, stk. 3: »Deltagerstaterne skal respektere retten for et barn, der er adskilt fra den ene eller begge forældre, til at opretholde regelmæssig personlig forbindelse og direkte kontakt med begge forældre, undtagen hvis dette strider mod barnets tarv«.

175 Menneskerettighedsdomstolen, *Horych mod Polen*, nr. 13621/08, 17.4.2012.

176 *Ibid.*, præmis 131.

177 *Ibid.*, præmis 131.

178 Europarådet, Ministerudvalget (2010), *Retningslinjer om børnevenlig retspleje*.

5.4. Uretmæssig fjernelse af børn på tværs af grænser – barnebortførelse

Hovedpunkter

- Ved uretmæssig fjernelse af børn i strid med forældremyndighedsaftaler skal der ifølge Menneskerettighedsdomstolen tages udgangspunkt i barnets rettigheder: Artikel 8 i EMRK (ret til respekt for privatliv og familieliv) skal fortolkes sammenholdt med Haagerkonventionen og børnekonventionen.
- I henhold til EU-retten skal barnet specifikt høres under sager vedrørende dets tilbagegivelse efter ulovlig fjernelse eller tilbageholdelse.

Barnebortførelse betegner en situation, hvor et barn fjernes eller tilbageholdes på tværs af nationale grænser i strid med gældende forældremyndighedsaftaler (artikel 3 i Haagerkonventionen om de civile retlige virkninger af internationale barnebortførelser¹⁷⁹ (Haagerkonventionen)). I henhold til Haagerkonventionen skal børn, der er blevet ulovligt fjernet eller tilbageholdt, hurtigt sendes tilbage til det land, hvor de har deres sædvanlige opholdssted (artikel 11, stk. 1). Domstolene i det land, hvor barnet har sit sædvanlige opholdssted, afgør tvisten om forældremyndighed. Domstolene i det land, hvorfra barnet er blevet fjernet, bør beordre en tilbagegivelse senest seks uger fra datoen for anmodningen om tilbagegivelse (artikel 11). Haagerkonventionen underbygges af princippet om barnets tarv. Inden for rammerne af denne konvention forudsættes det, at ulovlig fjernelse af et barn i sig selv er skadelig, og at *status quo ante* bør genoprettes så hurtigt som muligt for at undgå retlig konsolidering af uretmæssige situationer. Spørgsmål om forældremyndighed og samværsret bør afgøres af de domstole, der har kompetence på barnets sædvanlige opholdssted, og ikke i det land, hvortil barnet ulovligt er blevet fjernet. Der findes en række begrænsede udtagelser til kravet om tilbagegivelse fastsat i Haagerkonventionens artikel 12, 13 og 20. Artikel 13 indeholder de bestemmelser, der har givet anledning til de fleste retssager, både nationalt og internationalt. Den fastlægger, at det land, hvortil barnet er blevet fjernet, kan nægte at tilbagegive et barn, hvis tilbagegivelsen udsætter barnet for alvorlig risiko for skade eller på anden måde bringer det i en utålelig situation (artikel 13, litra b). Tilbagegivelse kan også afvises, hvis barnet modsætter sig tilbagegivelsen, hvis barnet har den tilstrækkelige modenhed til at give udtryk for sine synspunkter (artikel 13, stk. 2).

¹⁷⁹ World Organisation for Cross-border Cooperation in Civil and Commercial Matters (1980), Haagerkonferencen om Internationalt Privatret Haagerkonventionen af 25.10.1980 om de civile retlige virkninger af internationale barnebortførelser.

Inden for EU-retten er det vigtigste instrument vedrørende barnebortførelse mellem EU's medlemsstater Bruxelles IIa-forordningen¹⁸⁰, som generelt er baseret på Haagerkonventionens bestemmelser. Denne forordning supplerer og går forud for Haagerkonventionen i sager om bortførelser mellem EU-landene (betragtning 17 og artikel 60, litra e)). Selv om Haagerkonventionen er det primære instrument vedrørende barnebortførelse, er kompetencereglerne i visse tilfælde blevet »skærpet« ved Bruxelles IIa-forordningen til fordel for domsstaten/barnets sædvanlige opholdssted. Som det er fastlagt i Haagerkonventionen, bevarer domstolene i den stat, hvor barnet havde sit sædvanlige opholdssted umiddelbart inden den ulovlige fjernelse eller tilbageholdelse, kompetencen i sager om barnebortførelse. Forordningen omfatter de samme undtagelser vedrørende tilbagegivelse som konventionen om barnebortførelser.

I henhold til Bruxelles IIa-forordningen bevarer den medlemsstat, hvor barnet har sit sædvanlige opholdssted, i modsætning til Haagerkonventionen, kompetencen til at træffe afgørelse i forældremyndighedstvisten, selv om der er truffet en afgørelse om ikke at tilbagegive barnet i henhold til artikel 13, litra b), i Haagerkonventionen og artikel 11, stk. 6-8, i Bruxelles IIa-forordningen. Overførsel af kompetence til den stat, hvortil barnet er blevet fjernet, kan kun ske i to situationer, som er omhandlet i artikel 10 i Bruxelles IIa-forordningen. I den første situation har tilflugtsstaten kompetence, hvis barnet har fået sædvanligt opholdssted i denne stat, og hver forældremyndighedsindehavende person har affundet sig med fjernelsen eller tilbageholdelsen¹⁸¹. Den anden situation opstår, når barnet har fået sædvanligt opholdssted i den stat, hvortil det er blevet fjernet, der er gået et år, efter at den tilbageværende forælder har fået eller burde have fået kendskab til barnets opholdssted, barnet er faldet til i sine nye omgivelser, og mindst en af betingelserne i artikel 10, litra b), i Bruxelles IIa-forordningen er opfyldt¹⁸².

180 Rådet for Den Europæiske Union (2003), Rådets forordning (EF) nr. 2201/2003 af 27.11.2003 om kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser i ægteskabs-sager og i sager vedrørende forældreansvar og om ophævelse af forordning (EF) nr. 1347/2000 (EUT 2003 L 338 af 23.12.2003).

181 Artikel 10, litra a), i Bruxelles IIa-forordningen.

182 Artikel 10, litra b), i Bruxelles IIa-forordningen opstiller følgende fire alternative betingelser: i) der er ikke inden et år efter, at indehaveren af forældremyndigheden har fået eller burde have fået kendskab til barnets opholdssted, fremsat nogen anmodning om tilbagegivelse over for de kompetente myndigheder i den medlemsstat, hvortil barnet er fjernet, eller hvor det tilbageholdes, ii) indehaveren af forældremyndigheden har trukket sin anmodning om tilbagegivelse tilbage, og der er ikke indgivet en ny anmodning inden for det tidsrum, der er omhandlet i nr. i), iii) en sag anlagt ved en ret i den medlemsstat, hvor barnet havde sit sædvanlige opholdssted umiddelbart før den ulovlige fjernelse eller tilbageholdelse, er afsluttet i henhold til artikel 11, stk. 7, iv) der er af en ret i den medlemsstat, hvor barnet havde sit sædvanlige opholdssted umiddelbart før den ulovlige fjernelse eller tilbageholdelse, truffet en afgørelse om forældremyndighed, som ikke indebærer tilbagegivelse af barnet.

Som alle andre EU-retsakter skal Bruxelles IIa-forordningen fortolkes i overensstemmelse med bestemmelserne i chartret om grundlæggende rettigheder, navnlig artikel 24. EU-Domstolen har haft lejlighed til at præcisere fortolkningen af artikel 24 i forbindelse med barnebortførelser. Som beskrevet i [afsnit 2.4](#) fastslog EU-Domstolen i sagen *Joseba Andoni Aguirre Zarraga mod Simone Pelz*, at barnets ret til at blive hørt, som den er fastsat i chartrets artikel 24, kræver, at barnet får stillet lovfæstede procedurer og betingelser til rådighed, som gør det muligt for det frit at udtrykke sine synspunkter, og at retten indhenter disse synspunkter¹⁸³. Ifølge EU-Domstolen tilkommer det dog kun domstolene på barnets sædvanlige opholdssted at undersøge lovligheden af deres egne domme i lyset af chartret om grundlæggende rettigheder og Bruxelles IIa-forordningen. I henhold til princippet om gensidig tillid bør medlemsstaternes retsordener sikre effektiv og ækvivalent beskyttelse af grundlæggende rettigheder. De berørte parter skal derfor anlægge sager vedrørende menneskerettighederne ved de domstole, der har kompetence til at afgøre forældremyndighedstvisten i henhold til forordningen. EU-Domstolen har fastslået, at retten i den medlemsstat, hvortil et barn ulovligt er blevet fjernet, ikke kan modsætte sig fuldbyrdelsen af en attesteret dom om tilbagegivelse af barnet, da vurderingen af, om disse bestemmelser er blevet overtrådt, alene henhører under kompetencen for den stat, hvorfra barnet er blevet fjernet.

Eksempel: Sagen *Doris Povse mod Mauro Alpago*¹⁸⁴ vedrørte en mors ulovlige fjernelse af en pige til Østrig. De østrigske retter afviste farens begæring om datterens tilbagegivelse til Italien med den begrundelse, at der var alvorlig risiko for, at barnet ville blive udsat for skade. Efter anmodning fra faren traf den italienske ret imidlertid afgørelse om, at den stadig havde kompetence til at afgøre forældremyndighedstvisten, beordrede barnet tilbagegivet til Italien og udstedte en fuldbyrdelsesattest i henhold til Bruxelles IIa-forordningens artikel 42. En østrigsk ret forelagde sagen for EU-Domstolen efter morens appel af begæringen om fuldbyrdelse og den deraf følgende ordre om tilbagegivelse af barnet til Italien. EU-Domstolen fastslog, at tilbagegivelsen ikke kan appelleres i det land, hvortil barnet er fjernet (i dette tilfælde Østrig), når der er udstedt en fuldbyrdelsesattest, da attesten er automatisk eksigibel. EU-Domstolen fastslog videre, at kun de italienske retter havde kompetence til at træffe afgørelse om den

183 EU-Domstolen, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga mod Simone Pelz*, 22.12.2010. Med hensyn til børns deltagelse i dette tilfælde, se analysen i [afsnit 2.4](#).

184 EU-Domstolen, C-211/10, *Doris Povse mod Mauro Alpago*, 1.7.2010.

alvorlige risiko for barnets tarv, der eventuelt var forbundet med tilbagegivelsen, i den foreliggende sag. Såfremt disse retter fandt, at en sådan risiko var begrundet, havde de alene kompetence til at suspendere deres egen fuldbyrdelsesafgørelse¹⁸⁵.

Inden for Europarådets retsorden indeholder Europarådets konvention om anerkendelse og fuldbyrdelse af afgørelser om forældremyndighed¹⁸⁶ og konvention om kontakt vedrørende børn¹⁸⁷ garantier, der har til formål at forhindre uretmæssig fjernelse af børn og sikre deres tilbagegivelse¹⁸⁸.

Menneskerettighedsdomstolen behandler ofte sager om barnebortførelse og tager i sådanne tilfælde generelt udgangspunkt i Haagerkonventionens bestemmelser ved fortolkning af artikel 8 i EMRK. Menneskerettighedsdomstolen analyserer dog altid barnets tarv i disse sager. To ledende domme afsagt af Store Afdeling afspejler domstolens holdning til dette problem.

Eksempel: Sagen *Neulinger og Shuruk mod Schweiz*¹⁸⁹ blev anlagt af en mor, der havde fjernet sin søn fra Israel til Schweiz i strid med de indgåede aftaler om forældremyndighed. Efter farens begæring i henhold til Haagerkonventionen beordrede de schweiziske myndigheder barnet tilbagegivet til Israel. Ifølge de nationale retter og eksperter kunne barnet kun tilbagegives til Israel, hvis han blev ledsaget af sin mor. Den pågældende foranstaltning lå stadig inden for den skønsmargen, som nationale myndigheder har i sådanne forhold. For at vurdere overensstemmelsen med artikel 8 i EMRK skulle domstolen imidlertid også tage hensyn til udviklingen siden den schweiziske domstols afgørelse om barnets tilbagegivelse. I denne sag var barnet schweizisk statsborger og var faldet til i landet, hvor han havde boet i omkring fire år. Selv om han var i en alder, hvor han stadig havde en betydelig tilpasningsevne, ville en gentagen fjernelse sandsynligvis have

185 En sag baseret på de samme omstændigheder blev senere anlagt ved Menneskerettighedsdomstolen, men blev afvist. Se Menneskerettighedsdomstolen, *Povse mod Østrig*, afvisning, nr. 3890/11, 18.6.2013.

186 Europarådet, [Europæisk konvention om anerkendelse og fuldbyrdelse af afgørelser om forældremyndighed](#), CETS nr. 105, 1980.

187 Europarådet, [Europæisk konvention om kontakt vedrørende børn](#), CETS nr. 192, 2003.

188 *Ibid.*, artikel 10, litra b), og artikel 16. Europarådet, [Europæisk konvention om anerkendelse og fuldbyrdelse af afgørelser om forældremyndighed](#), CETS nr. 105, 1980, artikel 8.

189 Menneskerettighedsdomstolen, *Neulinger og Shuruk mod Schweiz* [Storkammer], nr. 41615/07, 6.7.2010.

alvorlige konsekvenser for ham og skulle opvejes mod de fordele, han med sandsynlighed ville opnå derved. Det blev også bemærket, at farens ret til samvær med barnet var genstand for begrænsninger inden dets fjernelse. Faren havde desuden giftet sig igen to gange siden og var blevet far igen, men betalte ikke underholdsbidrag til sin datter. Menneskerettighedsdomstolen tvivlede på, at sådanne omstændigheder ville være befordrende for barnets velfærd og udvikling. Med hensyn til moren ville hun ved tilbagevenden til Israel muligvis blive udsat for strafferetlige sanktioner, eksempelvis en fængselsdom. Det var klart, at en sådan situation ikke var i barnets tarv, eftersom moren sandsynligvis var den eneste person, som han havde et forhold til. Morens afvisning af at vende tilbage til Israel var derfor ikke helt ubegrundet. Faren havde desuden aldrig boet alene med barnet og havde ikke set ham, siden barnet blev fjernet som toårig. Menneskerettighedsdomstolen var derfor ikke overbevist om, at tilbagegivelse til Israel ville være til barnets bedste. Med hensyn til moren ville en tilbagevenden til Israel indebære et uforholdsmæssigt indgreb i hendes ret til respekt for familielivet. Som følge deraf ville artikel 8 i EMRK blive overtrådt for begge sagsøgere, hvis afgørelsen om den anden sagsøgers tilbagegivelse til Israel blev fuldbyrdet.

Eksempel: I sagen *X mod Letland*¹⁹⁰ hævdede moren, at hendes datters tilbagesendelse til Australien, hvorfra hun ulovligt var blevet fjernet, ville udsætte hende for alvorlig skade. Når det fastlægges, om de nationale retters afgørelser sikrede en rimelig balance mellem de modstridende interesser i tvisten – inden for deres skønsmargener i sådanne sager – skulle hensynet til barnets tarv komme i første række. For at opnå en ensartet fortolkning af EMRK og Haagerkonventionen skulle den anmodede stat, der skulle træffe en afgørelse, som var tilstrækkeligt begrundet på dette punkt, omhyggeligt tage hensyn til de faktorer, der kan udgøre en undtagelse til barnets omgående tilbagegivelse i henhold til Haagerkonventionens artikel 12, 13 og 20, og derefter evaluere disse i lyset af artikel 8 i EMRK. Denne artikel fastlagde en proceduremæssig forpligtelse for de nationale myndigheder, hvorefter deres domstole, når de vurderer en begæring om et barns tilbagegivelse, skal tage hensyn til begrundede påstande om en »alvorlig risiko« for barnet, hvis det tilbagegives, og give specifikke begrundelser i deres afgørelser. Med hensyn til den præcise ka-

190 Menneskerettighedsdomstolen, *X mod Letland* [Storkammer], nr. 27853/09, 26.11.2013, præmis 101, 106, 107 og 115-119.

rakter af den »alvorlige risiko« omhandlede den undtagelse, der er fastsat i Haagerkonventionens artikel 13, litra b), kun situationer, der går ud over, hvad et barn med rimelighed kan bære. I den foreliggende sag havde klageren forelagt den lettiske appeldomstol en psykologerklæring om, at barnet risikerede at blive udsat for et traume, hvis det umiddelbart blev adskilt fra sin mor. Selv om det naturligvis tilkom de nationale domstole at bekræfte eksistensen af en »alvorlig risiko« for barnet, og psykolograpporten direkte vedrørte barnets tarv, afviste den regionale domstol at undersøge rapportens konklusioner i lyset af Haagerkonventionens artikel 13, litra b). Samtidig tog de nationale domstole heller ikke stilling til spørgsmålet om, hvorvidt det var muligt for moren af følge datteren til Australien og bevare kontakter med hende. Da de nationale domstole ikke havde udført en effektiv undersøgelse af klagerens påstande, opfyldte beslutningsprocessen i henhold til national lov ikke de proceduremæssige krav i artikel 8 i EMRK, og klageren havde derfor været udsat for et uforholdsmæssigt indgreb i sin ret til respekt for familielivet.

6

Alternativ pleje til familieomsorg og adoption

EU	Omhandlede emner	Europarådet
<p>Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 7 (familie) og artikel 24 (børns rettigheder)</p> <p>Bruxelles IIa-forordningen (2201/2003)</p>	<p>Alternativ pleje til familieomsorg</p>	<p>EMRK, artikel 8 (retten til respekt for privatliv og familieliv)</p> <p>Den europæiske socialpagt (revideret), artikel 17 (børns og unges ret til social, juridisk og økonomisk beskyttelse)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Wallová og Walla mod Den Tjekkiske Republik</i>, nr. 23848/04, 2006 (anbringelse i pleje på grund af uhensigtsmæssig bolig)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Saviny mod Ukraine</i>, nr. 39948/06, 2008 (anbringelse i pleje af socioøkonomiske årsager)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>B. mod Rumænien (nr. 2)</i>, nr. 1285/03, 2013 (inddragelse af forældre i beslutningsproces)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>B.B. og F.B. mod Tyskland</i>, nr. 18734/09 og 9424/11, 2013 (procedurefejl i beslutningsproces)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Olsson mod Sverige (nr. 1)</i>, nr. 10465/83, 1988 (gennemførelse af plejeafgørelse)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>T. mod Den Tjekkiske Republik</i>, nr. 19315/11, 2014 (betydning af kontakt).</p>

EU	Omhandlede emner	Europarådet
Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 24 (børns rettigheder)	Adoption	Europæisk konvention om adoption af børn (revideret) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Pini m.fl. mod Rumænien</i> , nr. 78028/01 og 78030/01, 2004 (hensynet til barnets tarv ved adoption) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Kearns mod Frankrig</i> , nr. 35991/04, 2008 (forældresamtykke til adoption) Menneskerettighedsdomstolen, <i>E.B. mod Frankrig</i> [Storkammer], nr. 43546/02, 2008 (lesbisk kvindes ret til at adoptere) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Gas og Dubois mod Frankrig</i> , nr. 25951/07, 2012 (homoseksuelt pars ret til at adoptere) Menneskerettighedsdomstolen, <i>X m.fl. mod Østrig</i> [Storkammer], nr. 19010/07, 2013 (stedbarnsadoption i par af samme køn) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Harroudj mod Frankrig</i> , nr. 43631/09, 2012 (kafala og adoption).

Ethvert barn har ret til respekt for familieliv, en ret, der er anerkendt i artikel 7 i chartret om grundlæggende rettigheder og artikel 8 i den europæiske menneskerettighedskonvention (EMRK) (se [kapitel 5](#)). Både EU-retten og Europarådets bestemmelser afspejler betydningen for barnet af familieforhold, og disse omfatter barnets ret til ikke at blive frataget kontakten med dets forældre, undtagen hvis dette strider mod barnets tarv¹⁹¹. Det er vanskeligt at finde en balance mellem at sikre, at barnet forbliver hos sin familie – i overensstemmelse med respekten for familieliv – og at sikre, at barnet beskyttes mod overløst. Når et barn fjernes fra sin familie, kan han eller hun anbringes hos en plejefamilie eller på en døgninstitution. Familielivet ophører ikke med denne adskillelse og kræver, at kontakten opretholdes for at støtte genforening af familien, hvis det er i barnets interesse. Under visse omstændigheder fjernes barnet permanent gennem adoption. Finaliteten af adoption betyder, at strenge krav skal overholdes.

Dette kapitel omhandler europæisk lovgivning vedrørende alternativ pleje. EU-retten, primært gennem Bruxelles IIa-forordningen, omhandler grænseoverskridende

191 EU (2012), Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, EUT 2012 C 326, artikel 24, stk. 3.

proceduremæssige aspekter i forbindelse med anbringelse af børn i alternativ pleje. Denne forordning bør fortolkes i henhold til EU's charter om grundlæggende rettigheder, navnlig artikel 24. Menneskerettighedsdomstolen har også udviklet betydelig retspraksis vedrørende både materielle og proceduremæssige spørgsmål vedrørende anbringelse af børn i alternative pleje.

Afsnit 6.1 indledes med en introduktion af de generelle principper for reguleringen af situationen for børn, der er afskåret fra familieomsorg. I **afsnit 6.2** skitseres bestemmelserne vedrørende anbringelse af børn i alternativ pleje, og **afsnit 6.3** omhandler de europæiske bestemmelser om adoption.

6.1. Alternativ pleje: generelle principper

Hovedpunkter

- Alternativ pleje er en midlertidig beskyttelsesforanstaltning.
- I henhold til folkeretten bør familiebaseret pleje foretrækkes frem for institutionaliseret pleje.
- Børn har ret til information og til at give udtryk for deres synspunkter med hensyn til anbringelse i alternativ pleje.

Inden for rammerne af EU-retten, Europarådets bestemmelser og folkeretten findes der seks brede principper vedrørende alternativ omsorg.

Alternativ pleje er for det første en beskyttelsesforanstaltning, der foreløbigt sikrer barnets sikkerhed og letter barnets tilbagevenden til familien, når det er muligt¹⁹². Ideelt er det en midlertidig løsning. Det er nogle gange en beskyttelsesforanstaltning inden genforening af familien, f.eks. af uledsagede eller adskilte børnemigranter med deres familier¹⁹³. Andre gange er det en beskyttelsesforanstaltning, der

192 FN's Generalforsamling, *Guidelines for the alternative care of children*, A/RES/64/142, 24.2.2010, afsnit 48-51, FN's Komité for Barnets Rettigheder (2013), *General Comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art.3 para.1)*, UN Doc. CRC/C/GC/14, 29.5.2013, afsnit 58-70.

193 FN's Generalforsamling, *Konventionen om barnets rettigheder*, 20.11.1989, artikel 22, og FN's Komité for Barnets Rettigheder (2005), *General Comment No. 6 (2005): Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin*, UN Doc. CRC/GC/2005/6, 1.9.2005, afsnit 81-83.

afhænger af forhold i familien, f.eks. forbedring af en forælders helbred eller ydelse af støtte til forældre.

Dernæst bekræfter folkeretten, at familiebaseret pleje (f.eks. en plejefamilie) er den optimale form for alternativ anbringelse, som kan sikre børns beskyttelse og udvikling. Dette bekræftes af FN's retningslinjer for alternativ anbringelse af børn og FN-konventionen om handicappedes rettigheder, hvor EU er en af konventionsparterne¹⁹⁴. I konventionen om handicappedes rettigheder anføres det udtrykkeligt, at »Deltagerstaterne skal, hvis den nærmeste familie ikke er i stand til at passe et barn med handicap, udfolde alle bestræbelser på at tilvejebringe alternativ pasning hos den fjernere familie eller, hvis dette ikke lykkes, i samfundet i familielignende omgivelser«¹⁹⁵. Ikke-familiebaseret pleje (f.eks. på en døgninstitution) »bør begrænses til tilfælde, hvor sådanne omgivelser specifikt er hensigtsmæssige, nødvendige og konstruktive for det enkelte berørte barn og dets tarv«¹⁹⁶.

Barnets ret til en værge eller en repræsentant er for det tredje nøglen til at sikre barnets bredere rettigheder¹⁹⁷. EU-retten omfatter ikke en udtrykkelig generel forpligtelse til at udpege en værge for børn, der er afskåret fra forældreomsorg, mens mindst syv EU-direktiver indeholder krav om, at der udpeges en værge for børn i forskellige sammenhænge, i nogle tilfælde direkte i forbindelse med børn, der er afskåret fra forældreomsorg¹⁹⁸. Disse retsakter underbygges af FN's retningslinjer for alternativ anbringelse af børn (generelt vedrørende børn, der er afskåret fra forældreomsorg), børnekonventionen (specifikt vedrørende uledsagede børn) og Europarådets konvention om bekæmpelse af menneskehandel¹⁹⁹. Oftest har en værge til opgave at varetage barnets interesser, sikre barnets ge-

194 FN's Generalforsamling, *Guidelines for the alternative care of children*, A/RES/64/142, 24.2.2010, afsnit 20-22, FN's Komité for Barnets Rettigheder (2006), *General Comment No. 7 (2005): Implementing child rights in early childhood*, UN Doc. CRC/C/GC/7/Rev.136 (b), 20.9.2006, afsnit 18. FN-konventionen om handicappedes rettigheder, 13.12.2006, artikel 23, stk. 5 (se også artikel 7).

195 FN-konventionen om handicappedes rettigheder, 13.12.2006, artikel 23, stk. 5.

196 FN's Generalforsamling, *Guidelines for the alternative care of children*, 24.2.2010, A/RES/64/142, afsnit 21.

197 FRA (2014a), s. 31.

198 *Ibid.*, s. 14.

199 FN's Generalforsamling, *Guidelines for the alternative care of children*, 24.2.2010, A/RES/64/142, afsnit 100-103, FN's Komité for Barnets Rettigheder, *General Comment No. 6 (2005): Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin*, UN Doc. CRC/GC/2005/6, 1.9.2005, afsnit 33-38, Europarådet, [Konvention om indsatsen mod menneskehandel](#), CETS nr. 197, 15.5.2005, artikel 10, stk. 4.

nerelle velfærd og supplere barnets begrænsede retsevne (og i nogle tilfælde også repræsentere det ved retten)²⁰⁰.

Artikel 24 i chartret om grundlæggende rettigheder indeholder for det fjerde en implicit juridisk forpligtelse til at træffe positive foranstaltninger med henblik på at sikre, at barnets tarv²⁰¹ og synspunkter²⁰² kommer i første række, når der træffes beslutninger vedrørende anbringelsen af et barn. I generel bemærkning nr. 5 og 14 udsendt af Komitéen for Barnets Rettigheder²⁰³ og FN's retningslinjer for alternativ anbringelse af børn fremhæves behovet for at sikre barnets ret til information, herunder om dets rettigheder og muligheder, og barnets ret »til at blive hørt og få taget sine synspunkter i betragtning på en måde, der svarer til den løbende udvikling af barnets evner«²⁰⁴.

Børns bredere rettigheder i EU's charter om grundlæggende rettigheder, EMRK og børnekonventionen finder for det femte fortsat anvendelse på sager vedrørende alternativ pleje (hos en plejefamilie eller på en døgninstitution). Dette omfatter deres borgerlige og politiske rettigheder (f.eks. deres ret til privatliv, ytringsfrihed og religionsfrihed og til beskyttelse mod enhver form for vold) og deres socioøkonomiske rettigheder (herunder deres ret til uddannelse, sundhedspleje og deltagelse i kulturlivet)²⁰⁵.

Endelig skal stater i henhold til børnekonventionens artikel 4 »gennemføre al passende lovgivning samt administrative og andre forholdsregler« til gennemførelsen af konventionen. Dette gælder i lige så høj grad inden for alternativ pleje. I henhold til artikel 17, stk. 1, litra c), i den reviderede europæiske socialpagt skal stater ligeledes træffe alle egnede og nødvendige foranstaltninger for at yde

200 FRA (2014a), s. 15.

201 FN's Komité for Barnets Rettigheder (2013), *General Comment No. 14 (2013) on the right to have his/her best interest taken as a primary consideration (art.3 para.1)*, UN Doc. CRC/C/GC/14, 29.5.2013.

202 FN's Komité for Barnets Rettigheder (2009), *General Comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard*, UN Doc. CRC/C/GC/12, 20.7.2009, afsnit 97.

203 FN's Komité for Barnets Rettigheder, *General Comment No. 14*, afsnit 15 (g), 29.5.2013, og *General Comment No. 5*, afsnit 24, 27.11.2003.

204 FN's Generalforsamling (2010), *Guidelines for the alternative care of children*, 24.2.2010, A/RES/64/142, afsnit 6.

205 EU's charter om grundlæggende rettigheder, artikel 3-4, 7, 10-11, 14 og 24, EMRK, særligt artikel 8; og børnekonventionen, artikel 13-14, 16, 19, 28, 29, 24, 31 og 37, FN's Generalforsamling (2010), *Guidelines for the alternative care of children*, 24.2.2010, A/RES/64/142, afsnit 2.

beskyttelse og særlig støtte til børn og unge, der midlertidigt eller definitivt er afskåret fra deres families støtte.

Inden for EU-retten har EU-Domstolen fastslået, at Bruxelles IIa-forordningen finder anvendelse på afgørelser om anbringelse af børn i alternativ pleje. Som bemærket i [kapitel 5](#) omfatter Bruxelles IIa-forordningen børnerettighedsprincipper, idet det i forordningen understreges, at ensartet behandling af alle børn, barnets bedste og retten til at blive hørt skal tages i betragtning²⁰⁶. Vejledende er her »grundene til ikke-ankendelse af retsafgørelser om forældreansvar« i artikel 23 i Bruxelles IIa-forordningen. I artikel 23 bestemmes det, at domme ikke kan anerkendes:

a) såfremt en anerkendelse åbenbart vil stride mod grundlæggende retsprincipper i den medlemsstat, som anmodningen rettes til, under hensyntagen til barnets bedste

b) såfremt den, bortset fra i hastetilfælde, i modstrid med grundlæggende retsplejprincipper i den medlemsstat, som anmodningen rettes til, er truffet, uden at barnet har haft mulighed for at blive hørt [...]«.

I henhold til forordningen afgøres kompetence på grundlag af barnets sædvanlige opholdssted med forbehold af en række begrænsede undtagelser, herunder barnets bedste interesser (artikel 8, 12 og 15 i Bruxelles IIa-forordningen).

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen bekræftet, at familien er det naturlige miljø for børns opvækst og velfærd. Når familien ikke kan yde den nødvendige omsorg og beskyttelse, kan det imidlertid være behov for alternativ pleje. En sådan fjernelse griber ind i respekten for familieliv. Menneskerettighedsdomstolen har forklaret, at anbringelsen af et barn i alternativ pleje i de fleste tilfælde bør planlægges som en midlertidig foranstaltning, og at barnet i sidste ende skal forenes med sin familie med henblik på at overholde retten til respekt for privatliv og familieliv i artikel 8 i EMRK²⁰⁷.

Selv om EMRK ikke pålægger stater specifikke forpligtelser til at yde pleje og beskyttelse til børn, skal de i henhold til socialpaktens artikel 17 »træffe alle egnede

²⁰⁶ Betragtningerne til Bruxelles IIa-forordningen. Se også [kapitel 5](#).

²⁰⁷ Menneskerettighedsdomstolen, *K.A. mod Finland*, nr. 27751/95, 14.1.2003. Europarådets Ministerudvalg har tilsluttet sig denne tilgang i sin henstilling om rettigheder for børn på døgninstitutioner (Recommendation on the rights of children living in residential institutions) vedtaget den 16.3.2005.

og nødvendige foranstaltninger for at yde beskyttelse og særlig støtte til børn og unge, der midlertidigt eller definitivt er afskåret fra deres families støtte²⁰⁸.

6.2. Anbringelse af børn i alternativ pleje

Hovedpunkter

- Inden for Europarådets retsorden bør anbringelse af et barn i alternativ pleje være fastsat ved lov, forfølge et legitimt mål og være nødvendigt i et demokratisk samfund. Den kompetente myndighed skal angive relevante og tilstrækkelige grunde.
- Inden for Europarådets retsorden skal beslutningsprocessen overholde visse proceduremæssige garantier.

Inden for Europarådets retsorden²⁰⁹ er anbringelsen af et barn i alternativ pleje kun forenelig med artikel 8 i EMRK, når indgrebet sker i overensstemmelse med loven, forfølger et legitimt mål (f.eks. beskyttelse af barnets bedste interesser) og anses for nødvendigt i et demokratisk samfund. Dette sidste aspekt kræver, at domstolene angiver begrundelser, der er både relevante og tilstrækkelige til at understøtte de midler, der anvendes til at forfølge det ønskede mål.

Eksempel: I sagen *Olsson mod Sverige (nr. 1)*²¹⁰ anfægtede klagerne afgørelsen om at anbringe deres tre børn i pleje. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at afgørelsen om anbringelse var omfattet af statens skønsmargen, og lagde vægt på den måde, hvorpå afgørelsen om anbringelse blev gennemført. Ifølge domstolen burde afgørelsen om anbringelse have været anset for en midlertidig foranstaltning, som skulle afbrydes, så snart omstændighederne tillod det, eftersom adoption ikke blev overvejet. De trufne foranstaltninger burde have været i overensstemmelse med det endelige mål om at genforene den biologiske familie. På denne baggrund bemærkede Menneskerettighedsdomstolen, at de nationale myndigheder havde anbragt børnene hos forskellige plejefamilier i en betydelig afstand

208 Europarådet, den europæiske socialpagt (revideret), CETS nr. 163, 1996, artikel 17, stk. 1, litra c).

209 Anbringelsen af børn i alternativ pleje har været genstand for politisk debat i Europarådet i mange år. Se f.eks. Ministerudvalgets resolution (77) 33 om anbringelse af børn vedtaget den 3.11.1977.

210 Menneskerettighedsdomstolen, *Olsson mod Sverige (nr. 1)*, nr. 10465/83, 24.3.1988.

fra hinanden og deres forældre. Selv om myndighederne havde handlet i god tro, da de gennemførte afgørelsen om anbringelse, fastslog domstolen, at det var uacceptabelt, at myndighederne lod forvaltningsmæssige vanskeligheder, f.eks. mangel på passende plejefamilier eller anbringelsesmuligheder, afgøre, hvor børnene blev anbragt. På et så grundlæggende område som respekt for familieliv bør sådanne overvejelser højst tillades at spille en sekundær rolle. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at artikel 8 i EMRK var blevet overtrådt, og at de foranstaltninger, som myndighederne havde truffet til gennemførelse af afgørelsen om anbringelse, ikke var tilstrækkeligt begrundede til, at de stod i et rimeligt forhold til det forfulgte legitime mål i henhold til artikel 8.

Senere har Menneskerettighedsdomstolen vurderet omstændighederne bag afgørelser om anbringelse af børn i alternativ pleje i henhold til artikel 8 i EMRK.

Eksempel: I sagen *Wallová og Walla mod Den Tjekkiske Republik*²¹¹ anfægtede klagerne anbringelsen af deres børn på to forskellige børnehjem på grund af familiens dårlige boligforhold. Forældremyndigheden over børnene blev overdraget til børnehjemmene i 2002 på grund af forældrenes ustabile økonomi, og afgørelserne om anbringelse blev senere ophævet, da deres økonomiske situation og boligforhold blev forbedret. Menneskerettighedsdomstolen fandt, at begrundelsen for anbringelsen af børnene i pleje havde været manglen på en passende bolig, og at en mindre drastisk foranstaltning kunne være truffet for at afhjælpe deres situation. I henhold til tjekkiske ret var der mulighed for at overvåge familiens leve- og hygiejneforhold og rådgive dem om, hvordan de kunne forbedre deres situation, men denne mulighed blev ikke udnyttet. De angivne grunde til at anbringe børnene i pleje var relevante, men de var ikke tilstrækkelige, og myndighederne ydede ikke den fornødne indsats for at hjælpe klagerne med at løse deres problemer ved brug af alternative foranstaltninger. Domstolen konkluderede, at artikel 8 i EMRK var blevet overtrådt, og henviste til konklusionerne fra FN's Komité for Barnets Rettigheder, der bemærkede, at princippet om, at barnets tarv kommer i første række, ikke var tilstrækkeligt defineret og afspejlet i tjekkiske love, domstolsafgørelser og politikker, der vedrører børn.

211 Menneskerettighedsdomstolen, *Wallová og Walla mod Den Tjekkiske Republik*, nr. 23848/04, 26.10.2006 (kun på fransk).

Eksempel: I sagen *Saviny mod Ukraine*²¹² var klagernes børn blevet anbragt i pleje på grund af forældrenes manglende økonomiske midler og den nationale rets konklusion om, at deres personlige egenskaber var til fare for børnenes liv, sundhed og moralske opdragelse. I sin vurdering af sagen satte Menneskerettighedsdomstolen spørgsmålstejn ved tilstrækkeligheden af det bevismateriale, der lå til grund for de nationale myndigheders vurderinger, og fandt, at der ikke forelå tilstrækkelige oplysninger om omfanget af den ydede sociale bistand. Dette ville have været relevant med henblik på at vurdere, om myndighederne havde opfyldt deres pligt til at holde familien sammen, og om de havde foretaget en tilstrækkelig undersøgelse af mindre drastiske alternativer, inden de fjernede børnene fra deres forældre. Børnene var desuden ikke blevet hørt af dommerne på noget tidspunkt. Selv om de nationale myndigheders begrundelse for at fjerne klagernes børn var relevante, var de derfor ikke tilstrækkelige til at begrunde et så alvorligt indgreb i klagernes familieliv. Domstolen konkluderede, at artikel 8 i EMRK var blevet overtrådt.

I henhold til artikel 8 i EMRK skal beslutningsprocessen vedrørende respekt for familieliv ifølge Menneskerettighedsdomstolen overholde visse proceduremæssige garantier. Beslutningsprocessen (administrative og retlige procedurer), der fører til indgreb i familielivet, skal ifølge domstolen være rimelige og sikre behørig respekt for de interesser, der beskyttes af artikel 8. Det, der overvejes efter artikel 8, er om »forældrene har været involveret i beslutningsprocessen [...] i tilstrækkelig grad til, at deres interesser er blevet sikret den krævede beskyttelse«²¹³, herunder at de informeres om forløbet, at det sikres, at de kan deltage i afgørelser om den²¹⁴, og at de berørte børn under visse omstændigheder høres²¹⁵.

Eksempel: I sagen *B. mod Rumænien (nr. 2)*²¹⁶ var klageren blevet diagnosticeret med paranoid skizofreni og var ved en række lejligheder blevet ført til psykiatriske institutioner med henblik på behandling af politiet. Hendes børn boede ikke længere hos hende og var anbragt på en

212 Menneskerettighedsdomstolen, *Saviny mod Ukraine*, nr. 39948/06, 18.12.2008.

213 Menneskerettighedsdomstolen, *W. mod Det Forenede Kongerige*, nr. 9749/82, 8.7.1987, præmis 64.

214 Menneskerettighedsdomstolen, *McMichael mod Det Forenede Kongerige*, nr. 16424/90, 24.2.1995.

215 Menneskerettighedsdomstolen, *B. mod Rumænien (nr. 2)*, nr. 1285/03, 19.2.2013 og Menneskerettighedsdomstolen, *B.B. og F.B. mod Tyskland*, nr. 18734/09 og 9424/11, 14.3.2013.

216 Menneskerettighedsdomstolen, *B. mod Rumænien (nr. 2)*, nr. 1285/03, 19.2.2013.

institution på grund af hendes sygdom. Med hensyn til den alvorlige karakter af de beslutninger, der skulle træffes vedrørende børnenes anbringelse i pleje, skulle Menneskerettighedsdomstolen undersøge, hvorvidt beslutningsprocessen som helhed gav forældrene den krævede beskyttelse af deres interesser. I denne sammenhæng bemærkede domstolen, at klageren, der led af en alvorlig psykisk sygdom, ikke var blevet tildelt en advokat eller procesværge, som kunne repræsentere hende under sagen, og at hun således ikke havde kunnet deltage i beslutningsprocessen vedrørende hendes mindreårige børn. Klagerens situation og situationen for hendes børn var desuden kun blevet undersøgt af en domstol ved to lejligheder over en periode på 12 år, inden begge børn blev myndige, og der forelå ikke dokumentation for regelmæssig kontakt mellem socialarbejdere og klageren, gennem hvilken hendes synspunkter ellers kunne være blevet fremsat for myndighederne. På denne baggrund konkluderede domstolen, at beslutningsprocessen omkring anbringelsen af klagerens børn i pleje ikke i tilstrækkelig grad havde beskyttet hendes interesser, og at hendes rettigheder i henhold til artikel 8 i EMRK derfor var blevet krænket.

Eksempel: I sagen *B.B. og F.B. mod Tyskland*²¹⁷ blev forældremyndigheden over to børn – efter påstande fra klagerens 12-årige datter om, at hun og hendes otteårige bror gentagne gange var blevet slået af deres far – overført til ungdomsretten, og børnene blev anbragt på et børnehjem. Distriktsdomstolen traf afgørelse om overførsel af forældremyndigheden fra klagerne til ungdomsmyndighederne på grundlag af børnenes direkte udtalelser. Under det første efterfølgende møde med sine forældre omkring et år senere indrømmede datteren, at hun havde løjet om at være blevet slået, og børnene blev i sidste ende givet tilbage til forældrene. Menneskerettighedsdomstolen fandt, at myndighederne ved behandlingen af klagerens sag ikke i tilstrækkelig grad havde undersøgt de relevante kendsgerninger, og fremhævede, at de fejlagtige vurderinger, der var foretaget af sagkyndige, ikke nødvendigvis betød, at foranstaltningerne var uforenelige med artikel 8 i EMRK. Afgørelsen om anbringelse kunne kun vurderes i lyset af situationen, som den blev præsenteret for de nationale myndigheder på daværende tidspunkt. Menneskerettighedsdomstolen tillagde det stor betydning, at distriktsdomstolen kun havde lagt børnenes udsagn til grund, mens klagerne havde fremlagt udtalelser fra læger, der ikke havde bemærket tegn på

217 Menneskerettighedsdomstolen, *B.B. og F.B. mod Tyskland*, nr. 18734/09 og 9424/11, 14.3.2013.

mishandling, og at appeldomstolen ikke havde foretaget en fornyet undersøgelse af børnene. Da børnene var anbragt et sikkert sted under retssagen, var det ingen grund til hastværk, og domstolene kunne på embeds vegne have undersøgt omstændighederne, hvilket de ikke gjorde. De tyske domstole angav således i strid med artikel 8 i EMRK ikke tilstrækkelige grunde til deres afgørelse om at fratage klagerne deres forældremyndighed.

Selv når børn er anbragt i alternativ pleje, bevarer de retten til at have kontakt med deres forældre. Denne ret er blevet anerkendt i EMRK²¹⁸, idet gensidig kontakt mellem forældre og børn ifølge Menneskerettighedsdomstolen er en grundlæggende del af familielivet i henhold til artikel 8. Eftersom anbringelse i alternativ pleje normalt bør være en midlertidig foranstaltning, er det vigtigt at opretholde familieforholdet for at sikre, at barnet kan vende tilbage til familien²¹⁹. I henhold til EMRK udspringer positive forpligtelser af disse principper, hvilket illustreres af de følgende sager.

Eksempel: I sagen *T. mod Den Tjekkiske Republik*²²⁰ vurderede Menneskerettighedsdomstolen, om rettighederne for en far og en datter (klagerne) var blevet krænket ved barnets anbringelse i pleje og myndighedernes manglende indsats for at støtte kontakten mellem dem. Barnet var blevet anbragt i en specialinstitution efter morens død, og efter at farens ansøgning om forældremyndighed over barnet var blevet afvist på grund af betænkeligheder ved hans personlighed. Yderligere anmodninger om at holde ferie med datteren blev afvist, og et behandlingscenter konkluderede, at besøgene ikke var gavnlige for barnet, da hun var bange for ham, hvorefter al kontakt blev afbrudt. Senere besluttede domstolene, at kontakten mellem de to klagere kun burde ske skriftligt i overensstemmelse med barnets ønsker. Menneskerettighedsdomstolen fremhævede bl.a. barnets interesse i at bevare tilknytningen til dets familie, bortset fra ekstreme tilfælde, hvor dette ikke var i barnets bedste interesse. Ved undersøgelsen af afgørelsen om anbringelse af barnet i pleje bifaldt Menneskerettighedsdomstolen, at de nationale myndigheder nøje havde overvejet deres afgørelse, som blev truffet efter høring af sagkyndige inden for psykologi og psykiatri, og under hensyntagen til barnets ønsker. Artikel 8 i EMRK var

218 Menneskerettighedsdomstolen, *Olsson mod Sverige (nr. 1)*, nr. 10465/83, 24.3.1988.

219 Menneskerettighedsdomstolen, *Eriksson mod Sverige*, nr. 11373/85, 22.6.1989.

220 Menneskerettighedsdomstolen, *T. mod Den Tjekkiske Republik*, nr. 19315/11, 17.7.2014 (kun på fransk).

således ikke blevet tilsidesat i forbindelse med afgørelsen om anbringelse af barnet i pleje. Domstolen fastslog dog, at artikel 8 var blevet tilsidesat som følge af de begrænsninger, der var fastlagt for kontakten mellem klagerne, navnlig som følge af det manglende tilsyn med barnets døgninstitutions beslutning om at nægte kontakt, eftersom disse beslutninger i sidste ende mindskede mulighederne for genforening af familien.

Eksempel: I sagen *K.A. mod Finland*²²¹ var klagerens børn anbragt i alternativ pleje på grund af påstande om seksuelt misbrug. Under børnenes anbringelse i pleje fandt kun begrænset kontakt mellem dem og deres forældre sted, og indsatsen for at planlægge deres genforening var beskednen. Ved undersøgelsen af sagen bemærkede Menneskerettighedsdomstolen, at staten havde en positiv forpligtelse til at fremme genforening af familien så hurtigt som muligt under hensyntagen til pligten til at varetage barnets tarv. Ifølge Menneskerettighedsdomstolen afspejlede de alvorlige begrænsninger af klagerens ret til at besøge hans børn, at de sociale myndigheder ønskede at styrke båndene mellem børnene og plejefamilien i stedet for at genforene den oprindelige familie. Dette skete, selv om der skete en forbedring af farens situation. Artikel 8 i EMRK var følgelig blevet overtrådt.

6.3. Adoption

Hovedpunkter

- Adoption sikrer alternativ pleje til børn, der ikke kan blive hos deres biologiske familier.
- Barnets tarv skal altid komme i første række ved adoption.
- Hverken EU's eller Europarådets retsorden giver ret til adoption, men adoptionsprocessen skal overholde visse kriterier for at sikre, at adoption er i barnets bedste interesse²²².

Inden for rammerne af folkeretten skal barnets tarv altid komme i første række ved adoption. Bortset fra princippet om barnets tarv finder andre generelle principper i børnekonventionen også anvendelse i forbindelse med adoption: forbud

²²¹ Menneskerettighedsdomstolen, *K.A. mod Finland*, nr. 27751/95, 14.1.2003.

²²² Se [kapitel 4](#) med hensyn til barnets interesse i at kende sit ophav i forbindelse med adoption.

mod diskriminering, retten til liv, overlevelse og udvikling og respekt for børns synspunkter²²³. Af særlig relevans er generel bemærkning nr. 14 om, at barnets tarv skal komme i første række, udsendt af FN's Komité for Barnets Rettigheder²²⁴.

Et af formålene med Haagerkonventionen om beskyttelse af børn og om samarbejde med hensyn til internationale adoptioner er ligeledes »at opstille garantier for at sikre, at internationale adoptioner finder sted til barnets bedste og med respekt for de grundlæggende rettigheder, som de er anerkendt i international ret«²²⁵.

Inden for EU-retten finder de rettigheder og retlige forpligtelser, der fremgår af artikel 24 i chartret om grundlæggende rettigheder, anvendelse på adoptions-spørgsmål, i det omfang adoption er reguleret indenfor EU-retten.

Inden for Europarådets retsorden finder retten til respekt for familieliv som omhandlet i artikel 8 i EMRK anvendelse i adoptionssager. Europarådet har også vedtaget to specifikke konventioner vedrørende dette emne: den europæiske konvention om adoption af børn²²⁶ og den europæiske konvention om adoption af børn (revideret)²²⁷. Ifølge disse instrumenter skal barnets rettigheder være i fokus ved adoption. I den europæiske konvention om adoption af børn (revideret) anføres det f.eks., at »den kompetente myndighed må ikke bevilge en adoption, medmindre det er godtgjort, at adoptionen er i barnets bedste interesse«²²⁸. Menneskerettighedsdomstolen har ligeledes understreget, at hensynet til barnets tarv i visse tilfælde har forrang for forældrenes, herunder ved adoption²²⁹. I henhold til den europæiske konvention om adoption af børn (revideret) bør adoption ikke bevilges af den kompetente myndighed uden samtykke

223 Børnekonventionen, artikel 2, 3, 6 og 12. Se også FN's Komité for Barnets Rettigheder (2010), Treaty-specific guidelines regarding the form and content of periodic reports to be submitted by States Parties under Article 44, paragraph 1 (b), of the Convention on the Rights of the Child, UN Doc. CRC/C/58/Rev.2, 23.11.2010, afsnit 23-27.

224 FN's Komité for Barnets Rettigheder (2013), *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his/her best interests taken as a primary consideration*, CRC /C/GC/14, artikel 3, stk. 1.

225 Haagerkonferencen om International Privatrecht, konventionen om beskyttelse af børn og om samarbejde med hensyn til internationale adoptioner, 29.5.1993, artikel 1, litra a).

226 Europarådet, *Europæisk konvention om adoption af børn (revideret)*, CETS nr. 202, 2008.

227 *Ibid.* Denne konvention blev åbnet for undertegnelse i 2008 og trådte i kraft i 2011.

228 *Ibid.*, artikel 4, stk. 1.

229 Menneskerettighedsdomstolen, *Pini m.fl. mod Rumænien*, nr. 78028/01 og 78030/01, 22.6.2004.

fra et barn, der i henhold til loven anses for at have den fornødne forståelse²³⁰. Et barn, der ikke vurderes at forstå dette, skal så vidt muligt høres, og barnets synspunkter skal tages i betragtning i overensstemmelse med dets modenhed²³¹.

Eksempel: I sagen *Pini m.fl. mod Rumænien*²³² klagede to italienske par over de rumænske myndigheders manglende gennemførelse af en rumænsk rets afgørelse vedrørende deres adoption af to rumænske børn. I strid med domstolskendelserne havde den private institution, hvor børnene boede i Rumænien, nægtet at udlevere dem til klagerne. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at forholdet mellem klagerne og deres adopterede børn var omfattet af anvendelsesområdet for familieliv i artikel 8 i EMRK, selv om de aldrig havde boet sammen og ikke havde knyttet følelsesmæssige bånd. Under behandlingen af sagen fortolkede Menneskerettighedsdomstolen artikel 8 i lyset af børnekonventionen og Haagerkonventionen og fandt, at myndighedernes positive forpligtelse til at sætte klagerne i stand til at knytte familiebånd med deres adopterede børn var begrænset af hensyn til barnets tarv²³³. Domstolen fastslog i denne henseende, at barnets interesser afhængigt af deres karakter og alvor kan tilsidesætte forældrenes. Domstolen fandt, at artikel 8 ikke var blevet tilsidesat, og understregede, at det i et forhold baseret på adoption er vigtigt, at barnets interesser kommer forud for forældrenes, da adoption har til formål at give et barn en familie – ikke at give en familie et barn²³⁴.

Eksempel: I sagen *Kearns mod Frankrig*²³⁵ var det ifølge Menneskerettighedsdomstolen foreneligt med menneskerettighedskonventionen, at en irsk kvinde, som havde anbragt sit barn til adoption i Frankrig, ikke kunne tilbagekalde sit formelle samtykke til adoption efter udløb af en periode på to måneder. Menneskerettighedsdomstolen understregede først, at de nationale myndigheders afslag på tilbagegivelse af barnet forfulgte det legitime mål om at beskytte andres rettigheder og frihedsrettigheder, i dette tilfælde

230 Europarådet, *Europæisk konvention om adoption af børn (revideret)*, artikel 5, stk. 1, litra b), CETS nr. 202, 2008.

231 *Ibid.*, artikel 6.

232 Menneskerettighedsdomstolen, *Pini m.fl. mod Rumænien*, nr. 78028/01 og 78030/01, 22.6.2004.

233 *Ibid.*, præmis 155.

234 *Ibid.*, præmis 156.

235 Menneskerettighedsdomstolen, *Kearns mod Frankrig*, nr. 35991/04, 10.1.2008.

barnet²³⁶. Med hensyn til fastlæggelsen af en tidsfrist for tilbagetrækning af samtykke tilstræbte den franske lov at skabe en rimelig balance og sikre proportionalitet mellem den biologiske mors, barnets og adoptionsfamiliens modstridende interesser. I denne proces skulle barnets tarv komme i første række²³⁷. Ifølge det bevismateriale, der var forelagt domstolen, var det i barnets bedste interesse så hurtigt som muligt at udvikle et stabilt forhold til en ny familie, og alle nødvendige foranstaltninger var truffet for at sikre, at klageren forstod de præcise konsekvenser af hendes handling. I lyset af disse overvejelser fastslog domstolen, at Frankrig havde overholdt dets positive forpligtelser over for klageren i henhold til artikel 8 i EMRK.

Menneskerettighedsdomstolen har også bekræftet, at beslutninger vedrørende adoption skal træffes på en måde, der er i overensstemmelse med forbuddet mod diskrimination, der er fastlagt i artikel 14 i EMRK. Menneskerettighedsdomstolen vurderede navnlig, hvorvidt klagerens manglende kvalifikation som adoptanter på grund af deres seksuelle orientering eller alder var forenelig med artikel 14 sammenholdt med artikel 8. Domstolen har dermed igen bekræftet, at pligten til at træffe forholdsmæssige foranstaltninger med henblik på at beskytte barnets bedste interesser er af central betydning.

Eksempel: I sagen *Schwizgebel mod Schweiz*²³⁸ kunne klageren, en enlig 47-årig kvinde, ikke adoptere et andet barn på grund af aldersforskellen mellem hende og det barn, hun ønskede at adoptere. Klageren hævdede, at hun var offer for diskrimination på grund af alder. Menneskerettighedsdomstolen fandt, at afslaget på godkendelse til at adoptere et barn i klagerens tilfælde forfulgte det legitime mål om at beskytte barnets velfærd og rettigheder²³⁹. Da der ikke er europæisk enighed om retten til at adoptere som enlig forældre, de nedre og øvre alders grænser for adoptanter og aldersforskellen mellem adoptanten og barnet, og i lyset af statens deraf følgende brede skønsmargen på dette område samt behovet for at beskytte barnets bedste interesser var afslaget på adoptionen af et andet barn ikke i strid med proportionalitetsprincippet²⁴⁰. Domstolen fandt derfor, at myndighedernes

236 *Ibid.*, præmis 73.

237 *Ibid.*, præmis 79.

238 Menneskerettighedsdomstolen, *Schwizgebel mod Schweiz*, nr. 25762/07, 10.6.2010.

239 *Ibid.*, præmis 86.

240 *Ibid.*, præmis 97.

begrundelse var objektiv og rimelig, og at den påståede forskelsbehandling ikke var diskriminerende i henhold til artikel 14 i EMRK.

Eksempel: Sagen *E.B. mod Frankrig*²⁴¹ vedrørte de nationale myndigheders afslag på, at en lesbisk kvinde fik lov til at adoptere. Klageren boede sammen med sin partner, men ønskede at adoptere som enlig²⁴². Domstolen gentog, at artikel 8 i EMRK ikke fastlægger en ret til at danne familie eller adoptere. En klage over diskrimination kunne imidlertid være omfattet af en bestemt rettigheds bredere anvendelsesområde, også selv om sagen ikke vedrørte en specifik ret, der sikres ved EMRK²⁴³. Eftersom enlige personer i henhold til fransk lovgivning kan adoptere, bør en sådan ret ikke nægtes en person på et diskriminerende grundlag. Som de nationale domstole havde fastslået, havde klageren uanfægtede personlige egenskaber og kompetence til at opfostre børn, hvilket bestemt var i barnets bedste interesse, et centralt begreb i de relevante internationale instrumenter²⁴⁴. Det var domstolens indtryk, at klagerens seksuelle orientering spillede en afgørende rolle for myndighedernes afslag på at godkende hende som adoptant, hvilket udgjorde diskriminerende behandling i forhold til andre enlige personer, der havde ret til at adoptere i henhold til fransk lovgivning²⁴⁵.

Eksempel: Sagen *Gas og Dubois mod Frankrig*²⁴⁶ omhandlede spørgsmålet om, hvorvidt par af samme køn bør have samme ret til stedbarnsadoption som heteroseksuelle par. Klagerne var et par af samme køn, der havde indgået registreret partnerskab. De havde sammen opfostret en datter, der var blevet undfanget ved kunstig befrugtning og født af den ene partner i 2000. Den anden partners ansøgning om simpel adoption blev afvist med den begrundelse, at adoptionen ville fratage barnets biologiske mor hendes forælderrettigheder, hvilket ville være i strid med klagerens hensigt og barnets bedste interesser. I henhold til fransk lovgivning kan den situation, hvor en simpel adoption ikke bevirker, at de biologiske forældre fratages deres rettigheder til fordel for adoptivforældrenes, kun opstå, når

241 Menneskerettighedsdomstolen, *E.B. mod Frankrig* [Storkammer], nr. 43546/02, 22.1.2008.

242 *Ibid.*, præmis 49.

243 *Ibid.*, præmis 41-48.

244 *Ibid.*, præmis 95.

245 *Ibid.*, præmis 96.

246 Menneskerettighedsdomstolen, *Gas og Dubois mod Frankrig*, nr. 25951/07, 15.3.2012.

en person adopterer sin ægtefælles barn. Klagerne hævdede, at de var blevet diskrimineret i forhold til både gifte og ugifte heteroseksuelle par. Menneskerettighedsdomstolen undersøgte, om de var blevet diskrimineret i forhold til et gift par, og konkluderede, at ægteskabet gav en særlig status, som havde sociale, personlige og juridiske følger, og at klagerne derfor ikke kunne siges at være i en relevant tilsvarende situation som gifte par. Med hensyn til sammenligningen med ugifte par af modsat køn konkluderede domstolen, at et tilsvarende heteroseksuelt par, der havde indgået registreret partnerskab, også ville have fået afslag på deres ansøgning om simpel adoption i henhold til bestemmelserne i fransk lovgivning. Menneskerettighedsdomstolen konkluderede følgelig, at der ikke var tale for forskelsbehandling på grundlag af seksuel orientering, og at klagernes konventionsrettigheder dermed ikke var blevet krænket.

Eksempel: I sagen *X m.fl. mod Østrig*²⁴⁷ påstod et par af samme køn, at de var blevet forskelsbehandlet i forhold til par af modsat køn med hensyn til stedbarnsadoption. Den første og den tredje klager var i et stabilt forhold, og den første klager ønskede at adoptere den anden klager, som var søn af den tredje klager. Som i sagen *Gas og Dubois* afviste Menneskerettighedsdomstolen påstanden om, at klagerne var i samme situation som et gift par, hvor den ene ægtefælle ønskede at adoptere den anden ægtefælles barn. Menneskerettighedsdomstolen accepterede dog, at klagerne var i en situation svarende til et ugift heteroseksuelt pars. Stedbarnsadoption er tilladt for ugifte heteroseksuelle par i henhold til østrigsk lov, men loven bestemmer, at en person, der adopterer et barn, erstatter den biologiske forælder af samme køn, hvilket betyder, at stedbarnsadoption juridisk ikke er muligt for par af samme køn. Domstolen konkluderede, at der under disse omstændigheder havde været tale om forskelsbehandling af klagerne på grund af deres seksuelle orientering, og at myndighederne ikke havde fremlagt en vægtig og overbevisende begrundelse i strid med artikel 14 i EMRK sammenholdt med konventionens artikel 8.

Endelig har Menneskerettighedsdomstolen også lagt vægt på overholdelsen af folkerettens ånd og formål i forbindelse med beslutninger om adoption.

247 Menneskerettighedsdomstolen, *X m.fl. mod Østrig* [Storkammer], nr. 19010/07, 19.2.2013.

Eksempel: I sagen *Harroudj mod Frankrig*²⁴⁸ afviste de franske myndigheder klagerens anmodning om fuld adoption af en algerisk pige, der var blevet forladt ved fødslen og anbragt i klagerens varetægt under *kafala* – værgemål i henhold til islamisk lov. Begrundelsen for afslaget var, at fransk lovgivning ikke tillader adoption af et barn, hvis adoption er forbudt i henhold til loven i dets oprindelsesland (hvilket er tilfældet for algerisk lov), og at *kafala* allerede gav klageren forældremyndighed, som gav hende mulighed for at træffe afgørelser i barnets bedste interesse. En efterfølgende appel blev afvist med den begrundelse, at den nationale lov var i overensstemmelse med Haagerkonventionen om beskyttelse af børn og om samarbejde med hensyn til internationale adoptioner, og at børnekonventionens artikel 20 anerkendte *kafala* som svarende til adoption med henblik på at tage hensyn til barnets tarv. Menneskerettighedsdomstolen fremhævede i forbindelse med undersøgelsen af sagen princippet om, at staten, når et familieband er etableret, skal træffe foranstaltninger, så dette band kan udvikles, og fastlægge retsgarantier, som gør det muligt at integrere barnet i familien, og behovet for at fortolke EMRK i overensstemmelse med de generelle folkeretlige principper. I sin vurdering understregede Menneskerettighedsdomstolen de franske domstoles hensigt om at overholde formålet med internationale konventioner, herunder FN-konventionen om barnets rettigheder. *Kafala* var anerkendt efter fransk lov, og klageren kunne udøve forældremyndighed og træffe beslutninger i barnets interesse. Hun kunne f.eks. skrive testamente til fordel for barnet og derved omgå problemerne ved den manglende godkendelse af adoption. Ved denne gradvise lempelse af forbuddet mod adoption udviste den responderende stat, der ønskede at fremme integrationen af børn af udenlandsk oprindelse uden at afskære dem fra reglerne i deres oprindelsesland, respekt for kulturel pluralisme og sikrede en rimelig balance mellem samfundets interesse og klagerens interesse. Menneskerettighedsdomstolen fandt derfor, at klagerens rettigheder ikke var blevet krænket.

248 Menneskerettighedsdomstolen, *Harroudj mod Frankrig*, nr. 43631/09, 4.10.2012.

7

Beskyttelse af børn mod vold og udnyttelse

EU	Omhandlede emner	Europarådet
Direktiv 2011/93/EU om bekæmpelse af seksuelt misbrug og seksuel udnyttelse af børn og børnepornografi	Vold i skoler, i hjemmet og andre steder	<p>EMRK, artikel 2 (ret til livet), artikel 3 (forbud mod umenneskelig eller nedværdigende behandling) og artikel 8 (fysisk integritet) samt protokol nr. 1 til EMRK, artikel 2 (ret til uddannelse)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Kayak mod Tyrkiet</i>, nr. 60444/08, 2012 (knivstikkeri i nærheden af en skole)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>O'Keefe mod Irland</i> [Storkammer], nr. 35810/09, 2014 (seksuelt misbrug i skole)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Campbell og Cosans mod Det Forenede Kongerige</i>, nr. 7511/76 og 7743/76, 1982 (legemlig afstraffelse)</p> <p>Den europæiske socialpagt (revideret), artikel 7 (ret til særlig beskyttelse mod fysiske og moralske farer) og artikel 17 (ret til beskyttelse)</p> <p>ECSR, <i>World Organisation against Torture (OMCT) mod Belgien</i>, klage nr. 21/2003, 2004 (forbud mod legemlig afstraffelse i Belgien)</p> <p>Konventionen om beskyttelse af børn mod seksuel udnyttelse og seksuelt misbrug (Lanzarotekonventionen)</p> <p>Konventionen til forebyggelse og bekæmpelse af vold mod kvinder og vold i hjemmet (Istanbulkonventionen)</p>

EU	Omhandlede emner	Europarådet
<p>Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 5, stk. 2 (tvangs- eller pligtarbejde)</p> <p>Direktiv 94/33/EF om beskyttelse af unge på arbejdspladsen</p> <p>Direktiv 2011/36/EU om menneskehandel</p>	<p>Tvangsarbejde</p>	<p>EMRK, artikel 4 (forbud mod slaveri og tvangsarbejde)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>C.N. og V. mod Frankrig</i>, nr. 67724/09, 2012 (slaveri; statens positive forpligtelser)</p> <p>Den europæiske socialpagt (revideret), artikel 7, stk. 10) (beskyttelse af børn mod fysiske og moralske farer)</p> <p>Europarådets konvention om beskyttelse af børn mod seksuel udnyttelse og seksuelt misbrug (Lanzarotekonventionen)</p>
<p>Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 5, stk. 3) (forbud mod menneskehandel)</p> <p>Direktiv 2011/36/EU om menneskehandel</p>	<p>Handel med børn</p>	<p>EMRK, artikel 4 (forbud mod slaveri)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Rantsev mod Cypern og Rusland</i>, nr. 25965/04, 2010 (statens undladelse af at undersøge påstande om menneskehandel)</p> <p>Europarådets konvention om indsatsen mod menneskehandel</p>
<p>Direktiv 2011/36/EU om menneskehandel</p>	<p>Børneporno-grafi</p>	<p>EMRK, artikel 8 (ret til respekt for familieliv)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Söderman mod Sverige</i> [Storkammer], nr. 5786/08, 2013 (hemmelig filmoptagelse af et barn)</p> <p>Den europæiske socialpagt (revideret), artikel 7, stk. 10) (særlig beskyttelse af børn mod fysiske og moralske farer)</p> <p>Konventionen om beskyttelse af børn mod seksuel udnyttelse og seksuelt misbrug (Lanzarotekonventionen)</p> <p>Konventionen om IT-kriminalitet</p>
	<p>Børn, der tilhører et mindretal</p>	<p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Centre for Legal Resources på vegne af Valentin Câmpeanu mod Rumænien</i> [Storkammer], nr. 47848/08, 2014 (svært handicappet drengs død i en offentlig institution)</p>
<p>Rådets afgørelse 2010/48/EF</p>	<p>Handicappede børn</p>	<p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Nencheva m.fl. mod Bulgarien</i>, nr. 48609/06, 2013 (børns dødsfald i en statslig institution)</p>
<p>Kommissionens beslutning 2007/698/EF</p>	<p>Forsvundne børn</p>	<p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Zorica Jovanović mod Serbien</i>, nr. 21794/08, 2013 (ret til information)</p>

Beskyttelse af børn i en bred forstand vedrører alle foranstaltninger, der har til formål at garantere udøvelsen af børns rettigheder. I snæver forstand vedrører den børns ret til at være frie for enhver form for vold. Inden for rammerne af folkeretten skal stater træffe foranstaltninger med henblik på at sikre børn tilstrækkelig beskyttelse, og at deres rettigheder til fysisk integritet og værdighed respekteres effektivt. Statens pligt til at beskytte kan antage forskellige former, afhængigt af den specifikke risiko for vold, som et barn er udsat for, og lovovertræderen. Staters forpligtelser er mere indlysende, når børn er under statens myndighed og kontrol, f.eks. når de er anbragt i offentlige institutioner. Det sker, når risikoen for vold er stor. Statens pligt til at beskytte kan være vanskeligere, når det drejer sig om børn, der er udsat for vold af private aktører, f.eks. deres familiemedlemmer.

Den Europæiske Unions primære kompetence på området vedrører grænseoverskridende kriminalitet (artikel 83 i traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (TEUF)). Der er derfor vedtaget særlige retsakter vedrørende børnepornografi og menneskehandel. EU har også vedtaget retsakter, der kræver, at medlemsstaterne forbyder forskellige former for seksuelt misbrug. Inden for rammerne af Europarådet omhandler den europæiske menneskerettighedskonvention (EMRK) – primært i artikel 2, 3 og 8 – staters forpligtelser i forbindelse med en lang række handlinger, der udgør vold mod børn. ECSR har også været aktiv på området, både via rapporteringsproceduren og den kollektive klagemekanisme. Specifikke konventioner vedtaget af Europarådet, navnlig konventionen om beskyttelse af børn mod seksuel udnyttelse og seksuelt misbrug (Lanzarotekonventionen)²⁴⁹, er nu på plads, og der er etableret organer, som overvåger deres gennemførelse.

I dette kapitel analyseres specifikke aspekter af vold mod børn og det internationale samfunds indsats mod dette. [Afsnit 7.1](#) omhandler vold i hjemmet, i skolen og andre steder og fokuserer på problemer, som f.eks. legemlig afstraffelse, børnemisbrug, omsorgssvigt og seksuel vold. [Afsnit 7.2](#) omhandler tilfælde af udnyttelse af børn, der har en markant grænseoverskridende dimension, herunder menneskehandel (med henblik på tvangsarbejde eller seksuel udnyttelse), børnepornografi og grooming. Endelig omhandler [afsnit 7.3](#) tilfælde af misbrug, hvor børn befinder sig i særligt udsatte situationer.

249 Europarådets konvention om beskyttelse af børn mod seksuel udnyttelse og seksuelt misbrug, CETS nr. 201, 2007.

7.1. Vold i hjemmet, i skolen og andre steder

Hovedpunkter

- Stater har pligt til at sikre, at børn beskyttes effektivt mod vold og skade ethvert sted.
- Stater har pligt til at sikre en hensigtsmæssig retlig ramme for beskyttelse af børn.
- Stater skal effektivt efterforske begrundede påstande om børnemisbrug, vold mod børn og skade på børn.

Inden for EU-retten²⁵⁰ er den vigtigste retsakt på dette område direktiv 2011/93/EU om bekæmpelse af seksuelt misbrug og seksuel udnyttelse af børn og børnepornografi²⁵¹, som blev vedtaget på grundlag af artikel 82 og 83 i TEUF.

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen og ECSR udviklet betydelig retspraksis vedrørende beskyttelse af børn mod vold i enhver sammenhæng. Europarådets specifikke konventioner (f.eks. Lanzarotekonventionen) omhandler desuden detaljerede garantier, der har til formål at beskytte børn mod specifikke former for vold.

7.1.1. Omfanget af statens ansvar

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen undersøgt de mest alvorlige former for vold mod børn på grundlag af forskellige artikler i EMRK, navnlig artikel 2 og 3. Domstolen har fastlagt de klare forpligtelser, der påhviler stater, når børn anbringes på institutioner under deres myndighed²⁵². Hvis en bestemt adfærd eller situation bliver så alvorlig, at den anses for umenneskelig eller nedværdigende behandling i henhold til artikel 3, har staten en positiv forpligtelse til at beskytte børn mod mishandling, herunder mishandling begået af privatpersoner. Situationer, såsom langvarig omsorgssvigt fra forældrenes

²⁵⁰ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/93/EU af 13.12.2011 om bekæmpelse af seksuelt misbrug og seksuel udnyttelse af børn og børnepornografi (EUT 2011 L 335/1).

²⁵¹ *Ibid.*

²⁵² Menneskerettighedsdomstolen, *Nencheva m.fl. mod Bulgarien*, nr. 48609/06, 18.6.2013 (kun på fransk).

side²⁵³, gentaget seksuelt misbrug begået af skolelærere²⁵⁴, voldtægt²⁵⁵ og legemlig afstraffelse²⁵⁶, er ifølge domstolen alle omfattet af anvendelsesområdet for artikel 3 i EMRK.

Ved dødsfald kan en stat blive draget til ansvar i henhold til artikel 2 i EMRK, selv om en privatperson og ikke en repræsentant for staten er skyld i dødsfaldet. Staters positive forpligtelser varierer fra sag til sag, og den centrale forpligtelse er at sikre den *effektive* beskyttelse af børn mod vold. I tilfælde af alvorlige former for mishandling omfatter de positive forpligtelser pligten til at vedtage effektive strafferetlige bestemmelser, der følges op af retshåndhævelse²⁵⁷. Stater skal også træffe særlige foranstaltninger og forholdsregler for at beskytte børn²⁵⁸.

Menneskerettighedsdomstolen har behandlet adskillige sager vedrørende vold mod børn begået af privatpersoner i skoler, private hjem eller andre steder drevet af ikke-statslige aktører, hvor det var tvivlsomt, om der kunne være tale om statsligt ansvar. Menneskerettighedsdomstolen har navnlig fastslået, at staten ikke kan frasige sig pligten til at beskytte børn ved at uddelegere forvaltningen af vigtige offentlige tjenester – som f.eks. uddannelse – til privatpersoner²⁵⁹. I sager vedrørende fastlæggelse af statsligt ansvar har Menneskerettighedsdomstolen generelt skelnet mellem staternes generelle forpligtelse til at beskytte, når risikoen ikke klart kunne fastlægges, og en specifik forpligtelse til at beskytte, når offeret klart kunne identificeres. I førstnævnte tilfælde har Menneskerettighedsdomstolen vurderet, om manglende statslig indgriben førte til en reel risiko for vold for børneofferet.

Eksempel: Sagen *Kayak mod Tyrkiet*²⁶⁰ vedrørte et fatalt knivoverfald på en 15-årig dreng begået af en jævnaldrende i nærheden af en skole. Menneskerettighedsdomstolen fandt, at skoler har en forpligtelse til at beskytte eleverne mod enhver form for vold. I denne specifikke sag fast-

253 Menneskerettighedsdomstolen, *Z m.fl. mod Det Forenede Kongerige* [Storkammer], nr. 29392/95, 10.5.2001.

254 Menneskerettighedsdomstolen, *O’Keeffe mod Irland* [Storkammer], nr. 35810/09, 28.1.2014.

255 Menneskerettighedsdomstolen, *M.C. mod Bulgarien*, nr. 39272/98, 4.12.2003.

256 Menneskerettighedsdomstolen, *Tyrer mod Det Forenede Kongerige*, nr. 5856/72, 25.4.1978.

257 Menneskerettighedsdomstolen, *M.C. mod Bulgarien*, nr. 39272/98, 4.12.2003, præmis 150.

258 Menneskerettighedsdomstolen, *O’Keeffe mod Irland* [Storkammer], nr. 35810/09, 28.1.2014, præmis 146.

259 *Ibid.*, præmis 150, Menneskerettighedsdomstolen, *Costello-Roberts mod Det Forenede Kongerige*, nr. 13134/87, 25.3.1993, præmis 27.

260 Menneskerettighedsdomstolen, *Kayak mod Tyrkiet*, nr. 60444/08, 10.7.2012 (kun på fransk).

slog Menneskerettighedsdomstolen, at Tyrkiet var ansvarligt i henhold til artikel 2 i EMRK for ikke at beskytte retten til liv for klagerens søn og bror, da der på daværende tidspunkt ikke fandtes et effektivt overvågningssystem. Da et sådant overvågningssystem ikke fandtes, kunne en teenager hente en kniv i skolekøkkenet, som han brugte til at dolke offeret.

Eksempel: Sagen *O’Keeffe mod Irland*²⁶¹ omhandlede misbrug begået i 1970’erne på en offentlig skole i Irland. På daværende tidspunkt var de offentlige skoler i Irland anerkendt og betalt af staten, mens forvaltningen og administrationen var overladt til kirken. Klageren, en elev på daværende tidspunkt, blev udsat for omkring 20 tilfælde af seksuelt misbrug af en lærer. Hun indgav en klage over disse handlinger til de statslige myndigheder i 1998, da hun hørte om andre tilfælde af seksuelt misbrug begået af den samme lærer. Menneskerettighedsdomstolen skulle afgøre, om staten kunne drages til ansvar for misbrug, der ikke blev anmeldt til myndigheder på det pågældende tidspunkt. Domstolen fastslog først, at det misbrug, som klageren havde været udsat for, var omfattet af anvendelsesområdet for artikel 3 i EMRK. På grundlag af forskellige rapporter fandt Menneskerettighedsdomstolen derefter, at staten burde have været opmærksom på den potentielle risiko for seksuelt misbrug i skoler. På daværende tidspunkt var der ikke indført en hensigtsmæssig procedure, som ville have sat et barn eller en forældre i stand til at anmelde misbrug direkte til staten. Der var heller ingen ordninger for tilsyn med lærernes behandling af børnene. Menneskerettighedsdomstolen konkluderede derfor, at Irland ikke havde opfyldt dets positive forpligtelser som fastsat i artikel 3 i EMRK, da det ikke havde sørget for effektiv beskyttelse mod misbrug af mindreårige i skoler.

Ifølge Menneskerettighedsdomstolen skal stater også effektivt efterforske påstande om mishandling eller tab af menneskeliv, uanset om handlingerne er begået af repræsentanter for staten²⁶² eller af privatpersoner. En efterforskning er effektiv, hvis stater, når de har modtaget klager fra ofre eller deres efterkommere, indfører en procedure, der kan føre til identifikation og straf af de ansvarlige for voldshandlinger, som er i strid med enten artikel 2 eller artikel 3 i EMRK.

I socialpagten er børns rettigheder til beskyttelse mod misbrug og mishandling primært omfattet af artikel 7 og 17.

²⁶¹ Menneskerettighedsdomstolen, *O’Keeffe mod Irland* [Storkammer], nr. 35810/09, 28.1.2014.

²⁶² Menneskerettighedsdomstolen, *Assenov m.fl. mod Bulgarien*, nr. 24760/94, 28.10.1998.

I henhold til Lanzarotekonventionen skal stater desuden kriminalisere forskellige former for seksuelt misbrug og seksuel udnyttelse af børn²⁶³. I henhold til denne konvention skal stater også træffe lovgivningsmæssige eller andre foranstaltninger for at forebygge seksuelt misbrug af børn ved at tilrettelægge oplysningskampagner, uddanne specialmedarbejdere, oplyse børn om risiciene for misbrug og yde specialbistand til personer, der risikerer at begå børnemisbrug. I artikel 4 og 5 i Europarådets konvention til forebyggelse og bekæmpelse af vold mod kvinder og vold i hjemmet (Istanbulkonventionen)²⁶⁴ forpligter stater sig til at træffe særlige lovgivningsforanstaltninger og undersøge vold mod kvinder. I henhold til Istanbulkonventionens artikel 22 har stater pligt til at sørge for særlige støttetjenester til kvinder og børn, der er udsat for vold i hjemmet.

Inden for rammerne af folkeretten er børnekonventionen den vigtigste retsakt om beskyttelse af børn på statsligt niveau. I henhold til artikel 19 skal deltagerstaterne træffe alle passende lovgivningsmæssige, administrative, sociale og uddannelsesmæssige forholdsregler til beskyttelse af barnet mod alle former for vold. FN's Komité for Barnets Rettigheder har udsendt en række vigtige generelle bemærkninger og anbefalinger vedrørende stateres forpligtelser i medfør af børnekonventionen. Generel bemærkning nr. 13 beskriver f.eks. foranstaltninger til beskyttelse af barnet mod alle former for vold²⁶⁵. Generel bemærkning nr. 5 omhandler foranstaltninger til gennemførelse og overvågning af børnekonventionen i nationale love og politikker²⁶⁶.

7.1.2. Legemlig afstraffelse

Legemlig afstraffelse defineres generelt som enhver form for fysisk afstraffelse, der har til formål at forårsage smerte eller ubehag hos offeret. Det vedrører oftest slag mod barnet med hånden eller en genstand, men kan også omfatte ikke-fysiske handlinger, som f.eks. trusler, der har samme slutresultat – ydmygelse af barnet²⁶⁷.

263 Europarådets konvention om beskyttelse af børn mod seksuel udnyttelse og seksuelt misbrug, CETS nr. 201, 2007.

264 Europarådets konvention til forebyggelse og bekæmpelse af vold mod kvinder og vold i hjemmet, CETS nr. 210, 2011.

265 FN's Komité for Barnets Rettigheder (2011), *General comment No. 13*, CRC/C/GC/13, 18.4.2011.

266 FN's Komité for Barnets Rettigheder (2003), *General comment No. 5*, CRC/GC/2003/5, 27.11.2003.

267 FN's Komité for Barnets Rettigheder (2007), *General Comment No. 8 (2006): The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment* (artikel 19, artikel 28, stk. 2, og artikel 37, CRC/C/GC/8, 2.3.2007.

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen behandlet klager over legemlig afstraffelse som en form for disciplinær foranstaltning primært i henhold til artikel 3 i EMRK. Når foranstaltningen har været så alvorlig som krævet i artikel 3, har Menneskerettighedsdomstolen fastslået, at behandlingen var i strid med denne bestemmelse²⁶⁸. Selv om tilfælde af legemlig afstraffelse ikke er så alvorlige som krævet i artikel 3, kan de alligevel være omfattet af artikel 8 som en del af retten til fysisk og moralsk integritet. Menneskerettighedsdomstolen har dog indtil videre ikke afsagt dom om overtrædelse af artikel 8 i sager om legemlig afstraffelse. Brugen af legemlig afstraffelse i offentlige skoler kan også være i strid med forældres ret til at opdrage deres børn i overensstemmelse med deres egen filosofiske overbevisning som omhandlet i artikel 2 i protokol nr. 1 til EMRK²⁶⁹.

Eksempel: Sagerne *Campbell og Cosans mod Det Forenede Kongerige*²⁷⁰ vedrører bortvisningen af to drenge fra skolen, fordi de afviste at acceptere legemlig afstraffelse. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at artikel 3 i EMRK ikke var blevet overtrådt, da børnene ikke var blevet udsat for legemlig afstraffelse. Domstolen fandt dog, at artikel 2 i protokol nr. 1 til EMRK var blevet overtrådt, idet den responderende stat ved at tillade legemlig afstraffelse ikke havde respekteret forældrenes filosofiske overbevisning. Menneskerettighedsdomstolen fandt videre, at den ene drengs ret til uddannelse som fastsat i artikel 2 i protokol nr. 1 til EMRK var blevet tilsidesat, da han blev bortvist fra skolen.

Socialpagten omhandler ikke direkte et forbud mod legemlig afstraffelse. Et sådant forbud følger dog af socialpagtens artikel 17 ifølge ECSR²⁷¹. Via rapporteringsproceduren og den kollektive klagemekanisme vedrørende stateres overholdelse af artikel 17 har ECSR fastslået, at flere kontraherende stater overtræder denne bestemmelse ved ikke at forbyde enhver form for legemlig afstraffelse. I tre lignende sager anlagt af Association for the Protection of All Children (APPROACH) Ltd. mod

268 Menneskerettighedsdomstolen, *Tyrer mod Det Forenede Kongerige*, nr. 5856/72, 25.4.1978.

269 Menneskerettighedsdomstolen, *Campbell og Cosans mod Det Forenede Kongerige*, nr. 7511/76 og 7743/76, 25.2.1982, præmis 38.

270 Menneskerettighedsdomstolen, *Campbell og Cosans mod Det Forenede Kongerige*, nr. 7511/76 og 7743/76, 25.2.1982.

271 Se f.eks. ECSR, *World Organisation against Torture (OMCT) mod Belgien*, klage nr. 21/2003, 7.12.2004, og ECSR-konklusioner XVI-2, Polen, artikel 17, s. 65.

henholdsvis Belgien,²⁷² Den Tjekkiske Republik,²⁷³ og Slovenien²⁷⁴ fandt ESCR, at socialpagtens artikel 17 var blevet overtrådt, da disse stater ikke havde vedtaget lovgivning om et udtrykkeligt og omfattende forbud mod alle former for legemlig afstraffelse af børn, der kan påvirke deres fysiske integritet, værdighed, udvikling eller psykiske velfærd²⁷⁵. ESCR har også fastslået, at love om forbud mod legemlig afstraffelse af børn skal gælde, når børn er anbragt i alternativ pleje, f.eks. i institutionspleje, plejefamilier og børnehaver. Det bør i denne forbindelse erindres, at Europarådets Parlamentariske Forsamling i 2004 anbefalede, at alle kontraherende stater skulle afskaffe legemlig afstraffelse²⁷⁶.

Inden for rammerne af folkeretten anses legemlig afstraffelse indirekte for en form for vold mod børn, der er omfattet af børnekonventionens artikel 19, artikel 28, stk. 2, og artikel 37. Komitéen for Barnets Rettigheder har desuden offentliggjort generel bemærkning nr. 8/2006, som opfordrer stater til at træffe passende foranstaltninger mod alle former for legemlig afstraffelse²⁷⁷.

7.1.3. Seksuelt misbrug

Menneskehandel og børnepornografi er omhandlet i henholdsvis [afsnit 7.2.2](#) og [afsnit 7.2.3](#).

Seksuelt misbrug af børn kan antage mange former, herunder chikane, berøring, incest eller voldtægt. Seksuelt misbrug af børn kan finde sted i forskellige sammenhænge, herunder i hjem, skoler, institutioner, kirker osv. Børn er særligt sårbare over for seksuelt misbrug, da de ofte befinder sig under voksnes autoritet og kontrol og har vanskeligere ved at klage.

272 ESCR, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) mod Belgien*, klage nr. 98/2013, 29.5.2015, præmis 49.

273 ESCR, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) mod Tjekkiet*, klage nr. 96/2013, 29.5.2015.

274 ESCR, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) mod Slovenien*, klage nr. 95/2013, 27.5.2015.

275 ESCR, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) mod Slovenien*, klage nr. 95/2013, 27.5.2015, præmis 51.

276 Europarådets Parlamentariske Forsamling (2004), henstilling nr. 1666 om et europæisk forbud mod legemlig afstraffelse af børn, 23.6.2004.

277 FN's Komité for Barnets Rettigheder (2008), *General Comment No. 8 (2006): The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment* (artikel 19, artikel 28, stk. 2, og artikel 37), CRC/C/GC/8, 2.3.2007.

Inden for EU-retten har direktiv 2011/93/EU – som generelt afspejler Lanzarotekonventionens tilgang – til formål at harmonisere de strafferetlige minimumssanktioner mod seksuelt misbrug mellem medlemsstaterne²⁷⁸. I henhold til dette direktivs artikel 3 skal medlemsstaterne træffe de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at forskellige former for seksuelt misbrug, herunder at udsætte et barn for at overvære seksuelle aktiviteter eller seksuelt misbrug, og at deltage i seksuelle aktiviteter med et barn er strafbart. Direktivet indeholder bestemmelser om skærpet straf, hvis handlingerne begås af personer, der befinder sig i et tillidsforhold til særligt værgeløse børn, og/eller ved brug af tvang. Medlemsstaterne skal desuden sikre, at personer, der mistænkes for barnemisbrug, automatisk retsforfølges, og at personer, der er dømt for seksuelt misbrug, udelukkes fra at udøve i det mindste professionelle aktiviteter, der indebærer direkte og regelmæssig kontakt med børn. Direktivet indeholder også bestemmelser om børnevenlige procedurer og beskyttelse af børneofre i retten.

Direktiv 2011/93/EU hænger sammen med Rådets rammeafgørelse 2009/315/RIA²⁷⁹ om tilrettelæggelsen og indholdet af udvekslinger af oplysninger fra strafferegistre mellem medlemsstaterne. Selv om denne rammeafgørelse ikke specifikt vedrører børn, udfylder den et vigtigt hul i beskyttelsessystemet ved at sikre, at medlemsstaternes myndigheder har adgang til dømte personers straffeattester. Dette gør det lettere at identificere personer, der er dømt for seksuelt misbrug, som søger job i børneinstitutioner i andre medlemsstater.

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen undersøgt sager vedrørende seksuelt misbrug efter artikel 3 og 8 i EMRK. Klager vedrører generelt tilfælde, hvor stater ikke har truffet de nødvendige foranstaltninger for at beskytte børn mod misbrug. Inden for rammerne af artikel 3 har Menneskerettighedsdomstolen også undersøgt, om stater effektivt har efterforsket påstande om seksuelt misbrug. Påstande om barnemisbrug fremsat i henhold til artikel 8 vedrører indvirkningen af sådanne forseelser på ofrets fysiske integritet og dets ret til respekt for familielivet. Sondringen mellem staters forpligtelser efter artikel 3 og 8 er i nogle tilfælde ganske uklar, idet Menneskerettighedsdomstolen anvender lignende begrundelser ved overtrædelser af begge artikler. Det bør imidlertid bemærkes, at artikel 8-sager forekommer oftest i situationer vedrørende uretmæssig fjernelse/anbringelse og

278 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/93/EU af 13.12.2011 om bekæmpelse af seksuelt misbrug og seksuel udnyttelse af børn og børnepornografi (EUT 2011 L 335/1).

279 Rådets rammeafgørelse 2009/315/RIA af 26.2.2009 om tilrettelæggelsen og indholdet af udvekslinger af oplysninger fra strafferegistre mellem medlemsstaterne, EUT 2009 L 93, s. 23-32.

indvirkningen af påstande om børnemisbrug på familien. Disse situationer analyseres i [kapitel 5](#).

Eksempel: I sagen *M.C. mod Bulgarien*²⁸⁰ var klageren en 14-årig pige, der påstod at være blevet voldtaget af to personer, efter at hun var gået udenfor en aften. Hendes klage til de nationale myndigheder var blevet afvist, fordi der ikke var konstateret nogen form for fysisk vold. Menneskerettighedsdomstolen bemærkede, at påstande om voldtægt var omfattet af artikel 3 i EMRK, og den responderende stat skulle gennemføre en effektiv efterforskning af sådanne påstande. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at de bulgarske myndigheder ikke havde foretaget en sådan efterforskning, og fandt det bevist, at myndighederne generelt afviste sådanne påstande, når ofret ikke kunne påvise fysisk modstand mod voldtægten. Domstolen fandt, at et sådant bevisstyrkekrav ikke var i overensstemmelse med de forhold, der gør sig gældende for voldtægts ofre, og derfor kunne fratage myndighedernes efterforskning dens virkning i strid med artikel 3 i EMRK.

Lanzarotekonventionen omhandler desuden i detaljer børns ret til beskyttelse mod seksuelt misbrug. Denne konvention, som er vedtaget inden for rammerne af Europarådet, kan ratificeres af stater uden for Europa. Dette bindende instrument støttes af et væld af ikke-retligt bindende instrumenter, der har til formål at sikre, at stater træffer effektive foranstaltninger mod seksuelt misbrug af børn²⁸¹.

7.1.4. Vold i hjemmet og omsorgssvigt af børn

Mange tilfælde af vold i hjemmet omfatter påstande om seksuelt misbrug. I denne forbindelse har stater i henhold til folkeretten de forpligtelser, der også er anført i [afsnit 7.1.3](#) ovenfor.

Inden for Europarådets retsorden er det sædvanligvis mødre, der har klaget til Menneskerettighedsdomstolen over, at staten ikke har opfyldt sin

280 Menneskerettighedsdomstolen, *M.C. mod Bulgarien*, nr. 39272/98, 4.12.2003.

281 Eksempler omfatter: Europarådet, Ministerudvalget (2001), henstilling Rec (2001) 16 om beskyttelse af børn mod seksuel udnyttelse, 31.10.2001, Europarådets Parlamentariske Forsamling (1996), resolution 1099 (1996) om seksuel udnyttelse af børn, 25.9.1996, Europarådets Parlamentariske Forsamling (2000), resolution 1212 (2000) om voldtægt under væbnede konflikter, 3.4.2000, og Europarådets Parlamentariske Forsamling (2002), resolution 1307 (2002) om seksuel udnyttelse af børn: nultolerance, 27.9.2002.

forpligtelse – fastsat i EMRK – til at beskytte dem mod skade. Sager om vold i hjemmet rejser spørgsmål omhandlet i konventionens artikel 2, 3 og 8. Stater skal opfylde deres positive forpligtelse til at træffe foranstaltninger mod vold i hjemmet og effektivt efterforske begrundede påstande om vold i hjemmet eller omsorgssvigt af børn.

Eksempel: I sagen *Kontrová mod Slovakiet*²⁸² var klageren ved flere lejligheder blevet overfaldet af sin mand. Hun anmeldte det til politiet, men trak senere anmeldelsen tilbage. Hendes mand truede efterfølgende med at myrde deres børn. En pårørende anmeldte denne hændelse til politiet. Flere dage efter hændelsen skød klagerens mand imidlertid sig selv og deres to børn til døde. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at en stats positive forpligtelser gør sig gældende inden for rammerne af artikel 2 i EMRK, når myndighederne har eller burde have kendskab til eksistensen af en reel og umiddelbar trussel mod en identificeret persons liv. I dette tilfælde burde de slovakiske myndigheder have haft kendskab til en sådan risiko i medfør af den forudgående kommunikation mellem klageren og politiet. Som en del af politiets positive forpligtelser burde det have registreret klagerens anmeldelse, iværksat en efterforskning og indledt en straffesag, og det burde have registreret nødopkald og truffet foranstaltninger vedrørende påstandene om, at klagerens mand havde et skydevåben. Politiet opfyldte imidlertid ikke sine forpligtelser, og den direkte følge af dette svigt var mordene på klagerens børn i strid med artikel 2 i EMRK.

Eksempel: Sagen *Eremia mod Republikken Moldova*²⁸³ vedrørte en klage fra en mor og hendes to døtre over myndighedernes manglende beskyttelse af dem mod vold og misbrug fra deres mands og fars side. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at myndighederne, selv om de havde kendskab til misbruget, ikke traf effektive foranstaltninger for at beskytte moren mod yderligere vold i hjemmet. Domstolen fandt også, at der – på trods af de skadelige psykologiske virkninger på døtrene, som overværede farens vold mod deres mor i familiens hjem – kun blev ydet en beskedden eller ingen indsats for at forhindre en gentagelse af denne adfærd. Domstolen fandt, at myndighederne ikke havde opfyldt deres forpligtelser i henhold til artikel 8 i EMRK.

282 Menneskerettighedsdomstolen, *Kontrová mod Slovakiet*, nr. 7510/04, 31.5.2007.

283 Menneskerettighedsdomstolen, *Eremia mod Republikken Moldova*, nr. 3564/11, 28.5.2013.

Sager om omsorgssvigt af børn, enten i offentlige institutioner eller i hjemmet, er også blevet rejst i henhold til EMRK. Myndighedernes forpligtelser i tilfælde af forældres omsorgssvigt af børn svarer til de forpligtelser, der er beskrevet i de allerede nævnte sager. Staten skal på den ene side indføre effektive systemer til beskyttelse af børn, og den skal på den anden side træffe foranstaltninger til beskyttelse af børn, hvis omsorgssvigt af børn indberettes, eller hvis der foreligger tilstrækkeligt bevis for omsorgssvigt i hjemmet eller i private institutioner²⁸⁴. I tilfælde af omsorgssvigt i offentlige institutioner har myndighederne direkte pligt til at beskytte børn ved at sikre, at de modtager tilstrækkelig (lægelig) pleje, at de forhold, hvorunder de anbringes, er hensigtsmæssige, og at personalet er uddannet til at håndtere børns behov²⁸⁵.

Istanbulkonventionen er også relevant²⁸⁶. Selv om den ikke specifikt omhandler børn, indeholder den flere referencer til børn. I henhold til artikel 3, litra f), anses piger under 18 år for »kvinder«, og alle konventionens bestemmelser finder derfor anvendelse på dem. I artikel 2, stk. 2, opfordres deltagerstaterne til at anvende konventionen over for alle ofre for vold i hjemmet, herunder børn. I de fleste tilfælde er børn vidner til og påvirkes alvorligt af vold i hjemmet²⁸⁷. Endelig omfatter konventionen børnespecifikke bestemmelser, som forpligter stater til at træffe foranstaltninger for at hjælpe børneofre, øge bevidstheden blandt børn og beskytte børnevidner.

I henhold til socialpaktens artikel 17 er stater ligeledes forpligtet til at forbyde alle former for vold mod børn og vedtage de nødvendige straffe- og civile retlige bestemmelser.

Problemer med vold i hjemmet og omsorgssvigt af børn er omhandlet i forskellige ikke-retligt bindende instrumenter vedtaget af Europarådet²⁸⁸.

284 Menneskerettighedsdomstolen, *Z m.fl. mod Det Forenede Kongerige* [Storkammer], nr. 29392/95, 10.5.2001.

285 Menneskerettighedsdomstolen, *Nencheva m.fl. mod Bulgarien*, nr. 48609/06, 18.6.2013 (kun på fransk).

286 *Europarådets konvention til forebyggelse og bekæmpelse af vold mod kvinder og vold i hjemmet*, CETS nr. 210, 2011.

287 FRA (2014c), s. 134-135. Se også UNICEF (2006).

288 Eksempler omfatter: Europarådet, Ministerudvalget (1985), henstilling nr. R (85) 4 om vold i familien, 26.3.1985, Europarådet, Ministerudvalget (1990), henstilling nr. R (90) 2 om sociale foranstaltninger mod vold i familien, 15.1.1990, og Europarådets Parlamentariske Forsamling (1998), henstilling 1371 om misbrug og omsorgssvigt af børn, 23.4.1998.

7.2. Udnyttelse af børn, børnepornografi og grooming

Hovedpunkt

- De offentlige myndigheder har pligt til at samarbejde og effektivt arbejde for at beskytte børn mod vold, herunder under efterforskning.

7.2.1. Tvangsarbejde

Inden for EU-retten er slaveri, trældom, tvangs- eller pligtarbejde forbudt (artikel 5, stk. 2, i chartret om grundlæggende rettigheder). Børnearbejde er også forbudt (chartrets artikel 32). Direktiv 94/33/EF er den primære retsakt om forbud mod børnearbejde²⁸⁹. Kun i særlige tilfælde må den fastsatte minimumsalder for adgangen til at udføre erhvervsarbejde være lavere end den alder, hvor skolepligten ophører (artikel 4, stk. 2). Stater skal sikre, at der indføres hensigtsmæssige arbejdsbetingelser for unge på arbejdspladsen (artikel 6 og 7). Børn må desuden kun ansættes til bestemte aktiviteter, som f.eks. lettere husarbejde eller sociale og kulturelle aktiviteter (artikel 2, stk. 2 og 5). Direktivet omhandler også særlige beskyttelsesforanstaltninger, der skal træffes i tilfælde af børnearbejde (afsnit III).

I mange tilfælde involverer tvunget børnearbejde også handel med børn²⁹⁰. I direktiv 2011/36/EU om forebyggelse og bekæmpelse af menneskehandel anerkendes tvangsarbejde som en form for udnyttelse af børn (artikel 2, stk. 3)²⁹¹. Børn, der handles med henblik på tvangsarbejde, er beskyttet i henhold til direktivet på samme måde som ofre for menneskehandel til andre formål (f.eks. seksuel udnyttelse, se [afsnit 7.1.3](#))²⁹².

Inden for Europarådets retsorden er enhver form for slaveri, trældom og tvangs- eller pligtarbejde forbudt i henhold til artikel 4 i EMRK. Menneskerettighedsdomstolen

²⁸⁹ Rådets direktiv 94/33/EF af 22.6.1994 om beskyttelse af unge på arbejdspladsen (EFT 1994 L 216).

²⁹⁰ Betragtning 11, Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/36/EU af 15.4.2011 om forebyggelse og bekæmpelse af menneskehandel og beskyttelse af ofre herfor, EUT 2011 L 101/1.

²⁹¹ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/36/EU af 15.4.2011 om forebyggelse og bekæmpelse af menneskehandel og beskyttelse af ofre herfor, EUT 2011 L 101/1.

²⁹² Se også FRA (2015c), s. 40-41.

definerer » tvangs- eller pligtarbejde« som »enhver form for arbejde eller tjeneste, der kræves af en person med trusler om straf, og som personen ikke udfører af egen fri vilje«²⁹³. Trældom omfatter desuden »den »livegnes« pligt til at leve på en anden persons ejendom og manglende mulighed for at ændre sine vilkår«²⁹⁴. Trældom er derfor tvangsarbejde under skærpede omstændigheder.

I sager vedrørende påstande om tvangsarbejde undersøger Menneskerettighedsdomstolen først om påstandene er omfattet af anvendelsesområdet for artikel 4 i EMRK²⁹⁵. Derefter analyserer domstolen, om staterne har opfyldt deres positive forpligtelser til at indføre en lovgivningsmæssig og administrativ ramme, der forbyder, straffer og effektivt retsforfølger tilfælde af tvangs- eller pligtarbejde, trældom og slaveri²⁹⁶. Med hensyn til de proceduremæssige aspekter af artikel 4 undersøger Menneskerettighedsdomstolen, om de nationale myndigheder effektivt har efterforsket begrundede påstande om tvangsarbejde eller trældom²⁹⁷.

Eksempel: Sagen *C.N. og V. mod Frankrig*²⁹⁸ omhandlede påstande om tvangsarbejde fremsat af to søstre af burundisk oprindelse. Efter deres forældres død blev de ført til Frankrig for at bo hos deres tante og hendes familie. I fire år boede de i husets kælder under angiveligt meget dårlige forhold. Den ældste søster gik ikke i skole og brugte hele dagen på husarbejde og pasning af tantens handicappede søn. Den yngste søster gik i skole og arbejdede for tanten og hendes familie efter skoletid og efter at have fået tid til at lave lektier. De to søstre indgav en klage til Menneskerettighedsdomstolen om, at de var blevet holdt i trældom og udsat for tvangsarbejde. Menneskerettighedsdomstolen fandt, at den første klager havde været udsat for tvangsarbejde, da hun skulle arbejde syv dage om ugen uden løn og uden ferie. Hun var desuden blevet holdt i trældom, fordi hun havde den opfattelse, at hendes situation var permanent uden mulighed for forandring. Menneskerettighedsdomstolen fandt videre, at staten ikke havde opfyldt sine positive forpligtelser, da de gældende bestemmelser ikke sikrede ofre for

293 Menneskerettighedsdomstolen, *Siliadin mod Frankrig*, nr. 73316/01, 26.7.2005, præmis 116.

294 *Ibid.*, præmis 123.

295 Menneskerettighedsdomstolen, *C.N. og V. mod Frankrig*, nr. 67724/09, 11.10.2012, præmis 70.

296 *Ibid.*, præmis 104 ff.

297 Menneskerettighedsdomstolen, *C.N. mod Det Forenede Kongerige*, nr. 4239/08, 13.11.2012, præmis 70-82.

298 Menneskerettighedsdomstolen, *C.N. og V. mod Frankrig*, nr. 67724/09, 11.10.2012.

tvangsarbejde effektiv beskyttelse. Med hensyn til den proceduremæssige forpligtelse til at gennemføre en efterforskning fandt Menneskerettighedsdomstolen, at kravene i artikel 4 i EMRK var blevet opfyldt, da myndighederne havde foretaget en omgående uafhængig efterforskning, der kunne føre til identifikation og retsforfølgelse af de ansvarlige. Menneskerettighedsdomstolen afviste den anden klagers påstande om tvangsarbejde med den begrundelse, at hun havde kunnet gå i skole og fik tid til at lave lektier.

Socialpagten garanterer børn retten til at blive beskyttet mod fysiske og moralske farer i og uden for arbejdspladsen (artikel 7, stk. 10). ECSR har bemærket, at udnyttelse af børn i hjemmet/på arbejdspladsen, herunder handel med henblik på arbejde, skal forbydes på statsligt niveau²⁹⁹. Parterne i socialpagten skal sørge for at indføre den nødvendige lovgivning til at forhindre udnyttelse og beskytte børn og unge, og de skal sørge for, at denne lovgivning er effektiv i praksis³⁰⁰.

I henhold til Lanzarotekonventionen bør stater ligeledes kriminalisere alle former for seksuel udnyttelse af børn.

7.2.2. Handel med børn

Inden for EU-retten identificeres menneskehandel i artikel 83 i TEUF som et område, hvor Europa-Parlamentet og Rådet har lovgivningsbeføjelser. Artikel 5, stk. 3, i chartret om grundlæggende rettigheder indeholder et udtrykkeligt forbud mod menneskehandel. EU's bidrag er vigtigt på dette område, da det er et område af grænseoverskridende dimensioner.

Direktiv 2011/36/EU om forebyggelse og bekæmpelse af menneskehandel og beskyttelse af ofre herfor er den første retsakt, som Europa-Parlamentet og Rådet vedtog på grundlag af artikel 83 i TEUF³⁰¹. I direktivets artikel 2, stk. 1, defineres menneskehandel som »rekruttering, transport, overførelse, ydelse af husly til eller modtagelse af en person, herunder udveksling eller overdragelse af kontrol over de pågældende, ved trusler eller ved brug af magt eller andre former for tvang, ved bortførelse, ved bedrag, ved svig, ved misbrug af magt eller udnyttelse af en sårbar position eller ved, at der ydes eller modtages betaling eller for-

299 ECSR-konklusioner 2004, Bulgarien, s. 57.

300 ECSR-konklusioner 2006, Albanien, s. 61, og ECSR-konklusioner 2006, Bulgarien, s. 113.

301 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/36/EU af 15.4.2011 om forebyggelse og bekæmpelse af menneskehandel og beskyttelse af ofre herfor, EUT 2011 L 101/1.

dele for at opnå samtykke fra en person, der har kontrol over en anden person, med henblik på udnyttelse«. Direktivets formål er at fastsætte minimumsregler for afgrænsningen af forbrydelser og sanktioner i forbindelse med menneskehandel (artikel 1). Direktivet er som helhed relevant for børn, og det indeholder også børnespecifikke bestemmelser vedrørende bistand og støtte til børn, der har været ofre for menneskehandel, og beskyttelse under efterforskning og straffesager (artikel 13-16)³⁰². Der skal træffes særlige støtteforanstaltninger i overensstemmelse med specialistvurdering af hvert enkelt offer (artikel 14, stk. 1). Stater bør udpege en værge til at varetage barnets tarv (artikel 14, stk. 2) og yde støtte til barnets familie (artikel 14, stk. 3). Under straffesager har børn ret til en repræsentant og gratis juridisk rådgivning, og de har ret til at blive afhørt i lokaler, der er indrettet eller tilpasset til formålet, og af personer, der er uddannet hertil (artikel 15, stk. 1-3). Yderligere beskyttelsesforanstaltninger omfatter muligheden for at gennemføre retsmøder for lukkede døre og afhøring af barnet ved hjælp af hensigtsmæssig kommunikationsteknologi (artikel 15, stk. 5)³⁰³.

Direktiv 2004/81/EF er også relevant for børn, der har været ofre for menneskehandel³⁰⁴. I henhold til denne retsakt kan ofre for menneskehandel opnå opholdstilladelse i værtsmedlemsstaten, såfremt de samarbejder i efterforskningen. Direktivet finder dog kun anvendelse på børn i det omfang, medlemsstaterne har bestemt³⁰⁵.

Med hensyn til håndhævelse spiller EU's retshåndhævende myndighed (Europol) og Den Europæiske Enhed for Retligt Samarbejde (Eurojust) en vigtig rolle, idet de sikrer samarbejdet mellem medlemsstaterne om at identificere og retsforfølge organiserede netværk af menneskehandlere. De relevante bestemmelser vedrørende beskyttelse af børneofre på EU-plan er anført i denne håndbogs [afsnit 11.3](#).

Inden for Europarådets retsorden indeholder EMRK ingen udtrykkelige bestemmelser vedrørende menneskehandel. Menneskerettighedsdomstolen fortolker imidlertid artikel 4 i EMRK således, at den indeholder et forbud mod menneskehandel³⁰⁶.

302 Bestemmelser uddybes i FRA og Menneskerettighedsdomstolen (2014), s. 222.

303 Se FRA (2015b), s. 79.

304 Rådets direktiv 2004/81/EF af 29.4.2004 om udstedelse af opholdstilladelser til tredjelandsstatsborgere, der har været ofre for menneskehandel, eller som er indrejst som led i ulovlig indvandring, og som samarbejder med de kompetente myndigheder, EUT 2004 L 261, s. 19-23.

305 *Ibid.*, artikel 3.

306 Menneskerettighedsdomstolen, *Rantsev mod Cypern og Rusland*, nr. 25965/04, 7.1.2010, præmis 282.

Domstolen har vedtaget samme definition af menneskehandel som fastsat i artikel 3, litra a), i protokol om forebyggelse, bekæmpelse og retsforfølgning af menneskehandel, særlig handel med kvinder og børn, til supplerung af De Forenede Nationers konvention om bekæmpelse af grænseoverskridende organiseret kriminalitet (Palermoprotokollen) og artikel 4, litra a), i Europarådets konvention om indsatsen mod menneskehandel³⁰⁷. Menneskerettighedsdomstolen undersøger først, om en bestemt situation involverer en troværdig påstand om menneskehandel og dermed er omfattet af anvendelsesområdet for artikel 4. Hvis det er tilfældet, følger Menneskerettighedsdomstolens analyse de mønstre, der er beskrevet i [afsnit 7.2.1](#): Domstolen undersøger, om den responderende stats retlige ramme sikrer effektiv beskyttelse mod menneskehandel, om staten har opfyldt sine positive forpligtelser under de særlige omstændigheder, og om myndighederne effektivt har efterforsket begrundede påstande om menneskehandel.

Eksempel: Sagen *Rantsev mod Cypern og Rusland*³⁰⁸ blev anlagt af en far til en ung russisk pige, der døde under mistænkelige omstændigheder i Cypern. Hun var rejst ind i Cypern med visum som kabaretkunstner. Efter hvad der lignede et flugtforsøg, døde hun ved at falde ned fra altanen til en lejlighed, der tilhørte hendes arbejdsgivers bekendte. Hendes far indgav en klage mod både Rusland og Cypern med påstand om, at myndigheder ikke havde gennemført en effektiv undersøgelse af hans datters dødsfald. Menneskerettighedsdomstolen fastslog for første gang, at menneskehandel er omfattet af anvendelsesområdet for artikel 4 i EMRK. Selv om Cypern havde en tilstrækkelig retlig ramme til bekæmpelse af menneskehandel, blev artikel 4 overtrådt, da den administrative praksis, hvorefter arbejdsgivere skulle stille økonomisk garanti for kabaretdansere, ikke gav effektiv beskyttelse mod menneskehandel og udnyttelse. Under de særlige omstændigheder i denne sag burde de cypriotiske myndigheder desuden have vidst, at klagerens datter var i fare for at blive udsat for menneskehandel. Domstolen fastslog, at politiet ikke traf foranstaltninger for at beskytte klagerens datter mod udnyttelse. Endelig fandt domstolen, at Rusland havde

307 FN, protokol om forebyggelse, bekæmpelse og retsforfølgning af menneskehandel, særlig handel med kvinder og børn, til supplerung af De Forenede Nationers konvention om bekæmpelse af grænseoverskridende organiseret kriminalitet (UNTOC), New York, 15.11.2000, og Europarådets [konvention om indsatsen mod menneskehandel](#), CETS nr. 197, 2005.

308 Menneskerettighedsdomstolen, *Rantsev mod Cypern og Rusland*, nr. 25965/04, 7.1.2010. Denne sag vedrører ikke et barns død, men bør dog nævnes, eftersom Menneskerettighedsdomstolen ikke har truffet afgørelse i sager vedrørende handel med børn, og i lyset af den særlige trussel om menneskehandel af børn.

overtrådt artikel 4, da de russiske myndigheder ikke havde gennemført en effektiv undersøgelse af påstandene om menneskehandel.

Menneskehandel udgør ifølge ECSR en alvorlig krænkelse af menneskerettighederne og den menneskelige værdighed og kan betegnes som en ny form for slaveri³⁰⁹. I henhold til socialpaktens artikel 7, stk. 10, skal stater vedtage lovgivning for at kriminalisere menneskehandel³¹⁰. Denne lovgivning skal følges op af passende tilsyn, sanktioner og en handlingsplan for bekæmpelse af handel med børn og seksuel udnyttelse.³¹¹

På traktatplan er Europarådets konvention om indsatsen mod menneskehandel nøgleinstrumentet vedrørende menneskehandel³¹². I lyset af det bredere medlemskab af Europarådet og det forhold, at konventionen mod menneskehandel kan tiltrædes af lande, der ikke er medlem af Europarådet³¹³, supplerer den EU's direktiv 2011/36/EU og hjælper med at bekæmpe menneskehandel i lande, der er part i konventionen – uanset om de er medlem af EU – på grundlag af fælles standarder og forpligtelser. Konventionens gennemførelse overvåges af en uafhængig ekspertgruppe (Ekspertgruppen til Bekæmpelse af Menneskehandel – GRETA), der regelmæssigt vurderer situationen i hvert land og offentliggør rapporter. På grundlag af disse rapporter vedtager »Committee of the Parties to the Convention«, den politiske søjle i konventionens overvågningssystem, henstillinger til staterne vedrørende foranstaltninger, der skal træffes for at gennemføre GRETA's konklusioner, og følger op på udviklingen.

7.2.3. Børnepornografi og grooming

Inden for EU-retten er direktiv 2011/93/EU den primære retsakt om forbud mod børnepornografi³¹⁴. Børnepornografi defineres som: »i) enhver form for materiale, der afbilleder et barn, der er involveret i virkelig eller simuleret eksplicit seksuel adfærd, ii) enhver afbildning af et barns kønsorganer primært med sek-

309 ECSR, *Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE) mod Irland*, nr. 89/2013, 12.9.2014, præmis 56.

310 ECSR-konklusioner XVII-2 (2005), Polen, s. 638.

311 ECSR, *Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE) mod Irland*, nr. 89/2013, 12.9.2014, præmis 57.

312 Europarådet, *Konvention om indsatsen mod menneskehandel*, CETS nr. 197, 15.5.2005.

313 Hviderusland tiltrådte f.eks. konventionen den 26.11.2013.

314 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/93/EU af 13.12.2011 om bekæmpelse af seksuelt misbrug og seksuel udnyttelse af børn og børnepornografi (EUT 2011 L 335/1, s. 1-14).

suelt formål, iii) enhver form for materiale, der afbilleder en person, der ser ud som et barn, der er involveret i virkelig eller simuleret eksplicit seksuel adfærd, eller enhver form for afbildning af kønsorganerne på en person, der ser ud som et barn, primært med seksuelt formål, eller iv) realistiske billeder af et barn, der er involveret i eksplicit seksuel adfærd, eller realistiske billeder af et barns kønsorganer, primært med seksuelt formål³¹⁵. Ved direktivets artikel 5 forpligtes EU's medlemsstater til at træffe de nødvendige foranstaltninger til at sikre, at forsættlig produktion, anskaffelse, besiddelse, distribution, udbredelse, transmission, udbydelse, levering eller tilrådighedsstillelse af børnepornografi samt bevidst erhvervelse af adgang til denne type indhold er strafbart.

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen ved flere lejligheder behandlet sager vedrørende børnepornografi på grundlag af artikel 8 i EMRK.

Eksempel: Sagen *Söderman mod Sverige* blev anlagt af en pige, hvis stedfar forsøgte at filme hende, mens hun tog brusebad³¹⁶. Hun påstod, at den svenske lovgivning ikke ydede hende tilstrækkelig beskyttelse af privatlivet. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at staten har positive forpligtelser til at fastlægge en lovgivningsramme, der sikrer ofre, som eksempelvis klageren, tilstrækkelig beskyttelse. Eftersom denne sag kun vedrørte et forsøg på at filme klageren, fandt Menneskerettighedsdomstolen, at en sådan lovgivningsramme ikke nødvendigvis skal omfatte strafferetlige sanktioner. De retsmidler, der tilbydes et offer – civil- eller strafferetlige – skal være effektive. På baggrund af sagens omstændigheder fastslog Menneskerettighedsdomstolen, at klageren ikke havde adgang til effektive civil- eller strafferetlige retsmidler mod hendes stedfars forsøg på at filme hende, i strid med artikel 8 i EMRK.

I henhold til artikel 9 i Europarådets konvention om IT-kriminalitet³¹⁷ skal stater kriminalisere enhver handling, der omfatter udbud, tilgængeliggørelse, distribution, overførsel, anskaffelse eller besiddelse af børnepornografi eller produktion af sådant materiale ved hjælp af et computersystem. Et vigtigt krav er, at sådanne handlinger skal være forsættlige. Ifølge den forklarende rapport til konventionen afhænger udtrykket »pornografisk materiale« af de nationale standarder vedrørende

315 *Ibid.*, artikel 2, litra c).

316 Menneskerettighedsdomstolen, *Söderman mod Sverige* [Storkammer], nr. 5786/08, 12.11.2013.

317 Europarådet, *Konvention om IT-kriminalitet*, CETS nr. 185, 2001.

materiale, der betegnes som »obskønt, uforeneligt med den offentlige moral eller tilsvarende anstødeligt«³¹⁸. Denne forpligtelse til at kriminalisere bør imidlertid ikke kun finde anvendelse på materiale, hvis det visuelt gengiver en mindreårig, men også hvis det gengiver en person, der fremtræder som en mindreårig, og realistiske billeder, der forestiller en mindreårig involveret i klart seksuelle handlinger³¹⁹.

I henhold til Lanzarotekonventionens artikel 21-23 skal stater desuden træffe lovgivningsforanstaltninger for at kriminalisere forskellige former for børnepornografi. I henhold til artikel 21 bør det være en strafbar handling at rekruttere børn til, tvinge børn til og deltage i børnepornografiske aktiviteter. I henhold til artikel 22 skal det ligeledes være en strafbar handling, hvis børn tvinges til at overvære seksuelle aktiviteter (misbrug). Endelig skal staterne i henhold til artikel 23 vedtage lovgivning vedrørende forlukkelse af børn til seksuelle formål ved brug af informations- og kommunikationsteknologi. Lanzarote-udvalget har vedtaget en udtalelse om denne bestemmelse, hvori det opfordrer de kontraherende stater til at overveje at udvide denne kriminalisering af forlukkelse til sager, hvor det seksuelle misbrug ikke er resultatet af et personlig møde, men begås online³²⁰.

7.3. Særligt udsatte grupper

Hovedpunkt

- Børn, der er ofre for tvangsforsvinding (eller »tvungen forsvinding« i folkeretten), har ret til at bevare eller generhverve deres identitet.

7.3.1. Børn, der tilhører et mindretal

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen kun behandlet ganske få sager, der specifikt vedrører vold mod børn, der tilhører et mindretal, bortset fra sager vedrørende menneskehandel og tvangsarbejde. Disse sager har navnlig omhandlet adskillelse i skoler og diskrimination, som analyseres i [afsnit 3.2](#).

318 Forklarende rapport til Europarådets konvention om IT-kriminalitet, afsnit 99.

319 Europarådet, [Konvention om IT-kriminalitet](#), CETS nr. 185, 2001, artikel 9, stk. 2.

320 Lanzarote-udvalgets udtalelse om Lanzarotekonventionens artikel 23 og den forklarende rapport, 17.6.2015.

Eksempel: I sagen *Centre for Legal Resources på vegne af Valentin Câmpeanu mod Rumænien* indgav en NGO en klage på vegne af en romadren, der døde på en offentlig institution³²¹. Han var hiv-positiv og led af et alvorligt mentalt handicap. Forholdene på den institution, hvor han boede, var frygtelige: Der var ingen varme, intet sengetøj eller tøj, ingen hjælp fra personale osv. Da ofret ikke havde nogen nære pårørende, nedlagde en NGO på hans vegne påstand om en overtrædelse af hans rettigheder fastsat ved artikel 2, 3, 5, 8, 13 og 14 i EMRK. Domstolens Store Afdeling besluttede, at NGO'en under de særlige omstændigheder (den unge romas ekstreme sårbare situation og manglen på pårørende) kunne repræsentere den afdøde klager. På baggrund af sagens omstændigheder fandt Menneskerettighedsdomstolen, at den materielle bestemmelse i artikel 2 var blevet tilsidesat. De nationale myndigheder blev fundet ansvarlige for Valentin Câmpeanus død, da de havde anbragt ham på en institution, hvor han døde på grund af mangel på tilstrækkelig føde, indkvartering og lægehjælp. Menneskerettighedsdomstolen fandt også, at artikel 2 var blevet overtrådt, eftersom de rumænske myndigheder ikke effektivt havde efterforsket Valentin Câmpeanus dødsfald.

Med hensyn til børn, der er anbragt på institutioner, støtter Europarådets henstilling Rec(2005)5 beslutningen om, at anbringelsen af et barn ikke bør baseres på forskelsbehandling³²².

7.3.2. Handicappede børn

Inden for EU-retten er EU part i FN-konventionen om handicappedes rettigheder, den første internationale traktat på menneskerettighedsområdet, som EU har tiltrådt³²³. FN-konventionen om handicappedes rettigheder indeholder specifikke bestemmelser vedrørende børn. EU's medlemsstater og EU har forpligtet sig til at sikre, at børn med handicap kan udøve deres menneskerettigheder på lige vilkår med andre børn. I henhold til artikel 16 i FN-konventionen om

321 Menneskerettighedsdomstolen, *Centre for Legal Resources på vegne af Valentin Câmpeanu mod Rumænien* [Storkammer], nr. 47848/08, 17.7.2014.

322 Europarådet, Ministerudvalget (2005), Henstilling Rec (2005)5 om rettigheder for børn på døgninstitutioner, 16.3.2005.

323 Rådet for Den Europæiske Union (2009), Rådets afgørelse 2010/48/EF af 26.11.2009 om Det Europæiske Fællesskabs indgåelse af De Forenede Nationers konvention om handicappedes rettigheder, EUT 2010 L 23, s. 35.

handicappedes rettigheder skal de træffe specifikke foranstaltninger for at beskytte handicappede børn mod misbrug og udnyttelse³²⁴.

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolens sager vedrørende handicappede børn rejst en række spørgsmål, herunder samtykke, staters positive forpligtelser til at beskytte mod død og mishandling og levevilkår i offentlige institutioner.

Eksempel: Sagen *Nencheva m.fl. mod Bulgarien*³²⁵ vedrørte 15 børn og unges død på et hjem for mentalt og psykisk handicappede. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at børnene var blevet anbragt på en offentlig specialinstitution, som alene var underlagt statens kontrol. Børnenes levevilkår på institutionen var frygtelige: De manglede mad, medicin, tøj og varme. De kompetente myndigheder var blevet gjort opmærksomme på denne situation flere gange og havde således kendskab eller burde have kendskab til risikoen for dødsfald. Menneskerettighedsdomstolen fandt, at den materielle bestemmelse i artikel 2 i EMRK var blevet overtrådt, eftersom myndighederne ikke traf foranstaltninger for at beskytte livet for de børn, der var anbragt i deres varetægt. De bulgarske myndigheder efterforskede endvidere ikke effektivt børnenes død. Under disse særlige omstændigheder burde de bulgarske myndigheder i embeds medfør have iværksat en strafferetlig efterforskning. Efterforskningen blev betegnet som ineffektiv af flere grunde: Den blev indledt to år efter børnenes død, den tog urimeligt lang tid, den omhandlede ikke alle børnenes død, og den kastede ikke lys over alle relevante forhold i sagen.

7.4. Forsvundne børn

Inden for EU-retten har Europa-Kommissionen oprettet et hotlinenummer (116000) for forsvundne børn³²⁶. Denne tjeneste modtager opkald vedrørende forsvundne børn og viderestiller dem til politiet, tilbyder vejledning og støtte til de personer, der er ansvarlige for det forsvundne barn, og støtter efterforskningen.

324 Se også afsnit 3.5.

325 Menneskerettighedsdomstolen, *Nencheva m.fl. mod Bulgarien*, nr. 48609/06, 18.6.2013 (kun på fransk).

326 Europa-Kommissionen (2007), Kommissionens beslutning af 29.10.2007 om ændring af beslutning 2007/116/EF, for så vidt angår indførelsen af yderligere reserverede numre, der begynder med 116, EUT 2007 L 284, s. 31.

Inden for Europarådets retsorden er tvungen forsvinding af børn blevet behandlet efter artikel 8 i EMRK.

Eksempel: I sagen *Zorica Jovanović mod Serbien*³²⁷ døde en nyfødt dreng aniveligt på hospitalet kort efter fødslen, men hans lig blev aldrig udleveret til forældrene. Moren klagede over, at staten ikke havde givet hende oplysninger om hendes søns skæbne, herunder årsagen til hans påståede død, eller hvor og hvornår han blev begravet. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at en stats afvisning af at give en mor troværdige oplysninger om hendes søns skæbne udgjorde en krænkelse af hendes ret til respekt for familielivet³²⁸.

Inden for FN's bestemmelser bestemmes det i artikel 25, stk. 1, litra b), i den internationale konvention om beskyttelse af alle personer mod tvungen forsvinding³²⁹, at stater skal forebygge og straffe forfalskning, tilsløring eller destruktiv af dokumenter, der bekræfter den sande identitet af børn, som selv eller hvis forældre er udsat for tvungen forsvinding. Stater skal også træffe de nødvendige foranstaltninger for at søge efter og identificere disse børn og sende dem tilbage til deres oprindelige familier. I lyset af disse børns ret til at bevare eller generhverve deres identitet, herunder deres nationalitet, navn og familieforbindelser som anerkendt ved lov, skal stater indføre retlige procedurer med henblik på at undersøge og ophæve eventuel adoption eller anbringelse af børn involveret i tvungen forsvinding (artikel 25, stk. 4). Denne konvention gentager to af de generelle principper, der ligger til grund for børns rettigheder: at barnets tarv kommer i første række, og at barnets synspunkter tillægges passende vægt (artikel 25, stk. 5). Kun relativt få europæiske stater har ratificeret denne konvention, men dens relevans for den europæiske normative ramme bør ikke afvises³³⁰.

327 Menneskerettighedsdomstolen, *Zorica Jovanović mod Serbien*, nr. 21794/08, 26.3.2013.

328 *Ibid.*, præmis 74.

329 FN, den internationale konvention om beskyttelse af alle personer mod tvungen forsvinding, 20.12.2006.

330 Pr. 19.2.2015 havde ni ud af 28 EU-medlemsstater ratificeret denne konvention (Østrig, Belgien, Spanien, Frankrig, Tyskland, Litauen, Nederlandene, Portugal og Slovakiet). Følgende medlemmer af Europarådet havde desuden ratificeret konventionen: Serbien, Montenegro, Bosnien-Hercegovina, Armenien og Albanien.

8

Økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder og passende levestandard

EU	Omhandlede emner	Europarådet
Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 14 (uddannelse)	Ret til uddannelse	EMRK, protokol nr. 1, artikel 2 (ret til uddannelse) Den europæiske socialpagt (revideret), artikel 17 (ret til uddannelse)
Kvalifikationsdirektivet (2011/95/EU)		Menneskerettighedsdomstolen, <i>Catan m.fl. mod Moldova og Rusland</i> [Storkammer], nr. 43370/04, 8252/05 og 18454/06, 2012 (sprog i skoler)
EU-Domstolen, C-413/99, <i>Baumbast og R mod Secretary of State for the Home Department</i> , 2002 (uddannelse af migrantbørn)		Menneskerettighedsdomstolen, <i>D.H. m.fl. mod Den Tjekkiske Republik</i> [Storkammer], nr. 57325/00, 2007; Menneskerettighedsdomstolen, <i>Oršuš m.fl. mod Kroatien</i> [Storkammer], nr. 15766/03, 2010 (diskrimination af romabørn i skoler) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Ponomaryovi mod Bulgarien</i> , nr. 5335/05, 2011 (diskrimination på grund af indvandrersstatus)
		Rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal, artikel 12, stk. 3, og artikel 14 Europæisk konvention om vandrende arbejdstageres retsstilling

EU	Omhandlede emner	Europarådet
<p>Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 35 (sundhedsbeskyttelse)</p> <p>Kvalifikationsdirektivet (2011/95/EU), artikel 29 (grunddydelser til migrantbørn)</p>	<p>Ret til sundhed</p>	<p>Den europæiske socialpagt (revideret), artikel 11 (ret til sundhedsmæssig beskyttelse) og artikel 13 (ret til social og sundhedsmæssig bistand)</p> <p>EMRK, artikel 2 (ret til livet) og artikel 8 (ret til fysisk integritet)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Oyal mod Tyrkiet</i>, nr. 4864/05, 2010 (hiv-inficering af nyfødt)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Iliya Petrov mod Bulgarien</i>, nr. 19202/03, 2012 (tilskadekomst i koblingsstation)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Centre for Legal Resources på vegne af Valentin Câmpeanu mod Rumænien</i> [Storkammer], nr. 47848/08, 2014 (dødsfald på institution)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Glass mod Det Forenede Kongerige</i>, nr. 61827/00, 2004 (informeret samtykke)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>M.A.K. og R.K. mod Det Forenede Kongerige</i>, nr. 45901/05 og 40146/06, 2010 (test uden forældres samtykke)</p> <p>ECSR, <i>International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) mod Frankrig</i>, klage nr. 14/2003, 2004, (sundhedspleje til migrantbørn)</p> <p>ECSR, <i>Defence for Children International (DCI) mod Belgien</i>, klage nr. 69/2011, 2012 (børn med ulovligt ophold)</p> <p>Konventionen om menneskerettigheder og biomedicin (biomedicinkonventionen), artikel 6 og 8</p>
<p>Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 34, stk. 3 (ret til social bistand og boligstøtte)</p>	<p>Ret til bolig</p>	<p>Den europæiske socialpagt (revideret), artikel 16 (familiens ret til social, juridisk og økonomisk beskyttelse), artikel 17 (børns og unges ret til social, juridisk og økonomisk beskyttelse) og artikel 31 (ret til bolig)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Bah mod Det Forenede Kongerige</i>, nr. 56328/07, 2011</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Connors mod Det Forenede Kongerige</i>, nr. 66746/01, 2004.</p>

EU	Omhandlede emner	Europarådet
Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 34 (social sikring og social bistand)	Ret til en passende levestandard og ret til social tryghed	Den europæiske socialpagt (revideret), artikel 12-14 (ret til social tryghed, ret til social og sundhedsmæssig bistand og ret til at drage nytte af sociale velfærdsforanstaltninger), artikel 16 (familiens ret til social, juridisk og økonomisk beskyttelse) og artikel 30 (ret til beskyttelse mod fattigdom og udstødelse) ECSR, <i>European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) mod Frankrig</i> , klage nr. 82/2012, 2013 (tilbageholdelse af børnetilskud på grund af pjækkeri) <i>Menneskerettighedsdomstolen, Konstantin Markin mod Rusland</i> [Storkammer], nr. 30078/06, 2012 (forældreorlov)

Økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, som ofte betegnes som socioøkonomiske eller sociale rettigheder i europæisk sammenhæng, omfatter arbejdsrelaterede rettigheder samt retten til uddannelse, sundhed, bolig, social tryghed og mere generelt en passende levestandard. Kulturelle rettigheder er generelt ikke blevet behandlet i forskning og retssager. Aspekter af disse er omhandlet i [afsnit 4.6](#) vedrørende identiteten af børn, der tilhører et mindretal, og i [afsnit 8.2](#) under retten til uddannelse.

Udtrykkelige standarder for økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder i europæisk sammenhæng findes primært i den europæiske socialpagt og EU's charter om grundlæggende rettigheder, men EMRK og de tilknyttede protokoller indeholder også en række relevante bestemmelser, f.eks. forbuddet mod tvangsarbejde og retten til uddannelse. Menneskerettighedsdomstolen har desuden gjort gældende, at der ikke findes en vandtæt opdeling af området for sociale og økonomiske rettigheder og det område, der er omhandlet i konventionen³³¹, og har knyttet visse økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder til de borgerlige rettigheder, der garanteres ved EMRK. Adgang til sundhedspleje er f.eks. blevet behandlet under forbuddet mod tortur og umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf (artikel 3 i EMRK)³³².

331 Menneskerettighedsdomstolen, *Airey mod Irland*, nr. 6289/73, 9.10.1979, præmis 26.

332 Se f.eks. Menneskerettighedsdomstolen, Factsheet on Prisoners' health-related rights, februar 2015, og Factsheet on Health, april 2015.

I dette kapitel analyseres økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, der er af specifik relevans for børn: retten til uddannelse (afsnit 8.2), retten til sundhed (afsnit 8.3), retten til bolig (afsnit 8.4) og retten til en passende levestandard og social tryghed (afsnit 8.5).

8.1. Tilgange til økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder

Hovedpunkter

- Sikring af, at der er tilstrækkelige ressourcer, er nøglen til at sikre beskyttelsen af sociale rettigheder.
- Sociale rettigheder skal grundlæggende være til rådighed, tilgængelige, fleksible og acceptable.

Inden for EU-retten er økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder nedfældet i chartret om grundlæggende rettigheder på lige fod med borgerlige og politiske rettigheder. I chartrets artikel 52 skelnes der dog mellem rettigheder og principper, idet sidstnævnte kun kan »påberåbes over for en domstol« under visse omstændigheder.

Inden for Europarådets retsorden vurderer ECSR, når gennemførelsen af en ret-tighed er særligt kompleks og forbundet med særlige omkostninger, den progressive gennemførelse i forhold til tre kriterier: Foranstaltninger skal træffes for at opfylde chartrets mål inden for en rimelig tid, med målbart fremskrift og i et omfang, der er i overensstemmelse med den maksimale anvendelse af de tilgængelige ressourcer³³³. ECSR har også indført en prioritering og over for stærke fremhævet den indvirkning, som deres valg vil have på særligt udsatte grupper og andre berørte personer³³⁴.

333 ECSR, *International Association Autism Europe (IAAE) mod Frankrig*, klage nr. 13/2002, 4.11.2003, præmis 53, anvendt i ECSR, *European Action of the Disabled (AEH) mod Frankrig*, klage nr. 81/2012, 11.9.2013, præmis 94-99.

334 ECSR, *International Association Autism Europe (IAAE) mod Frankrig*, klage nr. 13/2002, 4.11.2003, præmis 53.

ECSR har, omend specifikt i forbindelse med retten til social tryghed, bemærket, at retrogressive foranstaltninger, der har til formål at opretholde og sikre bæredygtigheden af de eksisterende socialsikringsordninger, tillades, såfremt de ikke underminerer kernen i de nationale socialsikringsordninger eller nægter nogen muligheden for at få den beskyttelse, de tilbyder mod alvorlig social og økonomisk risiko³³⁵. Menneskerettighedsdomstolen har også accepteret muligheden for retrogressive foranstaltninger, men har undersøgt, om den valgte metode er rimelig og hensigtsmæssig med henblik på at opnå det mål, der forfølges³³⁶.

Med hensyn til retten til uddannelse analyserer ECSR, i overensstemmelse med den strategi, som FN's komité for økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder har anbefalet, som udgangspunkt, om rettighederne er til rådighed, tilgængelige, fleksible og acceptable³³⁷. Sondringen mellem at være til rådighed og tilgængelige fremgår også af Menneskerettighedsdomstolens retspraksis. Disse kriterier eller essentielle elementer bruges som rettesnor i den følgende analyse, for så vidt som relevant retspraksis er tilgængelig.

8.2. Ret til uddannelse

Hovedpunkter

- Begrænsninger af tilgængeligheden af uddannelse skal være forudsigelige, forfølge et legitimt formål og være berettigede og ikke-diskriminerende.
- Det forhold, at uddannelse skal være acceptabel, dvs. den skal respektere forældrenes religiøse og filosofiske overbevisning, udelukker ikke muligheden for religiøs eller seksuel undervisning i skoler.
- Flexibilitet kræver særlige foranstaltninger for handicappede børn og muligheden for, at børn, der tilhører et mindretal, lærer og undervises på deres modersmål.
- Børn har ret til uddannelse uanset deres nationalitet eller indvandrerstatus.

335 ECSR, *General Federation of Employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) og Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) mod Grækenland*, klage nr. 66/2011, 23.5.2012, præmis 47.

336 Menneskerettighedsdomstolen, *Markovics m.fl. mod Ungarn*, afvisning, nr. 77575/11, 19828/13 og 19829/13, 24.6.2014, præmis 37 og 39.

337 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) mod Bulgarien*, klage nr. 41/2007, 3.6.2008, præmis 37.

Inden for EU-retten garanterer artikel 14, stk. 2, i chartret om grundlæggende rettigheder retten til uddannelse, herunder »muligheden for gratis at følge den obligatoriske undervisning«. I artikel 14, stk. 3, sikres friheden til at oprette uddannelsesinstitutioner samt retten for forældre til at sikre sig, at deres børn undervises i overensstemmelse med deres egen religiøse, filosofiske og pædagogiske overbevisning.

Inden for Europarådets retsorden garanteres retten til uddannelse i artikel 2 i protokol nr. 1 til EMRK. Menneskerettighedsdomstolen har præciseret, at stater med denne artikel ikke forpligtes til at gøre uddannelse tilgængelig, men at der fastlægges en ret til adgang til de uddannelsesinstitutioner, der findes på et givent tidspunkt³³⁸. Retten til uddannelse omfatter også muligheden for at drage fordel af den modtagne uddannelse, dvs. i overensstemmelse med de gældende regler i hver stat og i den ene eller den anden form at opnå officiel anerkendelse af de gennemførte studier³³⁹. Dette er dog ikke en absolut ret. Begrænsninger skal være forudsigelige for de berørte og skal forfølge et legitimt formål. Disciplinære foranstaltninger, herunder suspension eller bortvisning fra en uddannelsesinstitution, tillades, såfremt de opfylder betingelserne for tilladte begrænsninger. For at afgøre, om disse former for udelukkelse fra uddannelse fører til en nægtelse af retten til uddannelse, skal faktorer, som f.eks. de proceduremæssige garantier, varigheden af udelukkelsen, reintegrationsforanstaltninger og tilstrækkelighed af tilbud til alternativ uddannelse, tages i betragtning³⁴⁰.

Eksempel: I sagen *Catan m.fl. mod Moldova og Rusland*³⁴¹ undersøgte Menneskerettighedsdomstolen den sprogpolitik, som Transdnistriais separatistmyndigheder indførte i skolerne. Formålet med denne sprogpolitik var »russificering«. Efter den tvungne lukning af moldovisksprogede skoler (som anvendte det latinske alfabet) skulle forældrene vælge mellem at lade deres børn gå i skoler, hvor de blev undervist i en kunstig kombination af sprog og det kyrilliske alfabet og med undervisningsmaterialer, der var produceret i sovjettiden, eller lade deres børn gå i skoler, som var mindre

338 Menneskerettighedsdomstolen, *Case »Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium« mod Belgien*, nr. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 og 2126/64, 23.7.1968, præmis 4.

339 *Ibid.*

340 Menneskerettighedsdomstolen, *Ali mod Det Forenede Kongerige*, nr. 40385/06, 11.1.2011, præmis 58.

341 Menneskerettighedsdomstolen, *Catan m.fl. mod Moldova og Rusland* [Storkammer], nr. 43370/04, 8252/05 og 18454/06, 19.10.2012.

veludstyrede, beliggende mindre hensigtsmæssigt, og på vej til hvilke skoler eleverne blev udsat for chikane og intimidering. Den tvungne lukning af skoler og efterfølgende chikane blev anset for et uberettiget indgreb i børnenes ret til uddannelse, som udgjorde en overtrædelse af artikel 2 i protokol nr. 1 til EMRK³⁴².

Som en del af retten til uddannelse har forældre ret til respekt for deres religiøse og filosofiske overbevisning. Fastlæggelse og planlægning af fagplaner ligger dog principielt inden for statens kompetence³⁴³. Stater kan også integrere oplysninger eller viden af religiøs eller filosofisk art i fagplanerne, såfremt de formidles på en objektiv, kritisk og pluralistisk måde³⁴⁴. Af hensyn til pluralisme skal kvantitative og kvalitative forskelle i undervisningen af en bestemt religion eller filosofi opvejes ved at give forældrene mulighed for helt eller delvist at fritage deres børn fra sådan undervisning, dvs. mulighed for ikke at deltage i bestemte timer eller i religionsundervisningen som helhed³⁴⁵. Se [afsnit 2.1](#) for en beskrivelse af, hvordan Menneskerettighedsdomstolen håndterer dette spørgsmål fra et ikke-diskriminationsmæssigt synspunkt³⁴⁶.

I henhold til artikel 17, stk. 2, i den reviderede socialpagt forpligter stater sig til at træffe alle egnede og nødvendige foranstaltninger for at sikre børn og unge gratis uddannelse på primær- og sekundærtrinnet og for at tilskynde til regelmæssig skolegang³⁴⁷. ECSR har desuden fastslået, at de kontraherende stater i henhold til denne bestemmelse bør sikre, at børn med ulovligt ophold på deres territorium også har adgang til uddannelse³⁴⁸.

Uddannelsesinstitutioner skal desuden være tilgængelige for alle uden diskrimination³⁴⁹. ESCR har fastslået, at integrationen af handicappede børn i almindelige skoler bør være standarden, og at undervisning i specialskoler skal være

342 *Ibid.*, præmis 141-144.

343 Menneskerettighedsdomstolen, *Folgerø m.fl. mod Norge* [Storkammer], nr. 15472/02, 29.6.2007, præmis 84.

344 *Ibid.*, præmis 84.

345 *Ibid.*, præmis 85-102 og dissens.

346 Menneskerettighedsdomstolen, *Grzelak mod Polen*, nr. 7710/02, 15.6.2010.

347 Socialpagten fra 1961 indeholder ikke en bestemmelse om retten til uddannelse.

348 ECSR, *Médecins du Monde – International mod Frankrig*, klage nr. 67/2011, 11.9.2012.

349 Se også [kapitel 3](#) og [7](#) vedrørende handicappede børn.

undtagelsen³⁵⁰. Stater har ikke en bred skønsmargen med hensyn til valget af skoletype til handicappede. Det skal være en almindelig skole³⁵¹.

Situationer, der indebærer forskelsbehandling inden for uddannelse på grund af nationalitet, indvandrerstatus eller etnisk oprindelse, er omhandlet i [kapitel 3](#).

Ifølge ECSR's retspraksis skal seksualundervisning og undervisning i reproduktiv sundhed være en del af den almindelige fagplan³⁵². Stater har en bred skønsmargen til at afgøre, om det anvendte undervisningsmateriale er kulturelt hensigtsmæssigt, men de skal sikre, at der tilbydes ikke-diskriminerende seksualundervisning og undervisning i reproduktiv sundhed, som ikke udbreder eller forstærker social udstødelse og fornægtelse af menneskelig værdighed. Undervisningsmaterialer må ikke forstærke nedværdigende stereotyper, f.eks. vedrørende ikke-heteroseksuelle personer³⁵³.

Endelig kræver princippet om fleksibilitet i uddannelsen, at handicappede børn, som er integreret i almindelige skoler, tilbydes faciliteter, der tager højde for deres særlige behov³⁵⁴ (se også [afsnit 3.5](#)).

I henhold til artikel 12, stk. 3, i rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal forpligter parterne sig endvidere til at fremme lige muligheder for adgangen til uddannelse på alle niveauer for personer, der tilhører nationale mindretal (se også [kapitel 3](#))³⁵⁵. For børn, der tilhører nationale mindretal, omhandler artikel 14 i rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal retten til

350 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) mod Bulgarien*, klage nr. 41/2007, 3.6.2008, præmis 35.

351 ECSR, *European Action of the Disabled (AEH) mod Frankrig*, klage nr. 81/2012, 11.9.2013, præmis 78.

352 ECSR, *International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) mod Kroatien*, klage nr. 45/2007, 30.3.2009, præmis 47.

353 *Ibid.*, præmis 59 og 61.

354 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) mod Bulgarien*, klage nr. 41/2007, 3.6.2008, præmis 35.

355 Se Europarådet, rådgivende udvalg om rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal, Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities (2006), ACFC/25DOC(2006)002, Part 2.1.

at lære og blive undervist på modersmålet³⁵⁶. Menneskerettighedsdomstolen har bekræftet, at retten til uddannelse indebærer retten til at blive undervist på et af de nationale sprog³⁵⁷.

8.2.1. Migrantbørns ret til uddannelse

Inden for EU-retten anerkendes børns grundlæggende ret til uddannelse, uanset deres indvandrerstatus, i næsten alle aspekter af EU's migrationslovgivning³⁵⁸. EU har imidlertid ikke kompetence til at afgøre indholdet af eller anvendelsesområdet for nationale bestemmelser om uddannelse. EU beskytter migrantbørns ret til adgang til uddannelse på samme eller, afhængigt af deres status, tilsvarende grundlag som statsborgeres. Rådets direktiv 2004/114/EF omhandler betingelserne for tredjelandsstatsborgeres indrejse og ophold med henblik på studier, elevudveksling, ulønnet erhvervsuddannelse eller volontørtjeneste³⁵⁹. Direktivet omhandler tredjelandsstatsborgeres indrejse og ophold i en periode på mindst tre måneder. De generelle betingelser for børns indrejse omfatter forevisning af et gyldigt rejsedokument, forældrenes tilladelse til det planlagte ophold, sygeforsikring og, hvis medlemsstaten kræver det, betaling af et gebyr for behandling af ansøgningen³⁶⁰. Skoleelever skal f.eks. fremlægge bevis for deltagelse i et elevudvekslingsprogram, der administreres af en organisation, som er godkendt af den pågældende medlemsstat³⁶¹. Ulønnede praktikanter skal fremlægge det af medlemsstaten krævede bevis for, at de under deres ophold råder over tilstrækkelige midler til at dække deres udgifter til underhold, praktik og hjemrejse³⁶².

356 Se også Europarådet, rådgivende udvalg om rammekonventionen om beskyttelse af nationale mindretal, Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities (2006), ACFC/25DOC(2006)002, Part 2.3, og Thematic Commentary nr. 3: The language rights of persons belonging to national minorities under the Framework Convention, 2012, ACFC/44DOC(2012)001 rev, Part VI, Language Rights and Education.

357 Menneskerettighedsdomstolen, *Catan m.fl. mod Moldova og Rusland* [Storkammer], nr. 43370/04, 8252/05 og 18454/06, 19.10.2012, præmis 137.

358 F.eks. artikel 27 i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/95/EU af 13.12.2011 om fastsættelse af standarder for anerkendelse af tredjelandsstatsborgere eller statsløse som personer med international beskyttelse, for en ensartet status for flygtninge eller for personer, der er berettiget til subsidiær beskyttelse, og for indholdet af en sådan beskyttelse (omarbejdning) (Kvalifikationsdirektivet), EUT 2011 L 337/9, s. 9-268.

359 Rådets direktiv 2004/114/EF om betingelserne for tredjelandsstatsborgeres indrejse og ophold med henblik på studier, elevudveksling, ulønnet erhvervsuddannelse eller volontørtjeneste.

360 *Ibid.*, artikel 6.

361 *Ibid.*, artikel 7.

362 *Ibid.*, artikel 10.

Adgang til økonomisk virksomhed, herunder beskæftigelse, for studerende på videregående uddannelser er underlagt begrænsninger³⁶³.

Børn af EU-migranter, der flytter til en anden EU-medlemsstat i henhold til bestemmelserne om fri bevægelighed, nyder de gunstigste rettigheder i denne sammenhæng. De har adgang til almindelig undervisning, lærlingeuddannelse og faglig uddannelse på samme vilkår som statsborgere i denne stat³⁶⁴. Dette omfatter offentlig og privat samt obligatorisk og ikke-obligatorisk undervisning. EU-Domstolen har altid fortolket denne ret bredt for at sikre lige adgang til uddannelse, men også til bredere, uddannelsesrelaterede sociale ydelser og til andre ydelser, der har til formål at fremme deltagelsen i uddannelse. I eksempelvis *Casagrande*-sagen fik en vandrende arbejdstagers barn adgang til indkomstafhængig uddannelsesstøtte i henhold til EU-bestemmelserne om fri bevægelighed³⁶⁵.

I henhold til lovgivning vedtaget i 1970'erne skal medlemsstaterne desuden tilbyde supplerende sprogundervisning til vandrende arbejdstagers børn fra EU på både værtsmedlemsstatens sprog og deres modersmål med henblik på at fremme deres integration i værtsmedlemsstaten og deres oprindelsesland, hvis de senere vender tilbage³⁶⁶. Dette tilbyder umiddelbart ganske generøs og værdifuld supplerende støtte til børn, når de har fået adgang til en skole i værtsmedlemsstaten, men gennemførelsen heraf har været bemærkelsesværdigt spredt og er blevet stadig vanskeligere som følge af de mange forskellige sprog, der skal tages hensyn til³⁶⁷.

363 *Ibid.*, artikel 17.

364 Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) 492/2011 af 5.4.2011 om arbejdskraftens frie bevægelighed inden for Unionen, EUT 2011 L 141, s. 1-12, artikel 10, og Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2004/38/EF af 29. april 2004 om unionsborgeres og deres familiemedlemmers ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område, om ændring af forordning (EF) nr. 1612/68 og om ophævelse af direktiv 64/221/EØF, 68/360/EØF, 72/194/EØF, 73/148/EØF, 75/34/EØF, 75/35/EØF, 90/364/EØF, 90/365/EØF og 93/96/EØF (direktivet om fri bevægelighed), EUT 2004 L 158, s. 77-123, (artikel 24, stk. 1).

365 EU-Domstolen, C-9/74, *Donato Casagrande mod Landeshauptstadt München*, 3.7.1974. Efterfølgende bekræftet i f.eks. sag C-3/90, *M.J.E. Bernini mod Minister van Onderwijs en Wetenschap*, 26.2.1992.

366 Rådets direktiv 77/486/EØF om skolegang for børn af migrantarbejdstagere, EFT 1977 L 199, s. 32-33. Bemærk, at tredjelandsstatsborgers børn ikke er omfattet af dets anvendelsesområde.

367 Kommissionens beretning om gennemførelsen af direktiv 77/486/EØF, KOM(84) 54 endelig og KOM(88) 787 endelig.

Eksempel: Tvisten i *Baumbast og R mod Secretary of State for the Home Department*³⁶⁸ var, om to døtre af en tysk vandrende arbejdstager, der var flyttet til Det Forenede Kongerige med sin colombianske kone og døtre, kunne fortsætte i skolen, efter at han havde forladt Det Forenede Kongerige og var flyttet til et tredjeland, således at hans familie forblev i Det Forenede Kongerige. EU-Domstolen skulle afgøre, om hans kone og døtre alene kunne forblive i værtsmedlemsstaten, selv om Baumbast (hvis nationalitet lå til grund for familiens opholdsret) faktisk havde mistet sin status som vandrende arbejdstager i EU. Den afgørende faktor for EU-Domstolen var, at børnene var blevet integreret i værtsmedlemsstatens uddannelsessystem, og at det ville have været både skadeligt og uforholdsmæssigt at flytte dem på et så vigtigt tidspunkt i deres uddannelse. Domstolen bekræftede, at betydningen af at sikre kontinuitet i børns uddannelse er så stor, at hensynet hertil kan »forankre« en ellers ikke-berettiget families ophold i værtsmedlemsstaten, så længe barnet går i skole.

Baumbast-afgørelsen blev fulgt i efterfølgende sager³⁶⁹ og er blevet kodificeret i artikel 12, stk. 3, i direktiv 2004/38/EF (direktivet om fri bevægelighed)³⁷⁰.

Tredjelandssstatsborgeres børn kan generelt kun få adgang til *offentligt finansieret* uddannelse på samme betingelser som landets egne borgere og er udelukket fra tilknyttede ydelser, som f.eks. underholdsbidrag³⁷¹. Nogle EU-retsakter vedrørende immigration går dog videre end blot at sikre lige adgang og kræver, at medlemsstaterne gennemfører foranstaltninger, som sikrer anerkendelse og

368 EU-Domstolen, C-413/99, *Baumbast og R mod Secretary of State for the Home Department*, 17.9.2002.

369 EU-Domstolen, C-480/08, *Maria Teixeira mod London Borough of Lambeth og Secretary of State for the Home Department*, 23.2.2010; EU-Domstolen, C-310/08, *London Borough of Harrow mod Nimco Hassan Ibrahim og Secretary of State for the Home Department* [Store Afdeling], 23.2.2010.

370 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2004/38/EF af 29.4.2004 om unionsborgeres og deres familiemedlemmers ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område, om ændring af forordning (EØF) nr. 1612/68 og om ophævelse af direktiv 64/221/EØF, 68/360/EØF, 72/194/EØF, 73/148/EØF, 75/34/EØF, 75/35/EØF, 90/364/EØF, 90/365/EØF og 93/96/EØF (EUT 2004 L 158), artikel 2, stk. 2, litra c), og artikel 12, stk. 3.

371 Direktiv 2011/95/EU (artikel 11), direktiv 2003/109/EF om fastboende udlændinge, (artikel 14), direktiv 2003/86/EF om ret til familiesammenføring (artikel 14), direktiv 2001/55/EF om midlertidig beskyttelse, direktiv 2013/33/EU om modtagelse (artikel 14, litra c)), og direktiv 2008/115/EF om tilbagesendelse.

overførsel af udenlandske kvalifikationsbeviser, også selv om dokumentation ikke kan fremlægges (artikel 28 i kvalifikationsdirektivet)³⁷².

Uddannelsesrettighederne for asylansøgende børn er endnu svagere. De skal have adgang til værtsstatens uddannelsessystemer på betingelser, der svarer dem, som gælder for deres egne statsborgere, men ikke nødvendigvis de *samme*³⁷³. Uddannelse kan f.eks. finde sted i indkvarteringscentre i stedet for op skoler, og myndighederne kan udsætte asylansøgende børns adgang til uddannelse i op til tre måneder fra datoen for deres asylansøgning. Hvis der ikke er mulighed for adgang til uddannelsessystemet som følge af barnets særlige situation, skal medlemsstaterne tilbyde alternative undervisningsformer (artikel 14, stk. 3, i direktiv 2013/33/EU)³⁷⁴.

Inden for Europarådets retsorden er artikel 2, protokol nr. 1 blevet anvendt sammen med artikel 14 til at sikre migrantbørns børn adgang til uddannelse (se også afsnit 3.3).

Eksempel: I sagen *Ponomaryovi mod Bulgarien*³⁷⁵ behandlede Menneskerettighedsdomstolen kravet om, at to russiske skolebørn uden permanent opholdstilladelse skulle betale skolepenge for deres uddannelse på sekundærtrinnet. Domstolen konkluderede, at kravet om betaling af skolepenge i deres tilfælde var diskriminerende og dermed i strid med artikel 14 i EMRK sammenholdte med artikel 2 i protokol nr. 1 til EMRK³⁷⁶.

372 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/95/EU af 13.12.2011 om fastsættelse af standarder for anerkendelse af tredjelandsstatsborgere eller statsløse som personer med international beskyttelse, for en ensartet status for flygtninge eller for personer, der er berettiget til subsidiær beskyttelse, og for indholdet af en sådan beskyttelse (omarbejdning) (Kvalifikationsdirektivet), EUT 2011 L 337/9.

373 Direktiv 2013/33/EU om fastlæggelse af standarder for modtagelse af ansøgere om international beskyttelse. Bemærk, at flygtningebørn (som har fået tildelt langvarig opholdsret) i henhold til artikel 27 i direktiv 2011/95/EU har adgang til uddannelsessystemet på samme betingelser som landets egne borgere.

374 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2013/33/EU af 26. juni 2013 om fastlæggelse af standarder for modtagelse af ansøgere om international beskyttelse (omarbejdning), EUT 2013 L 180/96, s. 96-116.

375 Menneskerettighedsdomstolen, *Ponomaryovi mod Bulgarien*, nr. 5335/05, 21.6.2011.

376 Se også afsnit 3.3.

Socialpagten beskytter migrantbørns ret til uddannelse både direkte (artikel 17, stk. 2) og indirekte ved at indføre begrænsninger for børns ret til beskæftigelse, så de sikres det fulde udbytte af den obligatoriske undervisning (artikel 7).

I den europæiske konvention om vandrende arbejdstageres retsstilling³⁷⁷ bekræftes migrantbørns ret til adgang til almindelig undervisning og faglig uddannelse på samme vilkår som værtsstatens egne statsborgere (artikel 14, stk. 1).

Inden for rammerne af folkeretten understøttes migrantbørns ret til lige adgang til uddannelse af FN-konventionen om beskyttelse af vandrende arbejdstagere og deres familiemedlemmers rettigheder (artikel 30)³⁷⁸.

I henhold til børnekonventionens artikel 28 har alle børn ret til gratis obligatorisk grunduddannelse. I henhold til artikel 29, stk. 1, litra c), går denne ret langt videre end lige adgang til uddannelse og omfatter bestemmelser vedrørende udvikling af barnets kulturelle identitet, sprog og værdier fra barnets oprindelsesland.

8.3. Ret til sundhed

Hovedpunkter

- Stater har positive forpligtelser til at træffe foranstaltninger mod livstruende sundhedsrisici, som myndighederne har eller burde have kendskab til.
- Offentlige myndighed skal gennemføre en effektiv efterforskning af dødsfald.
- I henhold til socialpagten har børn, der opholder sig ulovligt i landet, ret til sundhedspleje ud over akut lægehjælp.
- Accept af sundhedspleje kræver informeret samtykke eller autorisation.
- I henhold til EU-retten og socialpagten har migrantbørn ret til social bistand og sundhedspleje med forbehold af en række begrænsninger.

377 Europarådet, [Europæisk konvention om vandrende arbejdstageres retsstilling](#), CETS nr. 93, 1977.

378 FN-konventionen om beskyttelse af vandrende arbejdstagere og deres familiemedlemmers rettigheder, 18.12.1990.

Inden for EU-retten garanterer artikel 35 i chartret om grundlæggende rettigheder en ret til adgang til sundhedsydelser.

Børn af vandrende EU-arbejdstagere har adgang til sociale ydelser og sundhedsydelser på samme vilkår som værtsmedlemsstatens egne statsborgere efter tre måneders ophold i værtsmedlemsstaten³⁷⁹. Lignende rettigheder gælder for børn af tredjelandsstatsborgere, som har fået tildelt permanent opholdstilladelse i en medlemsstat, selv om disse kan være begrænset til såkaldte »centrale ydelser«³⁸⁰. Med hensyn til flygtningebørn og asylansøgende børn skal medlemsstaterne give dem adgang til passende social bistand på samme grundlag som landets egne statsborgere, men dette kan igen begrænses til »centrale ydelser« (artikel 29 i kvalifikationsdirektivet). I henhold til EU-retten skal medlemsstaterne sikre udsatte migrantbørn adgang til passende sundhedsydelser. Børn, der f.eks. har været udsat for vold eller tortur, skal modtage støtte, der tager hensyn til deres fysiske og mentale behov (artikel 21, artikel 23, stk. 4, og artikel 25, kapitel IV, i direktiv 2013/33/EU (omarbejdning). Kvalifikationsdirektivet indeholder tilsvarende bestemmelser vedrørende udsatte migrantbørn.

Inden for Europarådets retsorden garanteres retten til sundhedspleje eller retten til sundhed ikke udtrykkeligt i EMRK. Menneskerettighedsdomstolen har dog behandlet en række sager vedrørende sundhed under forskellige omstændigheder. Domstolen har for det første undersøgt sager vedrørende livstruende sundhedsrisici mod børn. Den har identificeret statens positive forpligtelser til at træffe forebyggende foranstaltninger mod livstruende sundhedsrisici, som den har eller burde have kendskab til.

Eksempel: I sagen *Oyal mod Tyrkiet* havde staten ikke truffet forebyggende foranstaltninger mod spredning af hiv gennem blodtransfusioner. Som følge deraf blev en nyfødt smittet med hiv-virus gennem blodtransfusioner på et offentligt hospital. Der blev tilbudt en vis kompensation, men Menneskerettighedsdomstolen fandt, at staten, eftersom det berørte barn ikke fik dækket omkostningerne til lægebehandling og medicin i dets levetid, ikke gav tilfredsstillende kompensation og derfor krænkede retten til

379 Direktivet om fri bevægelighed, artikel 24.

380 Rådets direktiv 2003/109/EF af 25.11.2003 om tredjelandsstatsborgeres status som fastboende udlænding, EUT 2004 L 16, artikel 11, stk. 4.

liv (artikel 2 i EMRK)³⁸¹. Domstolen beordrede derfor den tyrkiske stat til at yde gratis og fuld lægehjælp i ofrets levetid.

Eksempel: I sagen *Iliya Petrov mod Bulgarien*³⁸² pådrog en 12-årig dreng sig alvorlige skader i en koblingsstation. Koblingsstationen var beliggende i en udendørspark, hvor børn og unge ofte mødtes, og døren var ikke låst. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at driften af et el-net er en aktivitet, der indebærer en forhøjet risiko for personer, som befinder sig i nærheden af installationerne. Staten har en forpligtelse til at sørge for tilstrækkelig regulering, herunder et system til at kontrollere overholdelsen af sikkerhedsreglerne. Domstolen fandt, at statens manglende sikring af koblingsstationen, selv om den havde kendskab til sikkerhedsproblemerne, udgjorde en krænkelse af retten til liv (artikel 2 i EMRK)³⁸³.

Stater har desuden positive forpligtelser til at gøre rede for behandlingen af udsatte børn, som er i de offentlige myndigheders varetægt (se også [kapitel 6](#) og [afsnit 7.3](#)).

Eksempel: Sagen *Centre for Legal Resources på vegne af Valentin Câmpeanu mod Rumænien*³⁸⁴ vedrørte en hiv-positiv roma-teenager, som led af et alvorligt mentalt handicap samt af tuberkulose, lungebetændelse og hepatitis, og som døde, da han var 18 år gammel. Han havde været i det offentlige varetægt i hele sit liv. Menneskerettighedsdomstolen konstaterede alvorlige mangler i beslutningerne vedrørende leveringen af medicin og pleje, og den fastslog videre, at plejepersonalet ikke på noget tidspunkt havde givet ham hensigtsmæssig pleje og behandling. Artikel 2 i EMRK var derfor blevet tilsidesat³⁸⁵.

Hvis der ikke er tale om et akut tilfælde, er lægebehandling uden forældrenes samtykke desuden i strid med artikel 8 i EMRK ifølge Menneskerettighedsdomstolen.

381 Menneskerettighedsdomstolen, *Oyal mod Tyrkiet*, nr. 4864/05, 23.3.2010, præmis 71-72.

382 Menneskerettighedsdomstolen, *Iliya Petrov mod Bulgarien*, nr. 19202/03, 24.4.2012 (kun på fransk).

383 *Ibid.*

384 Menneskerettighedsdomstolen, *Centre for Legal Resources på vegne af Valentin Câmpeanu mod Rumænien* [Storkammer], nr. 47848/08, 17.7.2014. Se også beskrivelsen af denne afgørelse i [kapitel 7](#).

385 Se også [afsnit 7](#).

Eksempel: I sagen *Glass mod Det Forenede Kongerige*³⁸⁶ var et svært handicappet barn blevet givet diamorfin på trods af morens indvendinger. Menneskerettighedsdomstolen fandt, at hospitalsmyndighedernes beslutning om at tilsidesætte morens indvendinger mod den foreslåede behandling uden godkendelse fra en domstol var en overtrædelse af artikel 8 i EMRK³⁸⁷.

Eksempel: I sagen *M.A.K. og R.K. mod Det Forenede Kongerige*³⁸⁸ blev der taget blodprøver og fotos af en niårig pige uden forældrenes samtykke på trods af farens udtrykkelige anvisninger om, at der ikke måtte tages yderligere prøver, mens pigen var alene på hospitalet. Da der ikke var tale om en nødsituation, fastslog domstolen, at sådan lægelige intervention uden forældrenes samtykke var en overtrædelse af hendes ret til fysisk integritet i henhold til artikel 8 i EMRK³⁸⁹.

Når et barn ikke har retsevne til at give samtykke til lægelig intervention, må sådan intervention i henhold til artikel 6 og 8 i konventionen om menneskerettigheder og biomedicin³⁹⁰ kun foretages med barnets repræsentants samtykke, medmindre der er tale om en nødsituation. Denne konvention kræver ikke, at barnet giver sit samtykke, hvis det juridisk ikke er i stand til det, men barnets synspunkt skal »betragtes som en stadig mere afgørende faktor jo ældre og mere moden vedkommende er« (artikel 6, stk. 2).

I henhold til socialpagtens artikel 11 forpligter de kontraherende parter sig til at træffe egnede foranstaltninger for at tilvejebringe rådgivnings- og uddannelsesforanstaltninger til fremme af sundhedstilstanden og ansøre den enkelte til at erkende sit ansvar i sundhedsanliggender³⁹¹. Lægehjælp og pleje garanteres i socialpagtens artikel 13 enhver, der mangler de tilstrækkelige midler til sit underhold, og som er ude af stand til at skaffe sig sådanne midler ved egen

386 Menneskerettighedsdomstolen, *Glass mod Det Forenede Kongerige*, nr. 61827/00, 9.3.2004.

387 *Ibid.*, præmis 83.

388 Menneskerettighedsdomstolen, *M.A.K. og R.K. mod Det Forenede Kongerige*, nr. 45901/05 og 40146/06, 23.3.2010.

389 *Ibid.*, præmis 79.

390 Europarådet, *konvention om beskyttelse af menneskerettigheder og menneskelig værdighed i forbindelse med anvendelse af biologi og lægevidenskab: konvention om menneskerettigheder og biomedicin*, CETS nr. 164, 1997.

391 Seksualundervisning og undervisning i reproduktiv sundhed er også beskrevet under uddannelse i afsnit 8.2.

hjælp. Endelig vedtog Ministerudvalget i 2011 børnespecifikke retningslinjer om børnevenlig sundhedspleje³⁹².

Som det fremgår af de følgende eksempler, har migrantbørn, der opholder sig ulovligt i et land, ifølge ECSR ret til sundhedspleje ud over akut lægehjælp. Socialpagten indeholder mange henvisninger til børns rettigheder til social bistand og sundhedsydelse (artikel 11, 12, 13, 14, 16 og 17), som gælder uanset deres indvandrerstatus.

Eksempel: ECSR's afgørelse i sagen *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) mod Frankrig*³⁹³ vedrørte Frankrigs vedtagelse af en lov, der ophævede fritagelsen af indvandrere med ulovligt ophold og meget lave indkomster fra pligten til at betale for lægebehandling og indførte betaling for sundhedsydelser. ECSR fastslog, at mindreårige, herunder uledsagede børn, skal sikres gratis lægehjælp.

Eksempel: I sagen *Defence for Children International (DCI) mod Belgien*³⁹⁴ var socialpagtens artikel 17 ifølge ECSR blevet overtrådt på grund af begrænsninger af lægehjælp til udokumenterede migrantbørn. Udvalget bekræftede retten for migrantbørn med ulovligt ophold i et land til at modtage sundhedspleje ud over akut lægehjælp, herunder primær og sekundær pleje, samt psykologisk bistand³⁹⁵. Udvalget bemærkede også, at manglen på modtagefaciliteter til udenlandske mindreårige med ulovligt ophold i landet gjorde det vanskeligt at få adgang til sundhedspleje. Det fandt videre, at årsagerne til dårligt helbred kun kan fjernes, hvis børnene blev tilbudt boliger og plejefamilier. Udvalget fastslog følgelig, at socialpagtens artikel 11, stk. 1 og 3, var blevet tilsidesat på grund af manglen på boliger og plejefamilier³⁹⁶.

392 Europarådet, Ministerudvalget (2011), Retningslinjer om børnevenlig sundhedspleje, 21.9.2011.

393 ECSR, *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) mod Frankrig*, klage nr. 14/2003, 8.9.2004, præmis 35-37.

394 ECSR, *Defence for Children International (DCI) mod Belgien*, klage nr. 69/2011, 23.10.2012.

395 *Ibid.*, præmis 128.

396 *Ibid.*, præmis 116-118.

I henhold til den europæiske konvention om vandrende arbejdstageres retsstilling³⁹⁷ skal vandrende arbejdstagere, der er i lovlig beskæftigelse på en anden stats område, og deres familier have lige adgang til sociale og sundhedsmæssige ydelser (artikel 19).

Inden for rammerne af folkeretten findes mere omfattende bestemmelser om retten til sundhed i artikel 12 i den internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder (ICESCR)³⁹⁸ og i børnekonventionens artikel 24. Disse instrumenter lægger vægt på forebyggelse og behandling. FN's Komité for Barnets Rettigheder understreger betydningen af adgang til den højest mulige standard for sundhedspleje og ernæring i den tidligere barndom³⁹⁹ og adgang for unge til oplysninger om seksuel og reproduktiv sundhed⁴⁰⁰. Komitéen har også præciseret, at børns ret til sundhed omfatter retten til kontrol over deres egen sundhed og krop, herunder seksuel og reproduktiv frihed til at træffe ansvarlige valg⁴⁰¹. Den opfordrer staterne til at overveje at give børn mulighed for at give samtykke til visse former for lægelig behandling og intervention uden tilladelse fra en forældre, plejeperson eller værge, som f.eks. hiv-test og ydelser vedrørende seksuel og reproduktiv sundhed, herunder undervisning og vejledning i seksuel sundhed, svangerskabsforebyggelse og sikker abort⁴⁰².

397 Europarådet, [Europæisk konvention om vandrende arbejdstageres retsstilling](#), CETS nr. 93, 1977.

398 FN's Generalforsamling, Konventionen om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, 16.12.1966, United Nations, Treaty Series, Vol. 993, s. 3.

399 FN's Komité for Barnets Rettigheder (2006), *General Comment No. 7 (2005): Implementing child rights in early childhood*, UN Doc. CRC/C/GC/7/Rev.1, afsnit 27.

400 FN's Komité for Barnets Rettigheder (2003), *General Comment No. 4: Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child*, UN Doc. CRC/GC/2003/4, afsnit 28.

401 FN's Komité for Barnets Rettigheder (2013), *General Comment No. 15: The right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health* (artikel 24), UN Doc. CRC/C/GC/15, afsnit 24.

402 *Ibid.*, afsnit 31.

8.4. Ret til bolig

Hovedpunkter

- Retten til en passende bolig garanteres ved socialpagtens artikel 31.
- Passende logi skal ifølge ECSR tilbydes børn, der opholder sig ulovligt i et land, og forholdene disse steder skal være værdige for mennesker.
- Ifølge Menneskerettighedsdomstolen berettiger uhensigtsmæssige boligforhold ikke til anbringelse i offentlig varetægt.

Inden for EU-retten henvises der i artikel 34, stk. 3, i chartret om grundlæggende rettigheder til boligstøtte som en del af kampen mod social udstødelse og fattigdom. I direktivet om racelighed nævnes bolig under varer og tjenesteydelser, der skal være adgang til, og som skal leveres uden forskelsbehandling⁴⁰³. Ikke-forskelsbehandling med hensyn til boligstøtte gælder for fastboende udlændinge. Inden for EU-retten tilstræbes det dog, f.eks. med hensyn til familiesammenføring, at sikre, at familiemedlemmer ikke kommer til at belaste medlemsstaternes socialsikringsystemer⁴⁰⁴. I henhold til direktivet om familiesammenføring skal ansøgninger om familiesammenføring vedlægges dokumentation for, at en gyldig referenceperson for familiesammenføring (dvs. en tredjelandsstatsborger, som er i besiddelse af en opholdstilladelse med en gyldighedsperiode på mindst et år, og som har velbegrundede forventninger om at opnå varig opholdstilladelse) råder over en bolig, der betragtes som normal standard for en familie af tilsvarende størrelse i samme område. Boligen bør opfylde de generelle sikkerheds- og sundhedsstandarder i den pågældende medlemsstat⁴⁰⁵.

Inden for Europarådets retsorden er der ikke fastsat en ret til at få stillet en bolig til rådighed i EMRK, men hvis en stat beslutter at tilbyde boliger, skal den gøre det uden forskelsbehandling.

403 Rådets direktiv 2000/43/EF af 29. juni 2000 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af alle uanset race eller etnisk oprindelse, 27.11.2000, artikel 3.

404 Se også FRA og EMRD (2014), s. 201.

405 Rådets direktiv 2003/86/EF af 22.9.2003 om ret til familiesammenføring, artikel 7, stk. 1, litra a).

Eksempel: I sagen *Bah mod Det Forenede Kongerige*⁴⁰⁶ fik klageren, som var lovligt bosiddende i Det Forenede Kongerige, familiesammenføring med sin søn på den betingelse, at han ikke skulle modtage offentlige midler. Kort efter sønnens ankomst søgte klageren om hjælp til at finde en bolig. Fordi hendes søn var underlagt immigrationskontrol, blev hun nægtet den prioritet, hendes status som hjemløs med et mindreårigt barn ellers gav hende ret til. Myndighederne hjalp hende i sidste ende med at finde nyt logi og stillede senere en bolig i socialt boligbyggeri til rådighed for hende. Klageren gjorde gældende, at afslaget på at prioritere hende havde været diskriminerende. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at det var legitimt at fastsætte kriterier for tildelingen af begrænsede ressourcer, som eksempelvis socialt boligbyggeri, såfremt sådanne kriterier ikke var vilkårlige eller diskriminerende. Afslaget på at prioritere klageren, som havde fået sin søn til landet med fuldt kendskab til betingelsen for hans indrejse, havde ikke været vilkårligt. Klageren havde aldrig været reelt hjemløs, og der var andre bestemmelser, som ville have krævet, at de lokale myndigheder hjalp hende og hendes søn, hvis truslen om hjemløshed var blevet til virkelighed. Artikel 14 i EMRK sammenholdt med konventionens artikel 8 var således ikke blevet tilsidesat.

Menneskerettighedsdomstolen har også undersøgt sager vedrørende udsættelse af romafamilier fra lejrpladser⁴⁰⁷. Menneskerettighedsdomstolen har indirekte behandlet spørgsmålet om kvaliteten af boliger og har fastslået, at uhensigtsmæssige boligforhold ikke berettiger til anbringelse af børn i offentlig varetægt⁴⁰⁸ (se også afsnit 5.2 og 6.2).

Retten til en passende bolig garanteres ved socialpagtens artikel 31. ECSR har fastslået, at »[E]n hensigtsmæssig bolig som omhandlet i artikel 31, stk. 1, er en bolig, der er sikker fra et hygiejnisk og sundhedsmæssigt perspektiv, dvs. den skal have alle grundlæggende faciliteter, som f.eks. vand, varme, affaldsbortskaffelse, toiletfaciliteter og elektricitet, og den skal være konstruktionsmæssigt

406 Menneskerettighedsdomstolen, *Bah mod Det Forenede Kongerige*, nr. 56328/07, 27.9.2011.

407 Menneskerettighedsdomstolen, *Connors mod Det Forenede Kongerige*, nr. 66746/01, 27.5.2004.

408 Menneskerettighedsdomstolen, *Wallová og Walla mod Den Tjekkiske Republik*, nr. 23848/04, 26.10.2006, præmis 73-74 (kun på fransk), og Menneskerettighedsdomstolen, *Havelka m.fl. mod Den Tjekkiske Republik*, nr. 23499/06, 21.6.2007, præmis 57-59 (kun på fransk).

sikker, må ikke være overfyldt og have lovlige ejerforhold⁴⁰⁹.« Udsættelse kan ske, hvis det er berettiget og sker på en værdig måde, og hvis en anden bolig stilles til rådighed⁴¹⁰. Leveforholdene i et logi bør være af en sådan karakter, at det er muligt at leve der med menneskelig værdighed, og de skal opfylde kravene til sikkerhed, sundhed og hygiejne, herunder grundlæggende faciliteter, dvs. rent vand, tilstrækkelig belysning og varme. De grundlæggende krav til midlertidige boliger omfatter også sikring af de umiddelbare omgivelser⁴¹¹.

Med hensyn til boliger til børn med ulovligt ophold har ECSR fastslået, at en stat, der ikke tilvejebringer nogen form for bolig, og en stat, der tilvejebringer upassende logi på hoteller, overtræder socialpagtens artikel 17, stk. 1⁴¹². I henhold til socialpagtens artikel 31, stk. 2, vedrørende forebyggelse af hjemløshed skal stater tilvejebringe tilstrækkeligt logi til børn med ulovligt ophold uden at frihedsberøve dem⁴¹³.

8.5. Ret til en passende levestandard og ret til social tryghed

Hovedpunkter

- Adgangen til børnetilskud og forældreorlov skal være ikke-diskriminerende.
- Inden for EU-retten bør den sociale dækning for unge lærlinge ikke være så lav, at det udelukker dem fra almindelig beskyttelse.
- Inden for rammerne af socialpagten er tilbageholdelse af børnetilskud på grund af pjækkeri en uforholdsmæssig begrænsning af familiens ret til økonomisk, social og juridisk beskyttelse.

409 ECSR, *Defence for Children International (DCI) mod Nederlandene*, klage nr. 47/2008, 20.10.2009, præmis 43.

410 ECSR, *European Roma Rights Centre (ERRC) mod Italien*, klage nr. 27/2004, 7.12.2005, præmis 41, og ECSR, *Médecins du Monde – International mod Frankrig*, klage nr. 67/2011, 11.9.2012, præmis 74-75 og 80.

411 ECSR, *Defence for Children International (DCI) mod Nederlandene*, klage nr. 47/2008, 20. oktober 2009, præmis 62.

412 ECSR, *Defence for Children International (DCI) mod Belgien*, klage nr. 69/2011, 23.10.2012, præmis 82-83. Se også FRA (2010), s. 30.

413 ECSR, *Defence for Children International (DCI) mod Nederlandene*, klage nr. 47/2008, 20.10.2009, præmis 64.

Inden for EU-retten anføres det i artikel 34, stk. 1, i chartret om grundlæggende rettigheder, at »Unionen anerkender og respekterer retten til adgang til sociale sikringssydelse og sociale tjenester« i tilfælde, der traditionel er omfattet af socialsikring (gravitet og barsel, sygdom, arbejdsulykker, plejebenhov eller alderdom samt i tilfælde af arbejdsløshed). Retten gælder for alle, der har bopæl og bevæger sig lovligt inden for Unionens område. Retten til social bistand anerkendes med henblik på at sikre en værdig tilværelse for alle, der ikke har tilstrækkelige midler, og for at bekæmpe social udstødelse og fattigdom. Alle disse aspekter er underlagt »de regler, der er fastsat i EU-retten og national lovgivning og praksis« (chartrets artikel 34, stk. 1).

Når en medlemsstats egne statsborgere kun skal bo i medlemsstaten for at være berettiget til børnepasningsydelse, følger det af EU-Domstolens retspraksis, at det ikke kan kræves, at andre EU-medlemsstaters statsborgere fremlægger en formel opholdstilladelse for at få adgang til de samme ydelser⁴¹⁴. Afslag på forældreorlov til bestemte kategorier af personer, f.eks. den sociale mor til et barn, som hun har fået via en surrogataftale, er diskriminerende⁴¹⁵. Det samme gælder for en mandlig tjenestemand, der fratages retten til forældreorlov i en situation, hvor hans hustru ikke arbejder eller ikke udøver et liberalt erhverv, medmindre hustruen anses for at være ude af stand til at passe et barn som følge af alvorlig sygdom eller handicap⁴¹⁶. Medlemsstaterne skal ligeledes indføre en ordning med forældreorlov til tvillingeforældre, der sikrer disse forældre en behandling, der tager behørigt hensyn til deres særlige behov. Dette kan sikres ved at basere varigheden af forældreorloven på antallet af fødte børn og indføre andre foranstaltninger, som f.eks. materiel eller økonomisk støtte⁴¹⁷.

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen undersøgt påstande om forskelsbehandling ved bevillingen af forældreorlov og familieydelser i Rusland.

Eksempel: I sagen *Konstantin Markin mod Rusland*⁴¹⁸ blev en mandlig soldat i den russiske hær nægtet forældreorlov, mens kvindelige soldater havde ret

414 EU-Domstolen, C-85/96, *María Martínez Sala mod Freistaat Bayern*, 12.5.1998, præmis 60-65.

415 EU-Domstolen, C-363/12, *Z mod A Government Department, The Board of Management of a Community School* [Storkammer], 18.3.2014.

416 EU-Domstolen, C-222/14, *Konstantinos Maistrellis mod Ypourgos Dikaiosisynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaiomaton*, 16.7.2015, præmis 53.

417 EU-Domstolen, C-149/10, *Zoi Chatzi mod Ypourgos Oikonomikon*, 16.9.2010, præmis 72-75.

418 Menneskerettighedsdomstolen, *Konstantin Markin mod Rusland* [Storkammer], nr. 30078/06, 22.3.2012.

til sådan orlov. Ifølge domstolen kunne udelukkelse af mandlige soldater fra retten til forældreorlov ikke begrundes. Hverken argumentet om, at der var tale om væbnede specialstyrker, påstande om risikoen for operationssikkerheden eller argumenter om kvinders særlige rolle i forbindelse med børns opvækst eller de fremherskende traditioner i landet kunne ifølge Domstolen begrunde forskelsbehandlingen. Domstolen fandt, at artikel 14 i EMRK sammenholdt med konventionens artikel 8 var blevet overtrådt.

Mere vidtgående bestemmelser om retten til social tryghed, retten til social og sundhedsmæssig bistand og retten til at drage nytte af sociale velfærdsforanstaltninger findes i socialpagtens artikel 12-14. I socialpagtens artikel 16 nævnes udtrykkeligt sociale ydelser og familieydelser som et middel til at fremme den økonomiske, juridiske og sociale beskyttelse af familielivet. Socialpagtens artikel 30 omhandler retten til beskyttelse mod fattigdom og social udstødelse. Visse krav om social tryghed er omfattet af anvendelsesområdet for artikel 1, protokol nr. 1 til EMRK, såfremt den nationale lovgivning genererer en ejerinteresse ved at udforme betalingen som en ret til en social ydelse, uanset om den er betinget af forudgående betaling af bidrag⁴¹⁹.

I henhold til socialpagtens artikel 12 skal stater tilvejebringe eller opretholde en social tryghedsordning og tilstræbe stigende forbedringer af denne ordning.

Ved socialpagtens artikel 16 pålægges stater at fremme den økonomiske, juridiske og sociale beskyttelse af familien ved hjælp af passende midler. Det primære middel bør være familie- eller børneydelser, der ydes som en del af den sociale sikring, og som er tilgængelige for alle eller er indtægtsbestemte. Disse ydelser skal udgøre et tilstrækkeligt indkomsttilskud for et betydeligt antal familier. ECSR vurderer tilstrækkeligheden af familieydelser i forhold til medianindkomsten (Eurostat)⁴²⁰. Det er ifølge ECSR i strid med socialpagten, hvis der ikke findes en generel ordning for familieydelse⁴²¹.

ECSR har dog accepteret, at betalingen af børneydelse kan gøres betinget af barnets opholdssted⁴²². ECSR har fastslået, at tilvejebringelsen af kun meget begrænset beskyttelse mod sociale og økonomiske risici til unge (15-18-årige)

419 Menneskerettighedsdomstolen, *Stummer mod Østrig* [Storkammer], nr. 37452/02, 7.7.2011, præmis 82.

420 ECSR-konklusioner 2006, Estland, s. 215

421 ECSR-konklusioner 2011, Tyrkiet, artikel 16.

422 ECSR (2007), Conclusions XVIII-1 – General Introduction, s. 11.

under særlige lærlingekontrakter (de havde kun ret til sygdomsydelser i naturallier og til en dækning af arbejdsulykker på 1 %) i realiteten udelukker en særlig kategori af (mindreårige) arbejdstagere fra den almindelige beskyttelse, der generelt gives gennem de sociale sikringsordninger. Dette er derfor en overtrædelse af statens pligt til progressivt at forbedre de sociale sikringsordninger⁴²³.

Tilbageholdelsen af børnetilskud på grund af pjækkeri er også en uforholdsmæssig begrænsning af familiens ret til økonomisk, social og juridisk beskyttelse.

Eksempel: I en klage over Frankrig har organisationen EUROCEF (European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family) gjort gældende, at tilbageholdelse af børnetilskud som en foranstaltning mod pjækkeri, var en overtrædelse af familiens ret til økonomisk, social og juridisk beskyttelse omhandlet i socialpaktens artikel 16. Komitéen fandt, at foranstaltningen ikke stod i forhold til det forfulgte mål, og bemærkede, at den anfægtede foranstaltning vedrørende tilbageholdelse og muligvis sænkelse af børnetilskud gør det til forældrenes ansvar alene at reducere pjækkeri og forværre de berørte familiers økonomiske og sociale sårbarhed⁴²⁴.

I henhold til den europæiske konvention om vandrende arbejdstageres retsstilling⁴²⁵ skal vandrende arbejdstagere, der er i lovlig beskæftigelse på en anden stats område, og deres familier have lige adgang til sociale ydelser (artikel 18) og andre sociale tjenester, der fremmer deres modtagelse i værtsstaten (artikel 10). Den europæiske konvention om social sikring beskytter ligeledes flygtninges og statsløses rettigheder til sociale ydelser i værtsstaten (herunder familieydelser til børn)⁴²⁶.

Inden for rammerne af folkeretten er retten til en passende levestandard garanteret ved artikel 11 i ICESCR og børnekonventionens artikel 27.

423 ECSR, *General Federation of Employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) og Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) mod Grækenland*, klage nr. 66/2011, 23.5.2012, præmis 48.

424 ECSR, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) mod Frankrig*, klage nr. 82/2012, 19.3.2013, præmis 42.

425 Europarådet, *Europæisk konvention om vandrende arbejdstageres retsstilling*, CETS nr. 93, 1977.

426 Europarådet, *Europæisk konvention om social sikring*, CETS nr. 78, 1972.

9

Migration og asyl

EU	Omhandlede emner	Europarådet
TEUF, artikel 21 Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 45 (fri bevægelighed) Direktiv 2013/33/EU om modtagelse Direktiv 2008/115/EF om tilbagesendelse Direktiv 2013/32/EU om asylprocedurer Dublinforordningen (nr. 604/2013) Kvalifikationsdirektivet (2011/95/EU) Direktiv 2004/38/EF om fri bevægelighed EU-Domstolen, C-648/11, <i>The Queen, på vegne af MA m.fl. mod Secretary of State for the Home Department</i> , 2013 (Dublinoverførsler) Forordning (EF) nr. 562/2006 om Schengengrænsekodeksen, bilag VII, 6	Indrejse og ophold	EMRK, artikel 8 (familieliv)
Direktiv 2013/32/EU om asylprocedurer, artikel 25, stk. 5	Aldersvurdering	

EU	Omhandlede emner	Europarådet
<p>TEUF, artikel 67, artikel 73 og artikel 79, stk. 2, litra a)</p> <p>Direktiv 2003/86/EF om ret til familiesammenføring</p> <p>Kvalifikationsdirektivet (2011/95/EU), artikel 31</p> <p>Direktiv 2013/33/EU om modtagelse</p> <p>Direktiv 2001/55/EF om midlertidig beskyttelse</p> <p>Dublinforordningen (nr. 604/2013)</p> <p>Direktiv 2008/115/EF om tilbagesendelse, artikel 13</p>	<p>Familiesammenføring og børn, der er adskilt fra deres familie</p>	<p>EMRK, artikel 8 (retten til respekt for privatliv og familieliv, hjem og kommunikation)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Şen mod Nederlandene</i>, nr. 31465/96, 2001 (afvejning af rettigheder)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Jeunesse mod Nederlandene</i> [Storkammer], nr. 12738/10, 2014 (familieliv, barnets tarv)</p>
<p>Direktiv 2013/33/EU om modtagelse, artikel 11</p> <p>Direktiv 2008/115/EF om tilbagesendelse, artikel 17</p>	<p>Frihedsberøvelse af børn</p>	<p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Mubilanzila Mayeka og Kaniki Mitunga mod Belgien</i>, nr. 13178/03, 2006 (frihedsberøvelse med henblik på udvisning)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Popov mod Frankrig</i>, nr. 39472/07 og 39474/07, 2012 (frihedsberøvelse med henblik på udvisning)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Kanagaratnam mod Belgien</i>, nr. 15297/09, 2011 (frihedsberøvelse med henblik på udvisning)</p>
<p>Direktiv 2004/38/EF om fri bevægelighed, betragtning 24, artikel 7, artikel 12, artikel 13 og artikel 28, stk. 3, litra b)</p>	<p>Udvisning</p>	<p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Gül mod Schweiz</i>, nr. 23218/94, 1996 (deportation af familie)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Boultif mod Schweiz</i>, nr. 54273/00, 2001 (deportation af børn)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Tarakhel mod Schweiz</i> [Storkammer], nr. 29217/12, 2014 (deportation af børn)</p>

EU	Omhandlede emner	Europarådet
Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 47-48 (adgang til effektive retsmidler og til en upartisk domstol, uskyldsformodning og ret til et forsvar) Direktiv 2013/32/EU om asylprocedurer, artikel 7 og 25 Direktiv 2012/29/EU om minimumsstandarder for ofre for kriminalitet, artikel 8	Adgang til klage	EMRK, artikel 13 (adgang til effektive retsmidler) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Rahimi mod Grækenland</i> , nr. 8687/08, 2011 (effektive retsmidler med henblik på klage over forhold under frihedsberøvelse)

EU har klar kompetence til at lovgive på området for migration og asyl. Bestemmelser vedrørende migrantbørn omfatter en række migrationssituationer, herunder langvarig arbejdsrelateret migration, asyl og subsidær beskyttelse, og omhandler også situationen for migranter med ulovligt ophold. Ud over den beskyttelse, som migrantbørn har ret til i medfør af artikel 24 i chartret om grundlæggende rettigheder, omhandler chartrets artikel 18 og 19 retten til asyl og beskyttelse i tilfælde af udsendelse, udvisning og udlevering. EU har også behandlet uledsagede børns særlige behov, herunder juridiske aspekter, som f.eks. værgemål og retlig repræsentation, aldersvurdering, familiesporing og -sammenføring, asylprocedurer, frihedsberøvelse og udvisning, samt aspekter vedrørende børnenes levevilkår, herunder indkvartering, sundhedspleje, uddannelse og undervisning, religion, kulturelle normer og værdier, rekreation, fritid og social interaktion og racisme⁴²⁷.

Inden for Europarådet understøtter især fire konventioner migrantbørns rettigheder i forskellige sammenhænge: EMRK, socialpagten, den europæiske konvention om vandrende arbejdstagers retsstilling og den europæiske konvention om statsborgerret. I dette kapitel rettes fokus mod gennemførelsen af EMRK's bestemmelser, navnlig artikel 3 (beskyttelse mod umenneskelig eller nedværdigende behandling), artikel 5 (frihedsberøvelse) og artikel 8 (retten til respekt for privatliv og familieliv) alene eller sammenholdt med artikel 14 (forbud mod diskriminering). Disse bestemmelser anvendes til at støtte migrantbørns, flygtningebørns og asylansøgende børns og deres familiers ret til familiesammenføring, adgang til klage og varigt ophold i værtsstaten.

På internationalt plan sikrer en række bestemmelser i børnekonventionen børns rettigheder i forbindelse med migration og asyl, og de har været udgangspunktet

⁴²⁷ Se også FRA (2010); FRA (2011a), s. 27-38, og FRA (2011b), s. 26-30.

for udviklingen af retlige foranstaltninger på europæisk plan. Artikel 7 omhandler specifikt børns ret til fødselsregistrering, nationalitet og forældreamsorg. Artikel 8 omhandler barnets ret til identitet, herunder statsborgerskab, navn og familieforhold. Ved artikel 9 sikres det, at adskilte børn kan opretholde forbindelsen med begge forældre, når det er i børnenes bedste interesse, og ved artikel 22 sikres flygtningebørn ret til særlig beskyttelse og hjælp. FN-konventionen om flygtninges retsstilling og protokollen hertil af 1967⁴²⁸ anses universelt for kernen i den internationale beskyttelse af flygtninge.

I de følgende afsnit rettes fokus mod indrejse og ophold (afsnit 9.1), aldersvurdering (afsnit 9.2), familiesammenføring for adskilte børn (afsnit 9.3), frihedsberøvelse (afsnit 9.4), udvisning (afsnit 9.5) og adgang til klage (afsnit 9.6).

9.1. Indrejse og ophold

Hovedpunkter

- EU-statsborgere har ret til fri bevægelighed inden for EU.
- Afgørelser om børns indrejse og ophold bør træffes inden for rammerne af hensigtsmæssige ordninger og procedurer, og barnets tarv skal komme i første række.

Inden for EU-retten varierer arten og omfanget af børns rettigheder betydeligt afhængigt af barnets og dets forældres nationalitet og afhængigt af, om barnet migrerer sammen med forældrene eller alene.

EU-statsborgeres migration er omhandlet i forskellige retsakter. EU-statsborgeres rettigheder er vidtrækkende og har til formål at tilskynde til optimal mobilitet mellem EU-landene. I henhold til artikel 21 i TEUF har unionsborgere og deres familiemedlemmer for det første ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område. Når de er ankommet til værtsmedlemsstaten, har de ret til at blive behandlet på samme måde som den pågældende medlemsstats egne statsborgere med hensyn til adgang til og betingelser for arbejde, sociale ydelser,

⁴²⁸ FN's Generalforsamling, *Konventionen om flygtninges retsstilling*, 28.7.1951, United Nations, Treaty Series, Vol. 189, s. 137.

skole, sundhedspleje osv.⁴²⁹. Ved artikel 45 i chartret om grundlæggende rettigheder garanteres retten til fri bevægelighed for unionsborgere.

Rettighederne for børn, der migrerer sammen med forældre/værger, der er EU-statsborgere, er også omhandlet i direktivet om fri bevægelighed⁴³⁰. Familiemedlemmer har i henhold til dette direktivs artikel 5, stk. 1, ret til indrejse og ophold i værtsmedlemsstaten sammen med eller efter den primære EU-migrants flytning dertil. Familiemedlemmer omfatter i forbindelse med dette direktiv alle biologiske børn af EU-migranten eller dennes ægtefælle eller partner, som ikke er fyldt 21 år, eller som forsørges (artikel 2, stk. 2). De kan være både EU- og tredjelandstatsborgere, såfremt den primære migrant, de er kommet til EU-medlemsstaten med, er unionsborger. I de første tre måneder efter indrejse er familiens ret til ophold ubetinget, men derefter skal unionsborgere, der ønsker, at deres børn skal forblive i værtsmedlemsstaten sammen med dem, godtgøre, at de råder over tilstrækkelige midler og er omfattet af sygeforsikring, der dækker samtlige risici i værtsmedlemsstaten (artikel 7). Børn og andre familiemedlemmer tildeles automatisk tidsubegrænset ophold, når de har haft ophold fem år i træk i værtsmedlemsstaten sammen med unionsborgeren (artikel 16, stk. 2, og artikel 18). Derefter er de ikke længere underlagt krav om finansielle midler og sygeforsikring.

Den frie bevægelighed for tredjelandstatsborgere, der ikke er i familie med en EU-migrant, er underlagt flere begrænsninger. Dette område er delvist reguleret af EU-retten og delvist reguleret af de nationale immigrationslove.

Inden for rammerne af internationale beskyttelsesprocedurer anses børn for »sårbare personer«, hvis særlige situation medlemsstaterne skal tage hensyn til, når de gennemfører EU-retsakter⁴³¹. Dette kræver, at medlemsstaterne udpeger og tilpasser enhver særlig bestemmelse, der kan være nødvendig for asyl-

429 Der er indført visse begrænsninger for migranter fra Kroatien, det land, der senest har tiltrådt EU, i en overgangsperiode indtil juni 2015. Medlemsstaterne har mulighed for at forlænge gyldigheden af disse begrænsninger indtil 2020.

430 Bemærk, at de relevante bestemmelser i direktivet også gælder i EØS. Se også aftale om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde, 2.5.1992, del III, Den frie bevægelighed for personer, tjenesteydelser og kapital, og aftale mellem Det Europæiske Fællesskab og dets medlemsstater på den ene side og Det Schweiziske Forbund på den anden side om fri bevægelighed for personer, undertegnet i Luxembourg den 21.6.1999, som trådte i kraft den 1.6.2002, EFT 2002 L 114/6.

431 Se direktiv 2013/33/EU om modtagelse, artikel 21, og direktiv 2008/115/EF om tilbagesendelse, artikel 3, stk. 9.

ansøgende børn ved indrejse i værtsstaten. Artikel 24 i chartret om grundlæggende rettigheder finder anvendelse på indrejse- og opholdskravene i alle de EU-regler der kan have betydning i en asylsag. I henhold til denne artikel skal EU-medlemsstaterne i alle handlinger vedrørende børn, uanset om de udføres af offentlige myndigheder eller private institutioner, sikre, at barnets tarv kommer i første række. Princippet om barnets tarv ligger specifikt til grund for gennemførelsen af direktiv 2013/32/EU om fælles procedurer for tildeling og fratagelse af international beskyttelse (direktivet om asylprocedurer)⁴³² og forordning (EU) nr. 604/2013 om fastsættelse af kriterier og procedurer til afgørelse af, hvilken medlemsstat der er ansvarlig for behandlingen af en ansøgning om international beskyttelse, der er indgivet i en af medlemsstaterne af en tredjelandstatsborger eller en statsløs (Dublinforordningen), som de finder anvendelse på børn⁴³³. Begge retsakter indeholder specifikke garantier for uledsagede børn, herunder deres retlige repræsentation. I henhold til forordning (EF) nr. 562/2006 om Schengengrænsekodeksen skal grænsevagten kontrollere, at de personer, der ledsager børn, har forældremyndigheden over dem, især når børnene kun ledsages af én voksen, og der er en alvorlig grund til at tro, at børnene ulovligt er blevet fjernet fra den eller de personer, der har forældremyndigheden over dem. I dette tilfælde skal grænsevagten foretage yderligere efterforskning med henblik på at konstatere, om der er uoverensstemmelse eller modstrid mellem de givne oplysninger. Når der er tale om børn, som rejser uledsaget, skal grænsevagterne gennem en indgående kontrol af rejsedokumenter og -bilag sikre sig, at børnene ikke forlader området imod den eller de personers vilje, som har forældremyndigheden over dem⁴³⁴.

Inden for Europarådets retsorden har stater i henhold til fast retspraksis inden for folkeretten og med forbehold af deres traktatbestemte forpligtelser, herunder EMRK, ret til at kontrollere udlændinges indrejse, ophold og udvisning. Retten til respekt for privatliv og familieliv i artikel 8 i EMRK påberåbes ofte som beskyttelse mod udvisning i sager, der vedrører børn, som ellers ikke ville blive anset for at have behov for international beskyttelse, herunder subsidær beskyttelse.

432 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2013/32/EU af 26. juni 2013 om fælles procedurer for tildeling og fratagelse af international beskyttelse, artikel 25, stk. 6 (EUT L 180 af 29.6.2013, s. 60).

433 Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 604/2013 af 26.6.2013 om fastsættelse af kriterier og procedurer til afgørelse af, hvilken medlemsstat der er ansvarlig for behandlingen af en ansøgning om international beskyttelse, der er indgivet af en tredjelandstatsborger eller en statsløs i en af medlemsstaterne, artikel 6 (EUT 2013 L 180, s. 31-59).

434 Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 562/2006 af 15. marts 2006 om indførelse af en fællesskabskodeks for personers grænsepassage (Schengengrænsekodeks).

Overtrædelse af artikel 8 er konstateret i sager, der involverer børn, da tvunget adskillelse fra nære familiemedlemmer med sandsynlighed har omgående indvirkning på deres uddannelse, sociale og psykiske stabilitet og identitet⁴³⁵.

9.2. Aldersvurdering⁴³⁶

Hovedpunkter

- Aldersvurderingsprocedurer skal gennemføres i overensstemmelse med barnets rettigheder.
- Aldersvurdering henviser til de procedurer, myndigheder bruger til at fastslå en migrants juridiske alder med henblik på at bestemme, hvilke immigrationsprocedurer og -regler der skal følges.

Inden for EU-retten kan medlemsstaterne i henhold til artikel 25, stk. 5, i direktivet om asylprocedurer benytte lægeundersøgelser, men de skal foregå »under fuld respekt for individets værdighed, og de undersøgelser, der vælges, skal være så lidt invasive som muligt og foretages af kvalificerede sundhedspersoner«. I henhold til denne bestemmelse skal de pågældende underrettes på et sprog, som de kan forstå, om muligheden for, at deres alder kan bestemmes ved hjælp af en lægeundersøgelse, og deres samtykke til undersøgelsen skal indhentes. Afvisning af at gennemgå en aldersvurdering kan ikke lægges til grund for afvisning af ansøgningen om international beskyttelse.

Arten og omfanget af de aldersvurderingsmetoder, der anvendes i EU, varierer betydeligt⁴³⁷. I f.eks. Det Forenede Kongerige har domstolene undersøgt landets procedurer for aldersvurdering, og i *Merton*-sagen fastslog de mindstekravene ved aldersvurdering, når en person påstår at være et uledsaget barn⁴³⁸. Sådanne krav omfatter bl.a. asylansøgerens ret til at blive underrettet om begrundelsen

435 Menneskerettighedsdomstolen, *Şen mod Nederlandene*, nr. 31465/96, 21.12.2001 (kun på fransk), og Menneskerettighedsdomstolen, *Tuquabo-Tekle m.fl. mod Nederlandene*, nr. 60665/00, 1.12.2005.

436 Se også FRA og EMRD (2014), afsnit 9.1.2.

437 En oversigt for de forskellige metoder, der anvendes i hvert land, kan ses i EASO's Guidelines on Age Assessment Practice in Europe, Luxembourg, 2014. Se også FRA (2010), s. 53-55.

438 Det Forenede Kongerige, Court of Appeal, *R (på vegne af B) mod The Mayor and Burgesses of the London Borough of Merton* [2003] EWHC 1689, 14.7.2003.

for afslaget eller interviewerens indvendinger⁴³⁹. Nationale domstole har også påpeget behovet for at lade tvivlen komme den pågældende til gode ved aldersvurdering, selv om nogle nationale domstole blot har fortolket dette som en »sympatetisk vurdering af bevismateriale« snarere end et formelt princip om at lade tvivlen komme den pågældende til gode⁴⁴⁰.

Inden for Europarådets retsorden findes der ingen specifikke bestemmelser eller retspraksis fra Menneskerettighedsdomstolen vedrørende børns rettigheder i forbindelse med aldersvurderingsprocedurer. Særligt indgribende fremgangsmåder, der anvendes til dette formål, kan dog give anledning til sager på grundlag af artikel 3 eller 8 i EMRK. Artikel 3 er blevet fortolket til at omfatte en lang række scenarier, der kan anses for umenneskelige eller nedværdigende, herunder invasive lægeundersøgelser af børn⁴⁴¹. I henhold til artikel 8 kan myndigheder i forbindelse med immigration lovligt foretage indgreb i et barns ret til privatliv og udføre aldersvurdering, hvis det er i overensstemmelse med loven og er nødvendigt for at beskytte et af de legitime formål, der er nævnt i artikel 8, stk. 2, i EMRK.

Inden for rammerne af folkeretten har staterne i henhold til børnekonventionens artikel 8 pligt til at respektere barnets ret til identitet. Dette indebærer en forpligtelse til at hjælpe et barn med at håndhæve sin identitet, hvilket kan kræve, at barnets alder bekræftes. Aldersvurderingsprocedurer bør dog kun anvendes som en sidste mulighed.

Princippet om barnets tarv bør ligge til grund for de nationale aldersvurderingsprocedurer. FN's Komité for Barnets Rettigheder har bekræftet, at aldersvurdering bør tage barnets fysiske udseende og dets psykologiske modenhed i betragtning. Vurderingen bør gennemføres på en videnskabelig, sikker, børnevenlig, køns-specifik og rimelig måde, således at barnets fysiske integritet ikke krænkes, og den menneskelige værdighed respekteres⁴⁴².

439 Se FRA (2010), s. 61-66.

440 Det Forenede Kongerige, Court of Appeal, *R (på vegne af CJ) mod Cardiff County Council* [2011] EWCA Civ 1590, 20.12.2011, stadfæstet i Det Forenede Kongerige, Upper Tribunal, *R (på vegne af MK) mod Wolverhampton City Council* [2013] UKUT 00177 (IAC), 26.3.2013.

441 Menneskerettighedsdomstolen, *Yazgü Yilmaz mod Tyrkiet*, nr. 36369/06, 1.2.2011 (kun på fransk).

442 General Comment 6 (2005): Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside Their Country of Origin, (V)(a)(31)(A).

9.3. Familiesammenføring for børn, der er adskilt fra deres familie⁴⁴³

Hovedpunkter

- Bestemmelserne på europæisk plan har primært fokus på sikker genforening af børn med deres forældre enten i værtslandet eller i oprindelseslandet.
- Prioritet gives til barnets forældre og/eller primære omsorgspersoner, når det afgøres, hvilke familiemedlemmer der bør familiesammenføres.
- Barnets tarv skal altid komme i første række i familiesammenføringsager.

Inden for EU-retten er den vigtigste retsakt direktivet om ret til familiesammenføring, som pålægger medlemsstaterne at tillade indrejse og ophold for uledsagede børns forældre, som er tredjelandstatsborgere, hvis det ikke er i barnets interesse i stedet for at blive sammenført med dets forældre i udlandet. Hvis der ikke findes en forælder, kan medlemsstaterne tillade indrejse og ophold for barnets værge eller et andet familiemedlem⁴⁴⁴. Definitionen af »familie« og de tilknyttede rettigheder er derfor mere generøs, når der er tale om uledsagede børn, end for de fleste andre kategorier af børnemigranter.

Med hensyn til asylansøgende børn skal medlemsstaterne i henhold til kvalifikationsdirektivet sikre, at et uledsaget barn så vidt muligt anbringes hos myndige slægtninge i værtsmedlemsstaten, at barnet bliver sammen med eventuelle søskende, og at savnede familiemedlemmer så hurtigt som muligt opspores på en sensitiv og sikker måde (artikel 31). Direktiv 2013/33/EU om modtagelse indeholder lignende bestemmelser om uledsagede børn, der endnu ikke har fået tildelt flygtningestatus (artikel 24).

Rådets direktiv 2001/55/EF om minimumsstandarder for midlertidig beskyttelse i tilfælde af massetilstrømning af fordrevne personer og om foranstaltninger, der skal fremme en ligelig fordeling mellem medlemsstaterne af indsatsen med hensyn til modtagelsen af disse personer og følgerne heraf (direktivet om midlertidig beskyttelse) har også til formål at fremme sammenføringen af

⁴⁴³ Se også FRA og EMRD (2014), afsnit 5.3 om familiesammenføring.

⁴⁴⁴ Artikel 10, stk. 3, litra a) og b).

familiemedlemmer (herunder børn), der er blevet adskilt efter pludselig evakuering fra deres hjemland (artikel 15)⁴⁴⁵. Dette direktiv er dog endnu ikke blevet anvendt. Det kan kun udløses, hvis Rådet træffer en afgørelse, og en sådan afgørelse er endnu ikke truffet.

I henhold til artikel 24, stk. 3, i det omarbejdede direktiv om modtagelsesforhold skal medlemsstaterne om nødvendigt begynde at opspore den uledsagede mindreåriges familiemedlemmer. Dette sker med internationale eller andre relevante organisationers hjælp, hurtigst muligt efter, at en ansøgning om international beskyttelse er indgivet, idet de beskytter den mindreåriges tarv. I de tilfælde, hvor der kan foreligge en trussel mod den mindreåriges eller dennes nære familiemedlemmers liv eller integritet, særlig hvis de er blevet i hjemlandet, må det sikres, at indsamlingen, behandlingen og videregivelsen af oplysninger om de pågældende foretages på et fortroligt grundlag, så man undgår at bringe deres sikkerhed i fare. I henhold til artikel 31, stk. 5, i det omarbejdede kvalifikationsdirektiv må tildelingen af international beskyttelse til barnet ikke gribe ind i starten på eller fortsættelsen af opsporingsprocessen.

Hvis et uledsaget barn har en slægtning i en anden medlemsstat, der kan tage sig af barnet, skal den pågældende medlemsstat sammenføre barnet med denne slægtning, undtagen hvis dette strider mod barnets tarv (artikel 8). I henhold til denne forordning har medlemsstaterne desuden pligt til at spore slægtninge på deres område, idet de tager hensyn til barnets tarv (artikel 6). Direktiv 2013/33/EU om modtagelse indeholder desuden en forpligtelse til at begynde at spore medlemmer af barnets familie om nødvendigt med hjælp fra internationale eller andre relevante organisationer (artikel 24). Hjælp af sidstnævnte type er også omhandlet i Dublinforordningen (artikel 6).

Princippet om barnets tarv finder altid anvendelse i forbindelse med afgørelser om familiesammenføring. Forældre skal f.eks. kunne godtgøre, at de kan udøve deres forældreansvar til gavn for barnet. Nationale domstole vil betegne et barns tilbagevenden til sit hjemland som ulovlig, hvis myndighederne ikke har sikret sig, at der findes tilstrækkelige ordninger for barnets modtagelse og omsorg i dette land (direktiv 2008/115/EF om tilbagesendelse, artikel 10, stk. 2).

⁴⁴⁵ Rådets direktiv 2001/55/EF af 20.7.2001 om minimumsstandarder for midlertidig beskyttelse i tilfælde af massetilstrømning af fordrevne personer og om foranstaltninger, der skal fremme en ligelig fordeling mellem medlemsstaterne af indsatsen med hensyn til modtagelsen af disse personer og følgerne heraf, EFT 2001 L 212.

Inden for Europarådets retsorden giver artikel 8 i EMRK ikke forældre og deres børn en absolut ret til at vælge, hvor de vil bo. Nationale myndigheder kan legitimt udvise eller nægte indrejse til familiemedlemmer, såfremt der ikke er uovervindelige forhindringer for deres etablering af et familieliv andre steder⁴⁴⁶. Sådanne afgørelser skal altid stå i forhold til bredere samfundshensyn, herunder ønsket om at udvise eller forhindre indrejse for en forælder, der har været involveret i strafbare aktiviteter.

Eksempel: I sagen *Şen mod Nederlandene* bekræftede Menneskerettighedsdomstolen, at tre nøglefaktorer skal tages i betragtning, når der foretages en afvejning mellem barnets/familiens rettigheder og bredere samfundsinteresser: børnenes alder, deres situation i hjemlandet og deres faktiske afhængighed af forældrene.

Eksempel: Sagen *Jeunesse mod Nederlandene*⁴⁴⁷ vedrørte de nederlandske myndigheders afslag på opholdstilladelse til en surinamesisk kvinde, der var gift med en nederlandsk statsborger, som hun havde tre børn med, i Nederlandene på grundlag af hendes familieliv i landet. Menneskerettighedsdomstolen fandt, at myndighederne ikke havde lagt tilstrækkelig vægt på indvirkningen af deres afslag på klagerens børn og deres tarv. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at artikel 8 i EMRK var blevet overtrådt, idet der ikke var opnået en rimelig balance mellem klagerens og hendes families personlige interesse i at opretholde deres familieliv i Nederlandene og de offentlige myndigheders interesse i at begrænse indvandring.

Inden for rammerne af folkeretten har et barn ret til ikke at blive adskilt fra sin familie, medmindre det vurderes at være i barnets bedste interesse (børnekonventionens artikel 9, stk. 1). I henhold til børnekonventionens artikel 10 skal et barn, hvis forældre har fast bopæl i forskellige stater, have ret til at flytte mellem disse lande for at have kontakt med begge forældre eller til sammenføring i henhold til national immigrationsret. Princippet om barnets tarv, som er nedfældet

446 Menneskerettighedsdomstolen, *Bajsultanov mod Østrig*, nr. 54131/10, 12.6.2012, og Menneskerettighedsdomstolen, *Latifa Benamar m.fl. mod Nederlandene*, afvisning, nr. 43786/04, 5.4.2005.

447 Menneskerettighedsdomstolen, *Jeunesse mod Nederlandene* [Storkammer], nr. 12738/10, 3.10.2014.

i børnekonventionens artikel 3, ligger til grund for alle afgørelser vedrørende familiesammenføring med et barn eller et uledsaget barn⁴⁴⁸.

9.4. Frihedsberøvelse

Hovedpunkter

- Europæisk ret tillader kun frihedsberøvelse af børn i forbindelse med immigration, hvis der ikke er andre muligheder.
- Nationale myndigheder har pligt til at anbringe børn under hensigtsmæssige forhold.

Inden for EU-retten må børn i henhold til artikel 11 i det omarbejdede direktiv om modtagelsesforhold som sidste udvej tilbageholdes, og efter at det er fastslået, at andre mindre indgribende tvangsforanstaltninger ikke kan anvendes effektivt. Sådant frihedsberøvelse skal være i det kortest mulige tidsrum, og der skal gøres alt for at løslade de frihedsberøvede børn og indkvartere dem i passende faciliteter. Hvis børn frihedsberøves, skal de have mulighed for at deltage i fritidsaktiviteter, herunder leg og rekreation, der passer til deres alder. I henhold til samme artikel må uledsagede børn kun frihedsberøves under ganske særlige omstændigheder, og der skal gøres enhver indsats for at løslade dem så hurtigt som muligt. De må aldrig frihedsberøves i fængsler, men skal så vidt muligt indkvarteres i institutioner med personale og faciliteter, der tager hensyn til behovene hos personer på deres alder. De bør indkvarteres adskilt fra voksne.

Artikel 17 i direktiv 2008/115/EF om tilbagesendelse omhandler frihedsberøvelse af børn og familier, hvis asylansøgning er blevet afvist på grund af bestemte forhold. Uledsagede børn skal dog så vidt muligt have bolig i institutioner med personale og faciliteter, der tager hensyn til de behov, som personer i deres aldersgruppe har. EU-Domstolen har endnu ikke behandlet sager specifikt vedrørende frihedsberøvelse af børn.

⁴⁴⁸ I forbindelse med krav om familiesammenføring mellem et barn og dets familie i værtsstaten skal de nationale domstole ifølge UNICEF også sikre sig, at forældrene ikke udnytter deres børn til at opnå opholdstilladelse i det pågældende land. Se UNICEF, *Judicial implementation of Art. 3 of the CRC in Europe*, s. 104. Se også UNHCR, *Guidelines on Determining the Best Interests of the Child* (retningslinjer til fastlæggelse af barnets tarv), maj 2008.

Inden for Europarådets retsorden er frihedsberøvelse af migrantbørn blevet behandlet efter artikel 3 og 5 i EMRK.

Eksempel: Sagen *Mubilanzila Mayeka og Kaniki Mitunga mod Belgien*⁴⁴⁹ vedrørte et uledsaget barn, der var blevet frihedsberøvet. Et femårigt barn var indkvarteret i et modtagelsescenter for voksne i to måneder uden hensigtsmæssig støtte. Barnet var rejst fra Den Demokratiske Republik Congo uden de nødvendige rejsedokumenter i håb om at blive genforenet med sin mor, der havde fået flygtningestatus i Canada. Barnet blev efterfølgende sendt tilbage til Den Demokratiske Republik Congo, selv om hun ikke havde familie i landet, som kunne tage sig af hende. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at indkvarteringen af barnet i et lukket center for voksne havde været unødvendig, eftersom der ikke var risiko for at barnet ville forsøge at undgå de belgiske myndigheders tilsyn. Menneskerettighedsdomstolen bemærkede også, at andre foranstaltninger – f.eks. anbringelse af barnet i et specialcenter eller hos plejeforældre – kunne være truffet, som i højere grad ville have taget hensyn til barnets tarv som nedfældet i børnekonventionens artikel 3. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at artikel 3, 5 og 8 i EMRK var blevet overtrådt.

Andre sager har fremhævet det ulovlige i frihedsberøvelse, også når barnet var ledsaget af en forælder.

Eksempel: I sagen *Muskhadzhiyeva m.fl. mod Belgien*⁴⁵⁰ fastslog Menneskerettighedsdomstolen, at den månedlange frihedsberøvelse i et lukket modtagelsescenter af en mor og hendes fire børn, som var mellem syv måneder og syv år gamle, udgjorde en overtrædelse af artikel 3 i EMRK. I sit ræsonnement bemærkede domstolen, at centret var dårligt udstyret til at modtage børn, hvilket havde alvorlige følger for deres mentale sundhed.

Eksempel: Sagen *Popov mod Frankrig*⁴⁵¹ som vedrørte den administrative frihedsberøvelse af en familie i to uger inden deres udvisning til Kasakhstan

449 Menneskerettighedsdomstolen, *Mubilanzila Mayeka og Kaniki Mitunga mod Belgien*, nr. 13178/03, 12.10.2006.

450 Menneskerettighedsdomstolen, *Muskhadzhiyeva m.fl. mod Belgien*, nr. 41442/07, 19.1.2010 (kun på fransk).

451 Menneskerettighedsdomstolen, *Popov mod Frankrig*, nr. 39472/07 og 39474/07, 19.1.2012.

stadfæster denne afgørelse. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at artikel 3 i EMRK var blevet overtrådt, for så vidt som de franske myndigheder ikke havde vurderet den skadelige indvirkning på de to børn (som var henholdsvis fem måneder og tre år gamle) af frihedsberøvelsen under forhold, der ikke egnede sig til børns tilstedeværelse⁴⁵². Domstolen fandt også, at artikel 5 og artikel 8 var blevet tilsidesat for hele familien, og henviste til børnekonventionen artikel 37, som bestemmer, at »ethvert barn, der er berøvet friheden, [skal] behandles menneskeligt og med respekt for menneskets naturlige værdighed og på en måde, der tager hensyn til deres aldersmæssige behov«⁴⁵³.

Eksempel: I sagen *Kanagaratnam mod Belgien*⁴⁵⁴ udgjorde frihedsberøvelsen af en asylansøgende mor og hendes tre børn i et lukket center for udlændinge med ulovligt ophold i fire måneder også en overtrædelse af artikel 3 og 5 i EMRK. Selv om børnene var ledsaget af deres mor, fandt domstolen, at de belgiske myndigheder ved at have anbragt dem i et lukket center havde udsat dem for en følelse af angst og mindreværdighed og med fuldt kendskab til sagens omstændigheder havde udsat dem for forhold, der kunne påvirke deres udvikling.⁴⁵⁵

Hvis et barn frihedsberøves, skal offentlige myndigheder i henhold til børnekonventionens artikel 9, stk. 4, underrette barnets forældre om barnets opholdssted⁴⁵⁶.

452 *Ibid.*, præmis 95.

453 *Ibid.*, præmis 90.

454 Menneskerettighedsdomstolen, *Kanagaratnam mod Belgien*, nr. 15297/09, 13.12.2011 (kun på fransk).

455 Den Europæiske Komité til Forebyggelse af Tortur og Umenneskelig eller Nedværdigende Behandling eller Straf (CPT) har i sin 19. almindelige beretning beskrevet garantier for migranter med ulovligt ophold, der frihedsberøves, og yderligere garantier for børn (se også *20 years of combating torture, 19th General Report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)*, 1. august 2008-31. juli 2009).

456 Med hensyn til internationale garantier for børn under frihedsberøvelse henvises til *Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*, 5.3.2015, A/HRC/28/68.

9.5. Udvisning⁴⁵⁷

Hovedpunkter

- Migrantbørns sårbarhed over for udvisning hænger uløseligt sammen med deres forældres opholdsstatus i værtsstaten.
- Princippet om barnets tarv bør ligge til grund for alle afgørelser vedrørende udvisning af immigrantbørn og deres familie/primære omsorgspersoner.
- Inden for EU-retten kan migrantbørn under visse omstændigheder forblive i en værtsstat uanset deres forældres retsstilling, især med henblik på at færdiggøre deres uddannelse, eller hvis det vil være vanskeligt at etablere et familieliv andre steder.

Inden for EU-retten afhænger reglerne for udvisning af børn – ligesom inden for andre områder er EU's migrationsregler – af deres nationalitet, deres forældres nationalitet og baggrunden for deres migration. Når et barn har fået adgang til en medlemsstat i henhold til EU's bestemmelser om fri bevægelighed, kan han/hun med sandsynlighed forblive i medlemsstaten, selv om den migrerende EU-forælder, som barnet oprindeligt kom til landet sammen med, ikke længere er berettiget til varigt ophold eller beslutter at forlade landet.

I henhold til direktivet om fri bevægelighed mister børn og andre familiemedlemmer ikke deres ret til ophold i værtsmedlemsstaten, hvis den unionsborger, de oprindeligt flyttede til landet med, afgår ved døden (artikel 12, stk. 2), såfremt de har boet i værtsmedlemsstaten i mindst 12 måneder inden forælderens død. De kan ligeledes i princippet forblive i værtsmedlemsstaten efter forælderens udrejse. Hvis barnet/familiemedlemmet er tredjelandsstatsborger, afhænger vedkommendes fortsatte ophold i begge tilfælde af, at de kan godtgøre, at de råder over tilstrækkelige midler til sig selv. De skal også have sygeforsikring (artikel 7).

Bestemmelserne er endnu mere lempelige for børn, der er under uddannelse i værtsmedlemsstaten. I sådanne tilfælde bevarer barnet eller dets værge retten til ophold i værtsmedlemsstaten efter den primære migrerende unionsborgers død eller udrejse, uanset barnets nationalitet (artikel 12, stk. 3). Det var

⁴⁵⁷ Betegnes også som tilbagesendelse, udsendelse, hjemsendelse, udlevering eller deportation, afhængigt af den juridiske sammenhæng. I dette kapitel benyttes termen udvisning til at definere lovlig udsendelse af en ikke-statsborger eller en anden person fra en stat. Se også FRA og EMRD (2014), afsnit 5.4 om opretholdelse af familien – beskyttelse mod udvisning.

oprindeligt hensigten, at denne bestemmelse om uddannelse kun skulle gælde for børn i familier, der selv rådede over tilstrækkelige midler⁴⁵⁸, men senere retspraksis har bekræftet, at den nu gælder for børn under uddannelse, som er afhængige af sociale velfærdsydelser⁴⁵⁹.

Familiemedlemmer og særligt forældre, som er tredjelandstatsborgere, har også ret til at forblive i værtsstaten efter skilsmisse fra en partner, der var unionsborger, hvis de har den primære forældremyndighed over parrets børn eller har samværsret med børnene, som skal finde sted i værtsstaten (artikel 13, stk. 2, litra b), og artikel 13, stk. 2, litra d)).

EU-Domstolen har henvist til et barns status som unionsborger i henhold til artikel 20 i TEUF som grundlag for at tildele barnets forældre, som er tredjelandstatsborgere, arbejds- og opholdstilladelse i den EU-medlemsstat, hvor barnet er statsborger. Dette giver barnet mulighed for at nyde de rettigheder, der er knyttet til dets status som unionsborger, for så vidt som barnet ellers skulle forlade EU for at ledsage forældrene⁴⁶⁰. Af EU-Domstolens senere retspraksis følger det imidlertid, »at den omstændighed alene, at det for en statsborger i en medlemsstat, af økonomiske årsager eller for at bevare familieenheden på Unionens område, måtte forekomme ønskværdigt, at medlemmer af hans familie, som ikke er statsborgere i en medlemsstat, kan opholde sig med ham på Unionens område, ikke i sig selv er tilstrækkelig til, at det må antages, at unionsborgeren nødsages til at forlade Unionens område, hvis en sådan ret ikke meddeles«⁴⁶¹.

Det angives udtrykkeligt i direktivet om fri bevægelighed, at undtagelsesvis udvisning af børn skal være i overensstemmelse med børnekonventionens bestemmelser (betragtning 24). Endvidere bekræftes børns immunitet over for udvisning i artikel 28, stk. 3, litra b), medmindre udsendelsen er nødvendig af hensyn til barnets tarv som fastlagt i børnekonventionen.

458 EU-Domstolen C-413/99, *Baumbast og R mod Secretary of State for the Home Department*, 17.9.2002.

459 EU-Domstolen C-480/08, *Maria Teixeira mod London Borough of Lambeth og Secretary of State for the Home Department*, 23.2.2010, og EU-Domstolen C-310/08, *London Borough of Harrow mod Nimco Hassan Ibrahim og Secretary of State for the Home Department* [Store Afdeling], 23.2.2010. Uddannelse af migrantbørn er yderligere beskrevet i afsnit 8.2.

460 EU-Domstolen, C-34/09, *Gerardo Ruiz Zambrano mod Office National de l'Emploi (ONEm)*, 8.3.2011.

461 EU-Domstolen, C-256/11, *Murat Dereci m.fl. mod Bundesministerium für Inneres*, 15.11.2011, præmis 68. Se også EU-Domstolen, C-40/11, *Yoshikazu Iida mod Stadt Ulm*, 8.11.2012. Se også FRA og EMRD (2014), s. 125-127.

Med hensyn til asylansøgende børn, hvis ansøgning er blevet afvist, angives det i direktiv 2008/115/EF om tilbagesendelse, at hensynet til barnets tarv bør lægges til grund for afgørelser vedrørende tilbagesendelse af uledsagede børn (artikel 10). Inden et uledsaget barn udvises fra en medlemsstat, skal myndighederne i denne medlemsstat sikre sig, at vedkommende sendes tilbage til et familiemedlem, til en udpeget værge eller til passende modtagelsesfaciliteter i tilbagesendelseslandet (artikel 10, stk. 2).

Hvis asylansøgende børn sendes tilbage til en anden medlemsstat for at få deres asylansøgning vurderet, skal barnets tarv i henhold til Dublinforordningen (artikel 6) være et primært hensyn i forbindelse med sådanne afgørelser. I denne forordning gives der desuden en tjekliste over faktorer, som myndighederne skal tage hensyn til ved vurderingen af barnets tarv. Dette omfatter behørig hensyntagen til barnets muligheder for familiesammenføring, barnets trivsel og sociale udvikling, sikkerhedshensyn, navnlig hvis der er risiko for, at barnet er offer for menneskehandel, og barnets egen mening under hensyntagen til vedkommendes alder og modenhed.

Eksempel: I sagen *The Queen, på vegne af MA m.fl. mod Secretary of State for the Home Department*⁴⁶² skulle EU-Domstolen afgøre, hvilken stat der var ansvarlig for et uledsaget barn, der havde indgivet asylansøgninger i forskellige EU-medlemsstater, og som ikke havde familie eller slægtninge i andre EU-medlemsstater. EU-Domstolen præciserede, at det er den medlemsstat, hvor den mindreårige har indgivet sin asylansøgning, der er ansvarlig for behandlingen af ansøgningen, hvis der ikke findes et familiemedlem med lovligt ophold i en medlemsstat. Domstolen henviste i den forbindelse til artikel 24, stk. 2, i chartret om grundlæggende rettigheder, hvorefter medlemsstaterne i alle handlinger vedrørende børn skal våge over, at barnets tarv kommer i første række.

Inden for Europarådets retsorden kan stater i princippet gribe ind i retten til respekt for familieliv i overensstemmelse med artikel 8, stk. 2, i EMRK.

⁴⁶² EU-Domstolen, C-648/11, *The Queen, på vegne af MA m.fl. mod Secretary of State for the Home Department*, 6.6.2013.

Eksempel: Sagen *Gül mod Schweiz*⁴⁶³ vedrørte en klager, der boede i Schweiz med sin kone og datter, som alle havde fået opholdstilladelse af humanitære årsager. Han ønskede også at få deres mindreårige søn, som de havde efterladt i Tyrkiet, med til Schweiz, men de schweiziske myndigheder afviste denne anmodning, primært med den begrundelse, at han ikke rådede over tilstrækkelige midler til at forsørge sin familie. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at klageren ved at forlade Tyrkiet selv var skyld i adskillelsen fra sin søn. Hans nylige besøg til Tyrkiet viste, at hans oprindelige grunde til at ansøge om politisk asyl i Schweiz ikke længere var gyldige. Der var intet, som hindrede familien i at etablere sig i deres hjemland, hvor deres mindreårige søn altid havde boet. Domstolen anerkendte, at familiens situation var meget vanskelig fra et menneskeligt perspektiv, men fandt ikke, at artikel 8 i EMRK var blevet overtrådt.

Eksempel: I sagen *Üner mod Nederlandene*⁴⁶⁴ blev det bekræftet, at der skal tages hensyn til den indvirkning, som udvisning vil have på familiens børn, når det afgøres, om det var en forholdsmæssig foranstaltning. Det krævede hensyntagen til: barnets tarv og tryghed, navnlig alvoren af de vanskeligheder, som børn med sandsynlighed vil opleve i det land, som klageren udvises til, og karakteren af de sociale, kulturelle og familiemæssige bånd til værtslandet og til destinationslandet.

Eksempel: Sagen *Tarakhel mod Schweiz*⁴⁶⁵ vedrørte de schweiziske myndigheder afslag på at undersøge asylansøgningen indgivet af et afghansk par og deres seks børn og deres beslutning om at sende dem tilbage til Italien. Menneskerettighedsdomstolen fandt, at de schweiziske myndigheder, i lyset af den nuværende situation med hensyn til modtagelses-systemet i Italien, og den manglende adgang til detaljerede og pålidelige oplysninger om det specifikke modtagelsescenter, ikke havde tilstrækkelig sikkerhed for, at klagerne, hvis de blev sendt tilbage til Italien, ville blive behandlet på en måde, der tog hensyn til børnenes alder. Menneskerettighedsdomstolen fastslog derfor, at det ville være en overtrædelse af artikel 3 i EMRK, hvis de schweiziske myndigheder sendte klagerne tilbage til Italien i henhold til Dublin II-forordningen uden først at have indhentet in-

463 Menneskerettighedsdomstolen, *Gül mod Schweiz*, nr. 23218/94, 19.2.1996.

464 Menneskerettighedsdomstolen, *Üner mod Nederlandene*, nr. 46410/99, 18.10.2006, præmis 57-58. Se også *Boutif mod Schweiz*, nr. 54273/00, 2.8.2001.

465 Menneskerettighedsdomstolen, *Tarakhel mod Schweiz* [Storkammer], nr. 29217/12, 4.11.2014.

dividuel forsikring fra de italienske myndigheder for, at klagerne ville blive behandlet på en måde, der tog hensyn til børnenes alder, og familien ville få mulighed for at blive sammen.

Inden for rammerne af folkeretten skal en stat efter anmodning give forældrene eller barnet væsentlige oplysninger om, hvor den eller de fraværende medlemmer af familien befinder sig i tilfælde af tilbageholdelse, fængsling, udvisning, forvisning eller død, medmindre afgang af oplysningerne ville være skadelig for barnets velfærd (børnekonventionens artikel 9, stk. 4).

9.6. Adgang til klage⁴⁶⁶

Hovedpunkt

- Migrantbørn har adgang til effektive retsmidler.

Inden for EU-retten er børns rettigheder til adgang til klage i forbindelse med immigration omhandlet i en række forskellige retsakter. Adgang til effektive retsmidler og til en upartisk domstol er for det første sikret ved artikel 47 i chartret om grundlæggende rettigheder. Dette omfatter en ret til en retfærdig og offentlig rettergang inden en rimelig frist for en uafhængig og upartisk domstol, herunder mulighed for at blive rådgivet, forsvaret og repræsenteret fastsat i artikel 48. For børnemigranter underbygges dette af en række bestemmelser i afledte retsakter. Dublinforordningen forpligter f.eks. medlemsstaterne til at sikre, at et uledsaget barn repræsenteres af en repræsentant med de fornødne kvalifikationer, som har adgang til indholdet af de relevante dokumenter i barnets aktmappe (artikel 6). Parallelle bestemmelser findes i kvalifikationsdirektivet (artikel 31) og direktivet om asylprocedurer (artikel 25). Børns ret til retlig repræsentation støttes også af deres ret til adgang til støttetjenester for ofre og særlige fortrolige støttetjenester omhandlet i artikel 8 i direktiv 2012/29/EU om minimumsstandarder for ofre for kriminalitet med hensyn til rettigheder, støtte og beskyttelse (offerdirektivet)⁴⁶⁷.

466 Se også FRA og EMRD (2014), afsnit 4.5 om juridisk bistand i asyl- og tilbagesendelsessager.

467 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2012/29/EU af 25.12.2012 om minimumsstandarder for ofre for kriminalitet med hensyn til rettigheder, støtte og beskyttelse, EUT 2012 L 315/55.

Retten til adgang til klage er imidlertid ikke ubegrænset og kan være med forbehold af visse aldersbetingelser. I henhold til direktivet om asylprocedurer kan medlemsstaterne »undlade at udpege en [retlig] repræsentant, hvis den uledsagede mindreårige efter al sandsynlighed fylder 18 år, inden der træffes afgørelse i første instans« (artikel 25, stk. 2).

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen fastslået, at artikel 6 (retten til en retfærdig rettergang) ikke finder anvendelse i sager vedrørende udlændinges indrejse, ophold og udvisning⁴⁶⁸. Artikel 13 i EMRK (adgang til effektive retsmidler) kan dog påberåbes under visse omstændigheder.

Eksempel: *Rahimi mod Grækenland*⁴⁶⁹ vedrørte de forhold, hvorunder et migrantbarn fra Afghanistan, som var kommet ulovligt til Grækenland, var frihedsberøvet i et detentionscenter og efterfølgende løsladt med henblik på udvisning. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at artikel 13 i EMRK var blevet overtrådt, og at den informationsbrochure, som klageren fik udleveret, ikke indeholdt oplysninger om, hvordan han kunne fremsætte en klage til politichefen. Klageren blev desuden ikke underrettet på et sprog, han forstod, om de retsmidler, han kunne anvende til at klage over forholdene under frihedsberøvelsen. På grundlag af rapporter fra European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) bemærkede Menneskerettighedsdomstolen, at Grækenland ikke havde en uafhængig myndighed med ansvar for kontrol af de retshåndhævende myndigheders detentionscentre. Domstolen bemærkede også, at der ikke fandtes en upartisk myndighed, som gjorde retsmidlet effektivt. Domstolen fastslog derfor, at artikel 3, artikel 5, stk. 1 og 4, og artikel 13 i EMRK var blevet overtrådt.

I henhold til socialpagten skal stater fremme familiens retlige (samt sociale og økonomiske) udvikling (artikel 16). I henhold til artikel 19, stk. 1, skal stater opretholde »en fyldestgørende og vederlagsfri hjælpetjeneste« og sikre sig, at vandrende arbejdstagere og deres familier modtager korrekte oplysninger med hensyn til ud- og indvandring. Et lignende »informationskrav« (som er afgørende for migranternes adgang til klage) findes i artikel 6 i den europæiske konvention om vandrende arbejdstageres retsstilling, men de mere omfattende bestemmelser

468 Menneskerettighedsdomstolen, *Maaouia mod Frankrig* [Storkammer], nr. 39652/98, 5.10.2000.

469 Menneskerettighedsdomstolen, *Rahimi mod Grækenland*, nr. 8687/08, 5.4.2011 (kun på fransk).

vedrørende retten til adgang til domstole og administrative myndigheder (artikel 26) omhandler alene de vandrede arbejdstagere og ikke deres familier⁴⁷⁰.

Det skal desuden bemærkes, at Europarådet har udarbejdet meget omfattende retningslinjer om børnevenlig retspleje, der fastlægger, hvordan gennemførelsen af alle domstolssager og administrative sager, herunder immigrationsager, bør tilpasses til børns behov⁴⁷¹.

Inden for rammerne af folkeretten er børnekonventions artikel 37 særligt relevant for frihedsberøvede migrantbørn, da den sikrer disse børn ret til hurtig juridisk og anden passende bistand samt ret til at få lovligheden af sin frihedsberøvelse prøvet ved en domstol eller anden kompetent, uafhængig og upartisk myndighed og til hurtig afgørelse af enhver sådan sag.

470 Europarådet, *Europæisk konvention om vandrede arbejdstageres retsstilling*, CETS nr. 93, 1977.

471 Europarådet, Ministerudvalget (2010), *Retningslinjer om børnevenlig retspleje*, 17.11.2010.

10

Forbruger- og databeskyttelse

EU	Omhandlede emner	Europarådet
<p>Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 38</p> <p>TEUF, artikel 169</p> <p>Direktiv 2011/83/EU om forbrugerrettigheder</p> <p>Direktiv 2005/29/EF om virksomheders urimelige handelspraksis over for forbrugerne på det indre marked</p> <p>Direktiv 2001/95/EF om produktsikkerhed i almindelighed</p> <p>Direktiv 2001/20/EF om kliniske forsøg</p> <p>EU-Domstolen, C-244/06, <i>Dynamic Medien Vertriebs GmbH mod Avides Media AG</i>, 2008 (salg af dvd'er via internettet)</p> <p>EU-Domstolen, C-36/02, <i>Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH mod Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn</i>, 2004 (licens til spil)</p> <p>Forordning (EU) nr. 536/2014 om kliniske forsøg med humanmedicinske lægemidler</p> <p>Direktiv 2009/39/EF om fødevarer bestemt til særlig ernæring</p> <p>Direktiv 2009/48/EF om sikkerhedskrav til legetøj</p> <p>Direktiv 87/357/EØF om produkter, der på grund af deres ydre fremtræden kan forveksles med andre produkter og herigennem være til fare for forbrugernes sundhed eller sikkerhed</p>	<p>Beskyttelse af børn som forbrugere</p>	<p>Europæisk konvention om grænseoverskridende fjernsyn</p>

EU	Omhandlede emner	Europarådet
Direktiv 89/552/EØF om udøvelse af tv- radiospredningsvirksomhed Direktiv 2010/13/EU om audiovisuelle medietjenester		
Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 7 (respekt for privatliv og familieliv), artikel 8 (beskyttelse af personoplysninger) og artikel 52 (rækkevidde og fortolkning af rettigheder og principper) TEUF, artikel 16 Databeskyttelsesdirektivet (95/46/EF)	Børn og beskyttelse af personoplysninger	EMRK, artikel 8 (retten til respekt for privatliv og familieliv) Menneskerettighedsdomstolen, <i>K.U. mod Finland</i> , nr. 2872/02, 2008 (annonce på internettet) Menneskerettighedsdomstolen, <i>Avilkina m.fl. mod Rusland</i> , nr. 1585/09, 2013 (videregivelse af patientjournaler) Konventionen om beskyttelse af det enkelte menneske i forbindelse med elektronisk databehandling af personoplysninger

Dette kapitel omhandler europæisk ret og retspraksis på området for forbruger- og databeskyttelse. Der findes et væld af retsakter og retspraksis på EU-plan, og EU's kompetence på dette område er fastsat udtrykkeligt i TEUF. Europarådets bidrag på dette område er mere begrænset. På traktatplan findes der to hovedkonventioner om medier og databeskyttelse. Menneskerettighedsdomstolen har også truffet afgørelse i en række sager vedrørende beskyttelse af personoplysninger.

I de følgende afsnit rettes fokus mod specifikke aspekter af forbrugerretten vedrørende børn (afsnit 10.1) og databeskyttelse (afsnit 10.2). For hvert af disse spørgsmål analyseres den generelle retlige ramme og dens anvendelse på børn samt de specifikke normer for beskyttelse af børn, hvis det er relevant.

10.1. Beskyttelse af børn som forbrugere

Hovedpunkter

- Ifølge EU-Domstolen tilsidesætter hensynet til børneforbrugeres tarv og beskyttelsen af deres rettigheder krav af samfundsinteresse, og det lægges til grund for grænser for den frie bevægelighed for varer, personer, tjenesteydelser og kapital.
- Børn som forbrugere bør gives relevante oplysninger, så de kan overveje alle relevante forhold og træffe et informeret valg.
- Urimelig handelspraksis er praksis, som ikke er i overensstemmelse med princippet om erhvervsmæssig diligen, og som kan påvirke voksne forbrugeres og børneforbrugeres transaktionsbeslutninger.
- Børn må kun deltage i kliniske forsøg, hvis det indgivne lægemiddel forventes at være af direkte fordel for dem, således at risiciene opvejes.
- EU's og Europarådets retsorden begrænser omfanget af den markedsføring, børn må udsættes for, uden at forbyde den som sådan.
- Børn har ret til specifik beskyttelse, herunder beskyttelse mod annoncering og teleshoppingprogrammer, der kan påføre dem moralsk eller fysisk skade.
- Anbringelse af produktannoncer i børneprogrammer er forbudt.

10.1.1. Forbrugerrettigheder

Inden for EU-retten er de væsentligste forbrugerbeskyttelsesprincipper fastlagt i artikel 169, stk. 1, i TEUF og artikel 38 i chartret om grundlæggende rettigheder. EU-Domstolen har anerkendt, at hensynet til barnets tarv tilsidesætter krav af samfundsinteresse, og det lægges til grund for begrænsninger af den frie bevægelighed på det indre marked.

Eksempel: Sagen *Dynamic Medien*⁴⁷² vedrørte salg via internettet i Tyskland af dvd'er med japanske tegnefilm. Tegnefilmene var blevet godkendt til børn over 15 år i Det Forenede Kongerige. De var ikke blevet vurderet som egnede af den relevante tyske myndighed. Hovedspørgsmålet ved EU-Domstolen var derfor, om forbuddet i Tyskland var i strid med princippet

472 EU-Domstolen, C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH mod Avides Media AG*, 14.2.2008.

om varers frie bevægelighed. EU-Domstolen fastslog, at den tyske lov primært havde til formål at beskytte børn mod information, der ville være skadelig for deres velfærd. Domstolen fastslog, at begrænsningen af varernes frie bevægelighed ikke var uforholdsmæssig, for så vidt som den ikke gik videre end nødvendigt for at virkeliggøre det mål om at beskytte børn, som den berørte medlemsstat forfulgte.

Eksempel: Sagen *Omega*⁴⁷³ vedrørte driften af en »laserdrome« i Tyskland. I det spil, der blev spillet i »laserdromen«, skulle deltagerne ramme strålesensorer, som var anbragt på veste båret af spillerne. Udstyret til spillet blev leveret af et britisk selskab, og både spillet og udstyret var blevet lovligt markedsført i Det Forenede Kongerige. Spillet var forbudt i Tyskland med den begrundelse, at det var i strid med grundlæggende værdier, som eksempelvis menneskelig værdighed. EU-Domstolen fandt, at de tyske myndigheders forbud ikke var i strid med EU-retten, da det var begrundet i hensynet til den offentlige orden.

Den seneste revision af EU's forbrugerlovgivning førte til vedtagelsen af direktiv 2011/83/EU om forbrugerrettigheder (forbrugerrettighedsdirektivet), der sigter mod fuld harmonisering af de nationale bestemmelser om fjernsalg og aftaler indgået uden for fast forretningssted samt andre former for forbrugeraftaler⁴⁷⁴. Hensigten er at sikre den rette balance mellem et højt forbrugerbeskyttelsesniveau og virksomhedernes konkurrenceevne. I henhold til artikel 3, stk. 3, litra a), finder forbrugerrettighedsdirektivet ikke anvendelse på aftaler om sociale tjenesteydelser, herunder socialt boligbyggeri, børnepasning og støtte til familier og enkeltpersoner, som har permanent eller midlertidigt behov herfor, herunder langtidspleje. Sociale tjenesteydelser omfatter bl.a. tjenesteydelser for børn og unge, hjælpetjenesteydelser for familier, enlige forældre og ældre, samt tjenesteydelser for migranter. I forbrugerrettighedsdirektivet lægges der særlig vægt på oplysningskrav forud for indgåelsen af aftaler. Direktivets »oplysningskrav« er baseret på den antagelse, at forbrugere, herunder børn, kan tage hensyn til alle relevante fakta og træffe et informeret valg, hvis de modtager de fornødne oplysninger.

473 EU-Domstolen, C-36/02, *Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH mod Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn*, 14.10.2004.

474 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/83/EU 25.10.2011 om forbrugerrettigheder, om ændring af Rådets direktiv 93/13/EØF og Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 1999/44/EF samt om ophævelse af Rådets direktiv 85/577/EØF og Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 97/7/EF, EUT 2011 L 304/64 (det burde have været gennemført inden den 13.12.2013).

10.1.2. Urimelig handelspraksis over for børn

Inden for EU-retten omhandler direktiv 2005/29/EF om virksomheders urimelige handelspraksis over for forbrugerne på det indre marked (direktivet om urimelig handelspraksis)⁴⁷⁵ alle former for transaktioner mellem virksomheder og forbrugere (både offline og online og med både varer og tjenesteydelser). Børn er medtaget i direktivet om urimelig handelspraksis i kategorien af »sårbare forbrugere« (artikel 5, stk. 3). Transaktionsbeslutninger kan ikke træffes efter chikane, tvang eller utilbørlig påvirkning eller vildledende oplysninger, og børneforbrugere har ret til frit at træffe sådanne beslutninger. I henhold til direktivet forbydes markedsføring og reklame, som medfører, at et produkt forveksles med et produkt eller et varemærke, som tilhører en konkurrent, og alle de oplysninger, der er nødvendige for forbrugere, skal gives på en klar og forståelig måde og på et passende tidspunkt, så de kan træffe en transaktionsbeslutning (artikel 6 og 7).

10.1.3. Produktsikkerhed

Inden for EU-retten er der fastsat en omfattende ramme, der har som mål at sikre, at kun sikre produkter og produkter, der i øvrigt opfylder kravene, finder vej til markedet. I direktiv 2001/95/EF om produktsikkerhed i almindelighed (produktsikkerhedsdirektivet) lægges der særlig vægt på børns sikkerhed, idet de er omfattet af den kategori af forbrugere, der kan være særlig udsat for de risici, de pågældende produkter udgør (betragtning 8 til produktsikkerhedsdirektivet). Et produkts sikkerhed skal derfor vurderes under hensyntagen til alle relevante aspekter, navnlig de kategorier af forbrugere, produktet er bestemt til.

Rådets direktiv 87/357/EØF er et specifikt produktsikkerhedsdirektiv om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om produkter, der på grund af deres ydre fremtræden kan forveksles med andre produkter og herigennem være til fare for forbrugernes sundhed eller sikkerhed⁴⁷⁶. Det forbyder markedsføring, import og fremstilling af produkter, der ligner madvarer, men som ikke kan spises. Medlemsstaterne skal udføre kontrol for at sikre, at sådanne produkter ikke

475 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2005/29/EF af 11.5.2005 om virksomheders urimelige handelspraksis over for forbrugerne på det indre marked og om ændring af Rådets direktiv 84/450/EØF og Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 97/7/EF, 98/27/EF og 2002/65/EF og Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 2006/2004, EUT 2005 L 149/22.

476 Rådets direktiv 87/357/EØF af 25.6.1987 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om produkter, der på grund af deres ydre fremtræden kan forveksles med andre produkter og herigennem være til fare for forbrugernes sundhed eller sikkerhed, EFT 1987 L 192/49.

markedsføres. Hvis en medlemsstat forbyder et produkt på grundlag af dette direktiv, skal den underrette Kommissionen og fremlægge detaljer med henblik på at underrette de øvrige medlemsstater. Spørgsmålet om legetøjsikkerhed er omhandlet i yderligere detaljer i [afsnit 10.1.6](#).

10.1.4. Kliniske forsøg med børn

Inden for EU-retten betegnes børn i direktiv 2001/20/EF⁴⁷⁷ om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes love og administrative bestemmelser om anvendelse af god klinisk praksis ved gennemførelse af kliniske forsøg med lægemidler til human brug som sårbare personer, der ikke gyldigt kan give deres samtykke til at deltage i et klinisk forsøg (betragtning 3). Børn må kun inddrages i kliniske forsøg, hvis de har direkte fordel af lægemidlet, og hvis sådanne fordele opvejer risiciene (betragtning 3). Kliniske forsøg bør sikre optimal beskyttelse af forsøgspersonerne (artikel 4).

Forordning (EU) nr. 536/2014 om kliniske forsøg med humanmedicinske lægemidler indeholder ligeledes specifikke bestemmelser om børn i kategorien for sårbare personer (artikel 10, stk. 1). Denne forordning ophæver gradvis direktiv 2001/20/EF⁴⁷⁸. Den kræver, at ansøgninger om godkendelse af kliniske forsøg, der inddrager børn, vurderes omhyggeligt. Et barns retlige repræsentant skal give sit samtykke til gennemførelsen af et klinisk forsøg, og det samme skal barnet, hvis det er i stand til at danne sig en mening (artikel 29, stk. 1 og 8). Ved forordningen fastsættes specifikke betingelser for gennemførelsen af kliniske forsøg på børn og indhentning af deres informerede samtykke (artikel 32). Disse betingelser er følgende: der gives ingen tilskyndelse eller økonomisk begunstiggelse til forsøgspersonen, bortset fra en kompensation for udgifter og tab af indkomst, der er direkte forbundet med deltagelsen i det kliniske forsøg, det kliniske forsøg har til formål at undersøge behandlinger af en sygdomstilstand, som kun forekommer hos børn, og der er videnskabeligt belæg for at antage, at deltagelse i det kliniske forsøg vil give: en direkte fordel for den berørte mindreårige, som opvejer de risici og byrder, der er forbundet med det, eller visse fordele for den population, der repræsenteres af den berørte mindreårige, og det kliniske forsøg kun vil medføre minimal risiko og minimale byrder for den berør-

477 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/20/EF af 4.4. 2001 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes love og administrative bestemmelser om anvendelse af god klinisk praksis ved gennemførelse af kliniske forsøg med lægemidler til human brug, EFT 2001 L 121/34.

478 Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) 536/2014 af 16.4.2014 om kliniske forsøg med humanmedicinske lægemidler og om ophævelse af direktiv 2001/20/EF, EUT 2014 L 158/1.

te mindreårige sammenlignet med standardbehandlingen af den tilstand, som den mindreårige befinder sig i. Kun i nødsituationer må kliniske forsøg udføres på børn uden deres forudgående samtykke eller deres retlige repræsentants samtykke (artikel 35, stk. 1).

10.1.5. Levnedsmidler til spædbørn og småbørn

Inden for EU-retten har direktiv 2009/39/EF om fødevarer bestemt til særlig ernæring⁴⁷⁹ fokus på sammensætningen og sikkerheden af fødevarer, der er fremstillet specifikt til spædbørn og småbørn, der er under 12 måneder gamle. Direktivets bestemmelser vedrører modernælkserstatninger og tilskudsblandinger til spædbørn og småbørn, forarbejdede fødevarer baseret på cerealier og baby mad til spædbørn og småbørn og tilsætningsstoffer i fødevarer til spædbørn og småbørn. Direktivet har til formål at garantere produktsikkerheden og sikre forbrugerne hensigtsmæssige produkter og relevante oplysninger. I direktivet bestemmes det bl.a., at en særlig ernæring skal opfylde særlige ernæringsbehov hos visse kategorier af personer, herunder sunde spædbørn og småbørn (artikel 1, stk. 3), litra c).

10.1.6. Legetøjssikkerhed

Inden for EU-retten defineres legetøj i direktiv 2009/48/EF om sikkerhedskrav til legetøj (legetøjsdirektivet)⁴⁸⁰ i artikel 2 som »produkter, der udelukkende eller delvist er konstrueret eller beregnet til, at det skal bruges af børn under 14 år under leg«⁴⁸¹. I bilag I gives der en ikke--udtømmende liste over produkter, der ikke betragtes som legetøj, men som kan give anledning til forveksling. I artikel 2, stk. 2, nævnes også en række produkter, der ikke betragtes som legetøj i direktivets forstand. Legetøjsdirektivet styrker sundheds- og sikkerhedsstandarderne ved at begrænse den mængde kemikalier, som må forekomme i materialer, der anvendes til legetøj (artikel 10)⁴⁸².

479 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2009/39/EF af 6.5.2009 om fødevarer bestemt til særlig ernæring, EUT 2009 L 124/21.

480 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2009/48/EF af 18.6.2009 om sikkerhedskrav til legetøj, EUT 2009 L 170.

481 *Ibid.*, artikel 2, stk. 1.

482 Europa-Kommissionen har også indgået »frivillige aftaler« med europæiske legetøjsfabrikanter/-distributører med henblik på at forbedre sikkerheden ved legetøj. Se også: http://ec.europa.eu/growth/sectors/toys/safety/index_en.htm.

10.1.7. Børn og reklame

Inden for EU-retten har direktiv 2010/13/EU om audiovisuelle medietjenester⁴⁸³ udvidet anvendelsesområdet for direktiv 89/552/EØF om samordning af visse love og administrative bestemmelser i medlemsstaterne vedrørende udøvelse af tv-spredningsvirksomhed (tv-spredningsdirektivet). Direktivet om audiovisuelle medietjenester omhandler begrænsningen af den mængde, den kvalitet og det indhold af reklame, som børn må eksponeres for, og varigheden af reklame fastsættes (artikel 20, 24 og 27). Produktplacering i børneprogrammer forbydes (artikel 11), og medlemsstaterne har mulighed for at forbyde visningen af sponsorlogoer under børneprogrammer (artikel 10, stk. 4)⁴⁸⁴. I direktivet om audiovisuelle medietjenester vejes beskyttelsen af børn op mod andre vigtige demokratiske værdier, som f.eks. ytringsfrihed, idet det vurderes, at sådan beskyttelse er mulig gennem nødvendig inddragelse af forældreansvar (betragtning 48 og 59).

Den effektive gennemførelse af direktivet om audiovisuelle medietjenester suppleres af henstillingerne om beskyttelse af børn og menneskelig værdighed fra 1998⁴⁸⁵ og 2006⁴⁸⁶.

Inden for Europarådets retsorden var den europæiske konvention om grænseoverskridende fjernsyn⁴⁸⁷ den første internationale traktat, der fastsatte en retlig ramme for fri cirkulation af grænseoverskridende fjernsynsprogrammer i Europa.

483 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2010/13/EU af 10.3.2010 om samordning af visse love og administrative bestemmelser i medlemsstaterne om udbud af audiovisuelle medietjenester (direktivet om audiovisuelle medietjenester), EUT 2010 L 95/1.

484 En mere generel beskrivelse af gennemførelsen af direktivet om audiovisuelle medietjenester findes i: COM(2012) 203 final, Første rapport fra Kommissionen til Europa-Parlamentet, Rådet og Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg om gennemførelsen af direktiv 2010/13/EU »Direktivet om audiovisuelle medietjenester«, Bruxelles, 4.5.2012, og SWD(2012) 125 final, arbejdsdokument fra Kommissionens tjenestegrene vedhæftet den første rapport fra Kommissionen til Europa-Parlamentet, Rådet og Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg om gennemførelsen af direktiv 2010/13/EU »Direktivet om audiovisuelle medietjenester«, Bruxelles, 4.5.2012.

485 Rådets henstilling 98/560/EF af 24.9.1998 om udvikling af den europæiske industris konkurrenceevne inden for audiovisuelle tjenester og informationstjenester gennem fremme af nationale rammer, der tager sigte på at opnå en sammenlignelig og effektiv beskyttelse af mindreårige og den menneskelige værdighed, EFT 1998 L 270.

486 Europa-Parlamentets og Rådets henstilling af 20.12.2006 om beskyttelse af mindreårige og den menneskelige værdighed og om berigtigelsesretten i forbindelse med den europæiske industris konkurrenceevne inden for audiovisuelle tjenester og online-informationstjenester, EUT 2006 L 378.

487 Europarådet, [Europæisk konvention om grænseoverskridende fjernsyn](#), CETS nr. 132, 1989. Ændret i henhold til bestemmelserne i [protokollen](#), CETS nr. 171, 2002.

Den beskytter specifikt børn og unge (artikel 7, stk. 2), f.eks. ved at forbyde udsendelse af pornografisk og voldeligt materiale og at programmer, der opfordrer til racehad. Den fastlægger reklamestandarder og regulerer reklametid og -pauser.

10.2. Børn og beskyttelse af personoplysninger

Hovedpunkter

- Inden for EU-retten og Europarådets retsorden anerkendes beskyttelse af personoplysninger som en grundlæggende rettighed.
- Retten til respekt for privatliv og familieliv, hjem og kommunikation (artikel 8 i EMRK) omfatter retten til beskyttelse af personoplysninger.
- Børn har bl.a. ret til at gøre indsigelse mod behandlingen af deres personoplysninger, medmindre vægtige legitime grunde gør sig gældende.

10.2.1. Europæisk databeskyttelseslovgivning

Inden for EU-retten har EU kompetence til at fastsætte regler om databeskyttelse (artikel 16 i TEUF)⁴⁸⁸. Artikel 8, stk. 2, i chartret om grundlæggende rettigheder omhandler centrale principper for databeskyttelse (rimelig behandling, samtykke eller berettiget formål fastsat ved lov, ret til adgang og berigtigelse), mens det i artikel 8, stk. 3, kræves, at overholdelsen af databeskyttelsesreglerne skal være underlagt en uafhængig myndigheds kontrol. Retten til beskyttelse af personoplysninger fastsat i artikel 8 kan begrænses som fastsat i loven og med henblik på respekt for de principper, der ligger til grund for et demokratisk samfund, som f.eks. andres frihedsrettigheder og rettigheder (chartrets artikel 52)⁴⁸⁹.

488 En generel oversigt over den europæiske databeskyttelseslovgivning findes i: FRA og Europarådet (2014).

489 EU-Domstolen, forenede sager C-468/10 og C-469/10, *Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF) og Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo (FECEMD) mod Administración del Estado*, 24.11.2011, præmis 48, og EU-Domstolen, C-275/06, *Productores de Música de España (Promusicae) mod Telefónica de España SAU* [Store Afdeling], 29.1.2008, præmis 68.

Beskyttelse af personoplysninger har udviklet sig til et af de centrale områder inden for europæisk ret vedrørende beskyttelse af privatlivets fred. Direktiv 95/46/EF om beskyttelse af fysiske personer i forbindelse med behandling af personoplysninger og om fri udveksling af sådanne oplysninger (databeskyttelsesdirektivet)⁴⁹⁰ er den vigtigste retsakt på dette område.

Fordi databehandling sker i lukkede rum, der ikke er tilgængelige for offentligheden, har børn og andre registrerede sædvanligvis ikke kendskab til behandlingen af deres personoplysninger. For at afhjælpe registreredes sårbare situation garanteres børn og andre registrerede specifikke i medfør af europæisk ret individuelle rettigheder, som f.eks. ret til at blive underrettet om, at deres oplysninger indsamles, retten til at få adgang til lagrede data og til at få oplysninger om behandlingen, retten til at gøre indsigelse mod ulovlig behandling og retten til berigtigelse, sletning og blokering af data.

Registeransvarlige for behandlinger skal fremlægge tilstrækkelige oplysninger om behandlingen af oplysninger (databeskyttelsesdirektivets artikel 10 og 11). Fortolket på en børnevenlig måde betyder dette, at sproget og formen af disse oplysninger skal tilpasses børnenes modenhed og grad af forståelse. Oplysningerne skal mindst omfatte formålet med behandlingen samt identiteten af og kontaktoplysningerne for den registeransvarlige (databeskyttelsesdirektivets artikel 10, litra a) og b)).

I henhold til databeskyttelsesdirektivet skal registrerede give deres samtykke, uanset følsomheden af de behandlede data (artikel 7, 8 og 14). En børnevenlig samtykkeprocedure kræver, at der tages hensyn til den løbende udvikling af barnets evner, så barnet inddrages progressivt. Som det første anmodes barnet om at give samtykke af sin retlige repræsentant. Næste skridt er et parallelt samtykke fra barnet og dets retlige repræsentant, og sidste skridt er samtykke fra den unge alene.

Registrerede har ret til sletning af data, herunder mulighed for at få deres personoplysninger fjernet eller slettet efter anmodning, og også ret til at gøre indsigelse mod behandlingen af deres personoplysninger. Sidstnævnte er blevet stadig vigtigere for børn i takt med den massive mængde af personoplysninger om børn, der cirkuleres og gøres tilgængelige via de sociale net. EU-Domstolen

⁴⁹⁰ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 95/46/EF af 24.10.1995 om beskyttelse af fysiske personer i forbindelse med behandling af personoplysninger og om fri udveksling af sådanne oplysninger (databeskyttelsesdirektivet), EFT 1995 L 281.

har endnu ikke behandlet sager vedrørende børn, men den fastslog i en nylig sag vedrørende en voksen klager, at retten til at gøre indsigelse gælder for data og oplysninger, »når de forekommer utilstrækkelige, irrelevante eller ikke længe-relevante eller omfatter for meget i forhold til formålet, og henset til den tid, der er gået«⁴⁹¹. EU-Domstolen fastslog også, at anvendelsen af retten til at gøre indsigelse skal vejes op mod andre grundlæggende rettigheder.

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen fortolket artikel 8 i EMRK således, at den omfatter retten til beskyttelse af personoplysninger. Menneskerettighedsdomstolen har undersøgt sager, der har involveret databeskyttelse, herunder aflytning⁴⁹², forskellige former for overvågning⁴⁹³ og beskyttelse mod offentlige myndigheders lagring af personoplysninger⁴⁹⁴. Menneskerettighedsdomstolen har desuden fastslået, at national lovgivning skal fastlægge passende foranstaltninger til at sikre retsmidler mod overtrædelser af databeskyttelsesrettigheder.

Eksempel: I sagen *K.U. mod Finland*⁴⁹⁵ var klageren et barn, som klagede over, at en annonce af seksuel karakter om ham var blevet offentliggjort på et datingsite på internettet. Tjenesteudbyderen nægtede at afsløre identiteten af den person, der havde offentliggjort oplysningerne, med henvisning til de finske bestemmelser om fortrolighed. Klageren hævdede, at finsk lovgivning ikke sikrede tilstrækkelig beskyttelse mod sådanne handlinger fra en privat person, som offentliggjorde inkriminerende oplysninger om klageren på internettet. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at stater er underlagt positive forpligtelser, der kan indebære vedtagelsen af foranstaltninger med henblik på at sikre respekten for privatlivets fred, også i relationer mellem privatpersoner. I klagerens tilfælde var det nødvendigt at iværksætte effektive foranstaltninger for at identificere og retsforfølge lovovertræderen for at sikre reel og

491 EU-Domstolen, C-131/12, *Google Spain SL og Google Inc. mod Agencia Española de Protección de Datos (AEPD)* og *Mario Costeja González* [Store Afdeling], 13.5.2014, præmis 93.

492 Se f.eks.: Menneskerettighedsdomstolen, *Malone mod Det Forenede Kongerige*, nr. 8691/79, 2.8.1984, og Menneskerettighedsdomstolen, *Copland mod Det Forenede Kongerige*, nr. 62617/00, 3.4.2007.

493 Se f.eks.: Menneskerettighedsdomstolen, *Klass m.fl. mod Tyskland*, nr. 5029/71, 6.9.1978, og Menneskerettighedsdomstolen, *Uzun mod Tyskland*, nr. 35623/05, 2.9.2010.

494 Se f.eks.: Menneskerettighedsdomstolen, *Leander mod Sverige*, nr. 9248/81, 26.3.1987, og Menneskerettighedsdomstolen, *S. og Marper mod Det Forenede Kongerige* [Storkammer], nr. 30562/04 og 30566/04, 4.12.2008.

495 Menneskerettighedsdomstolen, *K.U. mod Finland*, nr. 2872/02, 2.12.2008. Se også [kapitel 4](#).

effektiv beskyttelse af klageren. En sådan beskyttelse blev dog ikke sikret af staten, og domstolen konkluderede, at artikel 8 i EMRK var blevet overtrådt⁴⁹⁶.

Eksempel: *Avilkina m.fl. mod Rusland*⁴⁹⁷ vedrørte videregivelsen af en to-årig piges patientjournal til anklageren efter hans anmodning om at blive informeret om alle afvisninger fra Jehovas vidner med hensyn til blodtransfusioner. Domstolen anerkendte, at en patients og samfundets interesse i at beskytte fortroligheden af patientjournaler kan opvejes af hensyn til opklaringen af en forbrydelse, men bemærkede, at klageren ikke var under mistanke eller anklage for en strafbar handling. De læger, der behandlede klageren, kunne desuden have anmodet om retlig tilladelse til en blodtransfusion, hvis de havde ment, at hun var i livsfare. Da der ikke var et presserende socialt behov for at anmode om videregivelse af fortrolige patientoplysninger vedrørende klageren, fandt Menneskerettighedsdomstolen, at artikel 8 i EMRK var blevet overtrådt.

Eksempel: I sagen *S. og Marper mod Det Forenede Kongerige*⁴⁹⁸ blev en 11-årigs fingeraftryk og dna, som var taget i forbindelse med mistanke om forsøg på røveri, opbevaret på ubestemt tid, selv om han i sidste ende blev frikendt. I medfør af karakteren og mængden af personoplysninger i celleprøver og dna-profiler udgjorde opbevaringen heraf et indgreb i den første klagers ret til respekt for privatlivet. De centrale principper i Europarådets relevante instrumenter og de andre kontraherende parters lov og praksis kræver, at opbevaringen af oplysninger står i forhold til formålet med indsamlingen og er tidsmæssigt begrænset, især på politiområdet. Den beskyttelse, der gives i artikel 8 i EMRK, ville blive urimeligt svækket, hvis anvendelsen af moderne videnskabelige teknikker i strafferetssystemet blev tilladt for enhver pris og uden omhyggeligt afvejning af deres potentielle fordele i forhold til vigtige hensyn til beskyttelsen af privatlivet. I denne henseende var den generelle og vilkårlige karakter af muligheden for opbevaring af personoplysninger i England og Wales særligt bemærkelsesværdig, da den tillod tidsubegrænset opbevaring af data uden hensyntagen til karakteren eller alvoren af lovovertrædelsen eller den

496 FRA og Europarådet (2014), s. 122.

497 Menneskerettighedsdomstolen, *Avilkina m.fl. mod Rusland*, nr. 1585/09, 6.6.2013.

498 Menneskerettighedsdomstolen, *S. og Marper mod Det Forenede Kongerige* [Storkammer], nr. 30562/04 og 30566/04, 4.12.2008.

mistænktens alder. Opbevaring kan være særligt skadelig, når der er tale om mindreårige, som følge af deres særlige situation og betydningen af deres udvikling og integration i samfundet. Menneskerettighedsdomstolen konkluderede, at opbevaringen af data udgjorde et uforholdsmæssigt indgreb i klagerens ret til respekt for privatlivet.

Europarådets konvention om beskyttelse af det enkelte menneske i forbindelse med elektronisk databehandling af personoplysninger⁴⁹⁹ (konvention 108) gælder for alle former for databehandling, der udføres af både den private og den offentlige sektor, og beskytter den enkelte, herunder børn, mod misbrug i forbindelse med behandling af personoplysninger. Konvention 108 omfatter en tillægsprotokol, der omhandler etableringen af tilsynsmyndigheder og grænseoverskridende videregivelse af personoplysninger til lande, der ikke er part i konventionen⁵⁰⁰.

Principperne i konvention 108 vedrørende behandling af personoplysninger omhandler rimelig og lovlig behandling af personoplysninger, der lagres til nærmere bestemte og legitime formål, ikke må anvendes på en måde, som er uforenelig med disse formål, og ikke må lagres i længere tid end nødvendigt. De vedrører også kvaliteten af data. Behandling af »følsomme« personoplysninger, som f.eks. en persons race, politiske tilhørsforhold, sundhed, religion, seksualitet eller straffeattest, er forbudt, hvis der ikke foreligger tilstrækkelige retsgarantier. Konventionen sikrer også det enkelte menneskes, herunder børns, ret til at vide, hvilke oplysninger der er lagret om ham eller hende, og om nødvendigt at få dem korrigeret. Begrænsninger af de rettigheder, der er fastlagt ved konventionen, tillades kun, når samfundsmæssige hensyn, herunder statens sikkerhed eller forsvar, kræver det.

Inden for rammerne af folkeretten er retten til databeskyttelse en del af barnets ret til privatliv fastsat i børnekonventionens artikel 16. I henhold til denne artikel må et barn ikke udsættes for vilkårlig eller ulovlig indblanding i sit privatliv eller familieliv, sit hjem eller sin brevveksling, eller for ulovlige angreb på sin ære og sit omdømme. Denne ret skal respekteres af alle, herunder barnets retlige repræsentant.

499 Europarådet, [konvention om beskyttelse af det enkelte menneske i forbindelse med elektronisk databehandling af personoplysninger](#), CETS nr. 108, 1981.

500 Europarådet, [tillægsprotokol til konvention om beskyttelse af det enkelte menneske i forbindelse med elektronisk databehandling af personoplysninger](#) vedrørende tilsynsmyndigheder og grænseoverskridende videregivelse af personoplysninger, CETS nr. 181, 2001.

11

Børns rettigheder i straffesager og alternative (udenretslige) procedurer

EU	Omhandlede emner	Europarådet
<p>Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 47 (adgang til effektive retsmidler og til en upartisk domstol), artikel 48 (uskyldsformodning og ret til et forsvar) og artikel 49 (legalitetsprincippet og princippet om proportionalitet mellem lovovertrædelse og straf)</p> <p>Direktiv 2010/64/EU om retten til tolke- og oversætterbistand i straffesager</p> <p>Direktiv 2012/13/EU om ret til information under straffesager</p> <p>Direktiv 2013/48/EU om retten til advokatbistand</p>	<p>Garantier for retfærdig rettergang</p>	<p>EMRK, artikel 6 (retfærdig rettergang)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>T. mod Det Forenede Kongerige</i> [Storkammer], nr. 24724/94, 1999 (børn i retten)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Panovits mod Cypern</i>, nr. 4268/04, 2008 (adgang til advokatbistand)</p>

EU	Omhandlede emner	Europarådet
<p>Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 4 (forbud mod tortur og umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf) og artikel 6 (ret til frihed)</p>	<p>Frihedsberøvelse</p>	<p>EMRK, artikel 3 (forbud mod tortur og umenneskelig eller nedværdigende behandling) og artikel 5 (ret til frihed)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Bouamar mod Belgien</i>, nr. 9106/80, 1988 (frihedsberøvelse med henblik på tilsyn med opdragelse)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>D.G. mod Irland</i>, nr. 39474/98, 2002 (frihedsberøvelse med henblik på tilsyn med opdragelse)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Nart mod Tyrkiet</i>, nr. 20817/04, 2008 (varetægtsfængsling)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Güveç mod Tyrkiet</i>, nr. 70337/01, 2009 (forhold under frihedsberøvelse)</p>
<p>Direktiv 2012/29/EU om ofres rettigheder</p> <p>EU-Domstolen, <i>C-105/03, Straffesag mod Maria Pupino</i> [Store Afdeling], 2005 (afhøring af mindreårige som vidner)</p>	<p>Mindreårige vidner og ofre</p>	<p>EMRK, artikel 3 (forbud mod tortur og umenneskelig eller nedværdigende behandling) og artikel 8 (ret til respekt for privatliv)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>Kovač mod Kroatien</i>, nr. 503/05, 2007 (mindreårigt vidne)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>S.N. mod Sverige</i>, nr. 34209/96, 2002 (mindreårigt vidne)</p> <p>Menneskerettighedsdomstolen, <i>R.R. m.fl. mod Ungarn</i>, nr. 19400/11, 2012 (udelukkelse af familie fra vidnebeskyttelsesprogram)</p>

Børns rettigheder i forbindelse med ungdomsretssager vedrører børn, der anklages, retsforfølges eller dømmes for at have begået strafbare handlinger, og børn, der deltager i retssager eller tilknyttede procedurer som ofre og/eller vidner. Børns stilling i ungdomsretssystemet er reguleret af almindelige menneskerettighedsbestemmelser, der gælder for både børn og voksne.

I dette kapitel gives der en oversigt over de europæiske standarder, der er relevante for børn, som er involveret i retssager og alternative procedurer. Det

omhandler garantier for en retfærdig rettergang, herunder effektiv deltagelse af og adgang til en advokat, unge lovovertræderes rettigheder, herunder vare-tægtsfængsling (materielle og proceduremæssige garantier), forhold under frihedsberøvelse og beskyttelse mod mishandling samt beskyttelse af mindreårige vidner og ofre. Aspekter vedrørende beskyttelse er særligt relevante for alternative procedurer, der ikke er i overensstemmelse med kontradiktionsprincippet, og som bør anvendes, når disse bedst kan tage hensyn til barnets tarv⁵⁰¹. Når der er tale om børn, er strafferetlige mål, som f.eks. social integration, uddannelse og forebyggelse af gentagen kriminalitet, grundlæggende og vigtige principper⁵⁰².

11.1. Garantier for retfærdig rettergang

Hovedpunkter

- Børn har i straffesager ret til at blive behandlet retfærdigt og på en børnevenlig måde.
- Retssager bør tilpasses børns behov for at sikre deres effektive deltagelse.
- Børn har ret til bistand fra en advokat fra de indledende faser i straffesager og fra den første politiafhøring.

I dette afsnit skitseres de generelle krav til en retfærdig rettergang inden for rammerne af både EU og Europarådet med særlig vægt på de børnespecifikke garantier for en retfærdig rettergang.

Retten til en retfærdig rettergang er en hjørnesten i et demokratisk samfund. Børn, der mistænkes eller anklages for en forbrydelse, har ret til en retfærdig rettergang, og de nyder godt af de samme garantier som enhver anden person, der er i konflikt med loven. Garantier for en retfærdig rettergang finder anvendelse fra barnets første afhøring og gælder under hele retssagen. Børn, der er i konflikt med loven, er dog særligt udsatte og kan derfor have behov for yderligere

501 Europarådet, Ministerudvalget (2010), *Retningslinjer om børnevenlig retspleje*, 17.11.2010, afsnit 24.

502 Se også Europarådet, Ministerudvalget (2008), Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on integrated national strategies for the protection of children from violence, 5.11.2008, Part I.A.2.

beskyttelse. Europæiske organer har fastlagt særlige krav med henblik på at sikre, at disse børns behov opfyldes effektivt.

Inden for EU-retten fastlægges både børns og voksnes adgang til effektive retsmidler, herunder garantier for en retfærdig rettergang, i en række bestemmelser i chartret om grundlæggende rettigheder. Artikel 47 omhandler specifikt adgangen til effektive retsmidler og til en upartisk domstol. I artiklen fastsættes krav af særlig relevans for børn, som f.eks. retten til en retfærdig og offentlig rettergang inden en rimelig frist, retten til at blive rådgivet, forsvaret og repræsenteret og retten til retshjælp. Legalitetsprincippet og princippet om proportionalitet mellem lovovertrædelse og straf, som er fastsat i artikel 49, er ligeledes særligt relevante for børn. I en række EU-direktiver fastsættes specifikke garantier for en retfærdig rettergang i straffesager: direktivet om retten til tolke- og oversætterbistand i straffesager⁵⁰³, direktivet om ret til information under straffesager⁵⁰⁴ og direktivet om retten til advokatbistand⁵⁰⁵. De første to direktiver indeholder ingen børnespecifikke garantier, omend direktivet om ret til information indeholder bestemmelser, der vedrører situationen for sårbare mistænkte eller tiltalte mere generelt. De børnerelaterede bestemmelser i direktivet om retten til advokatbistand er yderligere beskrevet i [afsnit 11.2.2](#).

Selv om der ikke er fastlagt børnespecifikke bestemmelser, skal medlemsstaterne overholde EU-chartret om grundlæggende rettigheder, når de gennemfører bestemmelserne i de nævnte direktiver. Principper, som f.eks. hensynet til barnets tarv, som er nedfældet i artikel 24, bør derfor tillægges den fornødne vægt, når børn er genstand for disse direktivers bestemmelser. Indtil videre har der ikke været anlagt sager ved EU-Domstolen vedrørende fortolkningen af chartrets artikel 24 sammenholdt med et af de nævnte direktiver⁵⁰⁶.

503 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2010/64/EU af 20.10.2010 om retten til tolke- og oversætterbistand i straffesager, EUT 2010 L 280/1.

504 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2012/13/EU af 22.5.2012 om ret til information under straffesager, EUT 2012 L 142/1.

505 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2013/48/EU af 22.10.2013 om ret til adgang til advokatbistand i straffesager og i sager angående europæiske arrestordre og om ret til at få en tredjemand underrettet ved frihedsberøvelse og til at kommunikere med tredjemand og med konsulære myndigheder under frihedsberøvelsen, EUT 2013 L 294/1.

506 EU-Domstolen har behandlet fortolkningen af artikel 24 i sager vedrørende international barn bortførelse (se [afsnit 5.4](#)).

Af særlig betydning er Kommissionens forslag til et direktiv om retssikkerheds-garantier for børn, der er mistænkt eller tiltalt i straffesager⁵⁰⁷, der har til formål at sikre børn et retskrav på advokatbistand i alle faser af straffesager. I henhold til forslaget bør børn også have ret til omgående information om deres rettigheder, bistand fra deres forældre (eller andre relevante personer) og afhøring for lukkede døre. Frihedsberøvede børn bør desuden have ret til at modtage passende undervisning, vejledning og lægebehandling og til at blive holdt adskilt fra voksne⁵⁰⁸.

Inden for Europarådets retsorden er den europæiske menneskerettighedskonventions garantier for en retfærdig rettergang fastlagt i artikel 6, som er grundlaget for en stor del af Menneskerettighedsdomstolens retspraksis. Artikel 6, stk. 1, i EMRK indeholder udtrykkelige garantier for en retfærdig rettergang: retten til en retfærdig og offentlig rettergang (medmindre det bl.a. er i strid med unges interesser), retten til en rettergang inden en rimelig tid, retten til en rettergang ved en uafhængig og upartisk domstol⁵⁰⁹ og retten til en rettergang ved en domstol oprettet ved lov. Som en del af princippet om en retfærdig rettergang har Menneskerettighedsdomstolen udviklet en række garantier: processuel ligestilling og kontradiktorisk sagsbehandling, retten til ikke at udtale sig, adgang til advokatbistand, effektiv deltagelse, tilstedeværelse under retssag og begrundede afgørelser. Enhver skal desuden anses for uskyldig, indtil hans skyld er bevist i overensstemmelse med loven (artikel 6, stk. 2, i EMRK).

Enhver, der er anklaget for en lovovertrædelse, er i særdeleshed berettiget til: ufortøvet at modtage udførlig underretning på et sprog, som han forstår, om arten af og årsagen til den anklage, der er rejst mod ham (artikel 6, stk. 3, litra a), i EMRK), at få tilstrækkelig tid og lejlighed til at forberede sit forsvar (artikel 6, stk. 3, litra b), i EMRK), at få juridisk bistand, som han selv har valgt (artikel 6, stk. 3, litra c), i EMRK), at afhøre eller lade afhøre imod ham førte vidner (artikel 6, stk. 3, litra d), i EMRK), og at få vederlagsfri bistand af en tolk (artikel 6, stk. 3, litra e), i EMRK). Disse garantier gælder for både børn og voksne. Aspekter, der er

507 Europa-Kommissionen (2013), Forslag til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv om retssikkerheds-garantier for børn, der er mistænkt eller tiltalt i straffesager, COM(2013) 822 final, Bruxelles, 27.11.2013.

508 Se også afsnit 11.2. Europa-Kommissionen (2013), Forslag til Europa-Parlamentets og Rådets om foreløbig retshjælp til mistænkte eller tiltalte, der frihedsberøves, og retshjælp i sager angående europæiske arrestordre, COM(2013) 824 final, Bruxelles, 27.11.2013, kan også være relevant for beskyttelsen af børn.

509 Menneskerettighedsdomstolen, *Nortier mod Nederlandene*, nr. 13924/88, 24.8.1993, og Menneskerettighedsdomstolen, *Adamkiewicz mod Polen*, nr. 54729/00, 2.3.2010.

særligt relevante for børn, som har genereret børnespecifik retspraksis, omfatter retten til effektiv deltagelse og retten til advokatbistand. Disse to specifikke garantier for en retfærdig rettergang uddybes derfor yderligere i dette kapitel.

Af stor betydning for mindreårige mistænkte eller tiltalte er Europarådets *retningslinjer om børnevenlig retspleje*⁵¹⁰. Selv om retningslinjerne ikke er retligt bindende, er de et trin på vejen til at sikre, at retssager, herunder i det strafferetlige system, tager hensyn til børns specifikke behov. De er baseret på Menneskerettighedsdomstolens retspraksis og andre europæiske og internationale retlige standarder, som f.eks. FN-konventionen om barnets rettigheder. De er et nyttigt redskab for personer, der arbejder med børn. I henhold til retningslinjernes afsnit I (1) finder de anvendelse på børn i retssager (strafferetlige og civilretlige) og alternativer til sådanne sager. Af særlig betydning for børn i straffesager er retten til at få information om anklagerne forklaret for både barnet og dets forældre på en måde, så de kan forstå den præcise anklage (afsnit IV.A.1.5), retten til kun at blive afhørt under tilstedeværelse af barnets advokat/forældre eller en anden tillidsperson (afsnit CC (30)), retten til en hurtig rettergang (afsnit D (4)) og retten til interview eller afhøring på en måde, der er afstemt efter barnet (afsnit D (5)).

I juni 2014 vedtog PACE en resolution om børnevenlig retspleje, som understreger behovet for rettighedsbaseret og børnespecifik behandling af børn, som er i konflikt med loven⁵¹¹. PACE opfordrer medlemsstaterne til at gennemføre internationale menneskerettighedsstandarder vedrørende ungdomsretssager, herunder Europarådets retningslinjer om børnevenlig retspleje, og at sørge for, at national lovgivning og praksis bringes i overensstemmelse med disse standarder. PACE foreslår, at frihedsberøvelse kun bruges som sidste udvej og i det kortest mulige tidsrum, at den kriminelle lavalder fastsættes til 14 år uden mulighed for undtagelser ved alvorlige overtrædelser, og at der etableres et særligt ungdomsretssystem, som omfatter alternativer til straffesager, ikkefrihedsberøvende foranstaltninger og specialuddannede sagsbehandlere.

Inden for rammerne af folkeretten anerkendes det i børnekonventionens artikel 40, at ethvert barn, der mistænkes eller anklages for eller er fundet skyldig i at have begået strafbart forhold, til at blive behandlet retfærdigt og på en måde,

510 Europarådet, Ministerudvalget (2010), *Retningslinjer om børnevenlig retspleje*, 17.11.2010.

511 Europarådets Parlamentariske Forsamling, Resolution 2010 (2014), »[Child-friendly juvenile justice: from rhetoric to reality](#)«.

som tager barnets alder i betragtning. Det vigtigste mål med ungdomsretssystemet er i henhold til børnekonventionens artikel 40 at resocialisere børnene, så de kan påtage sig en konstruktiv rolle i samfundet. I børnekonventionens artikel 40, stk. 2, anerkendes børns ret til en retfærdig rettergang, og at børn har yderligere rettigheder, herunder retten til at få bistand fra deres forældre, retten til appel og retten til at få deres privatliv respekteret fuldt ud på alle stadier af sagsforløbet.

I andre instrumenter bygges der videre på børnekonventionens principper om en retfærdig rettergang og retten til at blive behandlet på en børnespecifik måde, herunder at frihedsberøvelse kun må anvendes som sidste udvej og i det kortest mulige tidsrum (se børnekonventions artikel 37, litra b)). Af særlig betydning er FN's standardminimumsregler for retspleje over for mindreårige (Beijingreglerne)⁵¹², FN's retningslinjer for forebyggelse af ungdomskriminalitet (Riyadh-retningslinjerne)⁵¹³ og FN's regler for beskyttelse af frihedsberøvede unge (Havanareglerne)⁵¹⁴. Beijingreglerne omfatter detaljeret vejledning i gennemførelsen af kravene om en retfærdig rettergang og børnespecifik behandling i børnekonventionens artikel 40, herunder formålet med ungdomsretssystemet, beskyttelse af privatlivet, efterforskning og retsforfølgelse, varetægtsfængsling, domfældelse og anbringelse samt institutionel og ikke-institutionel behandling. Havanareglerne vedrører behandlingen af frihedsberøvede unge og omfatter regler vedrørende definitionen af frihedsberøvelse, politikvaretægt og varetægtsfængsling, forhold på ungdomsinstitutioner, disciplinærsager, screeningsmetoder og brug af tvang eller fastholdelse, klageordninger, inspektions- og tilsynsordninger og reintegration af ungdomskriminelle. Endelig indeholder Riyadhretningslinjerne detaljerede retningslinjer vedrørende politikker, der har til formål at forebygge ungdomskriminalitet.

FN's Komité for Barnets Rettigheder har udsendt en generel bemærkning (nr. 10)⁵¹⁵ om børne- og ungdomsretspleje, der indeholder detaljerede retningslinjer for fortolkningen og gennemførelsen af børnekonventionen, for så vidt angår ung-

512 FN's Generalforsamling (1985), *UN Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice*, UN Doc. GA Res. 40/33, 19.11.1985.

513 FN's Generalforsamling, (1990), *UN Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency*, UN Doc. GA Res. 45/112, 14.12.1990.

514 FN's Generalforsamling, (1990), *UN Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty*, UN Doc. GA Res. 45/113, 14.12.1990.

515 FN's Komité for Barnets Rettigheder (2007), *General Comment No. 10 on Children's rights in juvenile justice*, CRC/C/GC/07, 25.4.2007.

domsretspleje. Denne bemærkning omhandler vigtige principper for ungdomsretspleje, herunder retten til effektiv deltagelse som en del af retten til en retfærdig rettergang (se også [afsnit 11.1.1](#)), anvendelsen af frihedsberøvelse som sidste udvej og i det kortest mulige tidsrum, alternativer til straffesager og forebyggelse af ungdomskriminalitet, integration af princippet om barnets tarv og princippet om ikke-forskelsbehandling i ungdomsretsplejen og aldersgrænser. Komitéen anbefaler, at den kriminelle lavalder fastsættes til mindst 12 år. Komitéen anbefaler også, at alle børn får ret til at blive behandlet inden for rammerne af ungdomsretsplejen, og at det forbydes, at 16- og 17-årige overføres til retsplejesystemet for voksne i tilfælde af alvorlige lovovertrædelser. Andre generelle bemærkninger, f.eks. vedrørende retten til at blive hørt (som hænger sammen med retten til effektivt at deltage i retssager), og beskyttelsen mod enhver form for vold, er også relevante for ungdomsretspleje⁵¹⁶.

11.1.1. Effektiv deltagelse

Inden for EU-retten fastlægges der i artikel 47 i chartret om grundlæggende rettigheder garantier, som svarer til garantierne i artikel 6 i EMRK, herunder retten til en retfærdig og offentlig rettergang inden en rimelig frist for en uafhængig og upartisk domstol, retten til retlig repræsentation og adgang til effektive retsmidler. Det foreslåede direktiv om retssikkerhedsgarantier for børn, der er mistænkt eller tiltalt i straffesager, omhandler retten til effektiv deltagelse og retten til retlig repræsentation⁵¹⁷.

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen med henvisning til artikel 6 fastlagt specifikke krav til at sikre børns effektive deltagelse i straffesager. Generelt bør det under sagen sikres, at der tages hensyn til barnets alder, modenhed og psykologiske kapacitet⁵¹⁸. Konkrete eksempler på krav vedrørende »effektiv deltagelse« omfatter barnets tilstedeværelse under afhøringerne, gennemførelse af afhøringer bag lukkede døre, begrænset offentlighed, sikring af, at barnet forstår, hvad sagen drejer sig om, og begrænset

516 FN's Komité for Barnets Rettigheder (2009), *General Comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard*, CRC/C/GC/12, 1.7.2009, og FN's Komité for Barnets Rettigheder (2011), *General Comment No. 13 (2011) - The right of the child to freedom from all forms of violence*, CRC/C/GC/13, 18.4.2011.

517 Europa-Kommissionen (2013), Forslag til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv om retssikkerhedsgarantier for børn, der er mistænkt eller tiltalt i straffesager, COM(2013) 822 final, Bruxelles, 27.11.2013.

518 Menneskerettighedsdomstolen, *T. mod Det Forenede Kongerige* [Storkammer], nr. 24724/94, 16.12.1999, præmis 61.

formalitet under retsmøder. Indtil videre har Menneskerettighedsdomstolen ikke truffet afgørelse om, at en kriminel lavalder, der er for lav, i sig selv er en overtrædelse af artikel 6 i EMRK. Når Menneskerettighedsdomstolen vurderer, om et barn havde mulighed for effektivt at deltage i den national retssag, undersøger domstolen de konkrete omstændigheder i hver sag.

Eksempel: Sagen *T. mod Det Forenede Kongerige*⁵¹⁹ vedrørte to 10-årige drenges mord på en toårig dreng. Sagen blev behandlet ved en offentlig retssag under stor mediebevågenhed. Proceduren var delvist tilpasset, idet retsmøderne var kortere, klagerens forældre sad tæt på ham, et legeområde var tilgængeligt i pauserne osv. Klageren og hans medanklagede blev dog behandlet ved en voksendomstol, og størstedelen af formaliteterne ved en straffesag var bevaret. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at klageren ikke havde været i stand til at deltage effektivt i sagen, fordi retsmøderne var offentlige, og som følge af den store mediebevågenhed og hans manglende evne til at instruere sine advokater og afgive tilstrækkelig forklaring. Hans rettigheder i henhold til artikel 6 i EMRK var derfor blevet overtrådt.

Anerkendelsen af retten til effektiv deltagelse er også central i Europarådets retningslinjer om børnevenlig retspleje. Retspleje for børn, herunder for unge, bør være tilgængelig, alderssvarende, hurtig, omhyggelig og tilpasset og målrettet mod barnets behov og rettigheder, og den bør respektere barnets rettigheder, herunder dets ret til en retfærdig procedure, til at deltage i og forstå sagen, til respekt for privat- og familielivet og til integritet og værdighed⁵²⁰. I retningslinjerne beskrives det specifikt, hvordan børn bør behandles i straffesager eller andre retssager. Børn bør have adgang til domstole og retssager, og deres ret til juridisk rådgivning og repræsentation og til at blive hørt og udtrykke deres synspunkter bør garanteres. Unødige forsinkelser bør undgås, proceduren bør tilrettelægges på en børnevenlig måde (herunder lokalerne og sproget), og der bør træffes særlige foranstaltninger for at høre og besvare forklaringer/udtalelser, der afgives af børn⁵²¹.

519 Menneskerettighedsdomstolen, *T. mod Det Forenede Kongerige* [Storkammer], nr. 24724/94, 16.12.1999.

520 Europarådet, Ministerudvalget (2010), *Retningslinjer om børnevenlig retspleje*, 17.11.2010, afsnit II. C.

521 *Ibid.*, afsnit D.

11.1.2. Ret til advokatbistand

Inden for EU-retten indeholder direktiv 2013/48/EU om retten til advokatbistand⁵²² – som skal gennemføres inden den 27. november 2016 – direkte henvisninger til børn i betragtning 52 og 55 samt i artikel 5, stk. 2-4. Hvis et barn frihedsberøves, skal indehaveren af forældresvaret i henhold til betragtning 55 og artikel 5, stk. 2, underrettes så hurtigt som muligt efter barnets frihedsberøvelse og bør gives grundene hertil, medmindre dette er i strid med barnets tarv. I sidstnævnte tilfælde underrettes en anden egnet voksen. I henhold til artikel 2 finder direktivet anvendelse fra det tidspunkt, hvor mistænkte eller tiltalte underrettes om, at de er mistænkt eller tiltalt for at have begået et strafbart forhold, og indtil straffesagens afslutning ved en endelig domsafsigelse. I henhold til artikel 3, stk. 3, indebærer retten til adgang til advokatbistand, at mistænkte/tiltalte har ret til at mødes og kommunikere med advokaten i enrum, herunder inden den første afhøring, har ret til deres advokats tilstedeværelse og effektive deltagelse under en afhøring og har ret til deres advokats deltagelse i forbindelse med følgende efterforskningsmæssige eller bevissikrende foranstaltninger.

Inden for Europarådets retsorden er retten til advokatbistand ifølge Menneskerettighedsdomstolen et af de grundlæggende elementer af retten til en retfærdig rettergang⁵²³. Personer, der er tiltalt for en strafbar handling, har ret til advokatbistand fra de første faser af politiefterforskningen. Denne ret kan begrænses under særlige omstændigheder, såfremt begrænsningen ikke ubehørigt truer den tiltaltes rettigheder. Menneskerettighedsdomstolen har fastslået, at dette kan være tilfældet, når forklaringer, der er afgivet uden advokatbistand, er grundlaget for en domfældelse⁵²⁴. Menneskerettighedsdomstolens undersøgelse af, om en klager har haft effektiv adgang til en advokat, er strengere i sager, der involverer børn⁵²⁵.

Eksempel: Sagen *Panovits mod Cypern*⁵²⁶ vedrørte en 17-årig, der var tiltalt for mord og røveri. Han blev bragt til politistationen under ledsagelse af

522 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2013/48/EU af 22.10.2013 om ret til adgang til advokatbistand i straffesager og i sager angående europæiske arrestordre og om ret til at få en tredjemand underrettet ved frihedsberøvelse og til at kommunikere med tredjemand og med konsulære myndigheder under frihedsberøvelsen, EUT 2013 L 294/1.

523 Menneskerettighedsdomstolen, *Salduz mod Tyrkiet* [Storkammer], nr. 36391/02, 27.11.2008, præmis 51.

524 *Ibid.*, præmis 62.

525 *Ibid.*, præmis 60.

526 Menneskerettighedsdomstolen, *Panovits mod Cypern*, nr. 4268/04, 11.12.2008.

sin far. Han blev derefter arresteret og ført til et særskilt lokale til afhøring uden tilstedeværelse af sin far eller en advokat. Mens klageren blev afhørt, blev hans far informeret om klagerens ret til at kontakte en advokat. Flere minutter senere fik faren oplyst, at hans søn i mellemtiden havde tilstået forbrydelsen. Menneskerettighedsdomstolen fandt, at det i lyset af klagerens alder ikke kunne antages, at klageren var klar over, at han havde ret til advokatbistand, inden han udtalte sig. Det var også usandsynligt, at han med rimelighed kunne have forudset konsekvenserne af, at han blev afhørt uden tilstedeværelse af en advokat i en straffesag vedrørende mord. Selv om myndighederne tilsyneladende hele tiden havde været parat til at give klageren adgang til advokatbistand, havde de ikke gjort ham opmærksom på hans ret til gratis at få tildelt en advokat, hvis han havde behov for dette. Der forelå ikke bevis for, at klageren eller hans far udtrykkeligt og uigenkaldeligt havde givet afkald på deres ret til advokatbistand. Domstolen fandt derfor, at artikel 6, stk. 3, litra c), i EMRK sammenholdt med konventionens artikel 6, stk. 1, var blevet overtrådt.

11.2. Unge lovovertræderes rettigheder med hensyn til frihedsberøvelse

Hovedpunkter

- Børn må kun frihedsberøves som sidste udvej og i det kortest mulige tidsrum.
- Hvis børn tilbageholdes, skal de behandles på en alderssvarende måde og med respekt for deres værdighed.
- Børn bør ikke tilbageholdes sammen med voksne.

Enhver person har ret til frihed. Frihedsberøvelse udgør derfor en undtagelse og omfatter enhver form for anbringelse i en institution efter afgørelse truffet af en retlig eller administrativ myndighed, som den unge ikke frit kan forlade⁵²⁷. Af hensyn til barnets rettigheder, herunder dets tarv, bør frihedsberøvelse ansues fra en særlig vinkel, når sager involverer børn.

⁵²⁷ Europarådet, Ministerudvalget (2008), Recommendation CM/Rec(2008)11 on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, Rule 21.5, 5.11.2008.

Frihedsberøvelse forekommer under forskellige omstændigheder, men i dette afsnit rettes fokus mod børn, der er i kontakt med de strafferetlige systemer.

Internationale instrumenter bekræfter universelt, at frihedsberøvelse skal anvendes som sidste udvej. Det betyder, at offentlige myndigheder, som skal tage stilling til frihedsberøvelsen af et barn, først skal overveje alternative muligheder for at tage hensyn til barnets tarv og for at fremme resocialiseringen af barnet (børnekonventionens artikel 40, stk. 1). Alternativer kan f.eks. omfatte: »omsorg, vejledning og tilsynsføring, rådgivning, prøveløsladelse, plejeaftaler, undervisning og erhvervsorienterede uddannelsesprogrammer« (børnekonventionens artikel 40, stk. 4). Kun når alternativer ikke kan benyttes, bør frihedsberøvelse overvejes. Frihedsberøvelse bør desuden kun ske i det kortest mulige tidsrum og under passende materielle og proceduremæssige garantier. I medfør af deres alder og sårbarhed nyder børn godt af særlige rettigheder og garantier, når de frihedsberøves.

11.2.1. Former for frihedsberøvelse (materielle og proceduremæssige garantier)

Inden for EU-retten omfatter den nuværende retlige ramme for straffesager ikke en bindende retsakt vedrørende frihedsberøvelse af børn.

Inden for Europarådets retsorden garanteres enhver retten til frihed i artikel 5 i EMRK. Frihedsberøvelse er en undtagelse, der bør være fastsat ved national lov, og som ikke bør være vilkårlig. Frihedsberøvelse skal desuden begrundes i henhold til en af seks situationer på den udtømmende liste i artikel 5, stk. 1, litra a)-f). Frihedsberøvelse af børn, der er i kontakt med de strafferetlige systemer, kan begrundes efter litra a) (forvaring af en person efter domfældelse af en kompetent domstol), litra c) (varetægtsfængsling) eller litra d) (forvaring med henblik på tilsyn med opdragelse). De to sidste behandles nærmere i det følgende, fordi de har givet anledning til særlige forpligtelser for de offentlige myndigheder.

Varetægtsfængsling

»Varetægtsfængsling« henviser til situationer, hvor personer anbringes under politiets varetægt, fordi de er mistænkt eller tiltalt for at have begået en strafbar handling. Varetægtsfængsling begynder, når en person tages i forvaring, og slutter, når en domstol i første instans træffer afgørelse i sagen⁵²⁸. Børn har ret

528 Menneskerettighedsdomstolen, *Idalov mod Rusland*, nr. 5826/03, 22.5.2012, præmis 112.

til de samme garantier som voksne, men Menneskerettighedsdomstolen har fastlagt en række yderligere principper, der har til formål at styrke børns stilling i nationale straffesager.

Menneskerettighedsdomstolen har generelt fortolket artikel 5, stk. 1), litra c), og artikel 5, stk. 3, således, at en person kun må varetægtsfængsles, hvis der foreligger en rimelig mistanke om, at vedkommende har begået en strafbar handling. Varetægtsfængsling må desuden ikke være længere end rimeligt og bør regelmæssigt genovervejes. Jo længere tid, en frihedsberøvelse varer, jo stærkere begrundelse herfor skal myndighederne fremlægge. Ifølge Menneskerettighedsdomstolens retspraksis skal en person, der er tiltalt for en lovovertrædelse, altid løslades inden retssagen, medmindre staten kan påvise, at der er »relevante og tilstrækkelige« grunde til fortsat frihedsberøvelse⁵²⁹.

Der er ifølge Menneskerettighedsdomstolen fire grundlæggende acceptable grunde til at afvise løsladelse mod kaution i tilfælde af varetægtsfængsling: risiko for, at personen forsvinder, trusler mod retssikkerheden, risiko for yderligere lovovertrædelser eller trusler mod den offentlige orden. Hvis varetægtsfængsling opretholdes, skal den være strengt nødvendig, og staten skal undersøge alle forhold, der taler for eller mod eksistensen af et reelt krav af samfundsmæssig interesse, som begrundet fortsat frihedsberøvelse⁵³⁰.

I sager, der involverer børn, pålægger Menneskerettighedsdomstolen de offentlige myndigheder at lægge særlig vægt på barnets alder, når de afvejer de relevante argumenter for og imod varetægtsfængsling, som kun bør bruges som sidste udvej og i det kortest mulige tidsrum⁵³¹. Dette indebærer, at myndighederne bør overveje alternativer til varetægtsfængsling⁵³². Offentlige myndigheder

529 Menneskerettighedsdomstolen, *Smirnova mod Rusland*, nr. 46133/99 og 48183/99, 24.7.2003, præmis 58.

530 *Ibid.*, præmis 58-59, og Menneskerettighedsdomstolen, *Ladent mod Polen*, nr. 11036/03, 18.3.2008, præmis 55.

531 Menneskerettighedsdomstolen, *Korneykova mod Ukraine*, nr. 39884/05, 19.1.2012, præmis 43-44. Se også Menneskerettighedsdomstolen, *Selçuk mod Tyrkiet*, nr. 21768/02, 10.1.2006, præmis 35-36, og Menneskerettighedsdomstolen, *J.M. mod Danmark*, nr. 34421/09, 13.11.2012, præmis 63.

532 Menneskerettighedsdomstolen, *Dinç og Çakır mod Tyrkiet*, nr. 66066/09, 9.7.2013, præmis 63 (kun på fransk), og Menneskerettighedsdomstolen, *Güveç mod Tyrkiet*, nr. 70337/01, 20.1.2009, præmis 108.

bør desuden udvise særlig omhu med hensyn til at bringe børn for en dommer inden for rimelig tid⁵³³.

Eksempel: I sagen *Nart mod Tyrkiet*⁵³⁴ blev den 17-årige klager arresteret, fordi han var mistænkt for at have begået røveri mod en forretning. Han blev varetægtsfængslet i et voksenfængsel i 48 dage. Med særlig henvisning til det forhold, at klageren var et barn, fastslog Menneskerettighedsdomstolen, at varetægtsfængsling af mindreårige kun bør anvendes som sidste udvej i det kortest mulige tidsrum. Såfremt frihedsberøvelse er strengt nødvendig, bør mindreårige holdes adskilt fra voksne⁵³⁵. I denne sag forsøgte myndighederne at begrunde varetægtsfængslingen med »bevisets stilling«, men Menneskerettighedsdomstolen fandt, at denne begrundelse alene ikke kunne begrunde varigheden af klagerens frihedsberøvelse. Menneskerettighedsdomstolen fandt derfor, at artikel 5, stk. 3, i EMRK var blevet overtrådt.

Frihedsberøvelse med henblik på tilsyn med opdragelse

Denne form for frihedsberøvelse er blevet anvendt i situationer, hvor et barn har haft et særligt behov for tilsyn med henblik på opdragelse på grund af personlige problemer og voldelig adfærd. Artikel 5, stk. 1, litra d), i EMRK omhandler primært frihedsberøvelse uden for ungdomsretssystemet.

Eksempel: Sagen *Bouamar mod Belgien*⁵³⁶ vedrørte varetægtsfængslingen af et barn ved ni lejligheder i perioder på omkring 15 dage. Klageren var en ung mand, der vurderedes at have personlige problemer og havde en voldelig adfærd. De belgiske myndigheder gjorde gældende, at han var blevet varetægtsfængslet med henblik på opdragelsesmæssigt tilsyn. Menneskerettighedsdomstolen bemærkede, at midlertidig anbringelse i et fængsel ikke i sig selv er i strid med artikel 5, stk. 1, litra d), såfremt myndigheder har til formål at anbringe den unge under opdragelsesmæssigt tilsyn. Menneskerettighedsdomstolen fandt imidlertid, at myndighederne i klagerens tilfælde ikke havde godtgjort, at de havde til hensigt eller mulighed for at

533 Menneskerettighedsdomstolen, *Kuptsov og Kuptsova mod Rusland*, nr. 6110/03, 3.3.2011, præmis 91.

534 Menneskerettighedsdomstolen, *Nart mod Tyrkiet*, nr. 20817/04, 6.5.2008.

535 *Ibid.*, præmis 31.

536 Menneskerettighedsdomstolen, *Bouamar mod Belgien*, nr. 9106/80, 29.2.1988.

anbringe ham i en institution, hvor han ville få gavn af opdragelsesmæssigt tilsyn. Menneskerettighedsdomstolen fandt derfor, at artikel 5, stk. 1, litra d), i EMRK var blevet overtrådt.

Eksempel: Sagen *D.G. mod Irland*⁵³⁷ vedrørte anbringelsen af et voldeligt barn i et detentionscenter. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at begrebet »opdragelsesmæssigt tilsyn« ikke strengt kunne sidestilles med klasseundervisning. Opdragelsesmæssigt tilsyn kræver, at lokale myndigheder i mange henseender udøver forældrerettigheder til gavn og beskyttelse af den pågældende person. Menneskerettighedsdomstolen fastslog, at nationale myndigheder midlertidigt kan anbringe unge i detentionscentre, indtil et passende opholdssted findes, såfremt dette sker hurtigt. I klagerens tilfælde var kravet om hurtighed ikke opfyldt, da han først blev anbragt på et passende opholdssted mere end seks måneder efter løsladelsen fra detentionscentret. Menneskerettighedsdomstolen fandt derfor, at artikel 5, stk. 1, litra d), i EMRK var blevet overtrådt.

Appeller af frihedsberøvelse, hurtig sagsbehandling og adgang til advokatbistand

Menneskerettighedsdomstolen kræver, at de nationale myndigheder udviser særlig omhu i sager, der involverer frihedsberøvede børn. Ud over ovennævnte garantier skal de offentlige myndigheder sikre sig, at børnene har ret til at anfægte lovligheden af frihedsberøvelsen med rimelige mellemrum, og at de har adgang til advokatbistand, når det afgøres, om deres frihedsberøvelse er lovlig. Sådanne klager skal desuden hurtigt afgøres ved de nationale domstole. Disse proceduremæssige garantier følger ifølge Menneskerettighedsdomstolen af ordlyden af artikel 5, stk. 4, i EMRK.

Eksempel: I sagen *Bouamar mod Belgien*⁵³⁸ var artikel 5, stk. 4, ifølge Menneskerettighedsdomstolen blevet overtrådt af følgende grunde: Mødet, hvor der blev truffet afgørelse om klagerens frihedsberøvelse, blev afholdt, uden at hans advokater var til stede. Sagen blev ikke afgjort hurtigt. Der blev ikke truffet en afgørelse om lovligheden af frihedsberøvelsen, da de nationale domstole afviste klagerens klager som ugrundede.

537 Menneskerettighedsdomstolen, *D.G. mod Irland*, nr. 39474/98, 16.5.2002.

538 Menneskerettighedsdomstolen, *Bouamar mod Belgien*, nr. 9106/80, 29.2.1988.

11.2.2. Forhold under frihedsberøvelse

Inden for EU-retten forbydes tortur og umenneskelig eller nedværdigende behandling i artikel 4 i chartret om grundlæggende rettigheder. Da chartret kun gælder inden for rammerne af EU-retten, skal denne bestemmelse kædes sammen med en anden EU-retsakt, der omhandler frihedsberøvelse, for at være bindende for medlemsstaterne i denne henseende. EU-Domstolen har indtil videre ikke behandlet sager på grundlag af chartrets artikel 4.

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen fastslået, at frihedsberøvelse af børn sammen med voksne kan være i strid med artikel 3⁵³⁹ eller artikel 5 i EMRK⁵⁴⁰. Manglende lægehjælp under frihedsberøvelse kan desuden også rejse spørgsmål i henhold til artikel 3⁵⁴¹. Andre aspekter, der kan give anledning til sager under artikel 3, omfatter tilgængelig plads i cellen, lys og rekreative aktiviteter⁵⁴². Ved vurderingen af foreneligheden af forholdene under frihedsberøvelse med standarderne i artikel 3 i EMRK, henviser Menneskerettighedsdomstolen ofte til de standarder, der er udviklet af European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), som overvåger fængselsforholdene inden for rammerne af den europæiske konvention til forebyggelse af tortur og umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf ved at besøge fængsler i Europarådets medlemsstater⁵⁴³.

Eksempel: I sagen *Güveç mod Tyrkiet*⁵⁴⁴ blev en 15-årig dreng arresteret på grund af mistanke om medlemskab af PKK (det kurdiske arbejderparti). Han blev tilbageholdt af den statslige sikkerhedsdomstol i et fængsel for voksne i fem år. Menneskerettighedsdomstolen bemærkede, at hans frihedsberøvelse var i strid med Tyrkiets bestemmelser og forpligtelser i henhold til internationale traktater, herunder bl.a. børnekonventionens artikel 37, litra c), hvorefter børn skal holdes adskilt fra voksne. Domstolen bemærkede også, at klageren begyndte at få psykiske problemer i fængslet, hvorfor han gentagne gange

539 Menneskerettighedsdomstolen, *Güveç mod Tyrkiet*, nr. 70337/01, 20.1.2009.

540 Menneskerettighedsdomstolen, *Nart mod Tyrkiet*, nr. 20817/04, 6.5.2008.

541 Menneskerettighedsdomstolen, *Güveç mod Tyrkiet*, nr. 70337/01, 20.1.2009, og Menneskerettighedsdomstolen, *Blokhin mod Rusland*, nr. 47152/06, 14.11.2013 (henvist til GC den 24.3.2014).

542 Menneskerettighedsdomstolen, *Kuptsov og Kuptsova mod Rusland*, nr. 6110/03, 3.3.2011, præmis 70.

543 Se f.eks. Menneskerettighedsdomstolen, *Güveç mod Tyrkiet*, nr. 70337/01, 20.1.2009.

544 *Ibid.*

forsøgte at begå selvmord. Myndighederne sikrede desuden ikke klageren tilstrækkelig lægehjælp. I betragtning af klagerens alder, varigheden af hans frihedsberøvelse i et fængsel sammen med voksnes, den manglende lægebehandling af hans psykiske problemer og myndighedernes manglende foranstaltninger for at forhindre hans gentagne selvmordsforsøg var Menneskerettighedsdomstolen derfor ikke i tvivl om, at klageren var udsat for umenneskelig og nedværdigende behandling. Artikel 3 i EMRK var følgelig blevet overtrådt.

ECSR har konsekvent fortolket socialpagtens artikel 17 således, at børn, der tilbageholdes eller fængsles, skal holdes adskilt fra voksne.

I Europarådets »European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures« gives der detaljerede retningslinjer for forholdene under frihedsberøvelse. De fastsætter også, at unge ikke bør anbringes i institutioner for voksne, men bør anbringes i specialindrettede institutioner⁵⁴⁵.

Inden for rammerne af folkeretten indeholder børnekonventionen en særlig bestemmelse om frihedsberøvelse af børn, hvorefter et barn skal holdes adskilt fra voksne, medmindre en sådan adskillelse ikke anses at tjene barnets tarv (børnekonventionens artikel 37, litra c)). I henhold til denne artikel har et barn principielt også ret til at opretholde kontakt med sin familie gennem brevveksling og besøg.

11.2.3. Beskyttelse mod misbrug og mishandling

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen gentagne gange fastslået, at de nationale myndigheder er ansvarlige for at beskytte frihedsberøvede personer mod død, misbrug eller mishandling fra andre indsatte eller myndighedernes side. Staternes forpligtelser er i denne henseende særligt stærke, eftersom de tilbageholdte er under statens myndighed og kontrol.⁵⁴⁶ Ud over at træffe rimelige foranstaltninger for at beskytte indsatte skal offentlige myndigheder også effektivt efterforske begrundede påstande mishandling eller død.

545 Europarådet, Ministerudvalget (2008), Recommendation CM/Rec(2008)11 on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, Rule 59.1, 5.11.2008.

546 Menneskerettighedsdomstolen, *Anguelova mod Bulgarien*, nr. 38361/97, 13.6.2002, og Menneskerettighedsdomstolen, *H.Y. og Hü.Y. mod Tyrkiet*, nr. 40262/98, 6.10.2005.

Eksempel: Sagen *Çoşelav mod Tyrkiet* vedrørte et selvmord begået af en fængslet ung mand⁵⁴⁷, som tidligere havde forsøgt selvmord adskillige gange. Efter disse forsøg overførte myndighederne ham fra en ungdomsafdeling til en fængselsafdeling for voksne. Efter at have fastslået, at myndigheder havde eller burde have haft kendskab til, at der var en reel og umiddelbar risiko for klagerens søns liv, bemærkede domstolen, at myndighederne ikke havde truffet rimelige foranstaltninger for at forhindre risikoen for selvmord. Menneskerettighedsdomstolen lagde vægt på den afdødes alder og den kendsgerning, at han var fængslet sammen med voksne. Menneskerettighedsdomstolen fandt følgelig, at den materielle bestemmelse i artikel 2 i EMRK var blevet tilsidesat. Domstolen fandt også, at den proceduremæssige del af artikel 2 var blevet tilsidesat, idet myndighederne ikke effektivt havde efterforsket klagerens søns død. Domstolen begrundende sin afgørelse med følgende: Myndighederne havde ikke omgående underrettet klagerne om deres søns død. Anklageren havde ikke undersøgt påstandene om fejl i forbindelse med forhindring af selvmordet, og sagsbehandlingen havde været unødigt lang.

11.3. Beskyttelse af børneofre og børnevidner

Hovedpunkt

- Børneofre og børnevidner har ret til beskyttelse mod yderligere viktimering, ligesom de har ret til restitution, resocialisering og effektiv deltagelse i straffesager og alternative procedurer.

Inden for både EU-retten og Europarådets retsorden anerkendes børneofres og børnevidners stilling.

Inden for EU-retten anerkendes børneofres stilling udtrykkeligt i direktiv 2012/29/EU⁵⁴⁸ om ofres rettigheder. Når offeret er et barn, skal der ved anvendelsen af dette direktiv først og fremmest tages hensyn til barnets tarv, og der foretages en individuel vurdering heraf. Der anlægges en tilgang, der er særligt tilpasset

547 Menneskerettighedsdomstolen, *Çoşelav mod Tyrkiet*, nr. 1413/07, 9.10.2012.

548 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2012/29/EU af 25.12.2012 om minimumsstandarder for ofre for kriminalitet med hensyn til rettigheder, støtte og beskyttelse, EUT 2012 L 315/55.

børns behov, og som tager behørigt hensyn til barnets alder, modenhedsniveau, synspunkter, behov og ønsker. Direktivet har desuden til formål at sikre, at barnet og indehaveren af forældremyndigheden (eller en anden retlig repræsentant) holdes underrettet om alle foranstaltninger eller rettigheder, der specifikt fokuserer på barnet (artikel 1, stk. 2). Børneofre har ret til at blive hørt under straffesager, og medlemsstaterne skal sikre, at de også kan fremlægge beviser. Der skal tages behørigt hensyn til barnets alder og modenhed (artikel 10, stk. 1). Direktivet har desuden til formål at beskytte børneofres privatliv og identitet under retssager bl.a. for at forhindre sekundær viktimering (artikel 21, stk. 1) (se også artikel 26). Direktivet indeholder en særlige bestemmelse om børneofres ret til beskyttelse under straffesager (artikel 24), hvorefter afhøringer af børneofferet kan videooptages under den strafferetlige efterforskning, og disse optagelser kan bruges som bevis under straffesagen. Bestemmelsen omhandler også udpegelse af en særlig repræsentant og retten til retlig repræsentation i barnets navn, hvis der er en interessekonflikt mellem børneofret og indehaverne af forældremyndigheden. Direktivet indeholder desuden en række bestemmelser vedrørende beskyttelse af ofre generelt, som f.eks. adgang til støttetjenester for ofre. Når der er tale om børn eller andre sårbare grupper, bør særlige støttetjenester være til rådighed (se afsnit 38 i resolutionen vedrørende direktivet)⁵⁴⁹.

Inden den blev erstattet af direktivet om ofres rettigheder omhandlede Rådets rammeafgørelse 2001/220/RIA om ofres stilling i forbindelse med straffesager bl.a. ofres deltagelse, deres rettigheder og retfærdige behandling. Den anerkendte sårbare ofres særlige stilling, men henviste dog ikke udtrykkeligt til børn. På baggrund af denne rammeafgørelse har EU-Domstolen fastslået, at børn kan beteges som sårbare i medfør af deres alder og de strafbare handlinger, de mener at være ofre for. Dette giver dem derfor ret til særlige beskyttelsesforanstaltninger, som f.eks. afhøring uden for retssalen og inden selve retssagen⁵⁵⁰. EU-Domstolen har også fastslået, at alle foranstaltninger, der træffes for at beskytte vider, skal være udformet på en sådan måde, at den anklagede alligevel sikres en retfærdig rettergang. Beskyttelsen af ofre og vidner må med andre ord ikke bringe den anklagedes ret til en retfærdig rettergang i fare (se også eksemplerne på Menneskerettighedsdomstolens retspraksis)⁵⁵¹.

549 Se FRA (2014b), s. 36.

550 EU-Domstolen, C-105/03, *straffesag mod Maria Pupino* [Store Afdeling], 16.6.2005, præmis 53.

551 EU-Domstolen, C-105/03, *straffesag mod Maria Pupino* [Store Afdeling], 16.6.2005. Se også EU-Domstolen, C-507/10, *straffesag mod X*, 21.12.2011.

Eksempel: I *Pupino*-sagen⁵⁵² var en italiensk skolelærer tiltalt for mishandling af en elev. I henhold til den italienske straffelov skal vidner afgive forklaring i retten under en retssag. Under visse omstændigheder kan de dog afgive forklaring for en dommer forud for retssagen efter en særlig procedure (*incidente probatorio*). I denne sag anmodede den offentlige anklager den nationale domstol om at acceptere forklaringer, som mindre børn havde afgivet på forhånd, som bevis, men den nationale domstol afviste dette. EU-Domstolen gav for første gang sin fortolkning af nogle af de bestemmelser, der er relevante for børns stilling som ofre og vidner i straffesager. EU-Domstolen understregede, at medlemsstaterne i henhold til rammeafgørelse 2001/220/RIA skal sikre specifik beskyttelse af sårbare vidner. Det betyder, at den nationale domstol skal tillade, at sårbare ofre afgiver forklaring på en måde, der garanterer deres beskyttelse, f.eks. uden for retssagen, og inden den finder sted. EU-Domstolen fastslog: »Uanset spørgsmålet om, hvorvidt den omstændighed, at ofret for en strafbar handling er en mindreårig, er tilstrækkelig til i almindelighed at betragte et sådant offer som særligt sårbar i rammeafgørelsens forstand, kan der imidlertid ikke være tvivl om, at når mindreårige børn, der – som i hovedsagen – påstår, at de har været udsat for mishandling og dette tilmed fra en lærers side, vil disse børn kunne betragtes som særligt sårbare, henset til deres alder samt til arten og følgerne af de overtrædelser, som de påstår at have været ofre for«⁵⁵³. EU-Domstolen fastslog videre, at alle foranstaltninger vedrørende beskyttelse og forebyggelse af sekundær viktimering skal være udformet således, at den tiltalte stadig sikres en retfærdig rettergang⁵⁵⁴.

Inden for Europarådets retsorden har Menneskerettighedsdomstolen fastslået, at staten har pligt til at beskytte ofres interesser. Dette gælder for ofre, der deltager som vidner i straffesager. Deres interesser inden for rammerne af EMRK's bestemmelser, f.eks. artikel 2 og artikel 8, skal vejes op mod forsvarets interesser⁵⁵⁵. Menneskerettighedsdomstolen har truffet en række afgørelser vedrørende seksuelle krænkelser, hvor børn har afgivet forklaring mod de påståede gerningsmænd. Domstolen har her anerkendt, at straffesager vedrørende seksuelle krænkelser ofte opfattes som en prøvelse af offeret, især når sidstnævnt-

552 EU-Domstolen, C-105/03, *straffesag mod Maria Pupino* [Store Afdeling], 16.6.2005.

553 *Ibid.*, præmis 53.

554 *Ibid.*, præmis 59.

555 Menneskerettighedsdomstolen, *Doorson mod Nederlandene*, nr. 20524/92, 26.3.1996.

te ikke ønskede at blive konfronteret med den tiltalte, og at dette især gør sig gældende, når der er tale om børn⁵⁵⁶. Domstolen har følgelig accepteret, at der i sådanne sager træffes visse foranstaltninger med henblik på at beskytte børneofrene. Det bemærkes imidlertid også, at sådanne foranstaltninger ikke må bringe den tilstrækkelige og effektive udøvelse af forsvaret rettigheder i fare, og at de retlige myndigheder derfor skal træffe foranstaltninger, som opvejer de ulemper, forsvaret dermed påføres⁵⁵⁷.

Eksempel: I sagen *Kovač mod Kroatien*⁵⁵⁸ afgav en 12-årig pige forklaring til en undersøgelsesdommer om, at klageren havde udsat hende for uanstændige krænkelse. Klageren havde ikke været til stede eller været repræsenteret under denne forklaring, og han havde ikke haft mulighed for at gøre indsigelse mod vidnets forklaring. Menneskerettighedsdomstolen gentog, at alle beviser generelt skal forelægges under den anklagedes tilstedeværelse i et offentligt retsmøde med henblik på kontradiktoriske argumenter. Hvis forklaringer, der afgives under politiafhøringer eller rettens efterforskning, anvendes som beviser, er dette ikke i sig selv i strid med artikel 6 i EMRK, såfremt den tiltalte får tilstrækkelig og faktisk mulighed for at modsige og udsørge det pågældende vidne, enten når forklaringerne fremsættes eller på et senere tidspunkt i sagen. I klagerens tilfælde var offerets forklaringer det eneste direkte bevis for de omstændigheder, der lå til grund for sagen mod klageren, og disse beviser var afgørende for domstolens beslutning om at kende ham for skyldig. Klageren havde imidlertid ikke haft mulighed for at gøre indsigelse eller få svar fra de nationale domstole på sin klage i den henseende. Offerets faktiske forklaringer var desuden aldrig blevet læst op i retten. Dommeren havde i stedet blot bemærket, at offeret fastholdt den forklaring, hun havde afgivet til undersøgelsesdommeren. Menneskerettighedsdomstolen konkluderede følgelig, at klageren ikke havde fået en retfærdig rettergang i strid med artikel 6, stk. 1, i EMRK sammenholdt med konventionens artikel 6, stk. 3, litra d).

556 Menneskerettighedsdomstolen, *S.N. mod Sverige*, nr. 34209/96, 2.7.2002, præmis 47.

557 Menneskerettighedsdomstolen, *Bocos-Cuesta mod Nederlandene*, nr. 54789/00, 10.11.2005, Menneskerettighedsdomstolen, *A.L. mod Finland*, nr. 23220/04, 27.1.2009, Menneskerettighedsdomstolen, *W. mod Finland*, nr. 14151/02, 24.4.2007, og Menneskerettighedsdomstolen, *Kovač mod Kroatien*, nr. 503/05, 12.7.2007.

558 Menneskerettighedsdomstolen, *Kovač mod Kroatien*, nr. 503/05, 12.7.2007.

Eksempel: I sagen *S.N. mod Sverige*⁵⁵⁹ afgav en 10-årig dreng forklaring til politiet om, at han var blevet seksuelt misbrugt af klageren. Drengen blev afhørt to gange af en politibetjent med betydelig erfaring i sager vedrørende misbrug af børn. Den første afhøring blev optaget på video og den anden på bånd. Klagerens advokat deltog ikke i den anden afhøring, men havde med politibetjenten aftalt de spørgsmål, der skulle drøftes. Under retssagen afspillede distriktsdomstolen optagelserne af afhøringerne af barnet, men udspurgte ikke barnet personligt. Domstolen kendte i sidste ende klageren skyldig, næsten alene på grundlag af barnets forklaringer. Appeldomstolen stadfæstede dommen. Den fandt, at politiets afhøringer gav tilstrækkelig bevis for klagerens skyld, omend den anerkendte, at der ikke forelå tekniske beviser, som bestyrkede barnets påstande, som i nogle tilfælde var upræcise. Menneskerettighedsdomstolen accepterede, at krydsforhør af et vidne i sager om seksuelt misbrug ikke altid er muligt, og at vidneudsagn i sådanne tilfælde skal behandles med ekstrem varsomhed. Selv om barnets forklaringer udgjorde det eneste bevis mod den tiltalte, var sagsbehandlingen som helhed retfærdig. Videobåndet blev afspillet under retssagen og appelsagen, og udskriften af den anden afhøring blev læst højt ved distriktsdomstolen. Lydbåndet blev også afspillet under appelsagen. Dette gav klageren tilstrækkelig mulighed for at anfægte barnets forklaring og dets troværdighed under straffesagen. Artikel 6, stk. 3, litra d), i EMRK var følgelig ikke blevet overtrådt.

Menneskerettighedsdomstolens retspraksis vedrører ikke kun afvejningen mellem beskyttelsen af børneofre og den tiltaltes ret til en retfærdig rettergang, men også beskyttelsen af retten til liv for vidner og deres familier, herunder deres børn, i henhold til artikel 2 i EMRK, som det fremgår af følgende eksempel.

Eksempel: *R.R. m.fl. mod Ungarn*⁵⁶⁰ vedrørte en indsat, der afgav forklaring for åbne døre om sin deltagelse i narkotikahandel, og som sammen med sin kone og to børn blev anbragt under myndighedernes vidnebeskyttelsesprogram på grund af risikoen for gengældelse. Da myndighederne konstaterede, at den indsatte stadig havde kontakt til kriminelle kredse, tog de ham og hans familie ud af vidnebeskyttelsesprogrammet, fordi han havde overtrådt dets betingelser. Familien hævdede på grundlag af artikel 2 i EMRK, at deres udelukkelse fra vidnebeskyttelsesprogrammet hav-

559 Menneskerettighedsdomstolen, *S.N. mod Sverige*, nr. 34209/96, 2.7.2002.

560 Menneskerettighedsdomstolen, *R.R. m.fl. mod Ungarn*, nr. 19400/11, 4.12.2012.

de udsat deres liv for gengældelse fra mafiaen. Domstolen accepterede, at klagernes medtagelse i vidnebeskyttelsesprogrammet og farens samarbejde med myndighederne betød, at klagernes liv havde været i fare, da foranstaltningen oprindeligt blev truffet. Eftersom deres beskyttelse under programmet ikke blev ophævet, fordi denne risiko var blevet mindre, men fordi dets vilkår var blevet overtrådt, fandt domstolen ikke, at myndighederne havde godtgjort, at risikoen ikke længere gjorde sig gældende. Det var desuden ikke urimeligt at antage, at familiens identitet og opholdssted ville blive tilgængeligt for enhver, der ønskede at skade den, efter at familiens dækidentitet var blevet fjernet. Myndighederne udsatte på den måde potentielt familien for livstruende fare i strid med artikel 2 i EMRK.

I Lanzarotekonventionens artikel 31 angives, hvilke generelle beskyttelsesforanstaltninger medlemsstater skal træffe for at beskytte ofres rettigheder og interesser, herunder deres særlige behov som vidner, i alle trin af efterforskninger og straffesager (artikel 31, stk. 1). Disse foranstaltninger omfatter information om deres rettigheder som ofre, tilgængeligheden af tjenester og den generelle status for efterforskningen eller sagen, beskyttelsen af deres privatliv og sikkerhed (herunder information om løsladelsen af den anklagede eller dømte person) og forhindring af kontakt mellem ofre og tiltalte i retten og i politiets lokaler. I henhold til artikel 31 skal ofre desuden have adgang til retshjælp (artikel 31, stk. 3). Disse oplysninger skal være tilpasset barnets alder og modenhed og skal gives på et sprog, barnet forstår (artikel 31, stk. 6).

Europarådets *Retningslinjer om børnevenlig retspleje*⁵⁶¹ omhandler også børneofres og -vidners stilling, navnlig når barnet afgiver forklaring under retssager. I retningslinjerne opfordres medlemsstaterne til at yde enhver indsats, for at børn kan afgive forklaring under de bedst egnede forhold under hensyntagen til deres alder, modenhed, grad af forståelse og enhver kommunikationsvanskelighed, de måtte have⁵⁶². Til det formål bør uddannede fagpersoner inddrages, og audiovisuelle forklaringer bør foretrækkes. Børn bør også have mulighed for at afgive forklaring i straffesager uden den tiltaltes tilstedeværelse. I retningslinjerne anerkendes det også, at denne børnevenlige tilgang bør respektere andre parterets rettigheder til at anfægte indholdet af barnets forklaringer. I henhold til

561 Europarådet, Ministerudvalget (2010), *Retningslinjer om børnevenlig retspleje*, 17.11.2010. Se også FRA (2015b).

562 Europarådet, Ministerudvalget (2010), *Retningslinjer om børnevenlig retspleje*, 17.11.2010, afsnit 64.

retningslinjerne bør mindreårige vidners privatliv og familieliv beskyttes (afsnit IV (a) (9)), og sådanne sager bør gennemføres for lukkede døre.

Inden for rammerne af folkeretten anerkendes børneofres stilling udtrykkeligt i børnekonventionens artikel 39. I henhold til denne bestemmelse skal deltagerstaterne træffe alle passende forholdsregler for at fremme fysisk og psykisk helbredelse og resocialisering af børneofre. Sådant helbredelse og resocialisering skal finde sted i omgivelser, der fremmer barnets sundhed, selvrespekt og værdighed.

Det skal også bemærkes, at FN har vedtaget »Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime«⁵⁶³. I disse retningslinjer opfordres staterne til at behandle børneofre og -vidner på en »børnesensitiv måde«, dvs. en måde, der afvejer barnets ret til beskyttelse, og som tager hensyn til det enkelte barns behov og synspunkter⁵⁶⁴. Disse retningslinjer giver meget detaljeret vejledning i, hvordan disse aspekter virkeliggøres. FN's Komité for Barnets Rettigheder har også understreget relevansen af disse FN-retningslinjer i henhold til børnekonventionens under artikel 12 (retten til at blive hørt) i sin generelle bemærkning⁵⁶⁵. Ifølge komitéen skal børneofre og mindreårige vidner have mulighed for fuldt ud at udøve deres ret til at udtrykke sig frit, hvilket især betyder, at der skal ydes enhver indsats for at sikre, at et børneoffer og/eller -vidne høres om de relevante forhold med hensyn til involvering i den omhandlede sag og får mulighed for frit og på sin egen måde at udtrykke sine synspunkter og bekymringer med hensyn til sin deltagelse i retssagen⁵⁶⁶. Komitéen har også tilkendegivet, at børneofferet og -vidnets ret hænger sammen med retten til at blive informeret om forhold, som f.eks. adgang til læge- og psykologhjælp samt sociale hjælpetjenester, børneofferets og/eller -vidnets rolle, hvordan »afhøringen« gennemføres, de støttetjenester, barnet kan benytte ved klage og deltagelse i efterforskning og retssager, hvor og hvornår afhøringerne finder sted, tilgængelige beskyttelsesforanstaltninger, muligheden for at modtage erstatning og bestemmelserne om klageprocedurer⁵⁶⁷.

563 FN's Økonomiske og Sociale Råd (ECOSOC), Resolution 2005/20, *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, 22.7.2005.

564 *Ibid.*, afsnit 9 (d).

565 FN's Komité for Barnets Rettigheder (2009), *General Comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard*, CRC/C/GC/12, 1.7.2009, afsnit 62-64.

566 *Ibid.*, afsnit 63.

567 *Ibid.*, afsnit 64.

Supplerende læsning

Kapitel 1

Introduktion til den europæiske lovgivning vedrørende børns rettigheder: kontekst og centrale principper

Breen, C. (2002), »The emerging tradition of the best interests of the child in the European Convention on Human Rights«, i: Breen, C., *The standard of the best interest of the child*, Dordrecht, Martinus Nijhoff.

Cullen, H. (2004), »Children's rights«, i: Peers, S. og Ward, A. (red.), *The EU Charter of Fundamental Rights: Politics, law and policy*, Oxford, Hart Publishing, s. 323-348.

González Bou, E., González Viada, N., Aldecoa Luzárraga F. og Forner Delaygua, J. (2010), La protección de los niños en el derecho internacional y en las relaciones internacionales: Jornadas en conmemoración del 50 aniversario de la Declaración Universal de los Derechos del Niño y del 20 aniversario del Convenio de Nueva York sobre los Derechos del Niño, Marcial Pons.

Kilkelly, U. (1999), *The child and the ECHR*, Aldershot, Ashgate.

Kilkelly, U. (2014), »The CRC and the ECHR: The contribution of the European Court of Human Rights to the implementation of Article 12 of the CRC«, i: Liefaard, T. og Doek, J. (red.), *Litigating the Rights of the Child*, London, Springer, s. 193-209.

Lamont, R. (2014), »Article 24«, i: Peers, S., Hervey, T., Kenner, J. og Ward, A. (red.), *The EU Charter of Fundamental Rights: A commentary*, Oxford, Hart Publishing, s. 209-215.

Liefaard, T. og Doek, J. (2015), »Kinderrechten in de rechtspraak: Een internationaal perspectief«, *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 2015/12(4), s. 82-87.

McGlynn, C. (2002), »Rights for children?: The potential impact of the European Union Charter of Fundamental Rights«, *European Public Law*, Vol. 8, No. 3, s. 387-400.

Pulles, G. (2013), »Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens en het IVRK: receptie in het belang van het kind«, in Graaf, J. H. de, Mak, C., Montanus, P. J. og Wijk, F. K. van (red.), *Rechten van het kind en waardigheid*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, s. 109-138.

Stalford, H. (2012), *Children and the European Union: Rights, welfare and accountability*, Oxford, Hart Publishing.

Stalford, H. (2014), »Using the Convention on the Rights of the Child in litigation under EU law«, i: Liefaard, T. og Doek, J. (red.), *Litigating the Rights of the Child*, London, Springer, s. 1-11.

Stalford, H. og Schuurman, M. (2011), »Are we there yet?: The impact of the Lisbon Treaty on the EU Children's Rights Agenda«, *International Journal of Children's Rights*, Vol. 19, No. 3, s. 381-403.

Trinidad Núñez, P. (2003), »¿Qué es un niño? Una visión desde el Derecho Internacional Público«, *Revista española de educación comparada* (Ejemplar dedicado a: La infancia y sus derechos), No. 9, s. 13-48.

Trinidad Núñez, P. (2002), *El niño en el derecho internacional de los derechos humanos*, Universidad de Extremadura Servicio de Publicaciones.

UNICEF, Innocenti Research Centre (2009), *Reformas Legislativas e a Implementação sobre os Direitos da Criança*, UNICEF.

UNICEF, Innocenti Research Centre (2013), *In difesa dei diritti dell'infanzia: Uno studio globale sulle istituzioni indipendenti dei diritti umani per l'infanzia - Relazione di sintesi*, UNICEF.

Verheyde, M. (2004), »Kinderen en het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens«, i: Verhellen, E., Cappelaere, G. og Decock, G. (red.), *Kinderrechtengids: Commentaren, regelgeving, rechtspraak en nuttige informatie over de maatschappelijke en juridische positie van het kind*, Gent, Mys en Breesch, s. 1-76.

Villagrasa Alcaide, C. og Ravetllat Ballesté, I. (2009), *Por los derechos de la infancia y de la adolescencia: un compromiso mundial desde el derecho de participación en el XX aniversario de la Convención sobre los Derechos del Niño*, Editorial Bosch, S.A., s. 55-80.

Kapitel 2

Borgerlige rettigheder og frihedsrettigheder

Brems, E. (2006), »Article 14: The right to freedom of thought, conscience and religion«, i: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. og Verheyde, M. (red.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, s. 7-40.

Daly, A., Eurobarometer (2011), »The right of children to be heard in civil proceedings and the emerging law of the European Court of Human Rights«, *The International Journal of Human Rights*, Vol. 15, No. 3, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/quali/ql_right_child_sum_en.pdf.

Enkelaar, A. and Zutpen, M. (2010) »De autonomie van het kind in de rechtszaak«, i: Graaf, J. H. de, Mak, C., Wijk, F. K. van og Mulders, L. A. (red.), *Rechten van het kind en autonomie*, Nijmegen.

Europa-Kommissionen (2014), *Summary of contextual overviews on children's involvement in criminal judicial proceedings in the 28 Member States of the European Union*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

FRA (2010a), *Developing indicators for the protection, respect and promotion of the rights of the child in the European Union*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

FRA og EMRD (2011), *Håndbog om europæisk lovgivning om ikke-forskelsbehandling*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

Koeren, M. (2013), »Recht op informatie?«, i: Graaf, J. H. de, Mak, C., Montanus, P. J. og Wijk, F. K. van, *Rechten van het kind en waardigheid*, Nijmegen.

Lundy, L. (2007), »»Voice« is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child«, *British Educational Research Journal*, Vol. 33, No. 6, s. 927-942.

Mazey, S. (2002), »Gender mainstreaming strategies in the EU: Delivering on an agenda«, *Feminist Legal Studies*, Vol. 10, nr. 3-4, s. 227-240.

Nowak, M. (2005), *U.N. Covenant on Civil and Political Rights, CCPR commentary*, 2nd revised edition, Kehl, Strasbourg & Arlington: N.P. Engel Publisher.

Partsch, K. J. (1981), »Freedom of conscience and expression, and political freedoms«, i: Henkin, L. (red.), *The International Bill of Rights: The Covenant on Civil and Political Rights*, New York, Columbia University Press.

Schutter, O. de, European Network of Legal Experts in the non-discrimination field (2011), *The prohibition of discrimination under European Human Rights Law: Relevance for the EU non-discrimination directives – an update*, Europa-Kommissionen, Generaldirektoratet for Retlige Anliggender, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

Tomuschat, C. (1993), »Freedom of association«, i: Macdonald, R. St. J., Matscher, F. og Petzold, H., *The European system for the protection of human rights*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers.

Wheatley Sacino, S. (2011), »Article 17: Access to a diversity of mass media sources«, i: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. og Verheyde, M. (red.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers.

Woodward, A. E. (2008), »Too late for gender mainstreaming? Taking stock in Brussels«, *Journal of European Social Policy*, Vol. 18, s. 289-302.

Kapitel 3

Ligestilling og ikke-forskelsbehandling

Breen, C. (2006), *Age discrimination and children's rights: Ensuring equality and acknowledging difference*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Carmona Luque, M. (2003), »La no discriminación como principio rector de la Convención sobre los Derechos del Niño«, *Cursos de derechos humanos de Donostia-San Sebastián*, Vol. 4, s. 173-188.

FRA (2010b), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States. Comparative Report*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

FRA (2011a), *Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union*, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

FRA (2011b), *Migrants in an irregular situation: access to healthcare in 10 European Union Member States*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

FRA og EMRD (2011), *Håndbog om europæisk lovgivning om ikke-forskelsbehandling*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

FRA (2014a), *Værgemål for børn uden forældreomsorg: Håndbog om styrkelse af særlige værgemålsordninger for børn, der er ofre for menneskehandel*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

Karagiorgi, C. (2014), »The concept of discrimination by association and its application in the EU Member States«, *European Anti-Discrimination Law Review*, Vol. 18, s. 25-36.

Toggenburg, G. (2008), »Discrimination by association: a notion covered by EU equality law?«, *European Law Reporter*, Vol. 3, s. 82-87.

Kapitel 4

Spørgsmål vedrørende personlig identitet

Doek, J. (2006a), »The CRC and the Right to Acquire and to Preserve a Nationality«, *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 25, No. 3, s. 26-32.

Doek, J. (2006b), »Article 8 – The Right to Preservation of Identity; Article 9 – The Right Not to be Separated from His or Her Parents«, i: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. og Verheyde, M. (red.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

FRA (2015a), *The fundamental rights situation of intersex people*, FRA Focus, Wien, 2015.

Mak, C. (2008), »Baas in eigen buik? De rechtsgeldigheid in nakoming van draagmoederschapsovereenkomsten in het licht van grondrechten«, i: Graaf, J. H. de, Mak, C. og Wijk, F. K. van (red.), *Rechten van het kind en ouderlijke verantwoordelijkheid*, Nijmegen.

Vonk, M. (2010), »De autonomie van het kind in het afstammingsrecht«, i: Graaf, J. H. de, Mak, C., Wijk, F. K. van og Mulders, L. A. (red.), *Rechten van het kind en autonomie*, Nijmegen.

Waas, L. E. van (2008), *Nationality matters. Statelessness under international law*, Antwerpen, Intersentia.

Ziemele, I. (2007), »Article 7 – The Right to Birth Registration, Name and Nationality, and the Right to Know and Be Cared for by Parents«, i: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. og Verheyde, M. (red.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Kapitel 5

Familieliv

Bueren, G. van (2007), *Child rights in Europe, convergence and divergence in judicial protection*, Strasbourg, Council of Europe Publishing.

Kilkelly, U. (2010a), »Protecting children's rights under the ECHR: The role of positive obligations«, *NILQ*, Vol. 61, No. 3, s. 245-261.

Kilkelly, U. (2010b), »Relocation: A children's rights perspective«, *Journal of Family Law and Practice*, Vol. 1, No. 1, s. 23-35.

Lázaro González, I. (2011), »Intervención pública en la protección de los menores y respecto a la vida en familia: aportaciones del Tribunal de Estrasburgo«, *Icade: Revista de las Facultades de Derecho y Ciencias Económicas y Empresariales*, No.º83-84, s. 255-290.

Kapitel 6

Alternativ pleje til familieomsorg og adoption

FRA (2014a), *Værgemål for børn uden forældreomsorg: Håndbog om styrkelse af særlige værgemålsordninger for børn, der er ofre for menneskehandel*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

O'Halloran, K. (2009), *The politics of adoption: International perspectives on law, policy and practice*, Dordrecht, Springer.

Vité, S. og Boéchat, H. (2008), »Article 21 – Adoption«, i: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. og Verheyde, M. (red.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Kapitel 7

Beskyttelse af børn mod vold og udnyttelse

Fitch, K., Spencer-Chapman, K. og Hilton, Z. (2007), *Protecting children from sexual abuse in Europe: Safer recruitment of workers in a border free Europe*, London, NSPCC.

Forder, C. (2007), »Child protection in accordance with human rights and children's rights«, i: Meuwese, S. m.fl. (red.), *100 years of child protection*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers.

FRA (2009), *Child trafficking in the European Union: Challenges, perspectives and good practices*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

FRA (2014b), *Victims of crime in the EU: The extent and nature of support for victims*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

FRA (2014c), *Violence against women: An EU-wide survey, Main Results*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

FRA (2015b), *Child-friendly justice. Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

FRA (2015c), *Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union, States' obligations and victims' rights*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

FRA og EMRD (2014), *Håndbog om europæisk lovgivning vedrørende asyl, grænser og immigration*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

Fredette, K. (2009), »International legislative efforts to combat child sex tourism: Evaluating the Council of Europe Convention on Commercial Child Sexual Exploitation«, *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 32, No. 1, s. 1-43.

Hartwig, M. (2008), »The elimination of child labour and the EU«, i: Nesi, G., Nogler, L. og Pertile, M. (red.), *Child labour in a globalized world: A legal analysis of ILO action*, Aldershot, Ashgate.

Lalor, K. og McElvaney, R. (2010), »Overview of the nature and extent of child sexual abuse in Europe«, i: *Protecting children from sexual violence: A comprehensive approach*, Europarådet, Strasbourg, Council of Europe Publishing, s. 13-36.

Liefwaard, T. og Doek, J. (2013), »Fysieke en geestelijke mishandeling van kinderen: over begripsvorming en de grenzen van het toelaatbare, volgens Nederlands recht«, i: Deetman, W. et al. (red.), *Seksueel misbruik van en geweld tegen meisjes in de Rooms-Katholieke kerk: Een vervolgonderzoek*, Amsterdam, Uitgeverij Balans, s. 247-282.

Ruelle, E. (2010), »Sexual violence against children: The European legislative framework and outline of Council of Europe conventions and European Union policy«, i: *Protecting children from sexual violence: A comprehensive approach*, Europarådet, Strasbourg, Council of Europe Publishing.

Staiger, I. (2005), »Trafficking in children for the purpose of sexual exploitation in the EU«, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 13, No. 4, s. 603-624.

UNICEF, Innocenti Research Centre (2010), *Handbuch zum Fakultativprotokoll Betreffend den Verkauf von Kindern, die Kinderprostitution und die Kinderpornografie*, Kinderhilfswerk der Vereinten Nationen, UNICEF.

UNICEF (2006), *Behind closed doors: The impact of domestic violence on children*.

Vrancken, P. (2007), »Child trafficking and Article 4 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: Foreign judicial decisions«, *South African Yearbook of International Law*, Vol. 32, s. 285-510.

Kapitel 8

Økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder og passende levestandard

Eide, A. (2006), »Article 27 – The Right to an Adequate Standard of Living«, i: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. og Verheyde, M. (red.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Eide, A. and Eide, W. B. (2006), »Article 24 – The Right to Health«, i: Alen, A., Ang, F., Berghmans, E., Vande Lanotte, J., Verhellen, E. og Verheyde, M. (red.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

FRA (2010b), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

FRA og EMRD (2014), *Håndbog om europæisk lovgivning vedrørende asyl, grænser og immigration*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

Koch, I. E. (2009), *Human rights as indivisible rights: the protection of socio-economic demands under the European Convention on Human Rights*, Leiden, Brill.

Nolan, A. (2011), *Children's socio-economic rights, democracy and the courts*, Oxford, Hart Publishing.

Stoecklin, D. (2012), »Droits et capacité des enfants«, i: Meyer-Bisch, P. (red.), *L'enfant témoin et sujet. Les droits culturels de l'enfant*, Genève-Zurich-Bâle, Schulthess Editions Romandes, Collection interdisciplinaire, s. 123-146.

Vandenhoe, W. (2007), »Article 26 – The Right to Benefit from Social Security«, i: Alen, A., Ang, F., Berghmans, E., Vande Lanotte, J., Verhellen, E. og Verheyde, M. (red.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Verheyde, M. (2006), Article 28 – The Right to Education, i: Alen, A., Ang, F., Berghmans, E., Vande Lanotte, J., Verhellen, E. og Verheyde, M. (red.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Kapitel 9

Migration og asyl

Europarådets Parlamentariske Forsamling (2011), Recommendation 1969 (2011) on unaccompanied children in Europe: Issues of arrival, stay and return, 15. april 2011.

Europa-Parlamentets Udvalg om Borgernes Rettigheder (2013), Betænkning om situationen for uledsagede mindreårige i EU (2012/2263(INI)), 26. august 2013.

Eurydice, Europa-Kommissionen (GD for Uddannelse og Kultur) (2004), Integrating immigrantbørn into schools in Europe: Communication with families and opportunities for mother tongue learning.

FRA (2010b), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

FRA (2011a), *Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union*, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

FRA (2011b), *Migrants in an irregular situation: Access to healthcare in 10 European Union Member States*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

FRA og EMRD (2014), *Håndbog om europæisk lovgivning vedrørende asyl, grænser og immigration*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

Ktistakis, Y. (2013), *Protecting migrants under the European Convention on Human Rights and the European Social Charter*, Strasbourg, Council of Europe Publishing.

Lázaro González, I., Benlloch Sanz, P. og Moroy Arambarri, B. (2010), *Los menores extranjeros no acompañados*, Universidad Pontificia Comillas, Tecnos.

Lodder, G. og Rodrigues, P (red.) (2012), *Het kind in het immigratierecht*, Haag.

McBride, J., European Committee on Legal Co-operation (2009), *Access to justice for migrants and asylum seekers in Europe*, Strasbourg, Council of Europe Publishing.

Spijkerboer, T (2009), »Structural instability: Strasbourg case law on children's family reunion«, *European Journal of Migration and Law*, Vol. 11, No. 3, s. 271-293.

Stalford, H. (2012), *Children and the European Union: Rights, welfare and accountability*, Oxford, Hart Publishing.

Kapitel 10

Forbruger- og databeskyttelse

Bergkamp, L. (2002), »EU data protection policy the privacy fallacy: Adverse effects of Europe's data protection policy in an information driven economy«, *Computer Law & Security Review*, Vol. 18, No. 1, s. 31-47.

Buckingham, D. (2011), *The Material Child*, Cambridge, Polity.

Cook, D. T. (2008), »The missing child in consumption theory«, *Journal of Consumer Culture*, Vol. 8, No. 2, s. 219-243.

Cook, D. T. (2013), »Taking exception with the child consumer«, *Childhood*, Vol. 20, No. 4, s. 423-428.

De Hert, P. og Papakonstantinou, V. (2012), »The proposed data protection regulation replacing Directive 95/46/EC: A sound system for the protection of individuals«, *Computer Law & Security Review*, Vol. 28, No. 2, s. 130-142.

Garde, A. (2012), »The best interest of the child and EU consumer law and policy: A major gap between theory and practice?«, i: Devenney, J. og Kenny, M. (red.), *European consumer protection: Theory and practice*, Cambridge, Cambridge University Press, s. 164-201.

FRA og Europarådet (2014), *Håndbog om europæisk databeskyttelseslovgivning*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

Hughes, K. (2012), »The child's right to privacy and Article 8 European Convention on Human Rights«, i: Freeman, M. (red.), *Current Legal Issues: Law and Childhood Studies*, Vol. 14, s. 456-486.

Kunnecke, A. (2014), »New standards in EU consumer rights protection? The new Directive 2011/83/EU«, *European Scientific Journal*, Vol. 1, s. 426-437.

Marsh, J. (red.) (2005), *Popular culture, new media and digital literacy in early childhood*, London, Routledge Falmer.

Tonner, K. og Fangerow, K. (2012), »Directive 2011/83/EU on consumer rights: a new approach, in European consumer law?«, *EUVR*, Vol. 2, s. 74.

Wuermeling, U. (2012), »Modernization of European data protection law at a turning point«, *Computer Law & Security Review*, Vol. 28, No. 28, s. 587-588.

Kapitel 11

Børns rettigheder i straffesager og alternative (udenretslige) procedurer

Bartels, H. (2013), »De rechtspositie van het verdachte kind tijdens het plotieverhoor«, i: Graaf, J. H. de, Mak, C., Montanus, P. J. og Wijk, F. K. van, *Rechten van het kind en waardigheid*, Nijmegen.

Brink, Y. van den og Liefwaard, T. (2014), »Voorlopige hechtenis van jeugdige verdachten in Nederland«, *Strafblad*, Vol. 12, No. 1, s. 44-55.

Doek, J. (2008), »Juvenile justice: International rights and standards«, i: R. Loeber, R., Slot, N.W., van der Laan, P. van der og Hoeve, M. (red.), *Tomorrow's criminals*, Farnham & Burlington, Ashgate, s. 229-246.

Dünkel, F. (2009), »Diversion: A meaningful and successful alternative to punishment in European juvenile justice systems«, i: Junger-Tas, J. og Dünkel, F. (red.), *Reforming juvenile justice*, Dordrecht, Springer.

Dünkel, F. (2010), »Where do we go from here?: Current trends in developing juvenile justice in Europe«, i: Groenhuijsen, M. et al. (red.), *Fervet opus: Liber amicorum Anton van Kalmthout*, Apeldoorn, Antwerp & Portland, Maklu, s. 49-62.

Dünkel, F. (2014), »Juvenile justice systems in Europe: Reform developments between justice, welfare and new punitiveness«, *Kriminologijos Studijos*, Vol. 1.

FRA (2014b), *Victims of crime in the EU: The extent and nature of support for victims*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

FRA (2015b), *Child-friendly justice. Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, Luxembourg, Den Europæiske Unions Publikationskontor.

Goldson, B. og Kilkelly, U. (2013), »International human rights standards and child imprisonment: Potentialities and limitations«, *International Journal of Children's Rights*, Vol. 21, No. 2, s. 345-371.

Jonge, G de. og Linden, A van der (2013), *Handboek Jeugd en strafrecht*, Deventer.

Liefaard, T. (2007), »The right to be treated with humanity: Implications of Article 37(c) CRC for children in detention«, i: Alen, A. et al. (red.), *The UN Children's Rights Convention: Theory meets practice*, Antwerp & Oxford, Intersentia Publishing.

Liefaard, T. (2008), *Deprivation of liberty of children in light of international human rights law and standards*, Antwerp, Oxford & Portland, Intersentia Publishing.

Newell, P. (2008), »The principles of child-friendly justice at international level«, i: *International justice for children*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, s. 129-132.

Retspraksis

Eksempler på Den Europæiske Unions Domstols retspraksis

<i>Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF) og Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo (FECEMD) mod Administración del Estado, forenede sager C-468/10 og C-469/10, 24. november 2011</i>	191
<i>Barbara Mercredi mod Richard Chaffe, C-497/10 PPU, 22. december 2010</i>	83
<i>Baumbast og R mod Secretary of State for the Home Department, C-413/99, 17. september 2002</i>	16, 29, 137, 147, 176
<i>Carlos Garcia Avello mod den belgiske stat, C-148/02, 2. oktober 2003</i>	16, 29, 63
<i>Donato Casagrande mod Landeshauptstadt München, C-9/74, 3. juli 1974</i>	146
<i>Doris Povse mod Mauro Alpago, C-211/10 PPU, 1. juli 2010</i>	76, 91
<i>Dynamic Medien Vertriebs GmbH mod Avides Media AG, C-244/06, 14. februar 2008</i>	29, 183, 185
<i>E. mod B., C-436/13, 1. oktober 2014</i>	82
<i>Europa-Parlamentet mod Rådet for Den Europæiske Union [Store Afdeling], C-540/03, 27. juni 2006</i>	28, 30
<i>Gerardo Ruiz Zambrano mod Office National de l'Emploi (ONEm), C-34/09, 8. marts 2011</i>	62, 176
<i>Google Spain SL og Google Inc. mod Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) og Mario Costeja González [Store Afdeling], C-131/12, 13. maj 2014</i>	193
<i>J. McB. mod L. E., C-400/10 PPU, 5. oktober 2010</i>	78
<i>J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung mod Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, C-4/73, 14. maj 1974</i>	27

<i>Jasna Detiček mod Maurizio Sgueglia</i> , C-403/09 PPU, 23. december 2009	82
<i>Joseba Andoni Aguirre Zarraga mod Simone Pelz</i> , C-491/10 PPU, 22. december 2010	30, 34, 42, 91
<i>Konstantinos Maïstrellis mod Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaiomaton</i> , C-222/14, 16. juli 2015	158
<i>Kunqian Catherine Zhu og Man Lavette Chen mod Secretary of State for the Home Department</i> , C-200/02, 19. oktober 2004.....	16, 29, 48, 55, 62, 71
<i>London Borough of Harrow mod Nimco Hassan Ibrahim og Secretary of State for the Home Department [Store Afdeling]</i> , C-310/08, 23. februar 2010	16, 29, 147, 176
<i>M.J.E. Bernini mod Minister van Onderwijs en Wetenschappen</i> , C-3/90, 26. februar 1992.....	146
<i>María Martínez Sala mod Freistaat Bayern</i> , C-85/96, 12. maj 1998.....	158
<i>Maria Teixeira mod London Borough of Lambeth og Secretary of State for the Home Department</i> , C-480/08, 23. februar 2010.....	16, 29, 147, 176
<i>Murat Dereci m.fl. mod Bundesministerium für Inneres</i> , C-256/11, 15. november 2011.....	176
<i>Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH mod Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn</i> , C-36/02, 14. oktober 2004	183, 186
<i>Productores de Música de España (Promusicae) mod Telefónica de España SAU [Store Afdeling]</i> , C-275/06, 29. januar 2008.....	191
<i>S. Coleman mod Attridge Law og Steve Law [Store Afdeling]</i> , C-303/06, 17. juli 2008	48, 58
<i>Stefan Grunkin og Dorothee Regina Paul [Store Afdeling]</i> , C-353/06, 14. oktober 2008	63
<i>Straffesag mod Maria Pupino [Store Afdeling]</i> , C-105/03, 16. juni 2005	198, 215, 216
<i>Straffesag mod X</i> , C-507/10, 21. december 2011.....	215
<i>The Queen, på vegne af MA m.fl. mod Secretary of State for the Home Department</i> , C-648/11, 6. juni 2013.....	161, 177
<i>Yoshikazu Iida mod Stadt Ulm</i> , C-40/11, 8. november 2012	176
<i>Z mod A Government Department, The Board of Management of a Community School [Store Afdeling]</i> , C-363/12, 18. marts 2014.....	158
<i>Zoi Chatzi mod Ypourgos Oikonomikon</i> , C-149/10, 16. september 2010.....	158

Eksempler på Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol retspraksis

<i>A.L. mod Finland</i> , nr. 23220/04, 27. januar 2009	217
<i>A.M.M. mod Rumænien</i> , nr. 2151/10, 14. februar 2012	67
<i>Adamkiewicz mod Polen</i> , nr. 54729/00, 2. marts 2010	201
<i>Airey mod Irland</i> , nr. 6289/73, 9. oktober 1979	139
<i>Ali mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 40385/06, 11. januar 2011	142
<i>Anayo mod Tyskland</i> , nr. 20578/07, 21. december 2010	85
<i>Anguelova mod Bulgarien</i> , nr. 38361/97, 13. juni 2002	213
<i>Assenov m.fl. mod Bulgarien</i> , nr. 24760/94, 28. oktober 1998	118
<i>Avilkina m.fl. mod Rusland</i> , nr. 1585/09, 6. juni 2013	184, 194
<i>B. mod Rumænien (nr. 2)</i> , nr. 1285/03, 19. februar 2013	95, 103
<i>B.B. og F.B. mod Tyskland</i> , nr. 18734/09 og 9424/11, 14. marts 2013	95, 103, 104
<i>Bah mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 56328/07, 27. september 2011	138, 156
<i>Bajsultanov mod Østrig</i> , nr. 54131/10, 12. juni 2012	171
<i>Blokhin mod Rusland</i> , nr. 47152/06, 14. november 2013	212
<i>Bocos-Cuesta mod Nederlandene</i> , nr. 54789/00, 10. november 2005	217
<i>Bouamar mod Belgien</i> , nr. 9106/80, 29. februar 1988	57, 198, 210, 211
<i>Boultif mod Schweiz</i> , nr. 54273/00, 2. august 2001	162, 178
<i>C.N. mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 4239/08, 13. november 2012	127
<i>C.N. og V. mod Frankrig</i> , nr. 67724/09, 11. oktober 2012	114, 127
<i>Campbell og Cosans mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 7511/76 og 7743/76, 25. februar 1982	113, 120
<i>Case »Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium« mod Belgien</i> , nr. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 og 2126/64, 23. juli 1968	59, 142
<i>Catan m.fl. mod Moldova og Rusland</i> [Storkammer], nr. 43370/04, 8252/05 og 18454/06, 19. oktober 2012	137, 142, 145
<i>Centre for Legal Resources på vegne af Valentin Câmpeanu mod Rumænien</i> [Storkammer], nr. 47848/08, 17. juli 2014	114, 138, 134, 151
<i>Christian Democratic People's Party mod Moldova</i> , nr. 28793/02, 14. februar 2006	34, 45
<i>Connors mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 66746/01, 27. maj 2004	138, 156
<i>Copland mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 62617/00, 3. april 2007	193
<i>Çoşelav mod Tyrkiet</i> , nr. 1413/07, 9. oktober 2012	19, 214

<i>Costello-Roberts mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 13134/87, 25. marts 1993.....	117
<i>Cusan og Fazzo mod Italien</i> , nr. 77/07, 7. januar 2014.....	64
<i>D.G. mod Irland</i> , nr. 39474/98, 16. maj 2002	57, 198, 211
<i>D.H. m.fl. mod Den Tjekkiske Republik</i> [Storkammer], nr. 57325/00, 13. november 2007	47, 52, 137
<i>Darby mod Sverige</i> , nr. 11581/85, 23. oktober 1990.....	35
<i>Dinç og Çakır mod Tyrkiet</i> , nr. 66066/09, 9. juli 2013	209
<i>Dogru mod Frankrig</i> , nr. 27058/05, 4. december 2008.....	33, 36
<i>Doorson mod Nederlandene</i> , nr. 20524/92, 26. marts 1996.....	216
<i>E.B. mod Frankrig</i> [Storkammer], nr. 43546/02, 22. januar 2008.....	96, 110
<i>Eremia mod Republikken Moldova</i> , nr. 3564/11, 28. maj 2013	124
<i>Eriksson mod Sverige</i> , nr. 11373/85, 22. juni 1989	105
<i>Fabris mod Frankrig</i> [Storkammer], nr. 16574/08, 7. februar 2013	48, 59
<i>Folgerø m.fl. mod Norge</i> [Storkammer], nr. 15472/02, 29. juni 2007	37, 143
<i>Gas og Dubois mod Frankrig</i> , nr. 25951/07, 15. marts 2012	96, 110
<i>Gaskin mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 10454/83, 7. juli 1989.....	33, 40, 61, 66
<i>Genovese mod Malta</i> , nr. 53124/09, 11. oktober 2011.....	62, 71
<i>Glass mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 61827/00, 9. marts 2004	138, 152
<i>Godelli mod Italien</i> , nr. 33783/09, 25. september 2012	61, 69
<i>Grzelak mod Polen</i> , nr. 7710/02, 15. juni 2010.....	33, 36, 143
<i>Guillot mod Frankrig</i> , nr. 22500/93, 24. oktober 1993.....	64
<i>Gül mod Schweiz</i> , nr. 23218/94, 19. februar 1996.....	162, 178
<i>Güveç mod Tyrkiet</i> , nr. 70337/01, 20. januar 2009	19, 198, 209, 212
<i>H.Y. og Hü.Y. mod Tyrkiet</i> , nr. 40262/98, 6. oktober 2005.....	213
<i>Handyside mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 5493/72, 7. december 1976	33, 39, 40
<i>Harroudj mod Frankrig</i> , nr. 43631/09, 4. oktober 2012.....	28, 96, 112
<i>Hasan og Eylem Zengin mod Tyrkiet</i> , nr. 1448/04, 9. oktober 2007	37
<i>Havelka m.fl. mod Den Tjekkiske Republik</i> , nr. 23499/06, 21. juni 2007	156
<i>Horych mod Polen</i> , nr. 13621/08, 17. april 2012.....	88
<i>Idalov mod Rusland</i> , nr. 5826/03, 22. maj 2012.....	208
<i>Ignaccolo-Zenide mod Rumænien</i> , nr. 31679/96, 25. januar 2000	78
<i>Iliya Petrov mod Bulgarien</i> , nr. 19202/03, 24. april 2012	138, 151
<i>J.M. mod Danmark</i> , nr. 34421/09, 13. november 2012.....	209
<i>Jeunesse mod Nederlandene</i> [Storkammer], nr. 12738/10, 3. oktober 2014	162, 171
<i>Johansson mod Finland</i> , nr. 10163/02, 6. september 2007.....	61, 64
<i>K. og T. mod Finland</i> [Storkammer], nr. 25702/94, 12. juli 2001	79, 84, 85

<i>K.A. mod Finland</i> , nr. 27751/95, 14. januar 2003.....	100, 106
<i>K.U. mod Finland</i> , nr. 2872/02, 2. december 2008.....	62, 70, 184, 193
<i>Kanagaratnam mod Belgien</i> , nr. 15297/09, 13. december 2011.....	162, 174
<i>Kayak mod Tyrkiet</i> , nr. 60444/08, 10. juli 2012.....	113, 117
<i>Kearns mod Frankrig</i> , nr. 35991/04, 10. januar 2008.....	96, 108
<i>Kervanci mod Frankrig</i> , nr. 31645/04, 4. december 2008.....	33, 36
<i>Kjeldsen, Busk Madsen og Pedersen mod Danmark</i> , nr. 5095/71, 5920/72 og 5926/72, 7. december 1976.....	37
<i>Klass m.fl. mod Tyskland</i> , nr. 5029/71, 6. september 1978.....	193
<i>Konstantin Markin mod Rusland</i> [Storkammer], nr. 30078/06, 22. marts 2012.....	139, 158
<i>Kontrová mod Slovakiet</i> , nr. 7510/04, 31. maj 2007.....	124
<i>Korneykova mod Ukraine</i> , nr. 39884/05, 19. januar 2012.....	209
<i>Kovač mod Kroatien</i> , nr. 503/05, 12. juli 2007.....	198, 217
<i>Krušković mod Kroatien</i> , nr. 46185/08, 21. juni 2011.....	67
<i>Kuptsov og Kuptsova mod Rusland</i> , nr. 6110/03, 3. marts 2011.....	210, 212
<i>Labassee mod Frankrig</i> , nr. 65941/11, 26. juni 2014.....	68
<i>Ladent mod Polen</i> , nr. 11036/03, 18. marts 2008.....	209
<i>Latifa Benamar m.fl. mod Nederlandene</i> , afvisning, nr. 43786/04, 5. april 2005.....	171
<i>Lautsi m.fl. mod Italien</i> [Storkammer], nr. 30814/06, 18. marts 2011.....	33, 37, 38
<i>Lavida m.fl. mod Grækenland</i> , nr. 7973/10, 30. maj 2013.....	52
<i>Leander mod Sverige</i> , nr. 9248/81, 26. marts 1987.....	193
<i>Levin mod Sverige</i> , nr. 35141/06, 15. marts 2012.....	76, 85
<i>M.A.K. og R.K. mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 45901/05 og 40146/06, 23. marts 2010.....	138, 152
<i>M.C. mod Bulgarien</i> , nr. 39272/98, 4. december 2003.....	117, 123
<i>Maaouia mod Frankrig</i> [Storkammer], nr. 39652/98, 5. oktober 2000.....	180
<i>Malone mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 8691/79, 2. august 1984.....	193
<i>Marckx mod Belgien</i> , nr. 6833/74, 13. juni 1979.....	15, 19
<i>Markovics m.fl. mod Ungarn</i> , afvisning, nr. 77575/11, 19828/13 og 19829/13, 24. juni 2014.....	141
<i>Maslov mod Østrig</i> [Storkammer], nr. 1638/03, 23. juni 2008.....	16, 31
<i>Mazurek mod Frankrig</i> , nr. 34406/97, 1. februar 2000.....	59
<i>McMichael mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 16424/90, 24. februar 1995.....	103
<i>Menesson mod Frankrig</i> , nr. 65192/11, 26. juni 2014.....	61, 66, 68
<i>Mikulić mod Kroatien</i> , nr. 53176/99, 7. februar 2002.....	66

<i>Mizzi mod Malta</i> , nr. 26111/02, 12. januar 2006.....	61, 67
<i>Mubilanzila Mayeka og Kaniki Mitunga mod Belgien</i> , nr. 13178/03, 12. oktober 2006.....	162, 173
<i>Muskhadzhiyeva m.fl. mod Belgien</i> , nr. 41442/07, 19. januar 2010.....	173
<i>Mustafa og Armağan Akin mod Tyrkiet</i> , nr. 4694/03, 6. april 2010.....	76, 86
<i>Nart mod Tyrkiet</i> , nr. 20817/04, 6. maj 2008.....	198, 210, 212
<i>Nencheva m.fl. mod Bulgarien</i> , nr. 48609/06, 18. juni 2013.....	114, 116, 125, 135
<i>Neulinger og Shuruk mod Schweiz</i> [Storkammer], nr. 41615/07, 6. juli 2010.....	76, 92
<i>Nortier mod Nederlandene</i> , nr. 13924/88, 24. august 1993.....	201
<i>O’Keefe mod Irland</i> [Storkammer], nr. 35810/09, 28. januar 2014.....	113, 117, 118
<i>Odièvre mod Frankrig</i> [Storkammer], nr. 42326/98, 13. februar 2003.....	65, 68
<i>Olsson mod Sverige (nr. 1)</i> , nr. 10465/83, 24. marts 1988.....	95, 101, 105
<i>Oršuš m.fl. mod Kroatien</i> [Storkammer], nr. 15766/03, 16. marts 2010.....	47, 53, 137
<i>Oyal mod Tyrkiet</i> , nr. 4864/05, 23. marts 2010.....	138, 151, 150
<i>P.V. mod Spanien</i> , nr. 35159/09, 30. november 2010.....	86
<i>Panovits mod Cypern</i> , nr. 4268/04, 11. december 2008.....	197, 206
<i>Pini m.fl. mod Rumænien</i> , nr. 78028/01 og 78030/01, 22. juni 2004.....	96, 107, 108
<i>Ponomaryovi mod Bulgarien</i> , nr. 5335/05, 21. juni 2011.....	48, 55, 137, 148
<i>Popov mod Frankrig</i> , nr. 39472/07 og 39474/07, 19. januar 2012.....	162, 173
<i>Povse mod Østrig</i> , afvisning, nr. 3890/11, 18. juni 2013.....	92
<i>R.M.S. mod Spanien</i> , nr. 28775/12, 18. juni 2013.....	75, 79, 80
<i>R.R. m.fl. mod Ungarn</i> , nr. 19400/11, 4. december 2012.....	198, 218
<i>Rahimi mod Grækenland</i> , nr. 8687/08, 5. april 2011.....	163, 180
<i>Rantsev mod Cypern og Rusland</i> , nr. 25965/04, 7. januar 2010.....	114, 129, 130
<i>S. og Marper mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 30562/04 og 30566/04, 4. december 2008.....	193, 194
<i>S.N. mod Sverige</i> , nr. 34209/96, 2. juli 2002.....	198, 217, 218
<i>Sahin mod Tyskland</i> [Storkammer], nr. 30943/96, 8. juli 2003.....	34, 43
<i>Salduz mod Tyrkiet</i> [Storkammer], nr. 36391/02, 27. november 2008.....	206
<i>Salgueiro da Silva Mouta mod Portugal</i> , nr. 33290/96, 21. december 1999.....	87
<i>Saviny mod Ukraine</i> , nr. 39948/06, 18. december 2008.....	95, 103
<i>Schneider mod Tyskland</i> , nr. 17080/07, 15. september 2011.....	76, 85
<i>Schwizgebel mod Schweiz</i> , nr. 25762/07, 10. juni 2010.....	19, 109
<i>Selçuk mod Tyrkiet</i> , nr. 21768/02, 10. januar 2006.....	209
<i>Şen mod Nederlandene</i> , nr. 31465/96, 21. december 2001.....	162, 167, 171
<i>Siliadin mod Frankrig</i> , nr. 73316/01, 26. juli 2005.....	127

<i>Slivenko m.fl. mod Letland</i> [Storkammer], afgørelse om antagelse til realitetsbehandling, nr. 48321/99, 23. januar 2002	71
<i>Smirnova mod Rusland</i> , nr. 46133/99 og 48183/99, 24. juli 2003	209
<i>Söderman mod Sverige</i> [Storkammer], nr. 5786/08, 12. november 2013.....	114, 132
<i>Sommerfeld mod Tyskland</i> [Storkammer], nr. 31871/96, 8. juli 2003.....	43, 76, 86
<i>Stummer mod Østrig</i> [Storkammer], nr. 37452/02, 7. juli 2011.....	159
<i>T. mod Den Tjekkiske Republik</i> , nr. 19315/11, 17. juli 2014.....	95, 105
<i>T. mod Det Forenede Kongerige</i> [Storkammer], nr. 24724/94, 16. december 1999.....	197, 204, 205
<i>Tarakhel mod Schweiz</i> [Storkammer], nr. 29217/12, 4. november 2014	162, 178
<i>Tuquabo-Tekle m.fl. mod Nederlandene</i> , nr. 60665/00, 1. december 2005.....	167
<i>Tyrer mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 5856/72, 25. april 1978	117, 120
<i>Üner mod Nederlandene</i> , nr. 46410/99, 18. oktober 2006	178
<i>Uzun mod Tyskland</i> , nr. 35623/05, 2. september 2010.....	193
<i>Valsamis mod Grækenland</i> , nr. 21787/93, 18. december 1996.....	37
<i>Vidal mod Belgien</i> , nr. 12351/86, 22. april 1992	43
<i>Vojnity mod Ungarn</i> , nr. 29617/07, 12. februar 2013.....	76, 86
<i>W. mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 9749/82, 8. juli 1987	103
<i>W. mod Finland</i> , nr. 14151/02, 24. april 2007	217
<i>Wallová og Walla mod Den Tjekkiske Republik</i> , nr. 23848/04, 26. oktober 2006.....	95, 102, 156
<i>X m.fl. mod Østrig</i> [Storkammer], nr. 19010/07, 19. februar 2013	96, 111
<i>X mod Letland</i> [Storkammer], nr. 27853/09, 26. november 2013.....	76, 93
<i>Y.C. mod Det Forenede Kongerige</i> , nr. 4547/10, 13. marts 2012.....	79
<i>Yazgül Yılmaz mod Tyrkiet</i> , nr. 36369/06, 1. februar 2011	168
<i>Z m.fl. mod Det Forenede Kongerige</i> [Storkammer], nr. 29392/95, 10. maj 2001	117, 125
<i>Zorica Jovanović mod Serbien</i> , nr. 21794/08, 26. marts 2013	114, 136

Eksempler på ECSR's retspraksis

<i>Association for the Protection of All Children (APPROACH) mod Belgien</i> , klage nr. 98/2013, 29. maj 2015	121
<i>Association for the Protection of All Children (APPROACH) mod Slovenien</i> , klage nr. 95/2013, 27. maj 2015.....	121
<i>Association for the Protection of All Children (APPROACH) mod Tjekkiet</i> , klage nr. 96/2013, 29. maj 2015	121

<i>Defence for Children International (DCI) mod Belgien,</i> klage nr. 69/2011, 23. oktober 2012	32, 138, 153, 157
<i>Defence for Children International (DCI) mod Nederlandene,</i> klage nr. 47/2008, 20. oktober 2009	19, 28, 157
<i>European Action of the Disabled (AEH) mod Frankrig,</i> klage nr. 81/2012, 11. september 2013	140, 144
<i>European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) mod Frankrig,</i> klage nr. 82/2012, 19. marts 2013	139, 160
<i>European Roma Rights Centre (ERRC) mod Italien,</i> klage nr. 27/2004, 7. december 2005	157
<i>Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE) mod Irland, nr. 89/2013, 12. september 2014</i>	131
<i>General Federation of Employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) and Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) mod Grækenland, klage nr. 66/2011, 23. maj 2012</i>	141, 160
<i>International Association Autism Europe (IAAE) mod Frankrig,</i> klage nr. 13/2002, 4. november 2003	59, 140
<i>International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) mod Kroatien, klage nr. 45/2007, 30. marts 2009</i>	144
<i>International Commission of Jurists (ICJ) mod Portugal,</i> klage nr. 1/1998, 9. september 1999	32
<i>International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) mod Frankrig,</i> klage nr. 14/2003, 8. september 2004	138, 153
<i>Médecins du Monde – International mod Frankrig,</i> klage nr. 67/2011, 11. september 2012	143, 157
<i>Mental Disability Advocacy Center (MDAC) mod Bulgarien,</i> klage nr. 41/2007, 3. juni 2008	32, 59, 141, 144
<i>Syndicat des Agrégés de l'Enseignement Supérieur (SAGES) mod Frankrig, klage nr. 26/2004, 15. juni 2005</i>	48
<i>World Organisation against Torture (OMCT) mod Belgien,</i> klage nr. 21/2003, 7. december 2004	113, 120
<i>World Organisation Against Torture (OMCT) mod Grækenland,</i> klage nr. 17/2003, 7. december 2004	32
<i>World Organisation against Torture (OMCT) mod Irland,</i> klage nr. 18/2003, 7. december 2004	28

Eksempler på nationale domstoles retspraksis

Det Forenede Kongerige, Court of Appeal, <i>R (på vegne af B) mod The Mayor and Burgesses of the London Borough of Merton</i> [2003] EWHC 1689, 14. juli 2003.....	167
Det Forenede Kongerige, Court of Appeal, <i>R (på vegne af CJ) mod Cardiff County Council</i> [2011] EWCA Civ 1590, 20. december 2011.....	168
Det Forenede Kongerige, Upper Tribunal, <i>R (på vegne af MK) mod Wolverhampton City Council</i> [2013] UKUT 00177 (IAC), 26. marts 2013.....	168

Hvordan man finder retspraksis fra de europæiske domstole

Menneskerettighedsdomstolen: HUDOC-databasen

HUDOC-databasen giver gratis adgang til Menneskerettighedsdomstolens retspraksis: <http://HUDOC.echr.coe.int>.

Databasen findes på engelsk og fransk og har en brugervenlig søgemaskine, som gør det nemt at søge efter retspraksis. (*Bemærkning fra oversætteren: Databasen findes også på russisk og tyrkisk.*)

Videovejledning og brugerhåndbøger er tilgængelige via databasens **Help**-side. Ved at placere musemarkøren på spørgsmålstegnet til højre for søgeværktøjet i HUDOC-grænsefladen kan brugeren få vist flere oplysninger og eksempler på, hvordan filtre og søgefeltet anvendes.

Henvisningerne til retspraksis i denne håndbog giver læserne udførlige oplysninger, så de nemt kan finde de citerede domme eller afgørelser i deres helhed.

Bemærk, at databasen som standard viser domme afsagt af Menneskerettighedsdomstolens Storkammer og øvrige kamre med den senest offentliggjorte dom først. For at søge i andre samlinger, f.eks. afgørelser, skal brugeren klikke i den relevante rude i feltet **Document Collections** øverst til venstre på skærmen.

Det er nemmest at finde en sag ved at anføre ansøgningsnummeret i feltet **Application Number** under **Advanced Search** til højre på skærmen og derefter klikke på den blå knap Search.

Hvis brugeren ønsker at få vist yderligere retspraksis vedrørende andre spørgsmål, f.eks. børns rettigheder, kan feltet Search anvendes. Det har et forstørrelsesglas som ikon og er placeret i højre side af skærmen. I søgefeltet kan brugeren søge i en tekst ved at angive

- et engelsk ord (f.eks. child)
- et engelsk udtryk (f.eks. migrant children)
- titlen på en retssag
- en stat
- et boolesk søgeudtryk (f.eks. child IN alternative care)

For at forbedre tekstsøgningen kan man anvende **Simple Boolean search** ved at klikke på pilen i **søgefeltet**. I den enkle booleske søgning findes der seks søgemuligheder: dette ord eller udtryk (*this exact word or phrase*), alle søgeord (*all of these words*), et af søgeordene (*any of these words*), ingen af søgeordene (*none of these words*), tæt på søgeordene (*near these words*), fri søgning (*free Boolean search*).

Når søgeresultaterne vises, kan brugeren begrænse dem ved hjælp af filtre (f.eks. »Language« eller »State«.) i feltet **Filters** i venstre side af skærmen. Filtrene kan anvendes hver for sig eller i kombination for at begrænse resultaterne yderligere. Filtret »Keywords« er et nyttigt værktøj, fordi nøgleord ofte består af udtryk, der er trukket ud af teksten i EMRK, og som derefter er kædet direkte sammen med Domstolens begrundelser og konklusioner.

Eksempel: Find Domstolens retspraksis om afvisning af asylansøgere, som medfører, at de risikerer at blive udsat for tortur eller anden umenneskelig eller nedværdigende straf eller behandling i henhold til EMRK artikel 3.

1) Brugeren angiver først udtrykket »*asylum seekers*« i feltet **Search** og klikker på den blå knap **Search**.

2) Når søgeresultaterne vises, vælger brugeren 3 under **Violation filter** i feltet **Filters** for at begrænse resultaterne til dem, der vedrører en overtrædelse af artikel 3.

3) Brugeren kan derefter vælge relevante nøgleord under **Keywords filter** for at begrænse resultaterne til dem, der er relevante for artikel 3, f.eks. nøgleordet »(Art. 3) *Prohibition of torture*«.

For de vigtigste retssager findes der en sammenfatning i HUDOC. Sammenfatningen består af en beskrivende hovedtitel og en kortfattet præsentation af de faktiske og retlige omstændigheder med fremhævelse af punkter af retlig interesse. Hvis der findes en sammenfatning vises linket **Legal Summaries** i resultaterne sammen med linket til dommens eller afgørelsens tekst. Brugeren kan også søge efter kun retlige sammenfatninger ved at markere feltet »Legal Summaries« i feltet **Document Collections**.

Hvis der er offentliggjort uofficielle oversættelser i forbindelse med en retssag, vises linket **Language versions** ud for resultaterne sammen med linket til dommens eller afgørelsens tekst. HUDOC viser links til eksterne internetsider, hvor der findes andre oversættelser af Menneskerettighedsdomstolens retspraksis. Se »Language versions« på Help-siden i HUDOC.

EU-Domstolen: CURIA-databasen

CURIA-databasen giver gratis adgang til EF-Domstolens og EU-Domstolens retspraksis: <http://curia.europa.eu>.

Søgemaskinen findes på alle officielle EU-sprog⁵⁶⁸. **Sprog** vælges øverst til højre på skærmen. Søgemaskinen kan bruges til at søge efter oplysninger i alle dokumenter, der vedrører afsluttede eller verserende sager ved Domstolen, Retten og Personaleretten.

En side med **hjælp** findes på <http://curia.europa.eu/common/juris/en/aideGlobale.pdf>. Der er en side med hjælp til hvert søgefelt. For at åbne hjælp skal brugeren klikke på ikonet. Siden indeholder nyttige oplysninger, som kan hjælpe brugeren med at anvende værktøjet så effektivt som muligt.

Det er nemmest at finde en bestemt sag ved at angive hele sagsnummeret i søgefeltet **Sagsnummer** og derefter klikke på den grønne knap **Søg**. Søgning kan også foretages ved at angive en del af et sagsnummer. Eksempel: Hvis 122 angives i feltet Sagsnummer, findes sag nr. 122 fra et hvilket som helst år og en hvilken som helst af de tre domstole: Domstolen, Retten og/eller Personaleretten.

⁵⁶⁸ Fra 30. april 2004: Spansk, dansk, tysk, græsk, engelsk, fransk, italiensk, nederlandsk, portugisisk, finsk og svensk. Fra 1. maj 2004: Tjekkisk, estisk, lettisk, litauisk, ungarsk, polsk, slovakisk og slovensk. Fra 1. januar 2007: Bulgarsk og rumænsk. Fra 30. april 2007: Maltesisk. Fra 31. december 2011: Irsk. Midlertidige undtagelser er blevet fastsat ved forordning (EF) nr. 920/2005 og forordning (EU) nr. 1257/2010. Sekundær lovgivning, som er i kraft på tilslutningsdagen, oversættes til kroatisk og offentliggøres løbende i Specialudgaven af Den Europæiske Unions Tidende.

Man kan også anvende feltet **Sagens parter** til at søge ved hjælp af navnene på sagens parter. Det er sædvanligvis en forkortelse af navnene på sagens parter.

Der er i alt 16 søgefelter med flere funktioner, som kan bruges til at begrænse antallet af søgeresultater. De forskellige søgefelter er brugervenlige og kan anvendes i forskellige kombinationer. Felterne har ofte søgelistes, som åbnes, når brugeren klikker på ikonet, og derefter kan brugeren vælge mellem de viste søgeudtryk.

Hvis der foretages mere generelle søgninger, kan man ved hjælp af feltet **Fuldtekstsøgning** få vist resultater, der er baseret på nøgleordssøgning i alle dokumenter, der er offentliggjort i Samlingen af Afgørelser siden 1954 og siden 1994 i Samlingen af Afgørelser fra Personaleretten.

Feltet **Emne** kan bruges til at foretage mere emnespecifikke søgninger. Her skal brugeren klikke på ikonet til højre for feltet og vælge et emne på listen. Søgeresultaterne vises som en alfabetisk liste over udvalgte dokumenter, som vedrører de retlige spørgsmål, som er behandlet af Domstolen, Retten og Personaleretten samt i forslag til afgørelser fra generaladvokaterne.

Der findes flere værktøjer på CURIA-webstedet:

Sagsnumre: Dette afsnit indeholder oplysninger om hver sag, som er anlagt ved en af de tre domstole. Sager vises efter deres nummer og i den rækkefølge, hvori de er lagret i registret. Brugeren kan få vist en sag ved at klikke på sagsnummeret. Siden »Sagsnumre« findes på adressen: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7045/.

Systematisk oversigt over afgørelser: Denne side indeholder en systematisk klassificering af sammenfatninger af retspraksis, som vedrører de væsentlige retlige spørgsmål i de pågældende afgørelser. Sammenfatningerne følger så vidt muligt de faktiske formuleringer i afgørelsen. Siden »**Systematisk oversigt over afgørelser**« findes på: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7046/.

Retsvidenskabelige kommentarer til dommene: Denne side indeholder henvisninger til kommentarer fra jurister til de domme, som de tre domstole har afsagt, siden de blev etableret. Dommene vises separat for hver domstol i kronologisk rækkefølge efter deres sagsnummer. Kommentarerne vises i kronologisk rækkefølge efter tidspunktet for deres offentliggørelse. Henvisningerne vises

på deres oprindelige sprog. Siden »Retsvidenskabelige kommentarer til dommene« findes på: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7083/.

Databaser over national retspraksis: Denne eksterne database er tilgængelig via CURIA-webstedet. Den giver adgang til relevant national retspraksis, som vedrører EU-retten. Database indeholder retspraksis fra EU-medlemsstaternes nationale domstole. Oplysningerne er indsamlet via en selektiv gennemgang af juridiske tidsskrifter og direkte kontakter med et stort antal nationale domstole. Database over national retspraksis findes kun på engelsk og fransk og findes på http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7062/.

Nævnte retsakter

FN-retsakter

Her findes centrale FN-traktater, herunder børnekonventionen, og deres tilsynsorganer: www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CoreInstruments.aspx.

Her findes Haagerkonferencen om International Privatret, konventioner om beskyttelse af børn, familie og ejendom: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions>.

Europarådets retsakter

Alle retsakter vedtaget af Europarådet findes online på <http://conventions.coe.int/Treaty/>. Oplysninger om status for EU-medlemsstaternes godkendelse af Europarådets retsakter kan findes under »International obligations« på FRA's websted på: <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/int-obligations>.

	Titel
Børns rettigheder/borgerlige rettigheder	
<i>Konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder</i>	Konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder som ændret ved protokol nr. 11 og nr. 14, CETS nr.: 005, Rom, 4.11.1950, s. 1-15.
<i>Tillægsprotokol til konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder</i>	Tillægsprotokol til konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder som ændret ved protokol nr. 11, CETS nr.: 009, Paris, 20.3.1952, s. 1-3.
<i>Protokol nr. 12 til konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder</i>	Protokol nr. 12 til konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, CETS nr.: 177, Rom, 4.11.2000, s. 1-3.
<i>Europæisk konvention om udøvelse af børns rettigheder</i>	Europæisk konvention om udøvelse af børns rettigheder, CETS nr.: 160, Strasbourg, 25.1.1996, s. 1-10.
<i>Europæisk konvention om retsstillingen for børn født uden for ægteskab</i>	Europæisk konvention om retsstillingen for børn født uden for ægteskab, CETS nr.: 085, Strasbourg, 15.10.1975, s. 1-5.
<i>Konvention om menneskerettigheder og biomedicin</i>	Europarådets konvention om beskyttelse af menneskerettigheder og menneskelig værdighed i forbindelse med anvendelse af biologi og lægevidenskab: Konventionen om menneskerettigheder og biomedicin, CETS nr: 164, Oviedo, 4.4.1997, s. 1-12.
Spørgsmål vedrørende personlig identitet	
<i>Rammekonvention om beskyttelse af nationale mindretal</i>	Rammekonvention om beskyttelse af nationale mindretal, CETS nr.: 157, Strasbourg, 1.2.1995, s. 1-10.
<i>Europæisk konvention om statsborgerret</i>	Europæisk konvention om statsborgerret, CETS nr.: 166, Strasbourg, 6.11.1997, s. 1-13.
<i>Europarådets konvention om undgåelse af statsløshed i forbindelse med statssuccession</i>	Europarådets konvention om undgåelse af statsløshed i forbindelse med statssuccession, CETS nr: 200, Strasbourg, 19.5.2006, s. 1-7.
Familieliv og forældreomsorg	
<i>Konvention om kontakt vedrørende børn</i>	Konvention om kontakt vedrørende børn, CETS nr: 192, Strasbourg, 15.5.2003, s. 1-13.
<i>Europæisk konvention om adoption af børn (revideret)</i>	Europæisk konvention om adoption af børn (revideret), CETS nr.: 202, Strasbourg, 27.11.2008, s. 1-11.
<i>Europæisk konvention om anerkendelse og fuldbyrdelse af afgørelser om forældremyndighed</i>	Europæisk konvention om anerkendelse og fuldbyrdelse af afgørelser om forældremyndighed, CETS nr.: 105, Luxembourg, 20.5.1980, s. 1-12.

Beskyttelse af børn mod vold og udnyttelse	
<i>Europarådets konvention om beskyttelse af børn mod seksuel udnyttelse og seksuelt misbrug</i>	Europarådets konvention om beskyttelse af børn mod seksuel udnyttelse og seksuelt misbrug, CETS nr.: 201, Lanzarote, 25.10.2007, s. 1-21.
<i>Europæisk konvention til forebyggelse af tortur og umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf</i>	Europæisk konvention til forebyggelse af tortur og umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf, CETS nr.: 126, Strasbourg, 26.11.1987, s. 1-9.
<i>Konvention om IT-kriminalitet</i>	Europæisk konvention om IT-kriminalitet, CETS nr.: 185, Budapest, 23.11.2001, s. 1-27.
<i>Europarådets konvention om indsatsen mod menneskehandel</i>	Europarådets konvention om indsatsen mod menneskehandel, CETS nr.: 197, Warszawa, 16.5.2005, s. 1-21.
<i>Europarådets konvention til forebyggelse og bekæmpelse af vold mod kvinder og vold i hjemmet</i>	Europarådets konvention til forebyggelse og bekæmpelse af vold mod kvinder og vold i hjemmet, CETS nr.: 210, Istanbul, 11.5.2011, s. 1-31.
Økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder	
<i>Den europæiske socialpagt</i>	Den europæiske socialpagt, CETS nr.: 035, Turin, 18.10.1961, s. 1-18.
<i>Den europæiske socialpagt (revideret)</i>	Den europæiske socialpagt (revideret), CETS nr.: 163, Strasbourg, 3.5.1996, s. 1-29.
Spørgsmål om migration og asyl	
<i>Europæisk konvention om repatriering af mindreårige</i>	Europæisk konvention om repatriering af mindreårige, CETS nr.: 071, Haag, 28.5.1970, s. 1-9.
<i>Europæisk konvention om vandrende arbejdstageres retsstilling</i>	Europæisk konvention om vandrende arbejdstageres retsstilling, CETS nr.: 093, Strasbourg, 24.11.1977, s. 1-14.
<i>Europæisk konvention om social sikring</i>	Europæisk konvention om social sikring, CETS nr.: 078, Paris, 14.12.1972, s. 1-42.
<i>Europæisk kodeks for social sikring</i>	Europæisk kodeks for social sikring, CETS nr.: 048, Strasbourg, 16.4.1964, s. 1-33.
Forbruger- og databeskyttelse	
<i>Konvention om beskyttelse af det enkelte menneske i forbindelse med elektronisk databehandling af personoplysninger</i>	Konventionen om beskyttelse af det enkelte menneske i forbindelse med elektronisk databehandling af personoplysninger, CETS nr.: 108, Strasbourg, 28.1.1981, s. 1-10.
<i>Europæisk konvention om grænseoverskridende fjernsyn</i>	Europæisk konvention om grænseoverskridende fjernsyn, CETS nr.: 132, Strasbourg, 5.5.1989, s. 1-20.

EU's retsakter

Alle retsakter vedtaget af Den Europæiske Union findes online på <http://eur-lex.europa.eu>.

Kortnavn	Titel
Ikke-forskelsbehandling	
<i>Racelighedsdirektivet (2000/43/EF)</i>	Rådets direktiv 2000/43/EF af 29. juni 2000 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af alle uanset race eller etnisk oprindelse, EFT L 180 af 19.7.2000, s. 22-26.
<i>Direktiv 2000/78/EF om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse</i>	Rådets direktiv 2000/78/EF af 27. november 2000 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv, EFT L 303 af 23.12.2000, s. 16-22.
<i>Direktiv 2004/113/EF om ligebehandling i forbindelse med varer og tjenesteydelser</i>	Rådets direktiv 2004/113/EF af 13. december 2004 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder i forbindelse med adgang til og levering af varer og tjenesteydelser, EUT L 373 af 21.12.2004, s. 37-43.
Familieliv og forældreomsorg	
<i>Bruxelles IIa-forordningen (2201/2003)</i>	Rådets forordning (EF) nr. 2201/2003 af 27. november 2003 om kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser i ægteskabssager og i sager vedrørende forældreansvar og om ophævelse af forordning (EF) nr. 1347/2000, EUT L 338 af 23.12.2003, s. 1-29.
<i>Forordning (EF) nr. 4/2009 om underholdspligt</i>	Rådets forordning (EF) nr. 4/2009 af 18. december 2008 om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser og samarbejde vedrørende underholdspligt, EUT L 7 af 10.1.2009, s. 1-79.
<i>Direktiv 2008/52/EF om mægling</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/52/EF af 21. maj 2008 om visse aspekter af mægling på det civil- og handelsretlige område, EUT L 136 af 24.5.2008, s. 3-8.
<i>Direktiv 2002/8/EF om adgang til domstolene</i>	Rådets direktiv 2002/8/EF af 27. januar 2003 om forbedret adgang til domstolene i grænseoverskridende tvister gennem fastsættelse af fælles mindsteregler for retshjælp i forbindelse med tvister af denne art, EFT L 26 af 31.1.2003, s. 41-47.

Beskyttelse af børn mod vold og udnyttelse	
<i>Direktiv 94/33/EF om beskyttelse af unge på arbejdspladsen</i>	Rådets direktiv 94/33/EF af 22. juni 1994 om beskyttelse af unge på arbejdspladsen, EFT L 216 af 20.8.1994, s. 12-20.
<i>Direktiv 2011/36/EU om menneskehandel</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/36/EU af 5. april 2011 om forebyggelse og bekæmpelse af menneskehandel og beskyttelse af ofre herfor, og om erstatning af Rådets rammeafgørelse 2002/629/RIA, EUT L 101 af 15.4.2011, s. 1-11.
<i>Direktiv 2011/93/EU om bekæmpelse af seksuelt misbrug og seksuel udnyttelse af børn og børnepornografi</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/93/EU af 13. december 2011 om bekæmpelse af seksuelt misbrug og seksuel udnyttelse af børn og børnepornografi og om erstatning af Rådets rammeafgørelse 2004/68/RIA, EUT L 335 af 17.12.2011, s. 1-14.
<i>Direktiv 2012/29/EU om ofres rettigheder</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2012/29/EU af 25. oktober 2012 om minimumsstandarder for ofre for kriminalitet med hensyn til rettigheder, støtte og beskyttelse og om erstatning af Rådets rammeafgørelse 2001/220/RIA, EUT L 315 af 14.11.2012, s. 57-73.
<i>Direktiv 2004/81/EF om udstedelse af opholdstilladelser til tredjelandstatsborgere, der har været ofre for menneskehandel</i>	Rådets direktiv 2003/81/EF af 29. april 2004 om udstedelse af opholdstilladelser til tredjelandstatsborgere, der har været ofre for menneskehandel, eller som er indrejst som led i ulovlig indvandring, og som samarbejder med de kompetente myndigheder, EUT L 261 af 6.8.2004, s. 19-23.
<i>Kommissionens beslutning 2007/698/EF</i>	Kommissionens beslutning af 29. oktober 2007 om ændring af beslutning 2007/116/EF, for så vidt angår indførelsen af yderligere reserverede numre, der begynder med 116 (meddelt under nummer K(2007) 5139) (EØS-relevant tekst), EUT L 284 af 30.10.2007, s. 31-32.
Migration og asyl, herunder migrantbørns sociale rettigheder	
<i>Direktiv 2013/32/EU om asylprocedurer</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2013/32/EU af 26. juni 2013 om fælles procedurer for tildeling og fratagelse af international beskyttelse, EUT L 180 af 29.6.2013, s. 60-95.
<i>Dublinforordningen (nr. 604/2013)</i>	Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 604/2013 af 26. juni 2013 om fastsættelse af kriterier og procedurer til afgørelse af, hvilken medlemsstat der er ansvarlig for behandlingen af en ansøgning om international beskyttelse, der er indgivet af en tredjelandstatsborger eller en statsløs i en af medlemsstaterne, EUT L 180 af 29.6.2013, s. 31-59.

<i>Kvalifikationsdirektivet (2011/95/EU)</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/95/EU af 13. december 2011 om fastsættelse af standarder for anerkendelse af tredjelandstatsborgere eller statsløse som personer med international beskyttelse, for en ensartet status for flygtninge eller for personer, der er berettiget til subsidieret beskyttelse, og for indholdet af en sådan beskyttelse, EUT L 337 af 20.12.2011, s. 9-26.
<i>Forordning (EU) nr. 492/2011</i>	Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 492/2011 af 5. april 2011 om arbejdskraftens frie bevægelighed inden for Unionen, EUT L 141 af 27.5.2011, s. 1-12.
<i>Direktiv 2004/38/EF om fri bevægelighed</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2004/38/EF af 29. april 2004 om unionsborgeres og deres familiemedlemmers ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område, om ændring af forordning (EØF) nr. 1612/68 og om ophævelse af direktiv 64/221/EØF, 68/360/EØF, 72/194/EØF, 73/148/EØF, 75/34/EØF, 75/35/EØF, 90/364/EØF, 90/365/EØF og 93/96/EØF, EUT L 158 af 30.4.2004, s. 77-123.
<i>Rådets direktiv 77/486/EØF om skolegang for børn af migrantarbejdstagere</i>	Rådets direktiv 77/486/EØF af 25. juli 1977 om skolegang for børn af migrantarbejdstagere, EFT L 199 af 6.8.1977, s. 32-33.
<i>Familiesammenføringsdirektivet (2003/86/EF)</i>	Rådets direktiv 2003/86/EF af 22. september 2003 om ret til familiesammenføring, EUT 2003 L 2003, s. 12-18.
<i>Direktiv 2001/55/EF om midlertidig beskyttelse</i>	Rådets direktiv 2001/55/EF af 20.7.2001 om minimumsstandarder for midlertidig beskyttelse i tilfælde af massetilstrømning af fordrevne personer og om foranstaltninger, der skal fremme en ligelig fordeling mellem medlemsstaterne af indsatsen med hensyn til modtagelsen af disse personer og følgerne heraf, EFT L 212 af 7.8.2001, s. 12-23.
<i>Direktiv 2013/33/EU om modtagelse</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2013/33/EU af 26. juni 2013 om fastlæggelse af standarder for modtagelse af ansøgere om international beskyttelse, EUT L 180 af 29.6.2013, s. 96-116.
<i>Tilbagesendelsesdirektivet (2008/115/EF)</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/115/EF af 16. december 2008 om fælles standarder og procedurer i medlemsstaterne for tilbagesendelse af tredjelandstatsborgere med ulovligt ophold, EUT L 348 af 24.12.2008, s. 98-107.
<i>Direktiv 2003/109/EF om fastboende udlændinge</i>	Rådets direktiv 2003/109/EF af 25. november 2003 om tredjelandstatsborgeres status som fastboende udlænding, EUT L 16 af 23.1.2004, s. 44-53.
<i>Schengenforordningen (nr. 562/2006)</i>	Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 562/2006 af 15. marts 2006 om indførelse af en fællesskabskodeks for personers grænsepassage (Schengengrænsekodeks), EUT L 105 af 13.4.2006, s. 1-32.

Forbruger- og databeskyttelse	
<i>Direktiv 2011/83/EU om forbrugerrettigheder</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/83/EU af 25. oktober 2011 om forbrugerrettigheder, om ændring af Rådets direktiv 93/13/EØF og Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 1999/44/EF samt om ophævelse af Rådets direktiv 85/577/EØF og Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 97/7/EF EØS-relevant tekst, EUT L 304 af 22.11.2011, s. 64-88.
<i>Direktiv 87/357/EØF om produkter, der på grund af deres ydre fremtræden kan forveksles med andre produkter og herigennem være til fare for forbrugernes sundhed eller sikkerhed</i>	Rådets direktiv 87/357/EØF af 25. juni 1987 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om produkter, der på grund af deres ydre fremtræden kan forveksles med andre produkter og herigennem være til fare for forbrugernes sundhed eller sikkerhed, EFT L 192 af 11.7.87, s. 49-50.
<i>Direktiv 97/7/EF om fjernsalg</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 97/7/EF af 20. maj 1997 om forbrugerbeskyttelse i forbindelse med aftaler vedrørende fjernsalg - Erklæring fra Rådet og Parlamentet ad artikel 6, stk. 1 - Erklæring fra Kommissionen ad artikel 3, stk. 1, første led, EFT L 144 af 4.6.1997, s. 19-27.
<i>Direktiv 2001/95/EF om produktsikkerhed i almindelighed</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/95/EF af 3. december 2001 om produktsikkerhed i almindelighed (EØS-relevant tekst), EFT L 11 af 15.1.2002, s. 4-17
<i>Direktiv 2009/39/EF om fødevarer bestemt til særlig ernæring</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2009/39/EF af 6. maj 2009 om fødevarer bestemt til særlig ernæring (omarbejdning) (EØS-relevant tekst), EUT L 124 af 20.5.2009, s. 21-29.
<i>Direktiv 2009/48/EF om sikkerhedskrav til legetøj</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2009/48/EF af 18. juni 2009 om sikkerhedskrav til legetøj (EØS-relevant tekst), EUT L 170 af 30.6.2009, s. 1-37.
<i>Direktiv 89/552/EØF om udøvelse af tv-radiospredningsvirksomhed</i>	Rådets direktiv 89/552/EØF af 3. oktober 1989 om samordning af visse love og administrative bestemmelser i medlemsstaterne vedrørende udøvelse af tv-radiospredningsvirksomhed, EFT L 298 af 17.10.1989, s. 23-30.
<i>Direktiv 2010/13/EU om audiovisuelle medietjenester</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2010/13/EU af 10. marts 2010 om samordning af visse love og administrative bestemmelser i medlemsstaterne om udbud af audiovisuelle medietjenester (direktivet om audiovisuelle medietjenester), EUT L 95 af 15.4.2010, s. 1-24.
<i>Databeskyttelsesdirektivet (95/46/EF)</i>	Europa-Parlamentet og Rådets direktiv 95/46/EF af 24. oktober 1995 om beskyttelse af fysiske personer i forbindelse med behandling af personoplysninger og om fri udveksling af sådanne oplysninger, EFT L 281 af 23.11.1995, s. 31-50.

<i>Direktiv 2002/58/EF om databeskyttelse inden for elektronisk kommunikation</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2002/58/EF af 12. juli 2002 om behandling af personoplysninger og beskyttelse af privatlivets fred i den elektroniske kommunikationssektor (direktiv om databeskyttelse inden for elektronisk kommunikation), EFT L 201 af 31.7.2002, s. 37-47.
<i>Direktiv 2005/29/EF om virksomheders urimelige handelspraksis over for forbrugerne på det indre marked</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2005/29/EF af 11. maj 2005 om virksomheders urimelige handelspraksis over for forbrugerne på det indre marked og om ændring af Rådets direktiv 84/450/EØF og Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 97/7/EF, 98/27/EF og 2002/65/EF og Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 2006/2004 (direktivet om urimelig handelspraksis) (EØS-relevant tekst), EUT L 149 af 11.6.2005, s. 22-39.
<i>Direktiv 2001/20/EF om kliniske forsøg</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/20/EF af 4. april 2001 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes love og administrative bestemmelser om anvendelse af god klinisk praksis ved gennemførelse af kliniske forsøg med lægemidler til human brug, EFT L 121 af 1.5.2001, s. 34-44.
<i>Forordning (EU) nr. 536/2014 om kliniske forsøg med humanmedicinske lægemidler</i>	Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 536/2014 af 16. april 2014 om kliniske forsøg med humanmedicinske lægemidler og om ophævelse af direktiv 2001/20/EF (EØS-relevant tekst), EUT L 158 af 27.5.2014, s. 1-76.
Straffesager og alternative procedurer	
<i>Direktiv 2010/64/EU om retten til tolke- og oversætterbistand i straffesager</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2010/64/EU af 20. oktober 2010 om retten til tolke- og oversætterbistand i straffesager, EUT L 280 af 26.10.2010, s. 1-7.
<i>Direktiv 2012/13/EU om ret til information under straffesager</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2012/13/EU af 22. maj 2012 om retten til tolke- og oversætterbistand i straffesager, EUT L 142 af 26.10.2010, s. 1-10.
<i>Direktiv 2013/48/EU om retten til advokatbistand</i>	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2013/48/EU af 22. oktober 2013 om ret til adgang til advokatbistand i straffesager og i sager angående europæiske arrestordre og om ret til at få en tredjemand underrettet ved frihedsberøvelse og til at kommunikere med tredjemand og med konsulære myndigheder under frihedsberøvelsen, EUT L 294 af 6.11.2013, s. 1-12.
<i>Chartret om grundlæggende rettigheder</i>	Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, EUT C 326 af 26.10.2012, s. 391-407.
Handicappede børn	
<i>Rådets afgørelse 2010/48/EF</i>	Rådets afgørelse af 26. november 2009 om Det Europæiske Fællesskabs indgåelse af De Forenede Nationers konvention om handicappedes rettigheder, EUT L 23 af 27.1.2010, s. 35-61.

Mange oplysninger om Den Europæiske Unions Agentur for Grundlæggende Rettigheder findes på internettet. De kan findes via FRA's websted på fra.europa.eu.

Yderligere oplysninger om Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis findes på domstolens websted: echr.coe.int. HUDOC-søgeportalen giver adgang til domme og afgørelser på engelsk og/eller fransk, oversættelser til andre sprog, månedlige oplysningsblade om retspraksis, pressemeddelelser samt øvrige oplysninger om domstolens arbejde.

SÅDAN FÅR MAN FAT I PUBLIKATIONER FRA EU

Gratis publikationer:

- et eksemplar:
via EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>)
- flere eksemplarer eller plakater/kort:
hos Den Europæiske Unions repræsentationer (http://ec.europa.eu/represent_da.htm)
hos delegationerne i ikke-EU-lande (http://eeas.europa.eu/delegations/index_da.htm)
ved at kontakte Europe Direct (http://europa.eu/europedirect/index_da.htm)
eller ringe på 00 800 6 7 8 9 10 11 (frikaldsnummer fra overalt i EU) (*).

(*) Oplysningerne er gratis ligesom de fleste opkald (nogle operatører, telefonboks eller hoteller kan dog kræve penge for opkaldet).

Betalingspublikationer:

- via EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).

Bestilling af Europarådets publikationer

»Council of Europe Publishing« udarbejder publikationer inden for alle organisationens arbejdsområder, herunder menneskerettigheder, jura, sundhed, etik, sociale anliggender, miljøet, uddannelse, kultur, sport, unge og arkitektonisk kulturarv. Bøger og elektroniske publikationer fra det omfattende katalog kan bestilles på internettet (<http://book.coe.int/>).

En virtuel læsesal giver brugerne mulighed for vederlagsfrit at læse uddrag af nyudgivne hovedværker eller hele teksten af visse officielle dokumenter.

Oplysninger om og hele teksten af Europarådets konventioner findes på webstedet for Europarådets traktatkontor: <http://conventions.coe.int/>.

Børn er selvstændige indehavere af rettigheder. De er indehavere af alle menneskerettigheder og grundlæggende rettigheder og er genstande for særlig lovgivning i kraft af deres specifikke karakteristika. Målet med denne håndbog er at illustrere, hvordan lovgivningen inddrager børns særlige interesser og behov. Den illustrerer desuden betydningen af forældre/værger eller andre juridiske repræsentanter, og der henvises i håndbogen til situationer, hvor en værge pålægges varetagelsen af et barns rettigheder og ansvar. Formålet med denne håndbog er at øge bevidstheden om og kendskabet til de retlige standarder, der beskytter og fremmer børns rettigheder i Europa. Den omhandler EU-lovgivningens og Europarådets bestemmelser om disse områder, og den forklarer, hvordan hvert område er reguleret i EU-retten, herunder Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, og i den europæiske menneskerettighedskonvention (EMRK), den europæiske socialpakt og andre instrumenter under Europarådet. Håndbogen er henvendt til retlige aktører uden ekspertviden, dommere, offentlige anklagere, børnebeskyttelsesmyndigheder og andre personer og organisationer, der er ansvarlige for at sikre den retlige beskyttelse af børns rettigheder. Den forklarer vigtig retspraksis og opsummerer vigtige afgørelser truffet af både Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol og EU-Domstolen.

**DEN EUROPÆISKE UNIONS AGENTUR FOR
GRUNDLÆGGENDE RETTIGHEDER**

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Østrig
Tlf. +43 (1) 580 30-60 – Fax +43 (1) 580 30-693
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu

EUROPARÅDET

67075 Strasbourg Cedex – Frankrig

DEN EUROPÆISKE MENNESKERETTIGHEDSDOMSTOL

Tlf. +33 (0) 3 88 41 20 18 – Fax +33 (0) 3 88 41 27 30
echr.coe.int – publishing@echr.coe.int

AFDELINGEN FOR BØRNS RETTIGHEDER

Tlf. +33 (0) 3 88 41 25 07 – Fax +33 (0) 3 90 21 52 85
coe.int/children – children@coe.int

Publikationskontoret